

PIONIERS
IN DE
RIMBOE

PIONIERS IN DE RIMBOE

DOOR

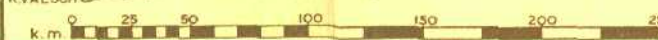
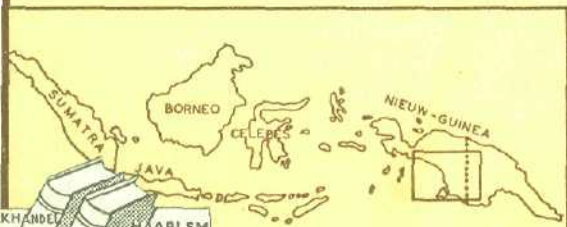
Dr. W. K. H. FEUILLETAU DE BRUYN

Op eenvoudige, maar buitengewoon boeiende wijze beschrijft de auteur het leven, de avonturen en de prestaties van een exploratie-detachement in de oerwouden van Nieuw-Guinea. Hij voert ons mee naar de eenzaamheid van de woeste rimboe, waar hij zelf als een der eerste blanken in doordrong. Zonder sentimentaliteit, hard, maar toch met een ondertoon van diep gevoel schildert dr. Feuilletau de Bruyn de ontberingen van een handjevol dapperere kerels, die een gigantische, haast bovenmenselijke taak te vervullen hadden, die wanhopig worstelden tegen de malaria, die leden aan dysenterie en berri-berri, maar die met ijzeren wilskracht doorzetten en er voor zorgden, dat de witte plek op de kaart van Nieuw-Guinea steeds kleiner werd. Spannende passages zijn er in dit boek in overvloed, en vooral het hoofdstuk, waarin de nachtelijke overval van een troep Papoea's wordt beschreven, is adembenemend. Maar ook de humor, die een soldaat zelfs in de meest ellendige omstandigheden nooit verlaat, ontbreekt niet in dit werk. En juist daardoor is het geworden tot een boek, dat ons van het begin tot het einde geboeid houdt, en dat ons vervult met diep ontzag

ALFOEREN- ZEE

LEGENDE

- RIVIER
- NIET GEMETEN RIVIEREN.
- 5000 HOOGTEN IN METERS.
- DJAIR STAMNAMEN.
- +++++ STAATSGRENZEN.
- ▼ VLEGVELD.
- ▲ BASIS VOOR WATERVLIETGIJGEN.
- r. R RIVIER - RIVER.
- b. BAAL.
- K. KAAP.
- G. B. MT. GOENING - BERG - MOUNTAIN.
- GEB. RA. GEBERGTE - RANGE.

V. PELT

DEKHAANDEL
H. DE VRIES

PIONIERS IN DE RIMBOE

LIBRIJE DER VRIJE INDIËN

*„Siet
wat een goede couragie
vermach”*

PIONIERS IN DE RIMBOE

*Avonturen
van een exploratie-detachement in
Zuidwest-Nieuw-Guinea*

door

DR · W · K · H · FEUILLETAU DE BRUYN

I N H O U D

	PAG.
Inleiding	7
Hoofdstuk 1 - Overgeplaatst	11
Hoofdstuk 2 - Ambon	24
Hoofdstuk 3 - Naar Banda Neira en verder	30
Hoofdstuk 4 - Merauke	35
Hoofdstuk 5 - Van Merauke de Eilandenrivier op	43
Hoofdstuk 6 - Naar het Prauwenbivak aan de Eilandenrivier	60
Hoofdstuk 7 - Een nachtelijke ontmoeting .	78
Hoofdstuk 8 - Terug naar Zwaluwbivak . . .	90
Hoofdstuk 9 - Verhuizen	97
Hoofdstuk 10 - Naar de Noordwestrivier . . .	115
Hoofdstuk 11 - Nachtelijk rumoer	132
Hoofdstuk 12 - De Noordwestrivier op . . .	147
Hoofdstuk 13 - Bivakbouw	162
Hoofdstuk 14 - De eerste landtocht	176
Hoofdstuk 15 - In het moeras	192
Hoofdstuk 16 - De tweede doorsteek	200
Hoofdstuk 17 - Dysenterie	220
Hoofdstuk 18 - Zwaluwbivak	252
Hoofdstuk 19 - Weer in actie	261
Hoofdstuk 20 - Naar den Boven-Digoel . . .	287
Hoofdstuk 21 - Terug in Merauke	308
Naschrift	315

Op den band: Nieuw-Guineesche korwar (voorouder- of zielebeeldje). Vignet in den contra-titel: Ornament op Oud-Javaansche talam. Versieringsmotieven op den rug, tusschen den tekst en aan de achterzijde der platen naar Nieuw-Guineesche bamboe-ornamenten.

I N L E I D I N G

GEDURENDE de negentiende eeuw had de Indische regeering ten aanzien van Nieuw-Guinea, waarvan het gedeelte ten westen van den 141en graad W.L. Nederlandsch gebied is, principieel een politiek van onthouding gevolgd.

In dat staatkundige beleid kwam in de twintigste eeuw verandering onder het bestuur van den gouverneur-generaal van Heutsz. Een nieuwe episode in de geschiedenis van Nederlandsch-Indië ving daarmede aan. Het tijdperk van de politieke, economische en cultureele ontsluiting der Buitengewesten was begonnen.

Toen dan ook de gouverneur van Britsch-„Papua” meermalen vertoogen had gericht tot de Indische regeering in verband met het feit, dat de Tugeri's, een Papoeastam van het Nederlandsche deel van Zuid-Nieuw-Guinea, sneltochten ondernamen tegen de Papoeastammen aan de Fly-river op Engelsch gebied, greep de Indische regeering eindelijk in.

Om aan die sneltochten een einde te maken werd in 1904 overgegaan tot de stichting van een blijvende bestuursvestiging te Merauke. Daarmede was dus met

de onthoudingspolitiek ten aanzien van Nieuw-Guinea definitief gebroken.

Intusschen bleek de praktische uitvoering van het besluit om Nieuw-Guinea te ontsluiten niet zoo eenvoudig te zijn. Van dit enorme gebied was niet veel bekend. Nieuw-Guinea had den naam bijzonder ongezond te zijn. De economische ontwikkelingsmogelijkheden van dat land, dat in een dooden hoek van het wereldverkeer lag, leken niet bijzonder gunstig. Omtrent de geschiktheid van den bodem en het klimaat voor de vestiging van cultuurondernemingen bestonden zeer weinig gegevens.

Wel meenden sommige fantasten in dien tijd, dat iedere maagdelijke grond in het tropische oerwoud zeer vruchtbaar was. Anderen, met meer praktische ervaring, wisten echter wel beter. De treurige ervaringen, opgedaan met den cultuurtuin te Merauke, lieten overigens weldra aan duidelijkheid niets te wenschen over. De jammerlijke mislukking van dit experiment maande dan ook tot voorzichtigheid aan bij het beoordeelen van den bodem van Nieuw-Guinea op geschiktheid voor cultures.

Evenmin was veel bekend omtrent het voorkomen van nuttige delfstoffen, omtrent de dichtheid van de bevolking en haar geschiktheid voor ondernemingsarbeid, omtrent de mogelijkheid van exploitatie van hout en andere boschproducten, enz. Wel hadden verschillende expedities op wetenschappelijk gebied belangrijke resultaten verkregen. Maar die gegevens waren toch ten eenenmale onvoldoende om daarop de politieke en economische ontsluiting van dit uitgestrekte gebied te baseeren.

De Indische regeering besloot dus eerst tot systematische

exploratie van Nieuw-Guinea over te gaan, een werk, waarmede vele jaren gemoeid zouden zijn. Uit den aard der zaak moest dat, in verband met de vijandelijkheden, die hierbij van de zijde der bevolking te verwachten waren, door militairen gebeuren. Zoo ontstond het exploratie-detachement van Zuid-Nieuw-Guinea. Later volgden de detachementen van West- en Noord-Nieuw-Guinea. Zij hadden tot opdracht van Nieuw-Guinea een voldoende betrouwbare kaart te maken, waarop de verdere ontsluiting gebaseerd kon worden.

Daarnaast werden zij, als nevenopdracht, belast met het verzamelen van gegevens over land en volk in den meest uitgebreiden zin van het woord. De commandant kreeg strenge orders bloedvergieten zooveel mogelijk te vermijden en alles in het werk te stellen om met de bevolking vriendschappelijke aanraking te verkrijgen. In dit boek wordt het leven bij het exploratie-detachement van Zuid-Nieuw-Guinea beschreven in de jaren 1909-1911, dat een sterkte had van twee officieren van de landmacht, één van de zeemacht, één officier van gezondheid, zeventig à tachtig mindere militairen en honderd en twintig à honderd en veertig dwangarbeiders voor het verrichten van dragers- en andere diensten. Het beschrijft de lotgevallen van den luitenant Visser bij dat detachement. Visser is een denkbeeldige figuur en zijn lotgevallen geven de belevenissen weer van eenige officieren bij het detachement. Uit den aard der zaak zijn de namen van alle officieren, evenals de beschrijving van hun karakter, gefingeerd. Evenzoo zijn de in het boek vermelde feiten niet altijd in de juiste chronologische volgorde weergegeven, waarin zij zijn voorgevallen. Dit boek maakt geen aanspraak op litteraire kwaliteiten. Het heeft niet de pretentie een litteraire schilderij te

zijn, maar er is getracht een zooveel mogelijk levensgetrouwe foto te reproduceeren, die overigens hier en daar geretoucheerd is, van de belevenissen bij een *exploratie-detachement*.

Daarbij dient in aanmerking te worden genomen, dat perioden van spanning, waarbij een zware wissel werd getrokken op de zenuwen, afgewisseld werden met perioden van betrekkelijke rust, waarin men weer op zijn verhaal kon komen. Getracht is dit in het boek duidelijk te doen uitkomen. Het nastreven van romantiek is vermeden. Het is een poging om het ware leven bij een *exploratie-detachement* met zijn „ups and downs”, zijn lief en leed, zijn humor en tragiek, zooveel mogelijk waarheidsgetrouw weer te geven.

Overgeplaatst

DE dag spoedde zich ten einde en op een veldstoeltje buiten de officiersbarak van het marschbivak Lohia Tala op West-Ceram zat luitenant Visser een „Javabode” te lezen van een maand oud. Naast hem stond een geëmailleerde mok met thee op den grond en een bord met in klapperolie gebakken schijven kladdi (een knolgewas). Ver beneden in de diepte ruischte de Tala-rivier en de laatste stralen van de ondergaande zon wierpen een onwezenlijken gouden gloed op de met dicht oerwoud en bamboebosch begroeide bergruggen aan den overkant van het dal. Twee jaarvogels wiekten log met zwaar ruischenden vleugelslag over het Tala-dal. Uit de soldaten- en dwangarbeidersbarak klonk vroolijk gepraat en gezang. Morgen zou de patrouille weer thuis zijn na een vermoeienden veertiendaagschen zwerftocht door het zware bergterrein van West-Ceram en zou men kunnen uitrusten van de doorgestane vermoeienissen en ontberingen.

Er zou wel weer een dikke post liggen, die heel wat administratieven rompslomp met zich zou brengen, dacht Visser. Maar mail uit Java zou er ook bij zijn en

nieuws brengen uit het moederland. Morgen zou alles stellig heel vroeg op de been zijn, om zoo snel mogelijk thuis te kunnen komen en sergeant Klaassen zou wel een kwartier eerder reveille blazen met zijn tirailleur-fluit. Allen verlangden naar huis. Maar waar bleef Klaassen toch? Waarom was hij nog geen orders komen halen? Hij kwam vandaag wel wat erg laat.

Een beste rimboe-sergeant overigens, die Klaassen, en een goede woudlooper. Jammer, dat hij een kwartaal-drinker was. Eens in de drie à vier maanden werd hij onrustig. Dan steeg de zucht naar alcohol als een vloedgolf in hem omhoog. Jenever was er genoeg in het bivak te krijgen, maar hij wist wel, dat het op een catastrophie uit moest loopen, als hij in het bivak begon met zijn eersten borrel. Daarom vocht hij met den moed der wanhoop tegen die verleiding. De officieren, die hem kenden, zonden hem dan met een transport naar Piroe aan de kust. Daar was hij dan een paar dagen gezellig lekker dronken en aanvaardde daarna, doortrokken van jenever, den terugtocht. Voor de inheemsche fuseliers was de terugtocht den eersten dag geen pleziertje. Zijn humeur was dan ongenietbaar en zoodra men in het zware bergterrein kwam en begon te transpireeren, verspreidde Klaassen een bedwelmende alcohollicht. Maar den tweeden dag was dat allemaal voorbij. Dan was de jenever er uit gezweet en kwam zijn goede humeur weer terug en was Klaassen weer de opgeruimde, onvermoeide woudlooper, de plichtsgetrouwe brigadecommandant en voelde hij zich weer kiplekker voor eenige maanden.

Het begon al donker te worden, toen Klaassen naar de officiersbarak kwam om orders te halen.

„Ik ben wat laat, luitenant, maar toen wij vanmiddag

in het bivak aankwamen, vertelden de Alfoeren, dat er twee menschen van Loemoli onderweg waren met een spoedbrief. Daarin zou staan, dat u overgeplaatst bent naar Tanah Papoea. Ik heb daar even op gewacht. Maar tot nog toe is er niets binnengekomen."

Visser keek even verbaasd op. Hij was lang genoeg op Ceram om te weten hoe snel de nieuwtjes op mysterieuze wijze in dit land werden verspreid. Maar een overplaatsing van de eene rimboe naar de andere en nog wel naar Nieuw-Guinea was toch wel het laatste wat hij verwacht had.

„Wat zeg je, ben ik naar Nieuw-Guinea overgeplaatst, Klaassen?" vroeg hij.

„Ja, luitenant. U weet wel dat zoo'n bericht meestal waar is. Hoe die „neuzen" dat aan de weet komen, mag Joost weten. Maar in negen van de tien gevallen is het waar."

Visser wist maar al te goed, dat de Alfoeren, of „neuzen", zooals Klaassen hen placht te noemen, inderdaad meestal goed op de hoogte waren. Werkelijk stapten kort daarop twee Alfoeren hijgend het bivak binnen met een dienstbrief, waaraan drie haneveeren waren bevestigd, wat „zeer veel spoed" beteekende.

Uit de dateering bleek, dat de brief een afstand van vier dagmarschen in het zware bergterrein binnen de vierentwintig uur had afgelegd. Van dorp tot dorp had men hem telkens met versche loopers doorgegeven. Maar nog sneller was de inhoud van den brief bekend geworden door „kabar angin", het gerucht, dat door den wind verspreid wordt.

Veel tijd was er nu voor Visser niet te verliezen. Hij moest zorgen de boot te Piroe te halen, die drie dagen later zou vertrekken. Dat beteekende, dat hij, den dag na aankomst in het hoofdbivak Honitetoe, om twaalf

uur weer door moest naar de kust om 's nachts per prauw naar Piroe te vertrekken. Daar kon hij 's morgens aankomen en 's middags met de Paketvaartboot doorreizen naar Ambon, waar hij moest overstappen op de Molukken-boot, die de zuidelijke route bevaren zou. En daar er maar eenmaal in de maand een scheepsgelegenheid was naar Merauke, mocht hij die aansluiting niet missen.

Er was den volgenden dag heel wat te doen. Het journaal moest in het net worden geschreven, de administratie moest worden afgesloten en overgegeven. Verder moest hij nog pakken. Dat laatste had echter niet veel om het lijf, want al zijn bezittingen werden verpakt in een tiental petroleumblikken met deksel, die van rotan vlechtwerk waren voorzien, om gemakkelijk aan een draagstok te kunnen worden vervoerd.

Toen hij 's middags op zijn veldstoel voor het laatst buiten voor de officiersbarak zijn thee zat te drinken, was het grootste deel van het administratieve werk klaar, dank zij de hulp van Klaassen.

Voor het laatst genoot Visser van zijn theeuurtje op Honitetoë. Voor hem lag het 100 m diepe ravijn, waarin het kleine beekje stroomde, dat het bivak van water voorzag, dat iederen dag door dwangarbeiders in petroleumblikken naar boven moest worden gebracht. De dalhelling van den rug, waarop het bivak stond, was schoongekapt en met verschillende voedselgewassen beplant. Maar de tegenoverliggende helling was met dicht oerwoud bedekt. De zon zonk gestadig lager en zou weldra achter den begroeiden rug verdwijnen. Haar stralen hadden hun kracht verloren.

Het was ongeveer vijf uur. Alfoersche vrouwen, met niets anders aan dan een korten lendendoek, en enkele

mannen kwamen in het bivak veldvruchten te koop aanbieden, die zij van de ladang (tuin) hadden geoogst. Zij hadden allen hun vaste afnemers. Alleen Adriaan, Visser's boy, een christen van de kust, die zich al heel spoedig de allures van een officiersjongen had aangemeten, pakte met iedere Alfoersche vrouw aan om zoete aardappelen, kladdi, cassave en groenten los te krijgen. De meeste vrouwen kwamen even een praatje met Visser maken. Sommigen lieten hun wonden verbinden of vroegen medicijnen voor hun zieke kinderen. Bij een van de barakken zag Visser de vrouwen gillend uit elkander stuiven, toen een Bataksche dwangarbeider op hen toekwam en op de meest innemende wijze contact met hen probeerde te krijgen om veldvruchten in te ruilen. Met zijn liefste stem zei hij in de Maleische taal, die de vrouwen toch niet verstonden:

„Kom maar, „neus”, wees maar niet bang. Ik zal je goed betalen en je heusch niet opeten. Ja, het is wel waar, dat ik vroeger veel menschenvleesch heb gegeten, maar nu lust ik het werkelijk niet meer. Toe, verkoop mij nu wat groente.”

Maar wat hij ook deed, vol afgrijzen sloegen de vrouwen altijd weer op de vlucht. Toch gaf hij het niet op en dagenlang probeerde hij nu al met de vrouwen op goeden voet te komen en hun schuwheid te overwinnen. Dat zou hem niet makkelijk vallen. Want hij had met de beide tolken, die in het bivak waren gedetacheerd, ruzie gehad. Die hadden toen uit wraak aan de Alfoersche vrouwen verteld, dat hij een authentieke, gevaarlijke menscheneter was, die voor dit misdrijf tot twintig jaar gevangenisstraf was veroordeeld, iets wat overigens volkomen juist was.

Als een gloeiende bal ging de zon achter den tegenover

liggenden rug onder en kleurde de donkere wolken met schitterende tinten van hel oranje tot rood. Langzamerhand viel de duisternis in. De stemmen van papegaaien en jaarvogels verstomden in het oerwoud. Uit de soldatenbarak klonk de weemoedige melodie van een geïmproviseerde gamelan van bamboe en zwaar ijzerhout, die het lied begeleidde, dat door een Javaanschen fuselier werd gezongen.

Maar ook de klanken van de gamelan verstomden. Het was nu bijna donker en het machtige ruischen der stilte begon, waarmee Visser in zijn eenzaamheid zoo vertrouwd was geraakt. Dat ruischen, dat een mengeling was van onbestemde verre geluiden van het oerwoud, van het murmelen van het beekje diep onder hem in het ravijn, van het ritselen van den nachtwind door de machtige kronen der woudreuzen.

Het begon frisch te worden en Visser ging naar binnen. Adriaan had de petroleum-hanglamp aangestoken, die boven zijn werktafel hing. Visser keek in zijn voorgalerij rond.

In de eene helft stond zijn etenstafel van bamboe. De pooten waren in den grond gegraven, het tafelblad bestond uit ploepoeh, gespleten bamboe. Om de tafel stonden vier stoelen van bamboe.

In de andere helft van de voorgalerij stond zijn werktafel met een blad, vervaardigd van planken van petroleumkisten. Een kruk van bamboe diende tot zitplaats. Naast de tafel stond een lange „krossi males” (luie stoel) van bamboe. Visser herinnerde zich hoe hij op een avond, toen hij daarop lag te lezen, flink door elkander geschud werd door een reeks hevige aardschokken, die de heele officiersbarak heftig deden kraken.

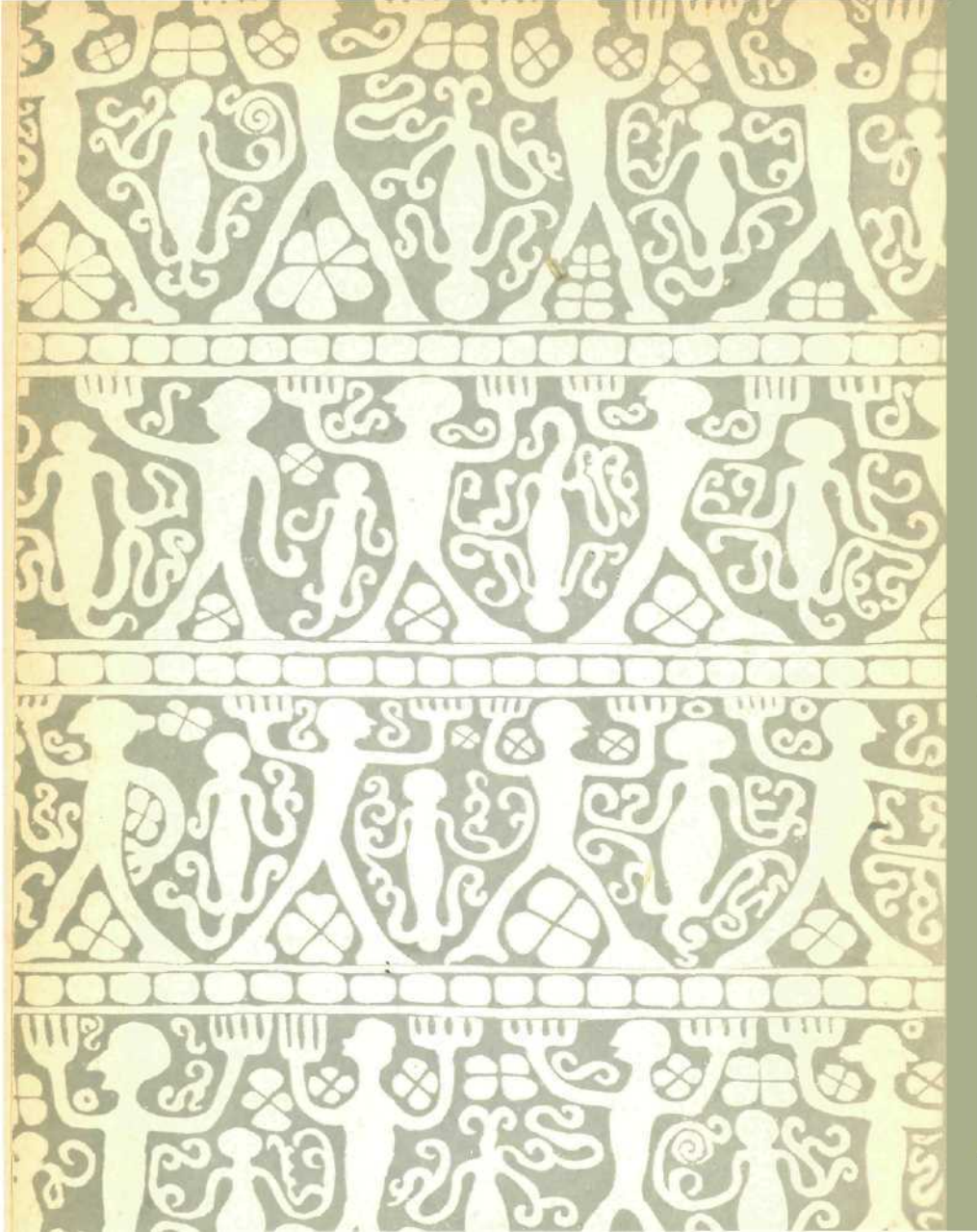
In een hoek stond een rij op elkander gestapelde ledige

Zoo wandelen de Amboneesche „njora's" in den regentijd door den
Chineeschen kamp.

Drie haneveeren waren er aan den brief bevestigd, hetgeen „zeer veel
spoed" beteekende.

petroleumkisten, die als kast dienst deden. De bergwind woei in vlagen het geopende atapluk van de voorgalerij binnen en zoog het licht half uit, terwijl een lange roetwalm uit het lampegglas omhoog steeg.

Eens, toen de dokter op tournee was en bij hem logeerde, waren zij beiden zoo diep in een gesprek gewikkeld, dat geen van beiden er acht op had geslagen, dat het stalen kapje boven het lampegglas er door den wind afgewaaid was. Bij iedere windvlaag was de vlam toen omhoog uit het lampegglas geslagen, totdat het rotankoord, waaraan de lamp hing, aan het smeulen raakte. Plotseling plofte op het hoogtepunt van het gesprek de lamp naar beneden, rolde de tafel af en zou brandende op den schoot van den van schrik verstijfden arts terecht zijn gekomen, als Visser het ding niet snel opgepakt en door het geopende luik naar buiten had geworpen.

Ja, wat was die schamele omgeving hem toch in de jaren, die hij hier gezeten had, vertrouwd geworden. Veel overtollig meubilair stond er niet in zijn woning. In het eerste jaar van zijn verblijf op West-Ceram had een volijverig belastingambtenaar van Ambon hem een aangiftebiljet voor de personeele belasting toegezonden en plichtsgetrouw had Visser de vragenlijst beantwoord. „Hoe groot is de huurwaarde van het door u bewoond perceel?” luidde een der vragen.

„Nihil,” had Visser geantwoord. „Het perceel is opgebouwd van in de rimboe groeiend materiaal.”

„Wenscht u schatting van uw meubilair?”

„Ja, aangezien dit bestaat uit een baleh-baleh (verhoogde slaappleats), wat bamboe-stoelen en -tafels en een „pot de chambre”.”

Daarmede scheen de betrokken belasting-pennelikker tevreden te zijn gesteld. Visser hoorde althans nooit

meer iets van een aanslag in de personeele belasting. Hij ging aan zijn werktafel zitten om nog zoo veel mogelijk van zijn schrijfwerk af te maken. Om half negen deed Adriaan zijn avondeten op en stak de muurlamp aan, die in de andere helft van de voorgalerij hing. Visser zette zich aan de etenstafel en verorberde zwijgend zijn galgemaal. Het was hem vreemd te moede, dien laatsten avond op Honitetoe.

Hij ging niet laat naar bed en stond den volgenden morgen vroeg op om zijn administratie af te maken.

Alles kwam op tijd gereed en om één uur verliet Visser het bivak, waar hij ruim anderhalf jaar van zijn leven had doorgebracht, nadat hij van het kleine groepje militairen afscheid had genomen. Toen hij den klapper-tuin bijna doorgelopen was, waar vroeger het bivak had gestaan, keek hij nog eens om naar de gebouwtjes van atap, waarin hij vele maanden in eenzaamheid had gewoond. Het afscheid van zijn vertrouwd rimboe-tehuis viel hem zwaarder dan hij gedacht had. Toen sloeg hij het pad in, dat door het oerwoud naar Kairatoe voerde. Nog maar enkele honderden meters had hij geloopt, toen hij bij het omslaan van een bocht twee Atjehsche dwangarbeiders zag, die de hand aan hun hoofddoek brachten toen zij hem zagen.

„Permissie, toean” (met uw verlof, mijnheer), zei de oudste, die altijd de „teungkoe” werd genoemd, „mogen wij even afscheid van u nemen? U bent altijd goed voor ons geweest en toen Mohamed Ali zoo lang ziek is geweest, hebt u dagenlang voor hem gezorgd. Wij danken u eerbiedig daarvoor en hopen, dat u veel voorspoed en een lang leven zult mogen hebben.”

Visser bedankte hen voor hun goede wenschen en sprak de hoop uit, dat zij spoedig hun vrijheid zouden

herkrijgen. Toen gaf hij hun de hand en vervolgde den marsch. Dit betoon van aanhankelijkheid maakte hem het afscheid niet lichter.

„Raar volk is dat toch, die Atjehers, luitenant,” zei Klaassen. „Je kunt je niet voorstellen, dat zij vroeger tegen de Compagnie hebben gevochten. Hier vechten zij met ons mee tegen de Alfoeren, als zij er maar even de kans toe krijgen.”

„Ja, Klaassen,” antwoordde Visser, „ik geloof, dat de vechtlust en de zucht naar avontuur hun in het bloed zit. Zij vergeten het ook niet licht, als je persoonlijk iets voor hen hebt gedaan en blijven je daar dankbaar voor.”

„Ja, luitenant,” hernam Klaassen, „daarom kwamen zij u ook nog apart buiten het bivak bedanken. Maar zij wilden toch niet dat de anderen het zouden zien.”

Tegen het vallen van den avond kwam Visser in Kairatoe aan de kust aan. Daar stapte hij in de prauw, die hem naar Piroe, de hoofdplaats van West-Ceram, zou brengen. Helaas was er geen wind. Dat beteekende een slapeloozen nacht, daar er geroeid zou moeten worden. En dat roeien werd begeleid door het slaan op gong en tifa (handtrommel), opdat de roeiers niet in zouden dutten. De „muzikanten” stelden zich dan meestal op boven het afdak, dat in de prauw over de slaapplaats was gebouwd. Het was al donker, toen van wal werd gestoken. De zee was kalm en er was geen aasje wind. Klaassen had zijn luitenant uitgeleide gedaan naar de kust. Wat zou er van Klaassen terechtkomen? dacht Visser. Zou hij een chef krijgen, die hem wist te begrijpen en te waardeeren en zijn kwade buien door de vingers zou zien? Als zoon van een dronkaard was hij erfelijk belast en als werklooze had hij ten slotte maar als koloniaal geteekend. Zoo had het lot hem naar Ceram gevoerd. Acht jaar zwierf hij er

nu al rond en veel had Visser van de practische ervaring van Klaassen geleerd, toen hij als jong broekje plotseling, zonder eenige leiding van oudere collega's, met het commando werd belast over een patrouillegebied zoo groot als de provincies Zuid- en Noord-Holland, Utrecht en Zeeland te zamen.

„Goede reis, luitenant.”

„Het beste er mee, Klaassen, en houd je maar goed.”

„Slamat djalan, toean,” zeiden de inlandsche fuseliers.

„Slamat, tinggal,” klonk het terug.

Niet veel woorden werden er aan het afscheid besteed. En toch was het Visser zwaar te moede, toen de prauw zacht over het zwarte zand in zee schoof. De roeiers legden zich in de riemen en snel verdween de kust in de duisternis. „Poeng,” weerklonk de slag op de gong als de riemen in het water plonsden. „Tek-tek,” antwoordde de tifa of handtrom, als zij boven water achteruitgehaald werden.

Poeng-tektek poeng-tektek poeng, dreunde het door den nacht. Zoo reisde ook Wallace vijftig jaar geleden langs Cerams kusten zonder een oog dicht te doen, dacht Visser. Totdat er een vleugje landwind kwam en het zeil geheschen kon worden. Het scheen alsof de tijd Ceram in al die jaren onberoerd had gelaten. De reis verliep voorspoedig en toen de eerste zonnestralen de lucht in het oosten rood kleurden, voer de prauw de baai van Piroe binnen. Om half acht zat Visser in de pasangrahan (gouvernementsdoorgangshuis) achter een mok geurige zwarte koffie en nuttigde zijn ontbijt van Ambonsche beschuit, boter, kaas en gelei. Het werd een drukke dag. Er moest afgerekend worden met den kwartiermeester; afscheid genomen worden van de notabelen van het plaatsje. Adriaan, de huis-

jongen, die uit Hatasoa, een dorp aan de zuidkust, afkomstig was, wilde niet mede naar Merauke, wat overigens wel begrijpelijk was, daar Zuidwest-Nieuw-Guinea in een zeer kwaden reuk stond. Niemand ging daar als officiersboy heen en officieren moesten zich behelpen met de diensten van een dwangarbeider, die meestal de kookkunst maar matig verstond.

Maar tegen vier uur was Visser met alles klaar en kon hij eindelijk embarkeeren. Het was intusschen slecht weer geworden en de sloep van den K.P.M.-er deinde sterk langs den steiger op en neer. De wind stak meer en meer op en van wegbrengen naar boord was geen sprake. De regen kletterde in stroomen neer. Visser nam snel afscheid van vrienden en bekenden en sprong in een laadboot. De stoomsloep sloeg langzaam vooruit en voer recht tegen wind en golven in naar 't schip toe. Steeds kleiner werd het groepje menschen aan den wal onder de opgestoken paraplu's, waarmee hij anderhalf jaar lief en leed had gedeeld. Een laatste „slamat-o-o-o" en toen liepen allen snel de pier af. Alleen Adriaan bleef in den stroomenden regen staan en wuifde met zijn zakdoek, totdat de sloep het schip had bereikt.

Visser sloeg zijn cape om zich heen om zich tegen den nederstroomenden regen en het overspattende zeewater te beschermen. Veel gaf het niet. Met een drijfmatte broek liep hij den valreep op en kwam toen weer in „de beschaafde wereld". Even keek hij rond. Er waren maar weinig menschen aan boord. Een binnenlandsch bestuursambtenaar, een inspecteur van het inlandsch onderwijs, een zendeling en de scheepsofficieren, dat waren alle aanwezige Europeanen.

Een inlandsche hofmeester kwam naar hem toe met een hutjongen, die hem zijn hut wees en zijn bagage daar-

heen overbracht. Visser haalde een witte uniformjas en broek en een gewasschen en gestreken hemd en pyama uit zijn hutkoffer, die al den tijd, dat hij in de rimboe had rondgezworven, in Piroe had gestaan en ging in zijn natte kleeding op zijn pantoffels naar de badkamer.

Wat een weelde om zich weer eens te baden in een behoorlijke badkamer in plaats van in het geïmproviseerde atappen hok met bamboevloer van het bivak. Wat een ongekend genot om weer een zacht, goed gewasschen en gestreken hemd en pyama aan te kunnen doen, in plaats van de ongestreken, ruw geworden rimboe-kleeding. Het was ook een eigenaardig gevoel om weer witte uniformkleeding te dragen, met kousen en soepele lederen schoenen aan de voeten. Want Visser had zich aangewend met bloote voeten in zeildoeksche schoenen te loopen. Kousen kregen gaten en als die gaten door Adriaan, die de kunst van stoppen niet machtig was, bijeen werden gehaald, zoodat er dikke rupsen ontstonden, bleven voetwonden niet uit. Dan maar geen kousen. Zacht wreef hij met de hand over zijn couchette. Wat voelde dat beddelaken heerlijk aan, als je maandenlang op een baleh-baleh en tiker (mat) had geslapen. En wat fijn, dat er electrisch licht was. Hij dacht aan zijn walmende lampoe tembok (petroleum-muurlamp), die zijn trouwe metgezel was op patrouille en in een speciaal daarvoor gemaakt blik werd verpakt. Bij het spaarzame licht daarvan zat hij 's avonds in de marschbivaks te lezen. Hier behoefde hij maar een knopje om te draaien om in een helder verlichte hut te staan.

Ja, hij had zich in die jaren op West-Ceram heel wat moeten ontzeggen. En toch had hij zich gelukkig gevoeld op Honitetoe, waar hij zijn eigen baas was en hem door zijn chefs groote vrijheid werd gelaten.

Hoe zou het hem op Nieuw-Guinea bevalen? Erg bemoedigend waren de berichten over het exploratie-detachement aan de zuidkust niet. Een van de kapiteins, die hij moest vervangen, was naar West-Nieuw-Guinea overgeplaatst. De dokter en de andere kapitein leden echter aan zware malaria en zouden weldra geëvacueerd worden. Er schenen nogal wat militairen en dwangarbeiders aan berri-berri te sterven. En de korpsorder van den gewestelijken militairen commandant, waarin bepaald werd, dat mindere militairen niet langer dan zes maanden achtereen bij het detachement van de zuidkust mochten dienen in verband met den gezondheidstoestand op de zuidwestkust van Nieuw-Guinea, zou ook wel zijn goede reden hebben.

Maar enfin, misschien viel 't wel mee. De soep wordt nooit zoo heet gegeten als zij opgediend wordt. Eén ding stond vast: er viel daar op de zuidwestkust stellig wat te beleven.

Hij nam zijn bad, kleepte zich in een wit uniform en ging naar het dek. Het weer was opgeklaard en over de verschansing bleef hij naar den zonsondergang en de verdwijnende kust van Ceram kijken. De eerste stuurman, die hem zag staan, vertelde, dat men den volgenden morgen reeds bij daglicht in Ambon zou aankomen.

Vermoeid door den afgeloopen slapeloozen nacht zocht Visser vroeg zijn zachte couchette op en was weldra onder zeil.

Ambon

DEN volgenden morgen reeds om half zes stond Visser in zijn pyama aan dek bij het binnenloopen van de baai van Ambon. Een frissche landwind woei hem tegemoet. Flauw teekende zich het silhouet van de bergruggen tegen den helderen morgenhemel af. De hofmeester was al bij de hand en bracht hem een kop geurige koffie, naar een speciaal recept van de K.P.M. Het werd snel licht. Een groep inlandsche matrozen begon het dek te schrobben. Zij lieten een breeden waterstraal neerplenzen en lustig krasten de bezems over het dek. Lang duurde het niet of Visser werd uit zijn rustig hoekje verdreven en moest de vlucht nemen naar de overzijde van het dek. Het was nu vol daglicht. Grootte alang-alang-vlakten wisselden in het gebergte af met de donkergroene doesoens of boomgaarden van dicht op elkander groeiende kruidnagel-, nootmuskaat- en vruchtboomen. Aan den voet der heuvels, vlak langs het strand, lagen dorpjes te midden van wuivende klapperboomen en het donkere loof van vruchtboomen. Want Ambon is bekend om zijn goede vruchten. Nergens ter wereld groeien

pisang radja's die zóó lekker van smaak en zóó enorm van afmetingen zijn als die van Ambon.

Snel naderde het schip nu den K.P.M.-steiger. De eeuwenoude grijsblauwe muren van het fort Victoria werden duidelijk zichtbaar, met de kleine debarkementspier voor sloepen van gouvernementsvaartuigen en oorlogsschepen. Een omheind zwembad was er tegenaan gebouwd.

Aan de overzijde lagen de alang-alang-velden, waar toen nog de half verwilderde sapi's, het slachtvee van Ong Kie Hong, den vleeschleverancier van de benteng (het fort), rondzwierven. Driemaal per week ging men op jacht en alleen als men er niet in slaagde een beest te schieten uit de rondzwervende kudden, werd een sapi uit de kraal aan de kust geslacht.

Ong Kie Hong, een Christen-Chinees, een kleine, bescheiden man, was in den loop der jaren haast een historische figuur in Ambon geworden. Hij was een eerlijk koopman, die nabij de Paketvaart-steiger een groot warenhuis had, waar men alles kon krijgen wat voor de rimboe noodig was, van veldbedden, veldstoeltjes, kapokbultzakjes (aan de eene zijde met wasdoek, aan de andere zijde met katoen bekleed), tot tandenborstels, Semarangsche beschuit, vruchten op water, geconserveerde melk en gilettes toe. Hij was het, die tot in het diepste binnenland van Nieuw-Guinea de bestellingen met de regelmaat van een klok afleverde, die altijd op de hoogte was, wanneer er een gouvernementsstoomschip vertrok en die dan zorgde dat de bestellingen van zijn klanten tijdig aan boord kwamen vóór het vertrek.

De machines waren nu afgezet en weldra zou het schip aan de pier gemeerd liggen. Visser ging vast naar

beneden om zich te baden en te kleeden. Veel vertier zou er aan de pier wel niet zijn, want het schip was geen mailboot, die van Java kwam en de post bracht. Toen hij gekleed aan dek kwam, stond de debarkatiesergeant reeds te wachten om hem van dienst te zijn met zijn bagage, die naar het Hotel van Aart op de Esplanade moest worden gebracht. Daar werd hij hartelijk verwelkomd door de oude mevrouw van Aart, die hem vroeger, toen hij in Ambon enkele maanden in garnizoen had gelegen, als een tweede moeder had verzorgd.

Visser's verblijf op Ambon duurde maar enkele dagen. Veel was er in die twee jaar van zijn afwezigheid in het plaatsje niet veranderd. Auto's liepen er toen nog niet, behalve die van den sultan van Atjeh, die hier in ballingschap leefde. Met horten en stooten en vervaarlijk getuf bewoog dit vehikel zich, onder groote belangstelling van de straatjeugd, door Ambon.

De Nekkebrekerssteeg, de Groote Olifantssteeg en andere stegen met oud-Hollandsche namen lagen er nog net als een paar jaar te voren, toen Visser Ambon verlaten had en naar West-Ceram was overgeplaatst. 's Middags deed de felle weerkaatsing van de zon op het witte wegdek van Ambons straten pijn aan de oogen. Maar niet altijd scheen de zon. Want in den regentijd viel dag en nacht een verbazingwekkende hoeveelheid water uit den hemel. Dan wilde niets drogen, was de waschman nooit op tijd en raakten de schoenen in één nacht dik onder de schimmel.

Op de straten liepen de vrouwen uit de negorijen, die hun koopwaar op de hoofdplaats kwamen verkoopen. Zij droegen nog altijd hun lange zwarte kabaja's en balanceerden hun manden op het hoofd. Daartusschen in schreden de vrouwen uit de betere standen, de

„njora's" (verkorting van signora), in hun kleurige geplisseerde ritselende sarongs, de zoogenaamde „rok-kies plooi", en hun lange witte kabaja's op hun geborduurde muilen met naar boven gekrulde punten heupwiegend voort. Onder het loopen voerden de Ambonsche vrouwen in een razend tempo gesprekken over de chronique scandaleuse van de negorijen, over de prijzen, die zij dachten te maken voor hun koopwaar, over de kleeding van andere vrouwen, enz. Heel wat dorpsintriges werden door de passervrouwen op hun langen tocht naar de markt in elkander gezet. Want zonder intriges, zonder een „perkara" (een zaak) heeft het leven voor een Amboneeschen man of vrouw geen inhoud. Pas als hij voor zijn dorps hoofd of een Europeeschen bestuursambtenaar staat en met een beleefden hoofdknik zeggen kan: „Béta ada perkara, toean" (ik heb een zaak voor te brengen, mijnheer), voelt hij zich in zijn element. Dan rollen hem de woorden als een ratelende ankerketting over de lippen.

Maar wee hem die aan het Ambonsch-Maleisch niet gewend is. Want hij zal dan het gesprek niet kunnen volgen, niet zoozeer omdat het doorspekt is met Portugeesche woorden, als wel omdat heele lettergrepen ingeslikt worden. Een vreemdeling zal in het „kitong pi" niet direct het „kita orang pigi" herkennen, wat „wij gaan weg" beteekent.

Anders dan op Java, loopen de mannen hier in een lange broek van gestreept blauw of rood katoen en een kabai zonder boordje, terwijl de beter gesitueerden al naar de weersgesteldheid een strooien of vilten hoed van Europeesche makelij op hebben, die meestal kennelijk betere tijden heeft beleefd.

Opvallend is echter het gebrek aan „vulling" van de

Amboneesche broek, dat valt toe te schrijven aan onvoldoende ontwikkeling van hun „partes posteriores”. De Ambonees is er zichzelf wel van bewust, dat hij weinig broekzwaarte heeft en in sommige strophen van hun pantoens of gezangen wordt daarop dan ook een toespeling gemaakt. Een bekend liedje, dat vroeger op Koninginneverjaardag, als de bevolking van de drie Oeliassers op Ambon samenstroomde om dien dag te vieren, werd gezongen, luidde:

Ambon, Haroekoe, Saparoea
Pantat beboekoe, ramboet papoea.

(Op Ambon, Haroekoe, Saparoea hebben de menschen bottige billen en Papoea-haar.)

Het grootste deel van de bevolking van het stadje bestaat uit Christen-Amboneezen, die sterk aan het Nederlandsche bestuur en het huis van Oranje verknocht zijn. Zucht naar avontuur en belevenissen is oorzaak dat velen van dit volk uitzwermen naar andere eilanden van den Archipel. Heel wat hebben er als soldaat in het Indische leger gediend, velen werken in administratieve betrekkingen op Java en elders in Indië. Velen toonden, dat zij, in moeilijke verantwoordelijke betrekkingen geplaatst, over voldoende initiatief en beleid beschikten om hun taak te vervullen.

Vroolijk en opgewekt, dol op muziek, feesten en dansen, weet de Ambonees ook een goeden kwinkslag op zijn tijd te apprecieeren. Eeuwenoude melodieën gaf de oude violist Pieter Lawaai (eigenlijk heette hij Pieter Huwai) ten beste als men op een mooien maannacht in de baai ging spelevaren. Feilloos werd de muziek van de oude „Quadrille Lancier” door zijn strijkje gespeeld en evenzoo feilloos werd zij gedanst op Koninginneverjaardag door in zwart Europeesch costuum gekleede

Amboneezen en „njora's" in nationale kleederdracht, die zich onsterfelijk blameerden, als zij het ongeluk hadden onder het dansen een van hun geborduurde slossen te verliezen.

„Chassez croisser," „changez de dames," weerklonken de commando's van den Amboneeschen ceremoniemeester, die de dansfiguren leidde, welke met heiligen ernst werden uitgevoerd. Hier werd de dans in al zijn sierlijkheid, naar de regels van lang vervlogen jaren, nog nauwgezet uitgevoerd.

Toen Visser Ambon verliet stond er een fluitorkest op de pier, dat een Amboneeschen goeroe (godsdienst-onderwijzer), die naar Jamdena vertrok, uitgeleide deed. Ambon lag spoedig ver achter het vertrekkende schip. Maar onvermoeid bleef het orkestje spelen. Windvlagen droegen flarden van het afscheidslied naar boord: Sajang kene, rasa sajang kene, rasa sajang sajang é.

(Ik heb je lief, ik voel liefde voor jou; genegenheid, genegenheid voel ik voor jou.)

En dan heel zacht nog uit de verte:

Kipas lenso poetih,

Tanah Ambon soedah djaoe.

(Wuif toch met je witten zakdoek, Ambon ligt al ver achter je.)

In snel tempo schoven de oevers van de baai van Ambon voorbij. Weldra stoomde het schip de Bandazee in en zette koers naar het zuiden door diep, zwartblauw water. Wanneer zou Visser Ambon weer terugzien?

Naar Banda Neira en verder

MORGEN bij het aanbreken van den dag komen wij op Banda aan," had de kapitein tegen Visser gezegd. „Dat moet u meemaken. Want Banda is een van de schoonste baaien der wereld. Amerikaansche toeristen hebben mij eens verteld, dat Banda alleen onderdoet voor Rio de Janeiro." De gezagvoerder had niet te veel gezegd. Banda was eens een centrum van muskaatnotenplantages geweest, de zoogenaamde „perken". Nu was het een „ville morte", waar het gras tusschen de steenen groeide. Toen het schip de haven binnenvoer, lag Banda daar in al zijn vergane glorie, in het licht van den aanbreekenden dag, in de schaduw van den machtigen puinkegel van den Goenoeng Api (Vuurberg). Visser, die op de brug naast den kapitein stond, kwam diep onder den indruk van het machtige natuurtafereel, toen hij bij het binnenvallen de dichtbeboschte en met donkere perken begroeide heuvels passeerde. Helder doorschijnend blauw was het water, toen het schip dicht onder de kust langs een borrelende heetwaterbron voer, die in zee opwelde. Op den top van een heuvel

lag het oude fort, dat eens een steunpunt was geweest van de Nederlandsche heerschappij over de Molukken. Daar onder de schaduw van den Goenoeng Api, die tot bij den top van oerwoud was ontdaan, lag het stadje Banda aan de feeëriekke, blauwe Binnenbaai, omgeven door zijn donker groene „perken". Een breede laan van machtige tamarindeboomen met hun ruige dikke stammen van een meter en meer doorsnede, begroeid met orchideeën, liep langs de Binnenbaai. Het licht van de morgenzon filterde door de fijne lichtgroene blaadjes en wierp schaduwen op de deftige, grootendeels verlaten heerenhuizen met hun marmeren vloeren. Aan de Binnenbaai lag ook het groote gouverneurs-huis, thans bewoond door een jongen, ongehuwden controleur, die slechts enkele kamers van het groote gebouw in gebruik genomen had.

Parallel aan die tamarindenlaan lag weer een nauwe straat met groote huizen, die men voor *f* 30,— à *f* 35,— per maand kon huren. Toch stond meer dan de helft daarvan ledig.

Nog maar enkele tientallen jaren te voren was Banda een welvarend stadje geweest. Maar de prijzen van noot en foelie waren sterk gedaald. Toen was de groote débâcle voor de perkeniers gekomen. Een daarvan, een goede zeventiger, was agent van de Paketvaart-Maatschappij geworden. Hij was al te oud om zelf het werk te doen, dat nu gedaan werd door zijn dochter. Eens was ook hij een rijk man geweest. Hij kon boeiend vertellen over den gouden tijd, van dat oude, streng orthodox-geloovige, stoere perkeniersras, met hun groote gezinnen van twintig tot veertig kinderen, meestal geboren uit meerdere huwelijken, en hoe zij als aartsvaders op hun perken leefden.

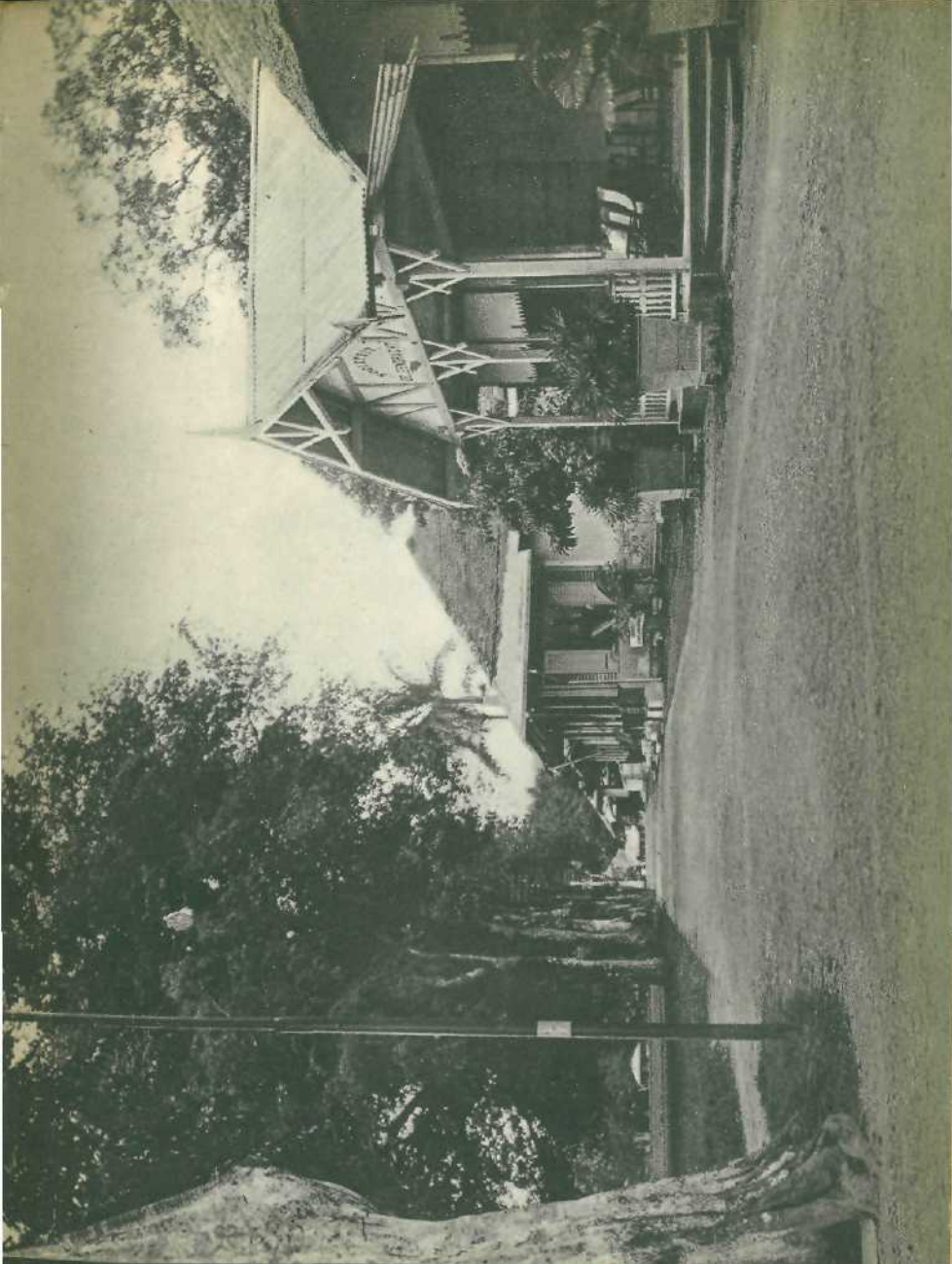
„Zie daar, halverwege den Goenoeng Api, waar de helling net een knik maakt, daar kwam op 's konings verjaardag een reusachtige W uit vetpotjes te staan met een kroon er boven. Op 's konings verjaardag waren er groote feesten en danspartijen voor de bevolking. Dan zetten de perkeniers de bloemetjes buiten, stroomde de champagne en keken zij niet op geld. Maar dat is alles voorbij,” zuchtte de oude heer. „Nu zijn wij alles kwijt.”

En met een moede, klanklooze stem vervolgde hij: „Ik heb het nog geprobeerd met de teelt van slachtvee op Oost-Ceram. De beesten wilden er best gedijen. Maar zij verwilderden en ik kon er niet zelf op toe blijven zien. Mijn zoons en dochters waren uitgezwermd naar Java en hadden zich daar gevestigd. Zij durfden het riskante veeteeltbedrijf op Ceram niet aan. Alleen Alida bleef bij ons thuis. Nu heb ik daar nog een dikke duizend verwilderde sapi's loopen. Ik ben dus rijk, maar ik heb niets aan mijn rijkdom.”

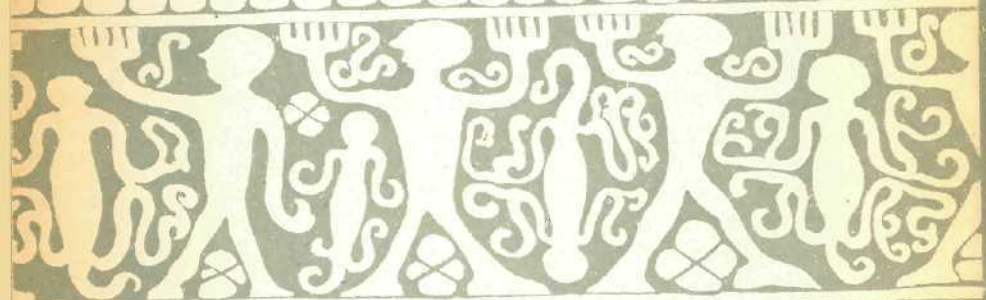
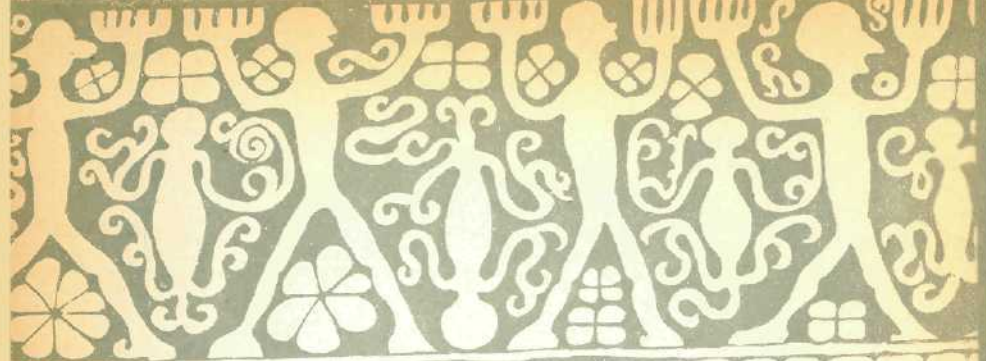
Hier legde zijn dochter haar hand op de zijne en zeide: „Kom, vader, u moet nog de stukken teekenen voor het schip vertrekt.”

Zij namen afscheid van het gezelschap. Eens moest hij een vroolijke, groote, sterke man geweest zijn. Nu was hij een moede, gebogen grijsaard, droomende van vergane glorie, deze burger van Banda, de „ville morte”, het stadje, dat zich in de stralen van de namiddagzon lag te koesteren, toen het schip de haven uitvoer, om zijn grooten zwerftocht over den zuidelijken Molukkenboog te beginnen.

Eerst ging de reis naar een plaatsje aan de kust op de Kei-eilanden, waar 1000 picol copra ter lading gereed lag. Want behalve de contractueel vastgestelde

Aan de Esplanade te Ambon ligt de sociëteit „De Eendracht”, daarnaast staat het Hotel van Aart, waar Visser hartelijk verwelkomd werd.

plaatsen deed de boot verscheidene andere negorijen aan. Een Chinees was van Banda meegevaaren om nadere aanwijzingen te geven waar het schip voor anker moest gaan. En daarmede begon het pionier-varen, dat in dien tijd zoo karakteristiek was voor de reis op de zoogenaamde lange route naar den zuidelijken Molukkenboog. Want eenmaal in de twee maanden maakte de Paketboot niet de rechtstreeksche reis over Banda, via Toel op de Kei-eilanden, en over Dobo op de Aroe-eilanden naar Merauke, maar boog het schip bij Dobo eerst naar het westen af, om langs Larat, Jamdena en Adaoet naar Babar te gaan, dat niet meer zoo heel ver van Timor af ligt. Daar zette het schip weer koers naar het oosten om na een zwerftocht van 8 à 10 dagen weer te Dobo terug te komen.

Zoo kon het 23 dagen duren voor men van Ambon naar Merauke kwam. Want wel was er een vaste dienstregeling, maar die werd vaak in de war gestuurd door Chineesche, Arabische of inheemsche handelaren, die onderweg aan boord kwamen om den kapitein te verzoeken ergens in een of andere afgelegen baai een lading van 500 à 1000 picol (30 à 60 ton) copra, lolaschelpen, hout, rotan enz. aan boord te nemen. En als er dan niet te veel nautische gevaren aan verbonden waren, gaf de kapitein aan zoo'n verzoek gehoor en viel het schip weer de een of andere baai binnen. Het laden en lossen geschiedde door koelies, die door het schip voor één Molukkenreis te Makassar waren gemonsterd.

Heel wat zoogenaamde „kampong bleks” werden aangedaan. Zoo werden de negorijen genoemd met huizen waarvan het dak bestond uit gegolfd plaatijzer.

Op den duur werd echter de lange zwerftocht over den Molukkenboog eentonig. De doordringende ranzige

copra-lucht verpestte de atmosfeer aan boord en in den eetsalon en in de hutten vlogen tal van copra-torretjes rond. Veel natuurschoon viel er ook niet te bewonderen. De eilanden, waar men langs voer, waren voor een groot deel uit zee opgeheven koraalriffen, die een eentonig tafelland vormden.

Maar die drie weken vakantie deden Visser toch goed. Hij kwam op zijn verhaal van de zware patrouilletochten op Ceram door de rust en de uitmuntende tafel van den K.P.M.-er. Negen dagen later lag het schip weer in Dobo voor anker en den volgenden dag werd koers gezet naar het einddoel van de reis, Merauke.

De zee was gelukkig kalm. De ondiepe Harafoerazee was anders berucht om het slechte weer. Eens had het gouvernementsstoomschip Zeemeeuw, een scheepje van ongeveer 500 ton, den oversteek niet kunnen halen naar Merauke. Nadat het schip vergeefs eenige dagen met een slakkengang tegen den zuidoostpassaat was opgetornd, raakten de kolen op en moest het onverrichter zake naar Dobo terugkeeren.

Het was nu gedaan met het diepe blauw van de Molukkenzee. Het water nam de geelbruine tinten aan van modderwater. Toch duurde het nog eenige dagen voor er land in zicht kwam.

Merauke

EENIGE dagen had de K.P.M.-er zijn weg reeds door het geelbruine modderwater van de Harafoerazee vervolgd, toen de kapitein aan Visser mededeelde, dat hij verwachtte dat men den volgenden morgen voor den mond van de Meraukerivier zou zijn. Hij vroeg hem of hij geen lust had om tegen dien tijd op de brug te komen.

„Het is wel aardig om het plotseling opduiken van de toppen van het mangrovenbosch uit de zee eens mede te maken,” zei de kapitein. „Meestal gebeurt dat voordat wij er op verdacht zijn, vooral als wij geen sterretje hebben kunnen schieten en de astronomische plaatsbepaling ons in den steek laat.”

Zoo zag Visser dien morgen voor het eerst van de brug van de Paketboot de kust van Zuid-Nieuw-Guinea. Merauke zou voorloopig „journey's end” voor hem zijn. Het was een heele trek geweest, die zeereis van Ambon naar Merauke. In die 23 dagen zou hij de reis van Java naar het moederland hebben kunnen maken. Weldra werden de slanke stammen van het mangrovenwoud zichtbaar. Recht vooruit vertoonde zich een gat

in den grijsgroenen muur. Dat was de mond van de Merauke-rivier.

Snel voer het schip met den vloedstroom achter zich de rivier op. Uit de mangrovenbosschen woei Visser een weelig zure lucht tegemoet. Eentonig rijden de boomen van het vloedbosch zich aaneen, terwijl er maar weinig struikgewas tusschen de stammen groeide. Hier en daar werd het rechtstammige bosch met zijn donker glanzend loover onderbroken door andere mangroven van lichtgroene kleur, die op hooge steltwortels op de lage modderbanken groeiden. Grijsbruine krombekken, wulpachtige vogels, vlogen uit het groene loover op, toen de boot met de stoomfluit haar komst aankondigde. Dan, bij het omslaan van een hoek, lag daar plotseling Merauke, te midden van schitterend bloeiende felroode flamboyants. Voor een „kampong blek" maakte Merauke werkelijk wel een fleurigen indruk van de brug af.

Aan den wal was alles in rep en roer. De komst van de mailboot, eenmaal in de maand, was voor het plaatsje een wereldschokkend evenement. Uit den Chineeschen kamp kwamen Chineezzen en Arabieren, inlanders en Kaja-Kaja's (zooals de Papoea's hier worden genoemd) aangehold. Eenige Europeanen begaven zich naar de pier. Postbeambten met een handkar stonden klaar om de mailzakken in ontvangst te nemen.

Verder stroomop lag het gouvernementsstoomschip Valk, dat in Merauke was gestationneerd, om de verbinding met het exploratie-detachement te onderhouden, dat op de zuidwestkust van Nieuw-Guinea opereerde. Voor den kolensteiger en de kolenloods lag de Gier, een schip dat eens in lang vervlogen tijden een vaartuig van de gouvernementsmarine was geweest en dat thans gedegradeerd was tot kolenhulk.

Op de brug kreeg men het nu druk en Visser ging naar beneden, waar hij op het dek een douane-ambtenaar aanklampte, die van Dobo was meegereisd. „Merauke ziet er, zoo van boord af gezien, toch niet onvriendelijk uit,” merkte Visser op. „Ik had mij na de verhalen, die men er van hoort, het plaatsje heel anders voorgesteld.”

„Nee, dat is zoo. En het zou ook een best bewoonbaar oord zijn, als die lamme muskieten je het leven niet zoo zuur maakten.”

„Weet u ook waar het kampement ligt?” wilde Visser weten.

„Jawel,” was het antwoord. „Ziet u die gebouwen daar rechts achter in den hoek? Dat zijn de officierswoningen met daarachter de soldatenbarakken. Daar in het midden achter dat groote huis is de woning van den assistent-resident. Vlak bij de pier ligt de sociëteit „De Muskiet”, een toepasselijke naam zooals u wel zult merken. Daar links van liggen de gebouwen en magazijnen van de Merauke Compagnie, die hier veel copra opkoopt. De Chineesche kamp ligt achter het complex Europeesche woonhuizen en nog verder weg liggen de gebouwen van de katholieke missie. En kijk, daar heb je den eersten kwelgeest ook al,” vervolgde hij, terwijl hij naar een muskiet wees, die op zijn hand was neergestreken. Met een nijldigen pets hielp hij dien eersteling naar den muskietenhemel.

„Gelukkig schijnen het geen malariamuskieten te zijn,” merkte Visser op.

„Nee, maar u zult nog heel wat last van die kleine kwelgeesten krijgen, die een mensch hier het leven zeer onaangenaam maken. Ik ben altijd maar blij, als ik hier weer vandaan kan gaan.”

Visser ging naar zijn hut om af te pakken. In de 23 dagen sedert hij Ambon verlaten had, was het hokje met de witgeverfde planken wanden hem toch vertrouwd geworden. Nu zou het zwerversleven weer beginnen. Dan zou hij weer voortdurend ambulans zijn, nooit langer dan drie à vier weken op dezelfde plaats vertoeven en een groot deel van den tijd 's avonds onder een tentzeil liggen. Maar ditmaal zou aan dat zwerversbestaan een nieuwe charme zijn verbonden, want hij zou nieuwe gebieden betreden, waar nog nooit een Europeaan was geweest, nieuwe volken ontmoeten en nieuwe dingen beleven.

Er werd aan de deur getikt. Een inlandsche korporaal met wat dwangarbeiders kwam zich melden om de bagage naar de officiersbarak te brengen. Een van de dwangarbeiders, Kario genaamd, zou tijdens Visser's verblijf te Merauke de rol van huisjongen en kok bij hem vervullen.

„Ik zal u voor drie dagen vivres geven, luitenant,” zei de korporaal. „Dan kan Kario er misschien wat groenten bijkopen op den passer en voor u koken. Want een pasangrahan met een mandoer, die voor de gasten kookt, is hier niet.”

Visser nam afscheid van den kapitein en de scheeps-officieren en begaf zich aan wal. Op de pier lummelden wat naakte Kaja-Kaja's rond. Het waren groote, sterke kerels. Zij hadden zich opgesierd met gekruiste banden van coixzaden en waren behangen met snoeren van kralen, krokodille- en hondetanden. In hun doorboorde neusvleugels of het neustusschenschot droegen zij diverse versierselen. Sommigen hadden daar een geslepen casuarisbeen door gestoken, anderen droegen in de neusvleugels de slaganden van varkens. Als jachttropee

droegen verschillende mannen platgeslagen scrota van varkens, die bevestigd waren aan hun rotan armbanden. De vrouwen waren stevig gebouwd en trokken de aandacht door hun lange beenen. Evenals de mannen liepen zij vrijwel naakt. Zij droegen echter een schaamgordel van biezen in tegenstelling met de mannen, die geheel in Adamscostuum rondliepen. De meeste vrouwen zagen er weinig aantrekkelijk uit.

Allen hadden verlengsels van biezen in het haar gevlochten, waarvan de lengte varieerde naar de leeftijds-klasse. Hun haartooi herinnerde sterk aan dien van de oude Egyptenaren.

Zij verspreidden een zeer speciale doordringende lucht, een mengsel van de geuren van transpiratie, ranzige klapperolie en rook, die Visser's reukorganen bepaald onaangenaam aanded.

In de hand hadden zij een takje met groene bladeren, waarmee zij zich de muskieten van het lijf hielden, die, den zonneshijn negeerende, in dichte zwermen rondvlogen.

Met een hoogmoedigen en een tikje minachtenden glimlach keken zij naar den nieuwen blanken officier, die voor het eerst bij hen voet aan wal zette.

Visser volgde den optocht van dwangarbeiders, die zijn goederen naar de officiersbarak bracht. Onderweg vielen de muskieten gretig op hem aan. Zij streken op zijn handen en gezicht neer en hij moest er heel wat doodpetsen.

De officiersbarak bleek een goed gebouwd planken huis te zijn, voorzien van muskietengaas. Dat belemmerde echter de luchtversching weer, zoodat het er al spoedig later op den dag erg warm werd.

Hij pakte zijn koffer uit en maakte zich daarna gereed

om zijn opwachting te gaan maken bij den assistent-resident en de overige notabelen van Merauke.

Toen hij thuis kwam, stond de rijsttafel klaar. Het was maar een schamele maaltijd, wat sajoer, rijst, wat geconserveerd vleesch en gezouten visch. Kario verontschuldigde zich.

„Het was al zoo laat, mijnheer, en ik heb niets meer op den passer kunnen koopen. Groenten zijn hier haast niet te krijgen. Pisangs moeten van Ambon komen en kosten een dubbelrje per stuk, als zij er zijn, en een kip kost een rijksdaalder. Vandaag is er niet geslacht, maar vanavond zal de Chinees wel langs komen, die een sero heeft (vischfuik van staketsels gemaakt). Hij brengt altijd prachtige visch.”

Visser hoorde eenigszins sceptisch Kario's verontschuldigen aan. In het huis naast hem, dat onder één dak met het officiersverblijf was gebouwd, hoorde hij stemmen. Daar woonde een met een volbloed Europeesche vrouw gehuwde employé van de Merauke Compagnie. In zijn slaapkamer, die door een dunnen planken wand gescheiden was van die van zijn buurman, kon hij woord voor woord verstaan wat er gesproken werd. Dat was wel erg onvrij, vooral omdat zijn buurvrouw ziek scheen te zijn.

Maar enfin, overmorgen zou de reis van Merauke naar de Eilandenrivier, waar het detachement thans exploreerde, worden ondernomen.

's Middags, toen hij in de voorgalerij, die op de Meraukerivier uitzag, thee dronk, kwam werkelijk de Chinees met zijn vischmanden het erf op. Hij had prachtige groote rose kakaps, tongen en bawals, die hij tegen zulke lage prijzen te koop aanbood, dat Visser er zelfs niet aan dacht om af te dingen. Er waren dus ook wel

goede kanten aan het materieele leven te Merauke. 's Avonds ging hij naar de sociëteit „De Muskiet”, ditmaal ook gewapend met een takje om zich de wolken muskieten van het lijf te houden. Daar maakte hij kennis met de scheepsofficieren van het gouvernementsstoomschip Valk, die op wipstoelen zaten, omgeven door bakjes met brandende obat njamoek, die een scherpen rook ontwikkelden om de muskieten te verjagen. Hij bracht er den avond door in gezelligen kout en was blij weer eens nieuwe menschen te ontmoeten na de lange bootreis. Erg bemoedigend was het echter niet, wat hij van hen over de Eilandenrivier te hooren kreeg. Wel werden hem veel nuttige wenken gegeven, die aanleiding waren, dat hij den volgenden dag zijn uitrusting in den Chineesch kamp completeerde en een briefje aan Ong Kie Hong op Ambon schreef om hem nog het noodige na te zenden. Het was vrij laat, toen hij 's avonds thuis kwam. In de kamer naast hem hoorde hij druk praten. Blijkbaar was het met de vrouw van zijn buurman niet al te best en was de dokter aan het ziekbed. Van slapen kwam niet veel. Toen weerklonk plotseling een hartverscheurende gil. „Ja, mevrouw, gilt u maar. Dat is niet erg. Persen, mevrouw, persen.”

Visser schoot overeind in zijn bed. Langzaam werd het hem duidelijk, dat er achter dien wand een bevalling gaande was. De arme moeder had niet willen gillen, omdat daar aan den anderen kant van den wand die vreemde luitenant alles kon hooren! Uren bleven de smartelijke kreten aanhouden. Toen opeens hoorde Visser het huilen van den baby. Het eerste blanke kind was op Merauke geboren.

Buiten kondigde de boeroeng siang, de vogel, die 's morgens het eerst begint te kweelen, met vroolijke roepstem

den naderenden dag aan, toen hij eindelijk in slaap viel. Hij werd wakker door de zon, die op zijn gezicht scheen, stond op, kleepte zich vlug aan en ging, na ontbeten te hebben, naarden Chineeschen kamp om inkoop te doen. Thuis gekomen begon hij de goederen te sorteeren, die hij mede wilde nemen naar de Eilandenrivier. Hij liet de rest van zijn kleeren in de zon hangen en pakte daarna alles weer in zijn hutkoffer. Dat zou daar langer dan een jaar in blijven liggen. Daarna liet hij den koffer naar de kamer brengen, waar de andere bagage van de officieren, die aan de Eilandenrivier zaten, was opgeslagen. 's Middags maakte hij een wandelingetje langs de Merauke-rivier. Het was laag water en de modderbanken waren drooggefallen. Zij verspreidden een onaangename lucht. Kleine groepjes watervogels liepen over de banken naar voedsel te zoeken. Nu en dan kwam hij een Kaja-Kaja tegen, die naar schaaldieren en krabben zocht. Bij iederen stap zonk de man tot aan de knieën in de modder. Desondanks vorderde hij snel. Een enkele maal joeg een Kaja-Kaja een kleinen krokodil op, die, met verrassende snelheid over de modderbank vluchtend, zich in het water liet glijden.

Visser moest al spoedig zijn wandeling staken, omdat hij in de modder terechtkwam. Hij keerde naar huis terug om thee te drinken. Dien avond bleef hij thuis om zijn correspondentie af te doen. In den loop van den volgenden morgen zou hij zich op de Valk inschepen. Hij verlangde naar het vertrek. Het wekenlang niets doen begon hem te vervelen. Hij was dan ook blij, toen hij den volgenden dag, samen met zes Dajaksche prauwenmakers, die uit de Westerafdeeling van Borneo met de Paketboot waren meegekomen en al twee maanden onderweg waren, op de Valk kon embarkeeren.

Van Merauke de Eilandenrivier op

DEN heelen dag had de Valk met zijn maximum-snelheid van acht mijl tegen den bandjir opgetornd en langzaam gleden de oevers van de Eilandenrivier voorbij. Het was vier dagen geleden, dat de Valk Merauke had verlaten. Op een regenachtigen middag had het schip bij dood tij het anker gelicht. Een oogenblik bleef het geluidloos op de rivier drijven. Uit de sociëteit „De Muskiet” weerklonken de melancholische tonen van een aria uit de opera „Louise”. Een der soos-bedienden had de attentie om de gramfoonplaat, die bij de toears in den smaak scheen te vallen, als afscheid ten beste te geven. In Merauke was alles nog in diepe middagrust. Toen begonnen de machines te draaien en langzaam verdween Merauke met zijn flamboyants en het silhouet van de grijze kolenhulk om den hoek van de eerste bocht.

Onder de kust langs was het schip naar den zuidelijken ingang van Straat Marianne gevaren, tusschen het Frederik Hendrik-eiland en den vasten wal van Nieuw-Guinea. Daar was de Valk twaalf uren voor anker gegaan om het verloop van het getij te observeeren.

Want Straat Marianne was berucht om het groote verval tusschen eb en vloed. Met enorme snelheid liep dan de ebstroom door de straat en groote zandbanken kwamen droog te liggen.

Eens was de Valk argeloos Straat Marianne ingevaren. Toen zij ongeveer de helft van den weg had afgelegd, was zij door den ebstroom overvallen. Weldra zat het schip dwars op den stroom op een zandbank, midden in het kolkende en ziedende water, dat het vaartuig gevaarlijk deed overhellen. De patrijspoorten aan stuurboordzijde werden gesloten. Als vliegen moest de bemanning tegen het dek opkruipen. En als het zand, dat door den sterken stroom werd meegevoerd, zich niet als een dam aan de van den stroom afgekeerde zijde van het schip had afgezet, zou het zeker geheel op zijn zijde zijn gedrukt en zich bij het kenteren van het getij misschien niet meer hebben kunnen oprichten. Ditmaal kwam de bemanning gelukkig met den schrik vrij. Maar voortaan namen de gezagvoerders der gouvernementsvaartuigen óf de veilige doch veel langere route om het Frederik Hendrik-eiland heen, óf zij gingen voor den mond voor anker om gedurende twaalf uren de getijstroomen te observeeren voor men zich in de straat waagde.

Toen men den mond van de Eilandenrivier bereikt had, was de Valk eerst met een krachtigen vloedstroom achter zich de rivier opgevaren, zoodat men goed opschoot. Maar toen men de zone van mangroven-vloedbosschen achter den rug had, kwam de ebstroom krachtig doorzetten en kroop men tegen den sterken stroom langzaam vooruit. Zwarte stammen, die voorbijdreven op het geelbruine troebele water en van tijd tot tijd dof tegen het schip aan bonkten, wezen er op, dat

de rivier flink bandjirde. Als het schip in de binnenbocht dicht den oever naderde, vloog van tijd tot tijd een zwerm luid krijschende loeries op. Hier en daar stond in het riet een witte aigrette-reiger, die met verbazing naar het blanke monster keek, dat de rivier opkwam. Besluiteloos strekte het dier dan eenige malen zijn langen hals in verschillende richtingen onderzoekend uit en maakte enkele trippelpasjes langs den oever om dan plotseling een kloek besluit te nemen. Even boog het op de lange grijze pooten door en na enkele logge, onhandige vleugelslagen wickte de groote witte vogel statig weg.

Geweldige, met lianen rijkelijk gedrapeerde woudreuzen gleden voorbij. Van tijd tot tijd schitterde tusschen het groen een lange, fel roode bloemenguirlande van een bloeiende liaan en verbrak de eentonigheid van de wildernis van bruine en lichtgrijze stammen, waaraan doornige rotanlianen met hun groen glanzende verrafelde bladeren vastkleefden. Hier en daar trilde een palmkroon, die boven het oerwoud uitstak, op zijn slanken sierlijken stam onder den adem van een lichten wind. Ijsvogels, die in hun nijver visschersbedrijf werden gestoord door het naderende schip, vielen met hun fel gekleurde blauw-witte vleugels en dikken rooden snavel eerst uit een boom omlaag om dan weer geleidelijk aan bij de vlucht over de rivier omhoog te stijgen.

Net zooals het beschreven werd in het Papoeasche dierenverhaal bij den wedstrijd tusschen de vogels, die een man naar den hemel moesten brengen. Volgens dat verhaal slaagde zelfs de machtige vischarend daar niet in. Maar de ijsvogel deed zijn passagier eerst een hooge rots beklimmen. Daar nam hij hem tusschen zijn vleugels en zette zich af. Eerst daalde hij onder het gewicht van zijn last. Maar toen steeg hij langzaam

maar zeker omhoog, tot hij de hemelpoort bereikte. Ook andere dieren lieten zich zien. Hoog boven het oerwoud vloog een groote zwarte kaketoë in geruischloozen breedten wiekslag de rivier over. Een enkele maal plonsde een uit zijn slaap opgeschrikte krokodil van den lagen rivieroever in het water.

Maar soms verstoorde gedurende geruimen tijd niets anders de stilte van het oerwoud dan het haastig stampen van de machines en het ruischen van het boegwater en de schroef.

Visser stond op de brug met den kapitein en den eersten stuurman te kijken naar het voor hem nieuwe schouwspel van het voorbijglijdende oerwoud, dat in al zijn eentonigheid toch zulke sterke nuances vertoonde, als men op de details ging letten.

Als men de lange rantau's (rechte stukken tusschen twee bochten) opvoer, was het rustig op de brug. Maar bij het nemen van een scherpe bocht herleefde de activiteit. Dan ratelde de ketting van het stuurgerei en ruischte het boegwater van de Valk wat levendiger dan gewoonlijk. Als de bocht echter genomen was, volgde weer een lange periode van rust. De Valk tornde dan weer moeizaam tegen den sterken stroom op, tot het einde van de rantau in zicht kwam.

„Het zal er om houden, of wij vanavond het Zwaluw-bivak nog zullen halen,” zei Van Kleef, de eerste stuurman, een groote, zware blonde man. „Wij schieten met dien bandjir op als een luis op een teerton.”

„Toch zullen wij er alles op zetten,” antwoordde de kapitein. „'t Is volle maan en mooi weer. Wij kunnen best na zonsondergang nog een paar uur door blijven varen. Eersten Kerstdag moeten wij samen met de menschen uit het bivak aan boord vieren. Dat kan ik

ze toch niet aandoen, dat ze dien avond in het sombere noodbivak aan den wal moeten doorbrengen."

Zwaluwbivak was het einddoel van de reis. Het was zoo genoemd naar het bivakschip Zwaluw, dat tevens magazijnschip was. De Zwaluw was een tweemaster, een oude gouvernemente. Men had de machines uit haar romp gehaald en het ruim ingericht als magazijn. Vooruit en midscheeps waren aan dek soldaten en dwangarbeiders ondergebracht. Op het achterschip had iedere officier een hut, die onbewoonbaar was door de vele kakkerlakken, maar die als bergruimte werd gebruikt voor de officiersbagage. Overigens huisden de officieren op den achtersteven, waar ook de veldbedden waren opgeslagen.

Een paar maanden te voren, toen in den drogen tijd de waterstand in de rivier sterk was gedaald, was de Zwaluw, die men niet had kunnen verhalen, op de drooggevallen zandbank terechtgekomen. Door het schip te stutten met zware balken had men het voor omvallen behoed. De omgeving van het gestrande schip begon echter sterk te vervuilen. Toen werd de Zwaluw verlaten en aan den wal werd een noodbivak gebouwd. Het schip werd verder nog alleen als magazijnschip gebruikt.

Maar bij den eersten bandjir kwam de Zwaluw niet vlot. Dwangarbeiders, die in het magazijn werkzaam waren geweest, hadden de onderste patrijspoorten opengezet en vergeten te sluiten! De Zwaluw liep vol water en zonk. Maar gelukkig bleef het water ongeveer één meter onder het dek.

De schuldigen moesten toen in het ruim duiken, wat niet zoo prettig was, daar het water doortrokken was van tabakssap, zij sloten de patrijspoorten en in vier

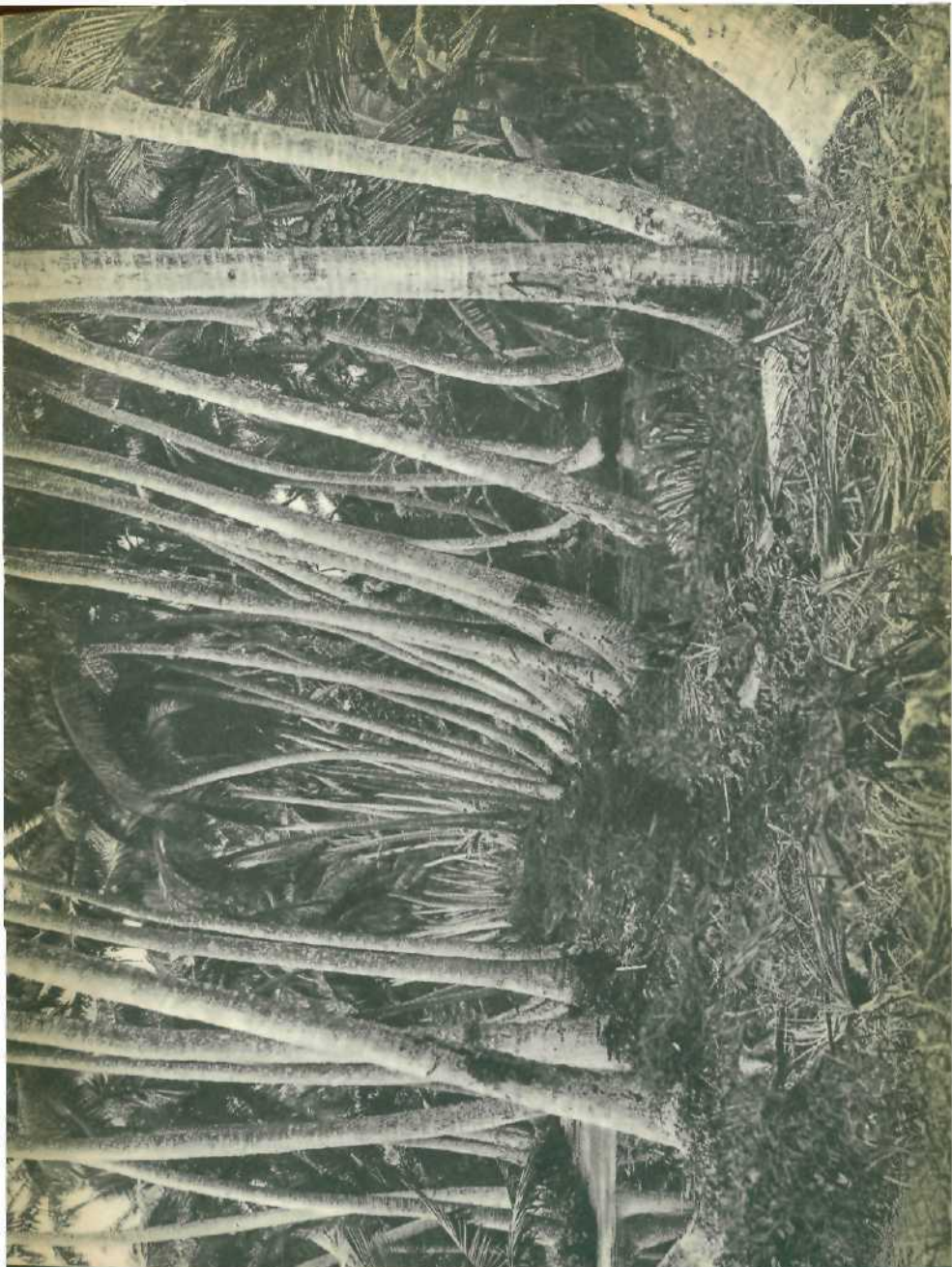
dagen werd het ruim weer met behulp van petroleum-blikken leeggehoosd.

Het avontuur had het schip geen kwaad gedaan. Tal van wriemelende kakkerlakken hadden bij de catastrofe den dood gevonden. Maar in het noodbivak aan den wal had men toch meer bewegingsvrijheid. Het grootste deel van het detachement bleef daarom aan den wal logeeren en maar een kleine bemanning bewoonde de Zwaluw.

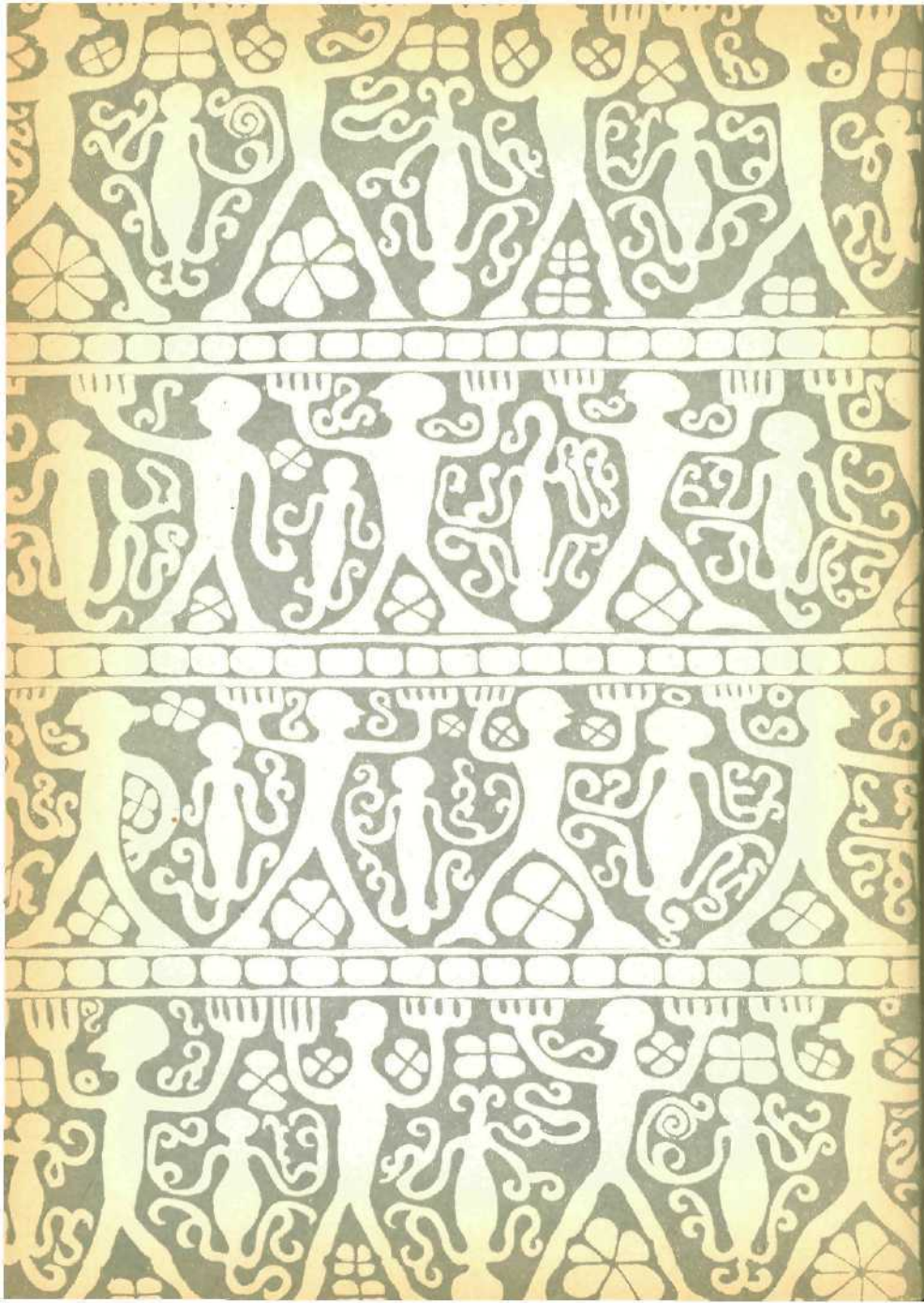
Langer en langer werden de schaduwen op de rivier. Zwermen loeries zochten krijschend hun nachtkwartier op. Een jaarvogelpaar, dat zich verlaat had, spoedde zich voort om nog voor het invallen der duisternis den boom te bereiken, waar het met vele andere paren den nacht zou doorbrengen. Daar zou het de laatste nieuwtjes hooren uit de jaarvogelwereld, totdat eindelijk diep in den nacht het gakkeren bij tusschenpoozen zou ophouden.

Want telkens ontwaakte weer een der groote vogels en weldra verbrak dan weer een oorverdoovend gesnater de stilte van het oerwoud.

Visser herinnerde zich nog goed den slapeloozen nacht, dien hij had doorgebracht toen hij in een onbewaakt oogenblik zijn bivak had opgeslagen onder een boom, waarin een jaarvogelkolonie was neergestreken. Hij had toen eerst gepoogd de dieren met karabijschoten te verjagen. Het eenige resultaat was, dat de groote vogels met luid ruischenden wiekslag verschrikt krijschend opvlogen om daarna weer luid gakkerend neer te strijken op den boom, terwijl ze voortdurend rijkelijk douceurtjes op de tentzeilen lieten vallen. Lang duurde het daarna, voordat de gemoederen daarboven tot rust gekomen en de discussies geëindigd waren over

Een klapperbosch bij Merauke.

den aard die gekke harde klappen. Toen werd het eindelijk stil, totdat het gloren van de morgenschemering weer leven in de brouwerij bracht.

De duisternis was nu ingevallen. Lichte nevels kwamen opzetten en de maan klom boven de toppen der boomen uit. Haastig stampten de machines van de Valk, alsof zij zoo vlug mogelijk een einde wilden maken aan den langen werkdag. Tergend langzaam gleden de oevers voorbij.

Steeds krachtiger werd de opkomende bandjir. Herhaaldelijk botsten nu zware stammen, die in het halfduister de rivier kwamen afdrijven, met een doffen dreun tegen het schip op, om dan snel in de donkere schaduwen, die het maanlicht over de rivier wierp, te verdwijnen. Gevaarlijk was het varen op de rivier in het heldere maanlicht echter niet, zoolang er ten minste geen nevels op kwamen zetten. Want het was licht genoeg en nergens lagen in dit gedeelte van den machtigen breeden stroom zware boomstammen vastgewerkt in de modder, die gevaar voor de Valk konden opleveren.

„Dat wordt een latertje vanavond,” zei de kapitein tegen Visser. „Het is nu zoo zoetjes aan al zeven uur geworden. Voor negen uur zullen wij wel niet voor anker liggen. Toch zullen wij maar door blijven varen. Anders valt ons Kerstdiner heelemaal in duigen. De zware nevels komen toch meestal pas tegen den morgen op.”

Visser ging naar beneden om te pakken en zich voor debarkeeren gereed te maken. Een vreemde onrust was over hem gekomen. Eigenlijk gekkenwerk dat pakken, dacht hij, terwijl hij even ophield. Hij kon toch beter dien avond kalm aan boord blijven slapen en

den volgenden morgen bij daglicht aan wal gaan, dan 's avonds in de duisternis te debarkeeren. Hij was nu immers toch al een maand onderweg van Ambon, voordat hij het einddoel van zijn reis bereikt had. Een dag meer of minder kwam er niet op aan. Zoo'n haast hoefde hij toch niet te maken om aan wal te komen. Vreemd, hij kreeg een gevoel van spanning over zich, net als kort voor den aanvang van een gevecht. Er ging iets gebeuren waar hij niet op verdacht was. Gekheid, wat kon er nu gebeuren? Hij had eenvoudig genoeg van de lange reis en verlangde naar het einde. Dat was alles. En hij ging door met pakken.

Drie dof brommende stooten op de stoomfluit van de Valk verbraken de stilte van den avond en rolden galmend over de rivier. Visser liep snel naar boven om den eersten glimp op te vangen van het bivak, waar hij de eerstkomende weken zou moeten doorbrengen. Toen hij boven kwam, was er echter nog niets te zien. Nog één bocht zou de Valk moeten omvaren eer het Zwaluwbivak in zicht zou komen. Het was gewoonte dat de Valk zijn komst een bocht te voren met de stoomfluit aankondigde.

Bij het ronden van den hoek kwam eerst het silhouet van het bivakship Zwaluw in zicht. Even later glinsterde het licht der maan op de atapdaken van de barakken van het noodbivak aan den wal. Flauw staken de omtrekken der gebouwtjes af tegen den donkeren achtergrond van het oerwoud.

Grootter en duidelijker werden die omtrekken. Weer verbrak een langgerekte stoot van de stoomfluit de stilte van den nacht. De machines sloegen nog halve kracht vooruit. Toen kwamen zij tot stilstand en hoorde men alleen nog het ruischen van het boegwater van de

Valk, die snel vaart minderde en weldra stil lag. De ankerketting ratelde omlaag en de bemanning hief luide begroetingskreten aan.

„Slamat-o-o-o,” klonk het over het water. Want een deel van de bemanning bestond uit dwangarbeiders en dezen verheugden zich op een ontmoeting met hun lotgenooten van het bivak. Vele matrozen hadden vrienden en bekenden onder de inheemsche soldaten. Het bleef echter stil, onheilspellend stil aan den wal. Het luide gejuich en de enthousiaste begroeting, die de Valk anders ten deel viel, bleef ditmaal uit. Wel klonken enkele stemmen over het water, maar van de uitbundige vreugde, waarmede de oude, trouwe Valk anders begroet werd, viel toch ditmaal niets te bespeuren. Gezagvoerder en stuurman keken elkander aan.

„Zou er iets aan de hand zijn?” zei de kapitein.

„Ja, ik snap ook niet waarom het daarginds zoo stil blijft. Misschien zijn wij wat laat en waren zij in het bivak al naar kooi,” antwoordde de eerste stuurman.

„Maar kijk, ik zie licht. Daar komt toch wat leven in de brouwerij.”

Op den oever dansten eenige stormlantaarns op en neer en het geluid van het leeghozen van prauwen drong tot de Valk door. Blijkbaar maakte men aanstalten om naar boord te roeien. Een voorbijdrijvende stam bonkte tegen de Valk aan en deed het schip dreunen.

„Wij zullen het tweede anker ook maar laten vallen,” zei de kapitein tegen Van Kleef, terwijl hij over de brug naar beneden keek. „Door den zwaren bandjir staat er heel wat stroom en het is niet leuk om vannacht op drift te raken, als er een boom tegen den ankerketting optornt. Zet een wacht uit bij den boeg, Van Kleef. Er komt heel wat drijfhout de rivier afzakken.”

Weldra ratelde het tweede anker omlaag. Kort daarop weerklonk het rhythmisch geklop van pagaaien tegen een prauwboord. Maar alles bleef overigens stil. Geen vroolijke kreten van de roeiers klonken over de rivier. Niets viel er te bespeuren van die vroolijke, zenuwachtige drukte, die er heerschte als de Valk, het meest populaire en met het detachement zoo vertrouwde gouvernementsvaartuig, voor anker kwam voor het Zwaluwbivak.

„Verdomd, er moet iets gebeurd zijn,” zei de kapitein onrustig.

De stuurman gaf geen antwoord. Hij kuchte nerveus. Twee prauwen waren inmiddels dichterbij gekomen en kwamen langszij. De gezagvoerder meende in een lange figuur in een der prauwen den luitenant ter zee van Balen te herkennen en riep: „Ben jij dat, Van Balen?”

„Neen, kapitein,” klonk het terug uit de prauw. „Ik ben sergeant Klaver. De luitenant van Balen is dood. Hij is verdronken in de bandjirende B-rivier.”

„Groote God! Wat zeg je, Klaver? Is Van Balen dood? Verdronken? Wat is er dan gebeurd? Het is niet te gelooven,” riep de gezagvoerder uit.

„Wat een slag voor zijn arme ouders,” zei de eerste stuurman. „Ik ken hen goed. Wij komen uit dezelfde stad. Maar waar zijn de andere officieren van het detachement eigenlijk?”

„Sergeant Klaver zal er wel meer van weten,” merkte de kapitein op, terwijl hij de brug afliep en naar den valreep ging. De anderen volgden hem.

Inmiddels was Klaver met zijn prauw langszij gekomen en klom, voorafgegaan door een dwangarbeider met een stormlantaarn, den valreep op. Uit de slagschaduwen

doek een lange, magere, eenigszins gebogen figuur op. Toen hij Visser zag, ging hij in de houding staan en meldde zich.

„Sergeant Klaver, luitenant, magazijnbeheerder en waarnemend bivakcommandant.”

„Ik ben de nieuwe luitenant, Klaver, die kapitein Knel komt aflossen. Dat is wel erg slecht nieuws, dat je over den luitenant ter zee van Balen brengt. Wat is er eigenlijk gebeurd?”

„Ja, luitenant,” antwoordde Klaver, „hoe het allemaal precies in zijn werk is gegaan, is mij ook nog niet heelemaal duidelijk. Want ongeveer een half uur geleden kwam een prauw binnen onder commando van den korporaal Karto, die een spoedbericht van den Javaanschen sergeant Djasmin bracht, waarin het verdrinken van den luitenant van Balen werd gemeld. Ik heb het bericht bij mij.”

Visser ging met de sloopofficieren en Klaver de hel verlichte kajuit binnen en las het bericht van Djasmin voor. Het luidde:

„Djasmin, Javaansch sergeant, bivakcommandant van het Prauwenbivak, deelt mede, dat op 21 December om elf uur 's morgens de dwangarbeider Daëng Paraga, kok van den luitenant ter zee van Balen, en Poe Tjambau, een van zijn dragers, in het Prauwenbivak zijn aangekomen. Zij rapporteerden, dat de luitenant van Balen, bij een poging om de bandjirende B-rivier over te steken, was verdronken, maar dat zijn blik met instrumenten en zijn meetboeken gered zijn.

Voorts zijn op 23 December om vijf uur 's middags de dwangarbeiders Tekoet, Djadi en Mat Tahir in het bivak teruggekeerd van de patrouille van de beide kapiteins. Zij bevestigden het bericht van het verdrinken

van den luitenant ter zee van Balen en meldden, dat de patrouille de bandjirende B-rivier niet over kon steken en geen vivres meer had. De drie dwangarbeiders zijn op verzoek van den kapitein Meeuwsen de rivier overgezwommen om mij het bericht te brengen. Zij zijn met blioengs (dissels om prauwen te maken), twee Palembangsche dwangarbeiders, die ervaren prauwenmakers zijn, en vijf blikken rijst onder dekking van den infanterist 1e klasse Sastro en twee fuseliers teruggekeerd naar de B-rivier om een prauw te maken en de patrouille over te zetten."

Het bericht was gericht aan den bivakcommandant van het Zwaluwbivak en op 24 December 1909 gedateerd. Erg duidelijk was de situatie voor Visser nog niet.

„Waar ligt het Prauwenbivak ergens, Klaver?" vroeg hij.
„Ongeveer vijf à zes dagen roeien stroom op aan de A-rivier, luitenant. Het is het eindpunt voor de prauwen. Hoogerop wordt de rivier onbevaarbaar door stroomversnellingen."

„En waar ligt dan de B-rivier?"

„Dat weet ik niet precies, luitenant, maar als ik Karto goed begrepen heb, dan ligt die rivier op twee dagmarschen ten oosten van het Prauwenbivak. Maar korporaal Karto, die het bericht gebracht heeft, kan u daar beter over inlichten. Ik heb hem mee naar boord laten komen."

„Ga hem dan even halen, Klaver," zei Visser.

Karto, die in een levendig gesprek gewikkeld was met vrienden en bekenden van de Valk, kwam even later met Klaver binnen. Het was een klein, kwiek mannetje met pientere oogjes.

„Korporaal Karto, luitenant," meldde hij zich.

„Ga maar op de plaats rust staan, Karto. Wanneer ben je uit Prauwenbivak vertrokken?”

„Vanmorgen om zes uur, mijnheer. Daar ik een spoedbericht moest overbrengen, heb ik maar doorgeroeid en ben zooveen hier aangekomen.”

„Vertel eens, Karto, heb je de beide dwangarbeiders gesproken, die het eerste bericht brachten over het verdrinken van luitenant van Balen?”

„Ja, mijnheer.”

„En wat vertelden zij?”

„Bijna drie weken geleden, mijnheer, gingen alle officieren, de beide kapiteins, de dokter en de luitenant ter zee, met alle beschikbare dwangarbeiders en soldaten een groote patrouille maken naar het gebergte. Eerst gingen zij in oostelijke richting naar de B-rivier, een groote, breede rivier, die zij met moeite door het hooge water wadende over konden steken en die twee dagen van het Prauwenbivak af ligt.

Kort daarna heeft de patrouille zich gesplitst en is de luitenant van Balen alleen met een klein deel van de patrouille het gebergte ingetrokken, terwijl de beide kapiteins en de dokter met het grootste deel een anderen kant uit zijn gegaan.

De patrouille van den luitenant ter zee is het eerst teruggekeerd aan de B-rivier, die zwaar bleek te bandjiren en die ondoorwaadbaar was geworden. Na een paar dagen gewacht te hebben, heeft de luitenant toen getracht op een vlot de rivier over te steken met twee Boegineezen. Hij had zijn meetboeken en instrumenten ook op het vlot geladen. De oversteek was bijna gelukt. Het vlot was al vlak bij den overkant. Poe Tjambau was met de vanglijn in het water gesprongen en probeerde het vlot naar den kant te trekken. Maar hij alleen

kon het vlot niet houden door den zwaren stroom. Toen is de luitenant te water gesprongen om hem te hulp te komen. Maar de stroom was te sterk en daar hij te veel kleeren, puttees en schoenen aan had, kon hij zich niet staande houden en werd hij door den stroom mee-geleurd. Hij poogde nog zwemmende den wal te bereiken. Maar Paraga en Poe Tjambau zagen hoe hij door den stroom tegen een rotsblok werd geslagen. Toen is hij gezonken en zij hebben hem niet meer terug-gezien.

Inmiddels was Paraga op het vlot bij de instrumenten gebleven. Hij wist met veel moeite met zijn gallah (boom) tusschen de rotsblokken door te manoeuvreeren en met het vlot en de meetboeken en instrumenten veilig aan land te komen. Poe Tjambau, zijn landsman, die langs den rivieroever was geloopt om te onderzoeken wat er met den luitenant en Paraga verder was gebeurd, vond den laatste uitgeput aan den kant liggen.

Beiden hebben zij toen nog een heel eind stroom af naar den luitenant gezocht. Toen zij hem niet vonden, zijn zij beiden zoo vlug mogelijk naar het Prauwenbivak teruggelopen, daar zij geen vivres meer hadden. Daar zijn zij uitgehongerd aangekomen."

„En hoe stond het met het eten van de patrouille, die nog aan den overkant was?"

„Slecht, mijnheer. De luitenant heeft den oversteek gewaagd, omdat de vivres op waren. Hij dacht dat het wel mogelijk zou zijn om de patrouille per vlot over te brengen, hoewel Poe Tjambau en Paraga het niet aandurfd. Maar de luitenant heeft toen toch een vlot laten bouwen en is toen zelf voorgegaan. Toen heeft het ongeluk hem achterhaald."

„Ja," zuchtte de kapitein. „Het schijnt dus wel allemaal

waar te zijn. Arme Van Balen. Arme ouders, hij was hun eenige zoon. Verdomme, wat een Kerstavond!" Maar Visser moest meer weten. Als die rivier was blijven bandjiren — de hooge waterstand op de Eilandenrivier voorspelde op dat punt niet veel goeds — dan was het de vraag of de beide kapiteins met hun patrouille wel de rivier over waren gekomen. Want dan was het niet uitgesloten, dat men den oversteek niet in een noodprauwtje aandurfde, zoodat men eerst een groote prauw zou moeten maken. En het vervaardigen van een groote betrouwbare prauw duurde toch wel een dag of zes op zijn minst. Lagen er daarvoor nog wel genoeg vivres in het Prauwenbivak?

„Hoe staat het eigenlijk met de patrouille van de beide kapiteins, Karto? Heeft die nog genoeg vivres?" vroeg Visser.

„Neen, luitenant. De drie dwangarbeiders, die gisteravond in Prauwenbivak zijn aangekomen, vertelden dat de vivres op waren en men nog maar voor één dag eten had, toen de patrouille de B-rivier bereikte. Daarom heeft sergeant Djasmin met Sastro vijf blikken rijst naar de B-rivier gestuurd. Veel vivres zijn er in Prauwenbivak niet meer over, want bij den terugkeer van de patrouille zou het voorgoed verlaten worden."

„Hoe sterk was de patrouille in Prauwenbivak zoowat, Klaver?" vroeg Visser.

„Het juiste aantal weet ik niet, luitenant, maar alles bij elkaar zijn het ongeveer honderdvijftig à honderd-zestig militairen en dwangarbeiders. Daarvoor zullen in Prauwenbivak nog hoogstens twee à drie dagen vivres in voorraad zijn."

Dat ziet er leelijk uit, dacht Visser. Want als de patrouille om een of andere reden niet snel genoeg de

B-rivier over kan komen, beteekent dat honger lijden, tenzij er sagoboomen in de buurt staan. Maar daar kan ik het niet op aan laten komen. En zich tot Klaver wendende vervolgde hij:

„Maak voor acht dagen vivres klaar voor honderdvijftig man, Klaver, en wijs de roeiers aan voor vier prauwen. Korporaal Karto en zes fuseliers gaan mee als dekking. Morgen om zes uur vertrek ik naar Prauwenbivak. De zes Dajaksche prauwenmakers, die met mij mede zijn gekomen van Merauke, gaan morgen ook mee. Stuur verder een paar dwangarbeiders naar mijn hut om mijn bagage naar den wal te brengen en in de officiersbarak te zetten.”

„Goed, luitenant. Heeft u misschien nog iets anders voor mij?” vroeg Klaver.

„Neen, dank je wel, Klaver.”

Klaver salueerde en ging heen.

„Wat ziet die man er fataal uit,” zei de kapitein. „Het is net of hij een doodelijke ziekte onder de leden heeft.”

„Toch schijnt hij nooit last van malaria-aanvallen te hebben,” merkte Van Kleef op, „en schijnt hij immuun daarvoor te zijn.”

„Wat een bedonderde Kerstavond,” vervolgde de kapitein. „Ik had mij zoo veel voorgesteld van een gezelligen avond met de menschen uit het bivak. Enfin, dat heeft blijkbaar niet zoo mogen zijn.”

„Ja, kapitein,” zei Visser, „ik zal maar direct aan wal gaan. Wanneer gaat u weg?”

„Morgen zal ik na het lossen van de vivres maar weer dadelijk naar Merauke teruggaan,” antwoordde de kapitein, om het bericht van den dood van Van Balen zoo snel mogelijk door te geven. Het zal toch nog wel een dag of zeven duren voor het bericht via

Thursday Island naar Java kan worden getelegrafeerd." 1)

Visser nam afscheid van de scheepsofficieren, daalde den valreep af en stapte in een wankele prauw. Weldra dreunden de doffe slagen van de pagaaien tegen het prauwboord door den stillen tropennacht en kort daarop zette hij voet aan wal in het door de maan verlichte Zwaluwbivak. Tot diep in den nacht bleef het bedrijvig in Zwaluwbivak. Toen werd het eindelijk stil en hoorde men alleen de geluiden van het oerwoud.

1) Radiostations bestonden in 1909 nog niet in de Molukken. Om een telegram te verzenden van Zuid-Nieuw-Guinea moest een gouvernementsstoomer een reis van enkele dagen van Merauke maken naar Thursday Island (Australië). Vandaar werd het telegram naar Java geseind.

*Naar het Prauwenbivak
aan de Eilandenrivier*

VISSER lag nog geruimen tijd op zijn veldbed te woelen. Hij kon den slaap niet dadelijk vatten. Buiten zijn klamboe (muskietennet) zoemden honderden muskieten hun eindeloos enerverend lied. Als hij op zijn nauwe veldbed met zijn ellebogen toevallig in aanraking kwam met de klamboe, lieten de steken van de kwelgeesten niet lang op zich wachten. Het was maar een eenvoudig vierkant huis, dat hem dien nacht onderdak verstrekke. Het was direct op den grond gebouwd van ruwe stammen en had een dak en wanden van atap, sagobladeren, die op een stuk bamboeblad worden geregen. Het meubilair van zijn slaapkamer bestond uit een model-djatihouten tafel, zitstoel, kapstok, waschtafel en een geëmailleerde waschkom en kan. Het was vorstelijk, vergeleken bij het meubilair van het bivak Honitetoe op Ceram. Op de tafel stond zijn petroleumlamp met omlaag gedraaide pit als nachtverlichting. Boven zijn hoofd weerklonk het eentonige, voortdurende geknaag van de honderden atap-wormpjes, die in dag- en nachtploegen aan één stuk door schenen te werken aan de vernieling van de atap. Het klonk soms

als het neerdruppelen van regen. Binnen een jaar zouden zij de atap onbruikbaar hebben gemaakt.

Het begon vochtig koud te worden tegen den morgen. Visser trok huiverend de blauw gestreepte, dikke katoenen soldatensprei over zich heen. Hij had onrustig geslapen. Over een paar uur zou het reveille zijn. Wat zou deze eerste patrouilledag hem brengen! Soezend gleed hij weer weg in een lichten slaap.

Plotseling werd hij door een harden slag opgeschrikt, die hem overeind deed schieten in zijn bed. Hij keek rond in de kamer, maar zag niets. Had hij misschien gedroomd? Het was toch of iemand met de platte hand op de tafel had geslagen. Maar op de tafel was niets te zien. Daar stonden de petroleumlamp, zijn veldflesch en drinkmok en anders niets. Hij stond op, draaide de petroleumlamp op en zocht den vloer af, tastte met het licht van de lamp de donkere wanden van zijn kamer af, zonder eenig resultaat.

Het licht viel toevallig op zijn waschtafel. Daar zat een groote groene kikker hem aan te staren. Dat moest de boosdoener zijn geweest. Het dier moest met een klap op de waschtafel gesprongen zijn. Maar dat kon toch niet zoo'n harden slag hebben gegeven. Visser probeerde hem te grijpen en door het raam naar buiten te gooien. Daar voelde het beest blijkbaar niets voor en met een vervaarlijken sprong verdween het in de duisternis en sloeg wederom met een harden klap ergens tegen aan, waarschijnlijk tegen den atapwand. Visser richtte het schijnsel van de lamp tegen den wand waar het geluid vandaan was gekomen en zocht ook den vloer daaronder af. Maar er was niets meer van het dier te bekennen. Waar zou het toch zitten?

Weer zocht hij de kamer af. Toen zweefde het licht

toevallig langs een der stammen, waarop het dak rustte en waaraan de buitenwand bevestigd was. Daar zat de kikker hoog boven den grond tegen den stam gekleefd, buiten menschelijk bereik. Visser kroop dus maar weer in bed. Hij wist nu waar die klap vandaan kwam en veel hinder had hij niet van het beest. Zoo eindigde zijn eerste en laatste jacht op boomkickers. Later zouden zij hem nog menigmaal in de bivakken met hun gezelschap veteeren en wat afleiding brengen in de eenzaamheid.

Hij keek op zijn horloge. Het was half vier, over anderhalf uur zou het reveille zijn. Hij trok de spreij over zich heen en viel eindelijk in een vasten slaap.

Een uur later werd hij gewekt door het gerammel van petroleumblikken en onderdrukt gepraat in de bijgebouwen van de officiersbarak. Langzamerhand ontwaakte het bivak en nam het aantal fluisterende stemmen toe. Iemand viel over een petroleumblik, hetgeen onderdrukte verwenschingen aan het slachtoffer ontlokte en gemopper gaf van de anderen.

Toen klonk plotseling een schrille fluittoon, gevolgd door een „bangoen, ajo bangoen" (opstaan) van Klaver, dat in de dwangarbeidersbarak door de mandoers werd overgenomen en herhaald. Het was dus zoover. Reveille! Visser stond op, draaide zijn petroleumlamp op, deed zijn uniformbroek, schoenen en puttees aan, schonk zijn waschblik vol met geelbruin rivierwater en begon zich te wasschen en te scheren. Hij poetste zijn tanden met het water, dat hij in de veldflesch van de Valk had meegenomen. Dat zou voorloopig wel de laatste keer zijn, dat hij zich de weelde kon veroorloven zijn tanden met helder water te poetsen. Want in de rimboe dronk hij nooit iets anders dan slappe thee en poetste ook zijn

tanden daarmede. Wel schuimde de thee onaangenaam in den mond en werden tandenborstel en tanden op den duur geelbruin. Maar die hygiënische maatregel was geboden, omdat de ervaring had geleerd, dat de last om het drinkwater te koken zelden of nooit door officiersjongens werd opgevolgd. Wilde men geen dysenterie oploopen in de rimboe, dan moest men dus altijd slappe thee gebruiken.

Terwijl Visser hiermede bezig was, werd er op de deur geklopt. Het was Klaver, die de dwangarbeiders kwam presentereen, die hij als officiersjongen en dragers van Visser's bagage had aangewezen.

„Goedenmorgen, luitenant. Hier zijn uw dragers,” begon hij. „Ik heb Daëng Paraga maar aangewezen als uw officiersjongen. Dat is hij bij luitenant van Balen ook geweest. Hij is netjes en kookt goed, maar hij is alleen wat doof, luitenant, soms erg doof, als dat zoo in zijn kraam te pas komt. Verder heb ik twee Timoreezen als uw vaste dragers aangewezen. Kunnen zij uw veldbed misschien al inpakken?”

„Goed, Klaver. Hoe heeten die beide knapen?” vroeg Visser.

„Timitiran en Kamiso, luitenant. Kamiso ziet er wel wat schraal uit, maar hij is toch een goede drager en valt nooit uit.”

Visser nam de beide dwangarbeiders scherp op. Het was van groot belang, dat hij dadelijk een stel goede dragers had, die handig waren en snel zijn tent konden opzetten in een nachtbivak. De een was een stevig gebouwde kerel van middelbaren leeftijd, met een breed gezicht, dat niet over-intelligent was, een dikken stompen neus en zware kaken. In zijn oogen lag die behoedzame, onderzoekende, maar toch scherpe oogopslag, die

typeerend is voor de bewoners van het oerwoud. Hij was blijkbaar bezig tegen de bestaande bepalingen in een geweldigen haardos te laten groeien, dien hij zorgvuldig verborg onder zijn hoofddoek. Hij was zwaar gespierd en zou ongetwijfeld een goede drager zijn. Visser hield hem voor Kamiso en vroeg:

„Ben jij Kamiso?”

„Sida, soean!” (Neen, mijnheer!) luidde het antwoord. Dan volgde een oogenblik van weifeling, gevolgd door een stil verlegen lachje.

„Dan ben jij dus Timitiran,” zei Visser.

„Saja, soean!” gaf Timitiran ten antwoord, terwijl een breede grijns op zijn gelaat verscheen. Dat was ten minste een mijnheer, die begreep, dat het onheil brengt, als iemand zijn eigen naam uitspreekt. Rare snuiters, die Timoreezen, dacht Visser. Die leven blijkbaar op gespannen voet met de „t”, die zij daarom maar in een „s” veranderen.

„Goed, Timitiran, begin mijn veldbed maar in te pakken,” zei Visser.

„En jij bent dus Kamiso,” vervolgde hij tot den anderen drager.

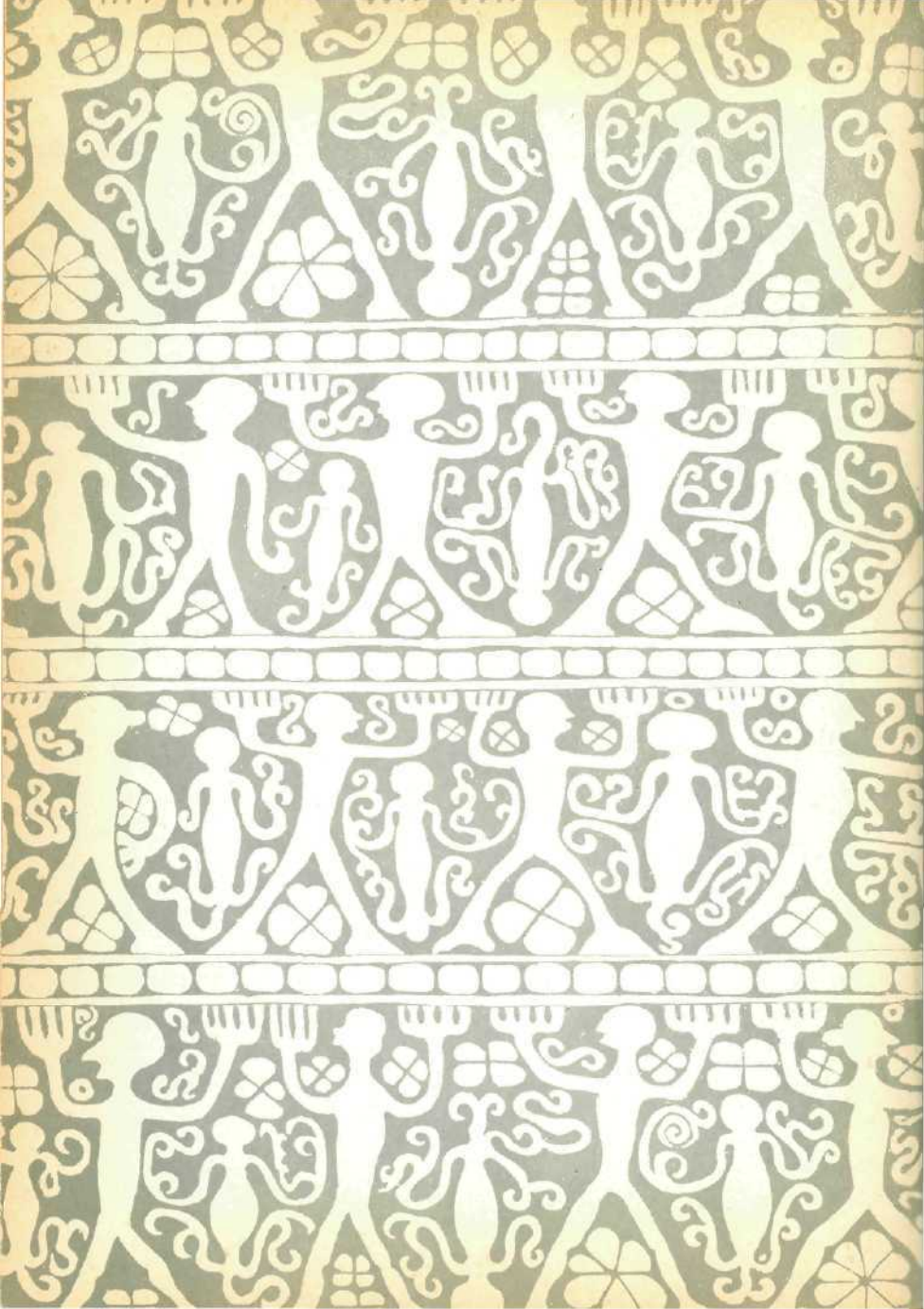
„Saja, soean,” klonk het antwoord.

Kamiso maakte op Visser een miezerigen indruk. Hij was een schraal manneke met aapachtig lange armen. Hij was iets kleiner dan Timitiran, was wat ouder en had een klein sluw gezicht, met slimme apenoogjes. Hij droeg geen hoofddoek en had kroezig kortgeknipt haar. Onderzoekend had hij zijn nieuwen baas opgenomen, terwijl Visser met Timitiran sprak, als poogde hij diens zwakke punten en eigenaardigheden te peilen.

„Dat is nou niet direct een atleet, Klaver,” zei Visser, „dien je als mijn drager hebt aangewezen.”

De Kaja Kaja's van Merauke hadden zich opgesierd met gekruiste banden van coixzaden en snoeren van krokodillen- en hondentanden, terwijl zij in hun doorboorde neusvleugels versierselen droegen.

„Dat zal best meevallen, luitenant,” antwoordde Klaver. „Neemt u ze maar mee op patrouille, op mijn verantwoording. Als Kamiso het op marsch te kwaad krijgt, draagt Timitiran wel een deel van zijn vracht voor hem. Die dorst, als het moet, gemakkelijk een vracht van veertig kg mee. Zij komen beiden uit dezelfde landstreek en laten elkander nooit in den steek.”

Visser nam Kamiso nog eens op. Neen, als drager was die niet veel waard. Maar de combinatie met Timitiran leek hem er een van „brains and brute force”. Hij besloot het dus maar eens met het tweetal te probeeren. „Breng die blikken maar vast naar de prauw, Kamiso,” zei hij.

Inmiddels was een derde dwangarbeider binnengekomen. Hij vormde wel een scherp contrast met de beide Timoreezen. Het was Paraga of eigenlijk Baso Daëng Paraga. Houding en bewegingen verrieden zijn betere afkomst. Maar er was iets onzekers en besluiteloos in zijn oogen. De voortdurend in beweging zijnde pupillen verrieden zijn nervositeit. Hoe kwam die adellijke Boeginees hier als dwangarbeider op Nieuw-Guinea, waar in beginsel alleen de zware jongens met vijftien jaar en meer dwangarbeid heen werden gezonden? dacht Visser. Hij zal wel een moord op zijn geweten hebben. Vermoedelijk zou het een vrouwenkwestie zijn geweest. „Ik ben aangewezen om uw officiersjongen te worden, mijnheer,” klonk het beleefd. „Zou ik uw tafelgerei en uw mok mogen hebben? Ik heb koffie en nasi-goreng voor uw ontbijt klaargemaakt. Ik hoop, dat dat goed is.” „Best, Paraga, dien het maar op in de voorgalerij. Heb je ook voor onderweg gekookt?” vroeg Visser. „Ja, mijnheer, voor onderweg heb ik rijst met wat sajoer, soesoer (geconserveerd vleesch) en deng-deng (gedroogd

vleesch) gemaakt. Van den sergeant heb ik voor vijf dagen vivres gekregen."

„Ja, luitenant," interrumpeerde Klaver. „Het is hier gebruik, dat de officieren op patrouille hetzelfde rantsoen krijgen als de soldaten en dat naar hun eigen smaak aanvullen met blikjes uit het magazijn en uit eigen voorraad. Als u nog iets uit de goedang (magazijn) wilt hebben, kan Paraga het nog even komen halen. Zoudt u hem dan een bon mee willen geven?"

„Ga maar even in de goedang er bij halen, wat je denkt dat er voor tien dagen noodig is, Paraga," zei Visser, „en ga maar met sergeant Klaver mee. Ik weet niet hoe het soldatenrantsoen is samengesteld en wat er bij gefourageerd moet worden.

Schrijf jij dan even een bon, Klaver, dan zal ik dien daarna wel teekenen."

„Goed, luitenant," zei Klaver. „Hebt u anders nog iets, luitenant? Ik wou nog even naar het inladen van de vivres kijken. Karto, die weer met u teruggaat naar Prauwenbivak, heeft de lijst van de vivres bij zich, die Djasmin, de sergeant-magazijnbeheerder in Prauwenbivak, moet afteekenen voor ontvangst."

„Nee, dank je, Klaver. Ik wil om kwart over zes afvaren."

Klaver salueerde en ging met Paraga naar het magazijn. Visser deed zijn uniformjas aan en ging naar de voor-galerij. Langs het bivak stroomde de machtige, breede rivier. Het water was nu chocoladebruin geworden door den zwaren bandjir. Een lichte morgennevel hing over de rivier. Donker stak tegen een lucht van grijze dreigende regenwolken in de schemering het silhouet van de woudreuzen aan den overkant af. De papegaaien voerden al het hoogste woord.

„Gak, gak, gak,” riep een jaarvogel, die ruischend over kwam vliegen.

Snel dreven groote stammen geluidloos de rivier af. Soldaten en dwangarbeiders waren bezig de prauwen in te laden, die met een vanglijn aan den oever waren gemeerd.

Van tijd tot tijd borrelde het water omhoog en vormde een groote donkerbruine bel, die zich in een draaikolkje oploste, dat door den stroom weer werd gladgestreken. Benedenstrooms van het bivak lag de Valk. Aan boord viel nog weinig beweging te bespeuren. Iets dichterbij lag de Zwaluw met haar somber lichtgrijs geverfde huid, waarop zich lange afdruipeende roestplekken ver-toonden. Het schip zag er oud en verwaarloosd uit.

„Het ontbijt staat klaar, mijnheer,” kwam Paraga melden.

Visser zette zich aan tafel en begon zijn bord nasi-goreng te verorberen. Nu was het afgelopen met het brood en zou voortaan driemaal daags rijst op het menu staan. Het was misschien toch wel goed om wat blikjes mee te nemen als noodrantsoen. Overigens kon hij door het langdurig gebruik geen blikconserven meer zien, daar de blikmaak hem erg tegenstond. Hij zou zijn jachtgeweer ook maar meenemen. Misschien zou er onderweg wel een pombo (groote groene duif), een witte muskaatduif of een taaie jaarvogel onder schot komen. Een paar vischlijnen had hij in zijn patrouilleblik zitten. Het was inmiddels snel dag geworden. Paraga ruimde het ontbijt af en de beide Timoreezen droegen de blikken met kookgerei naar de prauw. De prauwen waren geladen en soldaten, Dajaks en dwangarbeiders namen de hun aangewezen zitplaatsen in. Zij hielden de dajoengs (pagaaien) in de hand en rookten behaaglijk

een strootje. Enkele achterblijvers haastten zich naar de prauwen.

„Het transport is klaar voor vertrek, luitenant,” kwam Klaver melden.

„Dank je wel, Klaver,” antwoordde Visser. Hij ging naar de prauwen, gaf aan korporaal Karto last om met zijn prauw aan den staart te volgen, zei Klaver goeden-dag en stapte in.

„Goede reis, luitenant,” riep Klaver. „Het zal wel een latertje voor u worden, eer u vanavond het eerste tusschenbivak bereikt hebt. Er staat een stevige bandjir.” Visser blies op zijn tirailleurfluit en gaf het bevel om voorwaarts te gaan. Een voor een staken de prauwen van wal. Kolkend plantten de pagaaïen zich in het water en weldra werkte het kleine transport van vier prauwen zich moeizaam, dicht onder den wal, tegen den stroom op. Weldra waren Zwaluwbivak, Valk en Zwaluw achter den eersten tandjoeng (uitstekende punt) verdwenen.

De prauw van Visser voer aan het hoofd. Hij zat op een van petroleumkisten geïmproviseerde zitbank met leuning. Zijn jachtgeweer was aan de zitbank voor hem vastgebonden. Vóór in de prauw zaten twee soldaten, die meeroeiden, en Mioen, een Madoerees, als pandjar-wala of voorstevens-stuurman. Want de 8 à 10 meter lange prauwen worden gestuurd door een stuurman vóór en een stuurman achter in de prauw met behulp van een pagaaï. De beide Timoreesche dragers en Paraga zaten achter hem. Mandoer Oebit, een Palembang, was djoeroemoedi of achterstuurman.

De Dajaks zaten in twee groepen van drie over twee prauwen verdeeld. Met groote belangstelling speurden zij den rivieroever af en wezen zij elkander de boomen

en planten aan, die ook in hun eigen bosschen op Borneo voorkwamen, en de nieuwe, die zij niet kenden. Voor deze oerwoudbewoners was dit alles even vreemd als een nieuwe groote stad voor een westerling. Vreemd waren voor hen ook de talrijke loerie- en kaketoesoorten en groot was hun opwinding, toen een koppel kroonduiven luid klapwiekend opvloog. De weinig schuwe dieren met hun groote, sierlijke, gesterde kuiven keken uit een hoogen boom het transport met hun roode kraalogen verbaasd na.

Het weer werd slecht. Zware regenbuien plensden onophoudelijk op het transport neer. Drijfnat kleefden de kleeren aan de lijven van de roeiers. Tegen den middag klaarde het weer wat op en scheen de zon door de wolken, zoodat de kleeren wat opdroogden. Maar dat duurde niet lang. Telkens vielen weer zware buien. Visser, die het koud begon te krijgen, greep een dajoeng en pagaaide mee om warm te worden.

Het water in de rivier bleef stijgen en had bijna de kruin van den natuurlijken oeverdam bereikt, die langs de rivieren ontstaat, doordat het meeste slib zich bij een bandjir vlak langs den oever afzet. De middag ging snel voorbij. Want ook Visser had vol belangstelling naar al het nieuwe in dit oerwoud gekeken, dat zoo sterk verschilde van de machtige damar- en bamboebosschen van West-Ceram. Van tijd tot tijd gleed een krokodil, die door de prauw was opgeschrikt, met een zwaren plons van den oever in het water. Zoo verliep de dag. „Zijn we al dicht bij het bivak, djoeroemoedi?” vroeg Visser.

„Nee, mijnheer,” antwoordde Oebit, „dat is nog heel ver weg. Dat kunnen we pas vanavond bereiken.”

Visser keek naar den wal of er ergens een hooger

gelegen plek was om het nachtbivak op te slaan. „Is hier ergens in de buurt een geschikte bivakplaats?” vroeg hij aan de fuseeliers.

„Neen, luitenant,” was het antwoord. „Zooals de rivier nu bandjirt, zullen de oevers weldra onder water staan. Daarom is het eerste marschbivak ook op palen gebouwd. Nergens kunnen wij hier overnachten. Het zal wel acht uur worden eer wij er zijn.”

Dat was geen prettig vooruitzicht. Gelukkig klaarde de lucht weer wat op en hield de regen op. De schemering begon in te vallen.

„Mioen,” weerklonk plotseling de stem van mandoer Oebit, den achterstuurman, „wat voer je toch uit? Stuur toch behoorlijk. Is het niet erg genoeg, dat wij ons lam roeien tegen den bandjir in? Zit je te suffen en kun je niet beter koers houden?”

Mioen, de pandjarwala, gaf geen antwoord. Oebit mopperde nog wat na en een tijdje ging het goed. Dan liep de voorsteven van de prauw weer telkens uit den koers. Oebit kon zijn ergernis niet verkroppen en weer volgde een felle uitval. Mioen keek ditmaal om. Er lag een eigenaardige, angstige blik in zijn oogen, die zelfs Oebit scheen te treffen. Hij zei althans niets meer.

Snel viel nu de schemering in. Rusteloos klopten de dajoengs tegen het prauwboord. Allen verlangden naar het bivak.

Plotseling weerklonk een wanhopige gil voor in de prauw. „La illah, saja djadi boetak” (Groote God, ik ben blind), jammerde Mioen, die weenend zijn dajoeng naast zich had neergelegd.

Oebit schrok en stuurde de prauw naar den kant.

„Het is niet erg, Mioen,” troostte hij dadelijk. „Wees maar niet bang, morgen, als het weer licht wordt, zul je

weer kunnen zien. Alleen 's nachts heeft Toean Allah je blind gemaakt. Dat hebben hier al zoo veel menschen gehad."

Paraga was opgestaan. Hij leidde Mioen aan de hand naar een zitbank en nam zelf de plaats van pandjarwala in. Visser had te voren nooit van dat plotselinge blind worden gehoord. De fuseliers vertelden hem, dat de ziekte veel voorkwam onder de dwangarbeiders.

„Het is niet erg, mijnheer," zei een van hen. „Maar wie het krijgt, schrikt natuurlijk hevig. Altijd denken zij, dat zij voorgoed blind zijn en altijd komt het gezicht 's morgens terug. De eerste nacht is de ergste, omdat zij dan gelooven, dat zij nooit beter zullen worden. Mioen is nu heelemaal bingoeng (in de war), maar morgen is alles weer goed."

Visser hoorde later, dat nachtblindheid bij het detachement inderdaad veel voorkwam. Geen der doktoren had de oorzaak daarvan kunnen ontdekken. Pas vele jaren later, toen de wetenschap verder gevorderd was in de kennis der vitaminen, ontdekte men, dat zij een gevolg is van een tekort aan vitamine A, die in dierlijke vetten en groenten voorkomt. Versche groenten of vruchten waren er echter op Zuid-Nieuw-Guinea practisch niet en aan vetten werd vrijwel uitsluitend klapperolie aan dwangarbeiders verstrekt. Er was dus een groot tekort aan dierlijke vetten in de voeding en dus aan vitamine A in het rantsoen. En daaruit vloeide de nachtblindheid voort.

Intusschen zat Mioen in de prauw, met het hoofd omhoog geheven, wanhopig voor zich uit te staren met zijn blinde oogen, als wilde hij het laatste licht van den hemel afsmeeken. Ik ben blind, dacht hij. Men kon nu wel zeggen, dat hij morgen de zon weer zou zien, maar

dat deed men alleen maar om hem te troosten. Nooit zou hij zijn kampong op Java, die daar in het ritselende bamboeloover tusschen de groene sawahs verscholen lag, zijn huis en zijn vrouw en kinderen meer kunnen zien. Voor zijn geestesoog zag hij de galangan (dijkje) langs den sawahrand voor zich, waarop hij 's avonds, als de schemering viel, neerhurkte. Dan genoot hij van de golvende padi, die „boenting” (zwanger) was, van de zwellende aar, van het wonder, dat hij, Mioen, door zijn arbeid dat rijke golvende graan uit de donkerbruine aarde had doen opgroeien. In zijn verbeelding hoorde hij het ruischen van den avondwind door het bamboeboschje bij het bruggetje en het ritselen van de palmbladeren. Tegen den avondhemel teekende zich het silhouet af van den eenzamen arènboom, die leek op een dikken gevederden pijl, die door een raksasa (reus) in den grond was geschoten.

In de sawah kwaakten dan de kikkers en in den kampong-rand weerklonken de eerste kreten van het nachtuiltje. Dan zwol in zijn borst een rijk gevoel van tevredenheid en dankbaarheid, zoodat hij zacht begon te neuriën. Nooit zou hij dat alles meer terugzien. Een doffe wanhoop maakte zich van hem meester en zoo bleef hij zitten met zijn blinde oogen opwaarts turend, totdat de prauw het bivak had bereikt. Toen had zijn wanhoop plaats gemaakt voor doffe berusting. Toean Allah had het nu eenmaal zoo gewild. Wat kon je er dan verderaan doen! Het was intusschen pikdonker geworden en in elke prauw was een stormlantaarn aangestoken. Toen het marschbivak was bereikt, stapte Visser uit de prauw en liep er over een tien meter lang, wrak bruggetje heen. Het water stond nog maar enkele centimeters onder het knuppeldek van den steiger.

Het bivak bleek op een hooger gelegen gedeelte van den oever te liggen, dat vermoedelijk bandjir-vrij was. Toch had men het op palen gebouwd, zoodat de vloer ruim één meter boven den grond stond. Het was eigenlijk maar een semi-permanent afdak, dat beschutting tegen den regen bood, die nu weer in stroomen neerkletterde. Vóór een verhoogd gedeelte, dat als ligplaats diende en dat over de heele lengte van het gebouwtje liep, was een gang van anderhalven meter breedte, waar gelegenheid was om op oventjes van petroleumblikken te koken. Nat en verkleumd haastten soldaten en dwangarbeiders zich naar het afdak. Gelukkig lag er nog voldoende brandhout van een vorige patrouille, zoodat er gekookt kon worden.

Korporaal Karto kwam melden, dat alle prauwen binnen waren en dat een dwangarbeider een koortsaanval had gekregen. Visser gaf last direct een wachtpost uit te zetten en ook een prauwenwacht van twee dwangarbeiders aan te wijzen. Dezen moesten zorgen dat niet te veel regenwater in de prauwen kwam te staan, zoodat zij die om de twee uur leeg moesten hoozen. Bovendien moesten zij zorgen, dat geen groote stammen, die de rivier afdreven, tegen de prauwen opbotsten.

In het bivak heerschte nu groote bedrijvigheid. Sommigen maakten hun nachtleger klaar, anderen wuschen hun rijst, weer anderen maakten vuur. Twee dwangarbeiders waren bezig om thee in petroleumblikken te koken voor de heele patrouille. Kleine groepjes hadden zich gevormd, die de bivakwerkzaamheden onderling verdeeld hadden.

Mioen zat hulpeloos op de baleh-baleh (rustbank). De koortslidder lag te rillen onder zijn dekens. Zijn makkers hadden zijn slaapplaats het eerst in orde gemaakt, zijn

klamboe gespannen en hem droge kleeren gegeven. Voor de muskieten was het dien avond galadiner. In zwermen vielen zij op hun prooi aan.

Timitiran en Kamiso hadden de blikken en het veldbed naar het officiersverblijf gebracht, dat op den linker-vleugel was afgeschoten van de rest van de barak. Paraga was druk aan het koken. Een ketel, gevuld met donkerbruin rivierwater, stond al op het vuur en hij was bezig de gabah (ongepelde) korrels uit de rijst te vischen voordat deze gewasschen werd.

Lang duurde het nu niet, of overal flakkerden de kookvuurtjes op. Enkelen probeerden er hun kleeren bij te drogen, maar de meesten dachten daar niet aan. Dat had geen zin, want alles zou morgen toch weer dadelijk drijfnat worden in den neerstreamenden regen. Men was al blij, dat men 's avonds in het bivak een droge verschooning uit de petroleumblikken kon aandoen. Visser ging eens kijken hoe de zieken het maakten. Mioen zat met gekruiste beenen op zijn nachtleger onder de klamboe. Hij had zijn hoofd opgeheven in de richting van een stormlantaarn en hield zijn oogen wijd open. „Hoe gaat het, Mioen? Heb je pijn aan je oogen?” vroeg Visser.

„Neen, mijnheer, het doet geen pijn, maar alles is zwart voor mijn oogen.”

„Heb je vroeger nooit iets aan je oogen gemerkt, Mioen?”

„Neen, mijnheer! Alleen was alles wel wazig voor mijn oogen, als 's avonds het licht werd aangestoken. Maar ik kon toch nog zien.”

„Wie kookt er nu voor je?”

„Krasno en Soekiman, mijnheer,” antwoordde Mioen.

„Wees maar niet bang, Mioen, en ga rustig slapen,”

zei Visser bemoedigend. „Morgen, als de zon opkomt, kun je weer gewoon zien.”

„Saja, toean” (ja, mijnheer), antwoordde Mioen gelaten. Visser liep door en vroeg waar de koortslidder lag. Een dwangarbeider hielp hem terecht. De zieke lag met het hoofd onder een soldatensprei. Het rillen was afgeloopen. De koortsaanval scheen voorbij te zijn. „Ik heb hem zoo net vijf kininepillen gegeven, luitenant,” zei Karto, „de koorts begint al te zakken.” „Dat is goed,” antwoordde Visser. En zich tot den zieke wendende vervolgde hij: „Wil je nog wat warme melk hebben? Daar transpireer je flink van.”

„Ja, mijnheer,” klonk het antwoord.

„Geef hem een blik melk van den ziekenkost, Karto, en zorg dat hij het zoo warm mogelijk opdrinkt.”

„Ja, luitenant. Wat zijn de orders voor morgen? Ik heb voor vannacht één post uitgezet en de prauwenwacht met het oog op den bandjir maar verdubbeld.”

„Goed, Karto.” Visser keek op zijn horloge en zei: „Het is nu negen uur. Om half elf blaas je op de tirailleurfluit en moet alles stil zijn. Morgen om vijf uur reveille en om zes uur afmarsch.”

„Ja, luitenant!”

Karto salueerde en ging de orders bekend maken. De regen had even opgehouden. Visser liep het bruggetje naar de rivier op. Aan het einde hing een stormlantaarn, die haar schijnsel op twee dwangarbeiders wierp, die bezig waren de prauwen leeg te hoozen. Deze lagen goed vastgemeerd. Daar kon vannacht niets mee gebeuren, dacht Visser.

Daarna keerde hij terug naar het officiersverblijf. Zijn veldbed was opgeslagen en de klamboe was gespannen. Aan een stok, die tusschen de knuppels van den vloer

in den grond was gestoken, was zijn muurlamp bevestigd. Visser stak zich in een pyama en probeerde bij het spaarzame licht een romannetje te lezen.

Paraga kwam binnen met een kroes kokende thee en een halfgeopend blikje met gecondenseerde melk.

„Ik heb al suiker in de thee gedaan, mijnheer,” zei hij.

„Als u het niet zoet genoeg vindt, zal ik u nog wat suiker brengen.”

Visser lepelde wat dikke melk uit het blikje, roerde dit in z'n mok om en proefde met een lepelkje wat van het heete vocht. „Nee, zoo is het goed, Paraga,” zei hij.

„Wanneer wilt u eten, mijnheer?” vroeg Paraga.

„Is het dan al klaar?”

„Bijna, mijnheer!”

„Goed, breng het dan maar over een half uur.”

Paraga ging heen. Visser slurpte de heete thee op. Dat deed hem goed. In zijn natte kleeren was hij door en door koud geworden. Zijn oog viel op het etiket van het melkblikje, merk „Milkmaid”. „Tjap Nonna,” zooals de Maleische vertaling luidde.

Eens had een oudere collega, dien hij op Ambon had ontmoet, de gebruiksaanwijzing en de reclame, die in vier talen op het etiket vermeld stonden, afgerateld, eerst van voren naar achteren en toen omgekeerd van achteren naar voren. Die collega had hem toen verteld, hoe hij op een lange patrouille door het omslaan van een prauw al zijn lectuur was kwijtgeraakt. Zijn patrouille bestond uitsluitend uit inlanders en de eenzaamheid begon hem zwaar te drukken. Toen was hij op het denkbeeld gekomen om de reclame van „Tjap Nonna” uit het hoofd te leeren. Zoo was hij weer een langen avond doorgekomen. Visser had er toen hartelijk om gelachen, evenals de andere aanwezigen.

Maar later, toen hij zelf lang in de eenzaamheid zat, begreep hij pas het geestelijke lijden, dat die oudere collega dagenlang had moeten doorstaan om hiertoe te komen.

Paraga bracht het avondmaal en zette een dampend pannetje gekookte rijst, de opgewarmde sajoer en de bij-spijzen op zijn kleerenblik. Visser ging op den rand van zijn veldbed zitten en nuttigde met zijn blikken bord op de knieën met smaak zijn avondmaaltijd. Hij had honger, want het was al laat geworden.

Na het eten keek hij nog even in een krant van bijna twee maanden oud, die een vertraagde film leek van het wereldgebeuren, dat toen overigens niet bijster belangwekkend was.

De schrille fluit van Karto snerpte door het bivak. Half elf, het was tijd om te gaan slapen. Visser draaide zijn petroleumlamp omlaag, stopte zijn klamboe goed in en begaf zich ter ruste.

Een nachtelijke ontmoeting

HET werd stil in het bivak. Fluisterend klonken nog enkele stemmen. Iemand rammelde met een kookpannetje en stommelde ergens tegen aan. De regen had even opgehouden en de prauwenwacht begon ijverig het water uit de prauwen te hoozen. Eentonig schrapend gingen de ledige conservenblikken over den prauwbodem, gevolgd door het plenzen van het water in de rivier.

Eindelijk was het stil en hoorde men alleen van tijd tot tijd de stappen van den schildwacht over het knuppeldek. Nu en dan schraapte hij zich de keel of petste hij een muskiet dood. Vermoeid door het tekort aan slaap van den vorigen nacht was Visser spoedig onder zeil.

Plotseling schrok hij wakker door een dof geroezemoes van stemmen, dat van heel ver af over de rivier leek te komen. De schildwacht was naar het eind van den steiger geloopt en tuurde met de prauwenwacht in gespannen aandacht over de rivier.

Visser liep naar buiten en vroeg: „Wat is er, djaga (schildwacht)?”

„Ik weet het niet, mijnheer,” luidde het antwoord.

„Waarschijnlijk zijn het Kaja-Kaja's. Ik hoorde zoeven heel in de verte dajoengs kloppen. Luister, daar hoort u het geklop weer.”

Van heel ver weg, aandeinend op de vlagen van den zachten nachtwind, verbraken dajoengslagen en een onbestemd geroezemoes van stemmen de stilte van den nacht. Op de rivier was het pikdonker.

In het bivak was alles wakker geworden. Plotseling werd het kloppen van dajoengs veel luider en op de rivier werd een helder licht zichtbaar. Zonderling, dacht Visser. Het kan toch geen vuur van een Kaja-Kajaprauw zijn, want dan zou het veel meer flikkeren. Dat leek wel het licht van een stormlantaarn. Maar dan moest het een militaire prauw zijn, die van Prauwenbivak kwam. Het rhythmisch kloppen der dajoengs hield ineens op. Onbestemd volgden nog eenige slagen. Toen werd het stil. In de prauwen hebben zij de lichten van het bivak ontdekt, dacht Visser.

Toen naderde het licht over de rivier snel het bivak en klopten weer de rhythmische slagen der dajoengs over het water.

„Slamat-o-o-o!” klonk het over de rivier. Uit het bivak werd de kreet dadelijk beantwoord. Dat moest een militaire prauw zijn. Maar wie kwam er zoo diep in den nacht de rivier afzakken? Blij gejuich klonk over de rivier en weldra daverden de dajoengslagen in versneld tempo door den stillen nacht. Dat moest een groot transport zijn. Zou het de kapitein wezen?

Daar dook de eerste prauw al uit de duisternis op. Recht voer zij op den steiger aan, om dan, even voor zij den wal bereikte, snel om te zwaaien en zich door den stroom tegen den steiger aan te laten drukken.

„Awas, awas!” klonk het. Voorzichtig, voorzichtig.

„Paoet, paoet!” (Houdt af met de pagaai!) riep de djoeroemoedi.

Met een doffe bons, die geremd werd door vele handen, kwam de eerste prauw tegen de andere prauwen aan, die aan den steiger gemeerd lagen. Een gezet, reeds grijzend man stapte uit.

Visser ging hem tegemoet en meldde zich.

„Ik ben Visser, kapitein. Gisteravond ben ik in Zwaluw bivak aangekomen en ik ben vanmorgen vertrokken naar Prauwen bivak.”

„Ik ben Meeuwsen, mijnheer Visser. U hebt er geen gras over laten groeien, zie ik,” luidde het antwoord.

„Nee, kapitein. Korporaal Karto bracht het bericht van het verdrinken van Van Balen. Hij meldde, dat de vivres vrijwel op waren in Prauwen bivak en dat uw patrouille de bandjirende B-rivier niet over kon komen. De prauwenmakers zouden uit het Prauwen bivak naar de rivier vertrokken zijn om een nieuwe prauw te maken. Ik was bang, dat het oversteken van de rivier in een noodprauwtje wel eens onmogelijk zou kunnen blijken en ben daarom met vier prauwen met vivres en zes Dajaksche prauwenmakers direct naar Prauwen bivak vertrokken.”

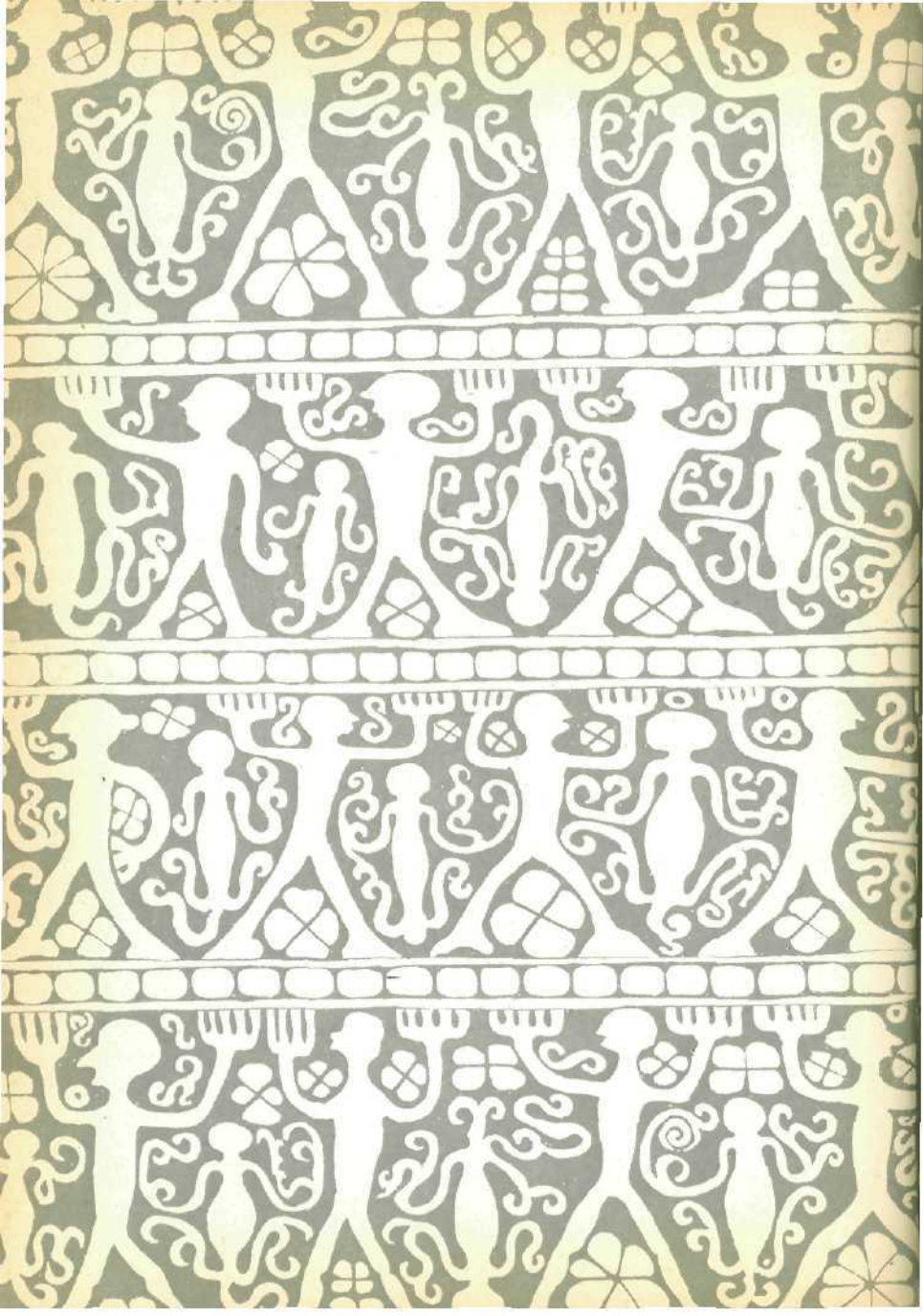
„Dat is een goed idee van u geweest,” zei Meeuwsen.

„Ja, het had natuurlijk wel anders met ons af kunnen loopen. Maar het is gelukkig nog meegevallen en wij zijn in het noodprauwtje allemaal goed de B-rivier overgekomen. Het is erg droevig dat Van Balen is omgekomen. Maar hoe zit het, is de Valk al weg? Wij hebben zoo'n haast gemaakt, omdat ik onze mail met het schip wilde meegeven.”

„Ja, kapitein,” antwoordde Visser. „Het schip zou vanmorgen direct na het lossen van de vivres vertrekken naar Merauke om het bericht van het verdrinken van Van

Een gehuwde Papoea man en zijn vrouw. Typisch zijn de haarverlengingen, die zij beiden dragen.

Balen over te brengen. De Valk zal vanmiddag wel het anker hebben gelicht en de terugreis hebben aanvaard.” „Dat is beroerd,” merkte Meeuwsen op. „Nu zitten zij thuis twee maanden zonder bericht en maken zij zich natuurlijk ongerust, omdat allerlei geruchten de ronde doen over onze patrouille. Enfin, het heeft nu geen zin meer om vannacht nog door te gaan naar Zwaluw-bivak. Zouden wij hier allemaal onder dak kunnen?” „Het zal wel erg nauw zijn, kapitein,” antwoordde Visser, „maar het moet maar kunnen. Ik heb de mail van Java voor u meegenomen, die zal ik u dadelijk geven.” „Ah, dat is een meevaller,” zei Meeuwsen blij. „O, daar komen Knel en dokter Pieters aan.”

Visser stelde zich aan de beide officieren voor. Kapitein Knel, die overgeplaatst was naar West-Nieuw-Guinea en die door Visser vervangen zou worden, was een tengere, donkere man met een klein zwart snorretje en levendige zwarte oogen. Op de patrouille had zijn uitrusting deerlijk geleden. Bamboehoed en officiersjas verkeerden in deplorabelen toestand en zijn uniformbroeken hadden het afgelegd, zoodat hij een gestreepte pyamabroek droeg. Ook de uniform van dokter Pieters droeg de sporen van een zware patrouille. Hij zag er zeer vermoeid en slecht uit en zijn afhangende snor gaf hem iets melancholiefs.

„Is mijn aflosser met u meegekomen?” informeerde hij direct. Visser moest hem teleurstellen. Pieters, wiens gestel door malaria ondermijnd was, had al drie maanden geleden om aflossing gevraagd. Maar er was nog steeds geen dokter op komen dagen. De zuidwestkust stond in zoo'n kwaden reuk, dat men zich meestal niet haastte, om dat oord te bereiken, waar men zeker was, dat men er ziek vandaan zou komen.

Visser haalde de trommel met post te voorschijn en deelde die dadelijk uit. Meeuwsen en Pieters vielen op de brieven van huis aan en waren weldra in hun lectuur verdiept. Maar Knel was een boedjang (ongetrouwde). Hij was bovendien een luie brievenschrijver. Voor hem waren er niets dan kranten en wat tijdschriften.

„Wilt u misschien wat warme thee hebben, kapitein?” vroeg Visser.

„Neen, dank u,” antwoordde Knel. „Ik drink liever koppie toebroek (zwarte koffie). Daar zal mijn beer (dwangarbeider) wel mee bezig zijn.”

De dwangarbeiders hadden de bagage aan wal gedragen en sloegen nu de veldbedden op. Knel en Visser gingen op de baleh-baleh zitten en Knel begon al spoedig te vertellen over de patrouille.

„Toen wij op den heenweg de B-rivier overtrokken, was deze door den lagen waterstand nog net doorwaadbaar. Toch hadden wij toen al moeite om door den stroom niet van de been te worden geslagen. De rivier zelf was toen vrij smal, maar het rolsteenbed was zeer breed. Het was echter goed droog weer en wij speculeerden er op, dat de rivier op den terugweg niet zou bandjiren. Van Balen zou met een patrouille naar het noordwesten gaan en van een betrekkelijk lagen bergtop peilingen doen op de toppen van het Centraal Gebergte. Meeuwsen, Pietersen en ik zouden met de rest van de patrouille een top van 2800 meter hoogte pogen te bereiken op een patrouille van een kleine drie weken. Dat alles is volgens programma verlopen, totdat wij weer de B-rivier bereikten. De laatste week had het heel hard geregend. Het leek wel of de hemel zijn sluizen had opengezet en het was onbegrijpelijk, waar al het water vandaan kwam. De B-rivier bandjirde zwaar en toen wij daar aankwamen,

rapporteerde de inlandsche sergeant Soekiman ons het ongeluk dat Van Balen had gehad met zijn vlot.

Er was dan ook geen sprake van, dat wij de rivier over konden steken, want wij konden geen noodprauwtje maken. Niet alleen waren de prauwenmakers in Prauwenbivak achtergebleven om onze prauwenvloot aan te vullen, maar wij hadden ook geen gereedschap bij ons om prauwen te maken.

Toen liet Meeuwsen alle dwangarbeiders aantreden en beloofde hij, dat zij, die de rivier over zouden zwemmen en bericht naar het Prauwenbivak zouden brengen om de prauwenmakers met hun gereedschap te laten komen, voor zouden worden gedragen voor twintig jaren remissie van straf.

Eerst meldde zich niemand aan. Het leek dan ook zelfs voor de beste zwemmers een te groot waagstuk om de rivier over te steken. Zoo verliep de dag. Het begon er leelijk uit te zien, want een verkenning wees uit, dat er nergens sago in de buurt groeide en de vivres raakten op. Den volgenden morgen bleek het water nog twee voet gestegen te zijn en voortdurend bleven zware regenbuien vallen. In de rivier kolkte een schuimende, bruine watermassa met donderend geweld voorbij.

Tegen den middag zagen wij op een tandjoeng ver bovenstrooms drie dwangarbeiders druk met elkander praten en gesticuleeren. Zij wezen naar den overkant, waar dicht bij den oever groote rotsblokken lagen, en schenen de kansen van een oversteek te berekenen. Maar na eenige oogenblikken verdwenen zij weer in het bosch. De moed scheen hun in de schoenen te zijn gezonken. Ik ging op mijn veldbed liggen om een middagslaapje te doen. Plotseling werd ik tegen half vier in mijn dutje gestoord door rumoer in het bivak.

„Kijk, daar gaan ze, daar gaan ze! Zijn ze gek geworden?“ klonk het opgewonden door elkaar.

Drie dwangarbeiders hadden den overtocht gewaagd. Voorop, met een hoofddoek om het hoofd, zwom mandoer Tekoet, een Djambiër. Een eind achter hem volgden Djadi, mijn huisjongen, die mij niets had verteld van zijn voornemen, en Mat Tahir, beiden Palembangers. Met angstige spanning volgde het heele bivak de waaghalzen.

Toen hij ongeveer midden in de rivier was, verdween Tekoet plotseling onder water. Zou hij tegen een onder water staande rots of een boomstronk geslagen zijn? Djadi en Mat Tahir ontweken de gevaarlijke plek. Er was voor hen geen weg terug meer. Snel werden zij door den stroom naar twee groote rotsblokken gedreven. Zouden zij die nog kunnen ontwijken?

Tekoet was weer bovengekomen, maar zwom nu ver achter hen aan. Hij was zijn hoofddoek kwijt. Schuimend stonden de rotsblokken in de rivier. Daar verdween Djadi achter het voorste blok. Kort daarop suisde hij langs het tweede heen. Mat Tahir volgde hem. Maar zou Tekoet het halen? Kennelijk spande hij al zijn krachten in om een smak tegen het rotsblok te ontgaan. In ademlooze spanning zagen wij op den oever toe. Goddank, daar schoot Tekoet rakelings langs het rotsblok voorbij.

Djadi en Mat Tahir waren nu ver voorbij het bivak gedreven. Zij hadden het gevaarlijkste deel van de rivier achter den rug. Weldra kwamen zij in het stillere water op de overliggende rolsteenbank. Djadi was de beste zwemmer, Mat Tahir volgde op steeds grooteren afstand en Tekoet begon uitgeput te geraken.

Daar kwam Djadi uit het water. Hij viel uitgeput op

den oever neer. Een gejuich ging in het bivak op. Mat Tahir dreef hem nog een eind voorbij. Maar Tekoet, overigens de sterkste van de drie, scheen aan het eind van zijn krachten te zijn. Met groote snelheid dreef hij nu naar het einde van de rantau. Als hij, voor het zoover was, den oever niet bereikt had, zou de stroom hem weer naar het midden van de rivier sleuren en dan was hij verloren. Djadi zag het gevaar, waarin Tekoet verkeerde, sprong op, liep langs den oever stroomaf en vuurde Tekoet aan, die zijn laatste krachten inspande en nu dicht den oever genaderd was. Djadi raapte een stok op, sprong te water en stak dien Tekoet toe. Goddank! Tekoet wist den stok te grijpen en Djadi kon hem aan den wal trekken.

Lang bleef Tekoet liggen. Hij scheen half bewusteloos te zijn. Eindelijk richtte hij zich langzaam op en weldra sloeg het drietal het voetpad in, dat naar het Prauwenbivak voerde. De patrouille was gered.

In den laten namiddag van den volgenden dag kwam het drietal in het Prauwenbivak aan en den daarop volgenden dag keerden zij met de prauwenmakers en eenige blikken rijst naar de B-rivier terug. Bij aankomst gingen de prauwenmakers direct aan het werk. Maar het zou nog wel minstens een dag duren, vóór het prauwtje klaar zou zijn en inmiddels leed men bij ons in het bivak honger.

Toen gebeurde het summum van waaghalzerij. Plotse-ling stak het drietal even beneden de gevaarlijke rotsblokken weer de rivier in, zwemmende achter een vlotje, waar zij drie blikken rijst op hadden gebonden en dat zij voor zich uit duwden. Zonder ongelukken zwommen zij over. Zoo werd de ergste honger gestild. De rest was eenvoudig. De prauwenmakers werkten dag

en nacht aan de noodprauw door en veilig en wel bereikte de patrouille den overkant van de B-rivier. Toen we in Prauwenbivak waren aangekomen, werden dadelijk alle prauwen geladen en braken wij voorgoed op, in de hoop nog tijdig de Valk te halen. Maar dat is niet gelukt. Een strop voor de anderen. Voor mij is het niet erg, ik heb kind noch kraai."

„Hoe hebt u het overigens op de patrouille naar het Centraal Gebergte gehad, kapitein?" informeerde Visser belangstellend.

„Best! Wij hebben den top, dien wij wilden bereiken, beklommen. Het uitzicht was 's morgens tot een uur of acht, half negen goed. Dan begon het altijd te regenen en was alles in nevels gehuld. Maar tegen half vijf klaarde het weer op en hadden wij goed zicht op de voor ons liggende bergketens, zoodat wij goede peilingen hebben kunnen doen op de toppen van het Centraal Gebergte. Het was er anders leelijk koud op 2800 meter en het marcheeren door het mosbosch was niet prettig. De boomen waren namelijk bedekt met een dikke moslaag en een takje zoo dik als een vinger was dusdanig met mos begroeid, dat het zoo dik als een mansarm werd. Dat mos was doortrokken van vocht. Den heelen dag kwam je met dat vochtige goedje in aanraking en ten slotte had je geen drogen draad aan het lijf. Maar het had één voordeel. Je had altijd water, dat overigens nergens op de kalkruggen te vinden is. Had men water noodig, dan kneep men wat mos uit boven een hydrophile gaasje. Verder was er regenwater genoeg, dat opgevangen werd op de tentzeilen van het bivak."

„Was het zwaar terrein, kapitein?"

„Och, dat viel nogal mee. Het was alleen erg moeilijk loopen over den kalksteenrug. Die bestond eigenlijk uit

een aaneenschakeling van trechters, die varieerden van één tot zeven à tien meter diepte, gescheiden door scherpe ruggen en punten. Kwam je op zoo'n scherpen kant te vallen, dan haalde je de huid open. Maar het geheel was overgroeid door een elastisch wortelnet, dat weer bedekt was door een dikke moslaag, waar wij over heen liepen.

Dat wortelnet was voldoende sterk om ons te dragen. Het is ten minste maar éénmaal gebeurd, dat een van de dwangarbeiders met vrachtje en al door de wortels heen is gevallen. Hij sloeg nog wel met zijn blik rijst over den kop naar beneden, doordat hij met zijn eenen voet bleef haken. Eerst dachten wij, dat hij er geweest was, maar toen een paar dwangarbeiders in den trechter neerdaalden, bleek dat hij alleen maar verdoofd was door den slag. Hij had een salto gemaakt en was met zijn rijstblik terechtgekomen boven op een scherpe kalksteenpunt. Het blik was uit elkaar geslagen, maar de beer kwam er gelukkig met wat blauwe plekken en den schrik af. Het is overigens verraderlijk terrein, dat mosbosch."

„Hoezoo, kapitein?" vroeg Visser.

„Wel, het mos op den grond, waar je je voet op zet, richt zich weer vrijwel dadelijk op, zoodat de sporen spoedig verdwijnen. Drie Palembangers, waarvan er een koorts had en de beide anderen de vracht hadden overgenomen, waren achtergeraakt. Blijkbaar zijn zij van den weg, dien de patrouille had gevolgd, afgedwaald. Toen dit bij de eerstvolgende rust gemeld werd, besloot Meeuwsen maar bivak te betrekken, daar het toch al half vier was. Van tijd tot tijd werden twee karabijschoten afgevuurd. Maar niemand kwam op de schoten opdagen. Tekoet kreeg met drie dwangarbeiders verlof om terug te loopen en te trachten het spoor van zijn land-

genooten, waar dit van het patrouillepad was afgeweken, terug te vinden. Ook zij kwamen onverrichter zake terug. Helaas was Alam, de koeboe, niet bij de patrouille. Die zou misschien de eenige zijn geweest, die als geboren boschmensch het spoor had kunnen vinden. Arme bliksems. Zij zullen nu den hongerdood moeten sterven, als zij ten minste niet door Papoea's zijn afgemaakt."

„Ja, Knel," mengde kapitein Meeuwsen zich in 't gesprek, „dat mosbosch heeft jou ook bijna het leven gekost."

„Ja," antwoordde Knel, „daar ben ik inderdaad goed afgekomen." En zich tot Visser wendende, vertelde hij, hoe hij, vergezeld van een dwangarbeider op jacht in de omgeving van het bivak, een zwarten paradijsvogel had zien opvliegen en direct achter het zeldzame dier was aangegaan. Hij had het echter niet onder schot kunnen krijgen. Maar in het vuur van de jacht had de dwangarbeider niet voldoende kapsporen gemaakt met zijn parang en zoo waren zij in het mosbosch verdwaald. „Dat was geen prettige gewaarwording," zeide Knel. „Ik heb nog geboft, dat men in het bivak begreep, dat ik verdwaald was, toen ik achter elkander eenige schoten afvuurde. Meeuwsen liet toen het vuur beantwoorden met karabijschoten. Anders zou ik niet uit dat mosbosch gekomen zijn, want ik liep net in een richting van het bivak af."

„Wat was het daar vervloekt koud op dien top," zei de dokter.

„Ja," zei Meeuwsen, „'s nachts blies er een ijskoude wind uit het Centrale Gebergte. Sergeant Gaspers had heel wat te stellen met zijn malarialijders, die hij 's nachts voor een groot vuur warm probeerde te houden. Die zijn behouden thuis gekomen. Ik vrees, dat er wel heel wat gevallen van koorts en berri-berri zullen zijn,

als wij in Zwaluwbivak terug zijn, dokter. Meestal komt de reactie van de inspanning en vermoeienis pas, als de troep in het bivak weer tot rust is gekomen."

„Waren er veel zieken in Zwaluwbivak?" informeerde de dokter.

„Dat zou ik u niet kunnen zeggen, dokter," antwoordde Visser. „Ik ben laat aangekomen en vroeg weggegaan uit Zwaluwbivak. Maar onderweg heb ik een koortslijder gehad en 's avonds tegen het vallen van de duisternis is een dwangarbeider blind geworden."

„Zoo," zei de dokter, „dus alweer een geval van nachtblindheid. Dat is een raadselachtige ziekte."

„Zou hij zijn gezichtsvermogen weer terugkrijgen, dokter?" vroeg Visser.

„Ja, vermoedelijk wel," antwoordde Pieters. „Maar het is een ziekte, waarvan ik de oorzaak niet weet. Ik stuur dergelijke zieken maar zoo vlug mogelijk naar Ambon terug. Wij kunnen nachtblinden hier toch niet gebruiken." Inmiddels hadden de dwangarbeiders het eten klaargemaakt en kwam Ganding, de jongen van Meeuwsen, vragen of hij het avondmaal op kon doen.

„Ja, Ganding. Ik heb honger gekregen," zei Meeuwsen. „De rijst met biefstuk van kroonduiveborst zal er goed in gaan."

Deze voor Visser onbekende lekkernij zag er inderdaad best uit en met smaak verorberden de drie officieren hun souper. Na tafel verlangde iedereen naar zijn bed. Pas om één uur weerklonk het signaal, dat alles stil moest zijn. Maar het bleef onrustig dien nacht. De menschen hadden elkander zoo veel te vertellen over de avonturen, die zij beleefd hadden, en men lag zoo nauw op elkander, dat er van slapen toch niet veel kon komen. Lang werd de conversatie nog op fluisterton voortgezet.

Terug naar Zwaluw bivak

VROEG in den morgen, lang voor de stoot op de tirailleurfluit de reveille had aangekondigd, waren al velen in het bivak opgestaan. Iedereen had haast om zoo spoedig mogelijk thuis te komen. Uit de ochtendschemering doken grijze schimmen op, die petroleumblikken in de prauwen begonnen te laden. Visser was met de reveille opgestaan, had broek, puttees en schoenen reeds aangedaan, en stond met slappe thee zijn tanden te poetsen. Paraga zette een deksel van een petroleumblik, gevuld met het donkerbruine rivierwater, voor hem neer, om zijn gezicht en handen te wasschen. Het water zag er weinig aantrekkelijk uit, maar er was nu eenmaal niets anders. Inmiddels pakten de twee Timoreezen zijn veldbed en klamboe in, terwijl Paraga een bord nasi-goreng en een mok koppie toebroek (zwarte koffie) voor hem op een petroleumblik gereedzette. Hij verorberde snel zijn ontbijt en ging naar den steiger om het inladen te controleeren. Lang voor het uur van afmarsch zat alles al in de prauwen.

„Zij hebben haast vandaag,” zei Meeuwsen, „laat ons ook maar instappen. Alles verlangt naar den warmen stal.” Nog voor zessen gaf Meeuwsen met zijn tirailleurfluit het signaal voor de afvaart en weldra peddelde het transport van een dertigtal prauwen de rivier af. In de voorste prauw zaten kapitein Meeuwsen en de dokter. Daarop volgde een zestal prauwen en dan kwam de prauw van Knel en Visser, terwijl sergeant Gaspers heelemaal aan den staart voer.

Mioen zat weer bij Visser in de prauw. Zijn gelaat vertoonde een tevreden glimlach. Het licht was weer in zijn oogen teruggekeerd en zijn makkers hadden hem verteld, dat hij wel geëvacueerd zou worden, minstens naar Ambon, misschien zelfs naar Java.

Er werd hard geroeid in de prauwen, die alle de route kozen waar de sterkste stroom stond om maar zoo snel mogelijk vooruit te komen. Van tijd tot tijd klonk er een blij gejoel, als eenige prauwen een wedstrijd improviseerden en probeerden elkander voorbij te roeien. Kwinkslagen klonken dan over en weer over de rivier. Iedereen was goedgehumeurd, want over een paar uur kon men in het Zwaluwbivak zijn. Hier, op de benedenrivier, behoefde men ook niet uit te kijken. Er dreigde geen gevaar van onder water liggende stammen, die de prauwen konden doen omslaan, zooals in de gevaarlijke boomversperringen van de bovenrivier.

Op een punt, waar het transport op enkele meters van den oever voer, klonk plotseling een donderend geraas in het oerwoud. Een van de woudreuzen, die vlak langs den oever stond, was in beweging gekomen. De zware regens hadden blijkbaar den grond aan de wortels losgeweekt en de kroon met regenwater overbelast.

De officiersprauw was net voorbij den vallenden stam

geglip, maar de prauw van sergeant Djasmin, die daar vlak achter voer, kon haar noodlot niet meer ontloopen. Krakend sloeg de neervallende stam midden op de prauw, gelukkig het gedeelte treffend, waar alleen bagage was opgestapeld. Hoog spatte het water op en de beide einden van de prauw klaptten omhoog. Dwangarbeiders en militairen werden de lucht ingeslingerd.

De roeiers van de officiersprauw waren aschgrauw van schrik. „Balik moeka!” (draai je om) klonk het commando van Knel tegen de roeiers. Na een oogenblik van weifeling kregen zij hun bezinning terug en werd 't bevel uitgevoerd. „Dajoeng!” (roeien) klonk het daarop en de prauw, die al eenige meters afgedreven was, roeide met krachtige slagen tegen den stroom in naar de plaats des onheils. Twee voorbijrijvende petroleumblikken in halfzinkenden toestand en een dajoeng werden opgevischt. Toen werd een rondzwemmende dwangarbeider gered. De djoeroemoedi, die nu als pandjarwala fungeerde, stak hem zijn dajoeng toe en hulpvaardige handen heschen hem binnen boord. Daarna werden een fuselier en Djasmin opgevischt. Maar toen kwam niets meer de rivier afdrijven. Zouden de anderen verdronken zijn? De prauw roeide door tot men den stam bereikte, die nu schuin in de rivier lag.

„Sini, toean, sini,” klonk het. (Hier, mijnheer.) Het waren een fuselier en drie dwangarbeiders, die zich aan de takken van den in het water gevallen boom hadden vastgeklampt.

Wat een geluk, dat wij zoo vlak onder den oever voeren, dacht Visser, anders zouden allen onder de neervallende kroon verpletterd zijn geworden. Nu heeft alleen het stamgedeelte de prauw geraakt.

„Zijn zij er allemaal, Djasmin?” vroeg Knel.

Djasmin telde zijn menschen. Verschrikt zei hij: „Neen, kapitein. Ik mis één man.”

„Sastro, die voor mij zat, is weg,” zei een fuselier.

„Ja, kapitein, dat is zoo,” zei Djasmin, „de fuselier Sastro is weg. Die kan haast niet zwemmen.”

„Verdomd, toch nog één verdronken,” vloekte Knel. Op hetzelfde oogenblik klonk stroomafwaarts, waar ook de volgende prauwen keert gemaakt hadden en tegen den stroom oproeiden, luid geroep van „pegang, pegang” (grijp hem, grijp hem). Allen keken om en zagen hoe een dwangarbeider uit een prauw sprong, onder dook, weer boven kwam, maar door iets omlaag werd getrokken. Op het laatste moment wist hij een hem toegestoken dajoeng te grijpen en weldra trokken behulpzame handen hem en Sastro, die zich aan hem vastgeklampt had, binnen boord.

„Dat is gelukkig goed afgeloopen,” zei Knel. „Wie had nu ooit kunnen denken, dat er een boom op een van de prauwen zou vallen! Het lijkt wel of die lamme rivier met alle geweld nog een slachtoffer moet hebben.” En zich tot de bemanning wendende, vroeg hij: „Wie heeft Sastro er uit gehaald?”

„Si Gapi, de Gajoër, mijnheer,” antwoordde Paraga. „Zoo,” zei Knel tot Visser, „die heeft stellig remissie van straf verdiend. Wij zullen toch even kijken hoe de drenkelingen het maken.”

Hij gaf order aan den djoeroemoedi om de prauw aan te houden, waar Si Gapi en Sastro in zaten. Beiden zaten tegenover elkander doodsbleek naar adem te hijgen. Sastro boog zich van tijd tot tijd over den rand van de prauw. Dan gulpte er een straal rivierwater terug naar den gelen modderstroom. Hij scheen heel wat binnen gekregen te hebben.

„Awaw, nanti kali bandjir lagi, kang Sastro” (Pas op, Sastro, anders gaat de rivier dadelijk weer bandjiren), zei een andere fuselier, de badoet (clown) van het detachement, die Sastro wat probeerde op te monteren. De prauwbemanningsgrijsde, maar Sastro was nog te ellendig en kon het mopje nog niet waardeeren. Hij begon te rillen.

„Die zal wel door de reactie een malaria-aanval krijgen,” zei Knel en zich tot Sastro wendende, vroeg hij: „Hoe gaat het, Sastro? Daar ben je maar net levend afgekomen.”

„Saja, toean,” antwoordde Sastro. „Ik geloof dat ik koorts ga krijgen.”

„Nu, wij zijn over een uur thuis. Meld je dan maar dadelijk ziek bij den dokter. En ga jij ook maar even naar de ziekenzaal, Si Gapi. Wie van jullie heeft nog stukken van de prauw zien drijven?” vroeg hij aan de bemanning van de prauwen, die nu als een kluwen bijeenlagen. „Wij hebben niets gezien, mijnheer,” antwoordden enkele djoeroemoedi's.

„Dan zullen de stukken van de prauw wel onder water bekneeld zijn geraakt,” zei Knel. „Maar wij zullen toch niet naar de karabijnen en het leergoed laten duiken. Dat is te gevaarlijk. De stroom is te sterk en de duikers zouden onder water in de takken verward raken. Dat zou ons stellig weer een paar dooden kunnen kosten. Bovendien is er veel kans, dat de prauw voor een deel versplinterd is en dan zijn de karabijnen in de modder gezonken.”

„Misschien is toch nog een stuk van de prauw in de consternatie de rivier afgedreven, kapitein,” merkte Visser op.

„Ja, dat is mogelijk,” zei Knel en hij gaf orders aan de

prauwen om in een breed front de rivier af te roeien en goed uit te zien naar nog ronddrijvende blikken en stukken van de prauw.

Toen zette het overblijvende deel van het transport zich weer in beweging. Daar het ongeluk vlak bij den hoek van een bocht was gebeurd, had het voorste deel van het transport met kapitein Meeuwsen daar niets van gemerkt en was dit doorgevaren. Knel gaf het signaal voorwaarts en in een breed front pagaaiden de prauwen nu de rivier af. Men vischte nog een paar petroleum-blikken met vivres op en vond ook een stuk van het voorste deel van de prauw terug, waaraan twee karabijnen en het bijbehorende leergoed waren vastgebonden. Maar één karabijn met leergoed moest als verloren worden beschouwd.

Het weer was inmiddels opgeklaard. De zon was door de wolken gebroken. Het leek wel alsof de elementen bedaarden, toen zij zich hun prooi definitief zagen ontglippen. Men kon nu niet ver meer van het bivak af zijn en de roeiers trokken hard aan de dajoengs.

Bij het omslaan van de bocht kwam een prauwtje met twee dwangarbeiders in het zicht, die aan het visschen waren. Luid gejuich klonk over en weer en men riep elkander het laatste nieuws toe.

Toen zagen zij de Zwaluw met haar vertrouwden grijzen romp en de donkerbruine roestvegen.

„Kapal Zwaluw, kapal Zwaluw,” juichten talrijke stemmen en men roeide nu zoo hard als men kon stroomafwaarts.

Thuis, eindelijk weer behouden thuis, na zes weken van vermoeienis en ontbering. En twee rustdagen in uitzicht. Want vandaag werd toch niets meer gedaan, als de prauwen gelost waren en morgen zou het een

officieele rustdag zijn, voor allen die aan de patrouille hadden deelgenomen. Geen wonder dat er een opgewekte stemming heerschte.

Aan den steiger stonden dwangarbeiders en militairen gereed, om te helpen bij het ontladen. Meeuwsen, die begreep, dat er iets moest zijn gebeurd, toen de rest van het transport zoo lang uitbleef, stond ook aan den steiger.

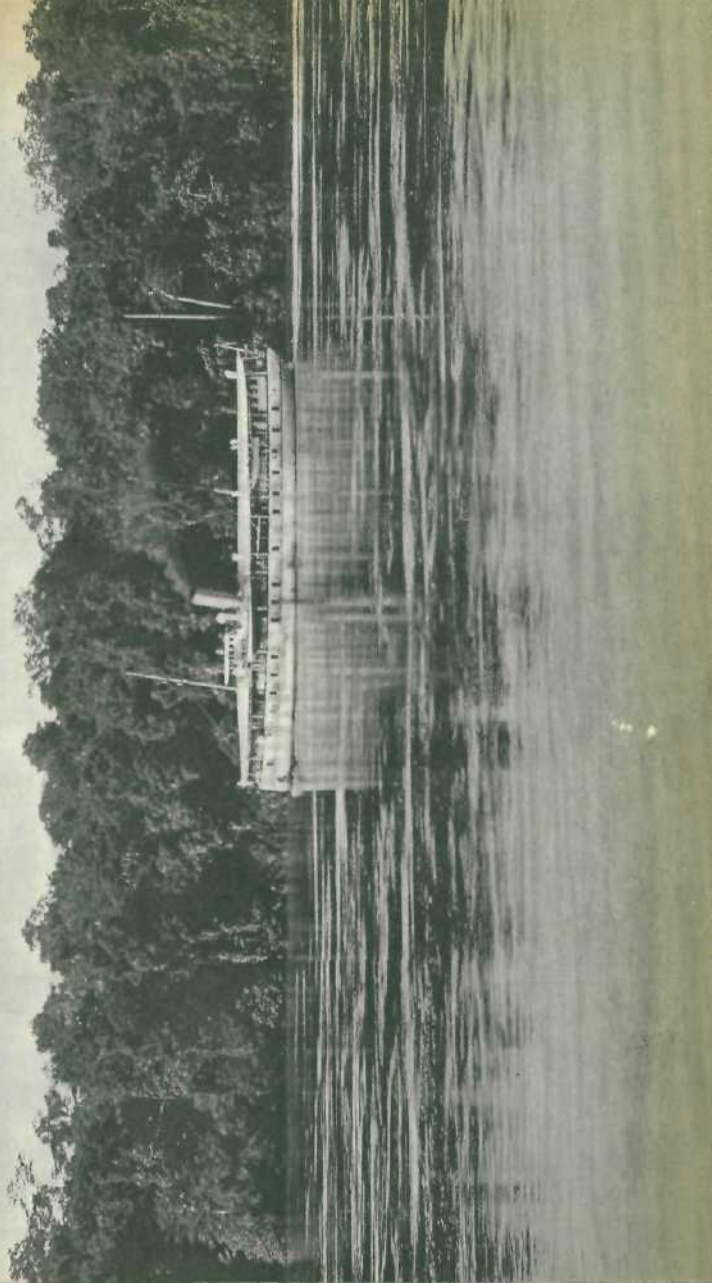
„Waar blijven jullie toch, Knel? Is er iets gebeurd?” riep hij.

„Nou, het is goed afgelopen, Meeuwsen,” zei Knel. „Djasmin heeft een neervallenden boom op zijn prauw gekregen, toen hij vlak onder den oever voer. Gelukkig is er niemand verdronken,” begon Knel en hij bracht verder verslag uit over het gebeurde.

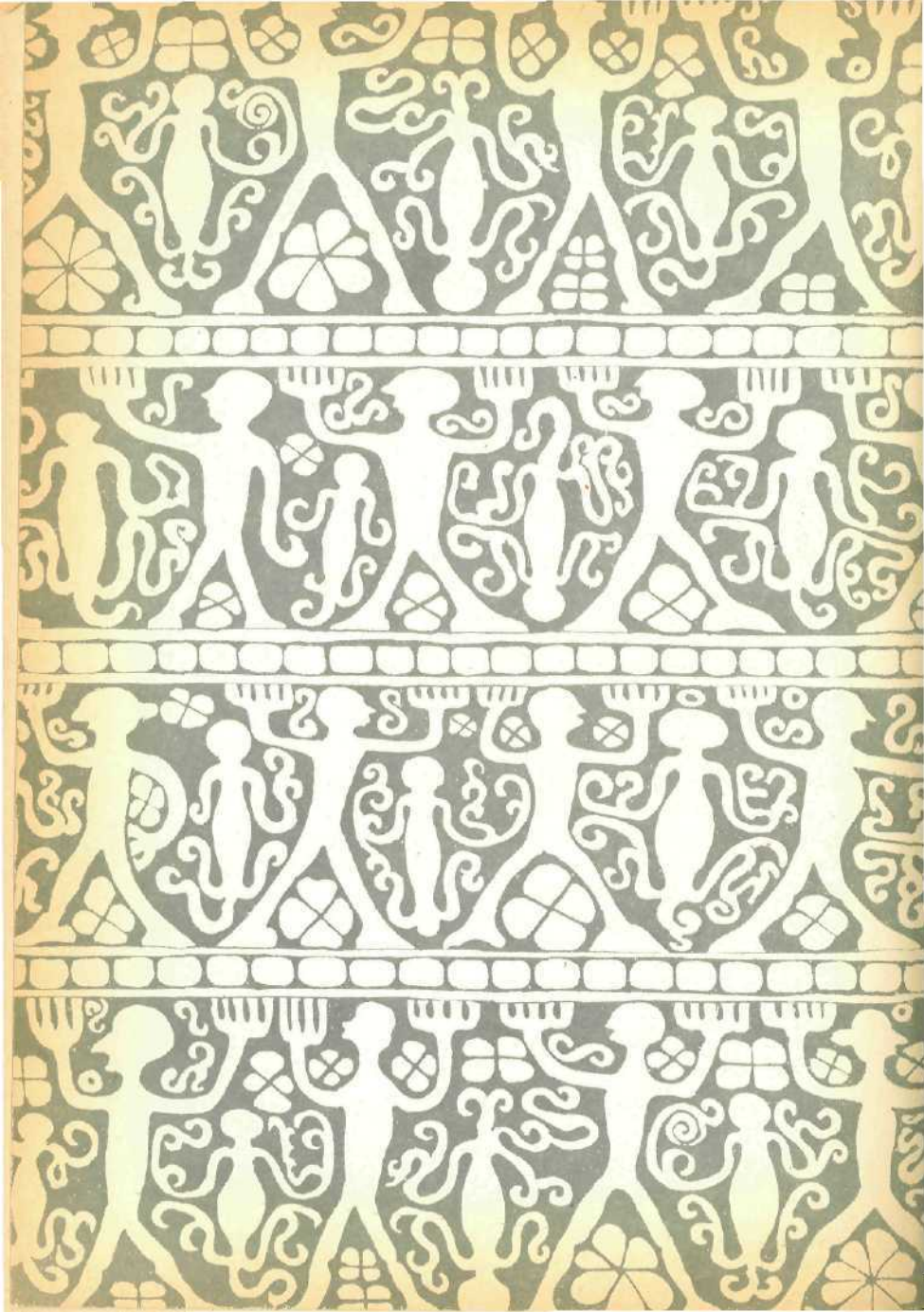
„Beroerd van de karabijn,” zei Meeuwsen. „Daar zullen ze wel weer op het departement van Oorlog over beginnen te zeuren.”

„Daar zou ik mij maar niet druk om maken, Meeuwsen,” merkte Knel op. „De volgende maand ga je toch weg en je opvolger zullen zij er wel niet mee lastig vallen. Gek hè, het is net of die verdomde rivier ons tot op het laatste oogenblik niet met rust heeft willen laten. Wie had ooit kunnen droomen, dat een prauw gekraakt zou kunnen worden door een neervallenden stam. Het lijkt wel of de Javanen gelijk hebben, die beweren dat de rivier „sial” (onheilbrengend) is. Arme Van Balen. Het was toch zoo'n brave vent. Dat het zoo met hem zou afloopen, had ik niet gedacht.”

Allen zwegen en gingen in gedrukte stemming de officiersbarak binnen.

Het gouvernementsstoomschip „Valk” bracht Visser over de Eilandenrivier naar het „Zwaluwbivak”.

Verhuizen

HET exploratiewerk aan de Eilandenrivier was afgelopen en ditmaal zou de Albatros, die rechtstreeks van Ambon kwam, het detachement overbrengen naar de Noordwestrivier.

Tegelijk met de Albatros zou de Kitty, een zeewaardig politie- en communicatievaartuig, zich bij het detachement voegen, waardoor de verkenning van de benedenrivieren van de zuidwestkust kon worden bespoedigd.

In het bivak werd alles gereedgemaakt voor de verhuizing. Het bivakschip Zwaluw werd weer volgeladen met vivres en het magazijn aan den wal werd afgebroken. Wat van de dakbedekking van de barakken nog bruikbaar was, werd er afgehaald, in pakken gebonden en naar de Zwaluw overgebracht, terwijl de barakken werden ingedekt met patrouillezeilen. Want men wist niet te voren, of er in de buurt van het nieuwe bivak aan de Noordwestrivier voldoende sago zou groeien, die de grondstof van de dakbedekking moest leveren. Het administratieve werk, dat tijdens de patrouilles was blijven liggen, moest worden ingehaald. De maga-

zijnsadministratie moest worden gecontroleerd. Vivres, kleeding en uitrusting, cantine-artikelen, geneesmiddelen enz. moesten worden aangevraagd. Een paar kisten springelatine, die door het vochtige klimaat begonnen te „zweeten”, moesten worden opgeruimd en verbrand, hetgeen Visser een flinke hoofdpijn bezorgde, daar de dampen, die daarbij vrijkwamen, giftig waren.

Er was dus heel wat werk aan den winkel, dat klaar moest zijn, voordat de Albatros kwam, en het vlotte niet zoo snel, doordat er veel zieken waren. In de eerste dagen na thuiskomst kregen vele deelnemers aan de laatste patrouille een flinken malaria-aanval. Dat was op zichzelf niets bijzonders. Meestal waren er na thuiskomst van een patrouille veel zieken. Erger was echter, dat er ook twee lijdens aan zwartwaterkoorts bij waren, een ziekte, die in vele gevallen na een ellendig lijden, doordat de nieren niet meer werken, doodelijk verloopt. Daarnaast deden zich nogal wat berri-berri-gevallen voor. Gelukkig waren het echter geen acute gevallen. Iederen dag zag men de lijdens met hun schokkenden hanepas, steunende op een stok, door het bivak loopen, daar de dokter had voorgeschreven, dat zij beweging moesten nemen. Dagelijks werd pap van katjanghidjoe als prophylaxe aan den troep verstrekt. In dien tijd wist men al, dat de ziekte een gevolg was van een tekort aan vitamine B. Daarom werd katjanghidjoe, een kleine groene erwt, die veel vitamine B bevat, verstrekt. Maar men wist toen nog niet, dat de verstrekking van niet gepolijste rijst, dus rijst, waarvan het vitaminerijke zilvervlies nog aan de korrel zit, eigenlijk het eenige afdoende middel was tegen berri-berri. Eindelijk was alles in gereedheid voor het vertrek.

Maar de Albatros kwam niet opdagen en was over tijd. „Dat zijn wij van de heeren gewend,” zei Meeuwsen. „Het is vervelend, dat zij zich nooit aan hun woord houden. Maar ditmaal geloof ik, dat het wel goed is, dat het detachement er eenige gedwongen rustdagen bij krijgt. De mannetjes hebben een leelijken knauw gehad op de laatste patrouille. Worden er ditmaal veel zieken geëvacueerd, dokter?” vroeg hij aan Pieters. „Ja, kapitein,” antwoordde Pieters, „dat zijn er heel wat, twaalf à veertien militairen en veertig à vijfenveertig dwangarbeiders, denk ik.”

„Als er zooveel afgeknapt zijn, dokter, dan hoop ik maar, dat er een behoorlijke aanvulling meekomt van Ambon,” zei Meeuwsen.

Het detachement telde normaal tachtig militairen en ongeveer honderdtwintig à honderdveertig dwangarbeiders. Gewoonlijk was hiervan een derde tot de helft op patrouille of over verschillende kleinere bivakken verspreid. De gezondheidstoestand was meestal zeer slecht en van hen, die niet op patrouille waren, lag meestal een derde tot de helft ziek te bed met malaria, bloeddysenterie of berri-berri. Onder het personeel was dan ook een sterk verloop. Militairen mochten niet langer dan zes maanden op de zuidwestkust blijven. Maar aan die regeling kon niet altijd de hand worden gehouden.

De dagen gingen snel voorbij en er heerschte een prettige stemming in de officiersbarak. Knel zorgde altijd voor de „note gaie”. 's Avonds zette hij een roode fez op en zong, zichzelf begeleidende op de gitaar, met een effen gezicht guitige krontjongliedjes en stamboel-melodieën.

Op een goeden avond bakte hij den dokter, die de

zoölogische verzameling verzorgde en iederen avond met zijn vangflesch met cyaankalium nachtvlinders verzamelde, een poets. Hij had een kleurig vliedertje van papier gemaakt en had dit product met een speld tegen den atapwand geprikt.

„Dokter, kijk eens wat een pracht-exemplaar daar tegen den wand zit,” zei Knel.

De esculaap keek, over zijn bril heen, van zijn lectuur op, stond behoedzaam op, greep zijn vangflesch en sloop op zijn teenen, voorzichtig, op zijn prooi af. Langzaam hief hij de vangflesch op en plantte haar met een plof over zijn slachtoffer tegen den atapwand. Toen wachtte hij het oogenblik af, waarop het schitterende exemplaar met trillende vleugels en krampachtige bewegingen van zijn pootjes neer zou vallen. Maar er gebeurde niets. Het vliedertje bleef rustig en onverstoorbaar zitten.

„Wat een verdomd taai kring is dat,” mompelde de dokter. Achter hem klonk een onderdrukt gelach, maar nog steeds begreep hij niet, dat hij voor den gek werd gehouden. Stom verbaasd over het weerstandsvermogen van zijn slachtoffer, zette hij zijn bril, dien hij in zijn hand hield, weer op zijn neus, om met aandacht het kapelletje beter te kunnen waarnemen.

„Nou, zoo'n taaie binatang (beest) heb ik nog nooit meegemaakt,” zei hij. Een daverend gelach deed hem verbaasd omkijken. Toen pas drong het tot hem door, dat men hem er tusschen genomen had.

„Dat hebt u natuurlijk gedaan, kapitein,” zei hij. Knel poogde zijn meest onschuldige gezicht te trekken, wat maar half lukte. Hij was dien avond in een dolle bui. De officiersjongens kwamen binnen en vroegen toestemming om te mogen dekken.

„Meeuwsen krijgt vanavond geen eten, als ik dat niet wil! Waar zullen wij om wedden?” fluisterde Knel tegen Visser.

„Dat zal wel weer wat moois zijn, Knel,” zei de dokter lachend. „Ik zou maar niet wedden, Visser.”

De jongens hadden de tafel gedekt en Ganding, de jongen van Meeuwsen, vroeg beleefd: „Wil mijnheer misschien eten?”

„Goed, Ganding, dien het eten maar op.” En zich tot de officieren wendende, zei hij: „Willen wij aan tafel gaan, heeren?”

Knel nam plaats naast Meeuwsen en begon een verhaal over de wijze, waarop hij een huis inhuurde van een Arabier in Buitenzorg.

Toen Ganding binnenkwam met een soepterrine met vermicellisoep van kroonduiven en naar Meeuwsen toeging om hem te bedienen, begon Knel de diepe keelklanken en gebaren van den zoon van Hadramaut op meesterlijke wijze te imiteeren. De andere officieren begonnen te proesten van het lachen. Ganding probeerde zich eerst goed te houden. Maar de soepterrine begon gevaarlijk in zijn handen te trillen en weldra verdween hij er mede naar de bijgebouwen, gevolgd door de andere officiersbedienden, die bij de serveertafel stonden en die ook hun lachen niet konden inhouden. Na eenigen tijd riep Meeuwsen, die niets van het gedrag van Ganding achter zijn rug had gemerkt: „Kom, Ganding, waar blijf je met de soep?”

„Saja, toean,” klonk het antwoord.

Weer kwam Ganding binnen met de soepterrine. Hij durfde Knel niet aan te zien en keek strak in de soepterrine. Maar toen Knel zijn verhaal vervolgde met de diepe keelklanken van een Arabier, redde Ganding zich

weer door de vlucht. Ditmaal had Meeuwsen echter gezien, wat er gebeurde. „Verdomme, Knel, schei nu uit, want anders krijgen wij vanavond niets te eten.” Knel keek Visser en den dokter triomfantelijk aan en zei toen: „Nu, voor dezen keer mag je dan wat te bikken hebben, Meeuwsen.”

De maaltijd verliep in gezelligen kout en de beide kapiteins en de dokter gingen na het eten op een krossi males (luien stoel) liggen.

Visser had geen luien stoel en voelde dat als een gemis, zoodat hij besloot zich ook een dergelijk meubel van Ambon toe te laten zenden. Allen waren weldra in hun lectuur verdiept en het werd stil in de spaarzaam verlichte voorgalerij.

Plotseling riep Meeuwsen: „Verdomme, Knel, schei nu eindelijk eens uit met je grapjes. Ik schrik mij een beroerte.”

Ditmaal keek Knel werkelijk verbaasd op en zei: „Wat bedoel je, Meeuwsen? Ik doe niets.”

„Nou, zet maar niet je meest uitgestreken schijnheilige gezicht, Knel. Waar heb je dat speelgoedslangetje gekocht?” zei Meeuwsen, terwijl hij naar den vloer wees. Knel was snel opgesprongen. In het halfduister van de slagschaduw van de tafel zag hij een slang met den kop hoog opgericht, klaar voor den aanval.

„Ben je gek, Meeuwsen, dat is een echte slang. Blijf stil zitten. Ik zal mijn klewang halen.” Meteen snelde hij zijn kamer binnen, greep zijn klewang en weldra suisde de kling omlaag en was het dier dood.

„Ik geloof niet, dat het dier giftig is,” zei Knel.

„Maar intusschen schrik je je een hoedje,” mompelde Meeuwsen. „Ik voelde iets tegen mijn bloote been kwispelen en dacht natuurlijk, dat jij weer een van je

kwajongensstreken uithaalde, Knel. Op een gegeven moment kietelde het dier mij te veel en schopte ik mijn been uit en toen de slang doodstil op den grond bleef liggen met opgeheven kop, dacht ik, dat het een speelgoedslangetje uit een Japansche toko was, waarmee jij mij te pakken wilde nemen."

„Merkwaardig overigens, dat zoo'n beest ons hier op komt zoeken," merkte Pieters op. „Je ziet hier op Nieuw-Guinea maar zelden slangen. Dit is de derde, die ik tijdens mijn verblijf in de rimboe zie."

Men bleef nog wat napraten. Toen stond de dokter op en zei: „Ik ga slapen, heeren. Wel te rusten. Laat ons hopen, dat morgen de Albatros binnenkomt."

„Daar hoef je niet op te rekenen, dokter," antwoordde Meeuwsen. „Meestal hebben de gouvernementers wel groote haast om weg te komen van de zuidwestkust, maar stellen zij hun vertrek hierheen zoo lang mogelijk uit."

De Albatros kwam den volgenden dag niet en ook niet in de daarop volgende dagen. De gedwongen werkeloosheid begon allen te vervelen. De stemming werd er niet beter op, vooral niet toen er steeds meer berri-berri-gevallen bijkwamen. Het waren nog wel allemaal chronische gevallen. Maar de officieren wisten, dat die wel eens een voorlooper konden zijn van de gevreesde acute berri-berri-gevallen, die binnen drie à zes uur doodelijk verloopten.

Als een verlossing klonk dan ook eindelijk het doffe gebrom van de stoomfluit van de Albatros. Alles in het bivak was ineens in rep en roer.

„Kapal Palk, Kapal Palk," riep men elkander blijde toe en alles holde naar den rivieroever. Maar van het schip zelf was voorloopig nog niets te zien. Het was nog

achter een bocht en het duurde nog eenigen tijd, voor het den hoek omkwam.

„Wah, boekan Kapal Palk” (Wah, het is de Valk niet), klonk het teleurgesteld. „Kapal Alibatoet sadja” (het is maar de Albatros). Want onder de bemanning van dit schip had men nagenoeg geen vrienden en kennissen. Gaspers, de oudste sergeant in het bivak, kwam orders halen. Meeuwsen gaf last twee prauwen klaar te maken om de officieren naar boord te brengen en de vier beschikbare sloepen van het detachement, zoogenaamde B 4's, af te laden met de vivres, kleeding en uitrusting, die men niet in de Zwaluw had kunnen laden.

Gaspers blies op zijn tirailleurfluit en riep: „Aantreden voor corvee.” Op den rechtervleugel stelden zich de militairen op, in brigades van zestien à twintig man, onder een Europeeschen of inlandschen sergeant-brigadecommandant. Iedere brigade bestond uit Timoreesche en Javaansche militairen.

Links van de militairen hurkten de dwangarbeiders in ploegen van twintig man in een dubbele rij neer. Vóór iedere ploeg hurkten de mandoers — eveneens dwangarbeiders — die als opzichters over een ploeg fungeerden. Gaspers liet appèl houden door de brigadecommandanten en de mandoers, die hem het aantal zieken en door dienst afwezigen meldden, en bracht daarover rapport uit aan Visser. Deze deelde de ploegen in voor het beladen van de prauwen en de B 4's en weldra was alles hard aan het werk.

De Albatros was inmiddels voor anker gegaan en om de bocht verscheen een klein wit scheepje van ongeveer dertig ton, dat in zijn bouw iets van een sleepboot weg had. Dat was het politie- en communicatievaartuig Kitty, Luide welkomstkreten weerklonken, toen het

scheepje in zicht kwam. Want de Kitty maakte deel uit van het detachement en was alleen voor reparaties een tijd weg geweest.

Het scheepje bouwde goed zee, maar het was twijfelachtig of het de zware grondzeeën, waarom de Harafoerazee zoo berucht is, kon verdragen. Het was dus niet verantwoord om de Kitty op eigen gelegenheid onder een inlandschen serang (kapitein), die niet in staat was bestek op te maken, naar Nieuw-Guinea te zenden. Daarom had de Albatros het scheepje gekonvoieerd. Het weer was erg meegevallen en men had een voorspoedige reis gehad.

Zoodra de Albatros voor anker lag, begaven de officieren zich naar het schip. Visser maakte kennis met den gezagvoerder Adriaansen en begroette hartelijk dokter Siebert, dien hij van Ambon kende en die dokter Pieters kwam aflossen. Hij hoorde alle nieuwtjes van Ambon van hem, helaas niet allemaal goed nieuws. Siebert vertelde, hoe hij, vlak voor zijn vertrek van Ambon, dagen en nachten lang had gewaakt bij het ziekbed van de echtgenoot van een gemeenschappelijken kennis. Jammer genoeg had dat niet mogen baten en was de arme vrouw na een hevig lijden gestorven. Siebert was een gevoelig mensch en de tranen schoten hem in de oogen, toen hij het drama vertelde. Met weemoed dacht Visser aan de aardige, levenslustige vrouw terug, die altijd even zorgzaam was geweest voor de in de rimboe rondzwervende collega's van haar man. Zij had zelf lang op posten in de Buitengewesten vertoefd. Door het toezenden van boeken en tijdschriften, het toezien op de goede uitvoering van bestellingen, had zij alles gedaan om haar kennissen het leven in de wildernis te veraangenamen.

Inmiddels bespraken Adriaansen en de beide kapiteins de maatregelen, die bij de verhuizing naar de Noordwestrivier moesten worden genomen. Adriaansen had natuurlijk haast om weer zoo vlug mogelijk van de zuidwestkust weg te komen en wilde dien middag alweer vertrekken. Dat was echter onmogelijk en het vertrekuur werd op den volgenden morgen elf uur vastgesteld.

De Albatros zou de Zwaluw over zee naar den mond van de Noordwestrivier sleepen. De Kitty zou zich met vier B 4's en een sleep van twaalf prauwen binnendoor langs een netwerk van waterwegen ook daarheen begeven en bij den mond zou men elkander ontmoeten en dan gezamenlijk de Noordwestrivier opvaren.

Geographisch is het een eigenaardig gebied, die zuidwestkust van Nieuw-Guinea. Geweldige rivieren draineren de zuidelijke hellingen van het Centraal Gebergte en vloeien concentrisch in zuidelijke en zuidwestelijke richting naar de komvormige holte van de Harafoerazee af. Tot ver in zee zetten zij hun slib af en deze modderige, ondiepe kust groeit dan ook snel aan. Practisch vormt het driehoekig gebied, dat in het westen begint bij Tandjoeng Nariki en dat in het oosten begrensd wordt door de Digoelrivier, één reusachtig moeras, met een oppervlakte zoo groot als Java.

Bij overstromingen vloeit het water over de oevers en de begroeiing fungeert dan als slibvanger. Dit slib bezinkt het sterkste bij de oevers, zoodat de rivieren binnen natuurlijke dammen vloeien, die zij zelf in den loop der tijden voortdurend hooger opbouwen. Alle rivieren staan met elkander door krekens, zoogenaamde antassans, in verbinding en men kan van den Digoelmond binnendoor de Otakwa bereiken in dit geweldige

deltagebied. Ja, door een breede moerasstrook aan den midden-Digoel staat deze enorme „dismal swamp” zelfs in verbinding met het moerasgebied van de Fly-river op Engelsch gebied.

De eb- en vloedstroom is nog tientallen mijlen ver het binnenland in merkbaar en het water blijft heel ver de rivieren op nog ziltig. Overal waar nipahpalmen groeien, is het water in de rivier brak. De sagopalm verdraagt echter geen brak water en waar deze groeit is het water dus altijd zoet.

Klapperboomen, die alleen op zandigen, kalkrijken bodem groeien, vindt men nergens in dit geweldige moerasgebied. Pisangs groeien op de hooggelegen oeverdammen, die alleen bij een bandjir onder water loopen. Daar echter door Papoea's, die aan de grens der brakwaterzone wonen, pisangs te koop werden aangeboden, is het waarschijnlijk, dat in de zijkreeken hooger gelegen terreinen voorkomen.

Visser kreeg opdracht om zich door dit deltaggebied met de Kitty en haar sleep naar den mond van de Noordwestrivier te begeven. Gezamenlijk zou men echter eerst naar den mond van de antassan, die de Eilandenvier met de Oetoemboewe verbindt, varen. Behalve de bemanning van de Kitty zouden zestien militairen en vierentwintig dwangarbeiders meegaan. Siebert zou hem vergezellen.

Visser besloot maar dadelijk met Siebert in een prauw naar de Kitty te roeien om eens poolshoogte te nemen. Veel plaatsruimte was er niet aan boord. In de officierskajuit waren twee breede, lange banken, die als slaappleats dienden; eventueel konden hier zelfs vier officieren liggen. Maar veel accommodatie was er op het scheepje niet. Langs den koekoek van de officierskajuit

was een zitbank aangebracht. Er was een kleine badkamer en een nauw privaat voor de officieren. Voor de bemanning was een buitenboordprivaat aangebracht, een houten rooster van plm. één vierkanten meter oppervlakte, omgeven door een stuk zeildoek aan stuurboord, en een buitenboord-badgelegenheden aan bakboord. Met een emmer aan een touw schepte de bader water uit de rivier op, dat hij dan over zich heen goot. Het was dus alles nogal primitief.

Op het achterschip was een vrij ruime keuken, waar meestal voor de geheele bemanning tegelijk werd gekookt. Op de Kitty zelf was, behalve voor de bemanning, maar slaapgelegenheden voor acht man. De overigen moesten dus in de B 4's slapen. De sloepen zouden met atap tot aan de zitplanken vol worden geladen. Over de zitplaatsen werd een kree (een mat van gespleten bamboe en ijzerdraad) gelegd, die tot slaapplaats moest dienen. Over de sloepen werden hoepels van dikke rotan aangebracht, waarover een zeil als bescherming tegen regen en zon werd gespannen. Het was wel erg behelpen voor de menschen, maar het kon niet anders, want de Albatros had al een aflossing van tachtig fuseliers en dwangarbeiders van Ambon aan boord, en twee maanden vivres, zoodat het schip aardig vol was.

Overigens was de Kitty een gezellig scheepje. Alles zag er schoon en nieuw geveerd uit en het zou er best eenige dagen op uit te houden zijn.

Aan den wal werd nu hard gezwoegd en het werk schoot goed op. De atap werd van de ziekenzaal en de officiersbarak losgesneden en in de B 4's geladen. 's Middags, toen het werk gestaakt werd, was al het grootste deel ingeladen. Den volgenden morgen om tien uur was alles

klaar en waren militairen en dwangarbeiders op de Albatros, Zwaluw en Kitty scheepgegaan. Visser en Siebert bleven voorloopig op de Albatros. Het werd echter nog half twaalf, eer de beide ankers van de Zwaluw door dwangarbeiders opgehield waren, de Albatros het schip op sleeptouw had en stroomaf voer. De Kitty volgde met haar sleep van vier sloepen en twaalf prauwen.

Tegen vijf uur ging het konvooi voor anker op het punt waar de antassan naar de Oetoemboewe in de Eilandenrivier uitmondt. Van dit punt zou de Kitty den volgenden morgen haar reis aanvangen.

De nacht ging rustig voorbij. Om half zeven kwamen Paraga en de twee Timoreezen de bagage halen. Visser ging naar den eetsalon om te ontbijten. Adriaansen, de gezagvoerder, en dokter Siebert zaten al aan tafel.

„Ik heb jullie maar een brood meegegeven, heeren,” zei Adriaansen. „Ik hoor, dat een van uw boys van den hofmeester de kunst van het broodmaken heeft geleerd. Maar aan boord van de Kitty zal daarvan wel niet veel komen, denk ik.”

„Dat is zeer vriendelijk van u, kapitein,” zei Visser. „Hartelijken dank daarvoor,” en zich tot Siebert wendende, zei hij: „Dat zou een uitkomst zijn, Siebert, als wij voortaan brood zouden kunnen krijgen in het bivak. Driemaal rijst op een dag gaat erg vervelen. Ik hoop nu maar, dat het experiment zal slagen.”

„Goedenmorgen, heeren,” klonk het en dokter Pieters stapte den eetsalon binnen. Hij zag er bezorgd uit en zich tot Siebert wendende, vervolgde hij: „Het is mis, collega. Ik vrees, dat wij eenige gevallen van acute berri-berri hebben. Kom je even mee?”

Siebert stond op en volgde Pieters.

„Dat is een beroerd ding,” zei Adriaansen. „Een paar maanden geleden heb ik een dergelijke explosie van acute berri-berri op de Albatros meegemaakt. Meestal loopt de ziekte in drie à vier uren doodelijk af. Dagelijks verloren wij toen twee à drie man. Dat houdt enkele dagen aan en dan verdwijnt de ziekte op even geheimzinnige wijze als zij gekomen is. Voor het moreel en de stemming aan boord is het echter fnuikend.”

„Maar hoe weet de dokter, dat het een acuut geval is, kapitein?” vroeg Visser.

„Wel, als de zieke op zijn rug gaat liggen met de armen achter het hoofd en zijn knieën optrekt, is dat een veeg teeken. De patiënt krijgt het dan erg benauwd. Kort voor hun dood vragen de meesten dan nog om vruchten. Dan duurt het niet lang meer. Een laatste „La illa ha illalah” (de Mohammedaansche geloofsbelijdenis) en het is afgelopen. Gelukkig, dat wij nu twee doktoren aan boord hebben.”

„Wat geven dezen den patiënt, kapitein?”

„Meestal niets. Zij kunnen er ook niets aan doen. Maar het is toch niet leuk, als je er als leek alleen voor staat, al is het dan ook een troost, dat een dokter toch ook geen hulp zou kunnen bieden.”

„Laten wij hopen, kapitein, dat het ditmaal niet zoo'n vaart zal loopen,” zei Visser.

„Ik vrees, dat Pieters toch gelijk heeft,” gaf Adriaansen ten antwoord. „Het is niet de eerste maal, dat hij acute gevallen van berri-berri meemaakt. Maar nu iets anders, Visser. Het is uitkijken op de Oetoemboewe-rivier, die je af moet varen. Het volkje daar is niet te vertrouwen. Daar zijn vorige patrouilles al eens slaags mee geweest.” „Bedankt voor de waarschuwing, kapitein. Ik zal het in mijn ooren knopen.”

„O ja, Visser,” vervolgde Adriaansen, „neem dien hond, waarmede de assistent-resident mij heeft opgescheept en die bestemd is voor den opvolger van Van Balen, alsjeblieft mee naar de Kitty. Ik wil dat kreng niet meer aan boord hebben.”

Visser had al van het geval gehoord. Adriaansen, die toch al geen hondenvriend was, had Hans, den hond, erg tegen zijn zin aan boord genomen. Maar of Hans nu had aan gevoeld, dat Adriaansen geen vriend van hem was, of dat hij zeeziek was geworden, hij had wat hij kwijt wilde zijn op de mat voor de kapiteinshut gedeponneerd. En toen Adriaansen 's morgens in het halfdonker op zijn bloote voeten even naar de reeling was gelopen om te kijken, hoe het weer was, stapte hij pardoos in het visitekaartje van Hans. Adriaansen was woedend en zou in staat geweest zijn om Hans meteen overboord te zetten, als deze niet onvindbaar was geweest.

Hans bleef het verdere deel van de reis onzichtbaar en Adriaansen meende, dat zijn tweede stuurman, die een groot hondenvriend was, daar meer van af wist. Hoe het ook zij: toen de officieren bij aankomst van de Albatros aan boord waren gekomen, was Hans hen kwispelend tegemoet gelopen. Adriaansen had het tactlooze dier toen maar ineens aan de goede zorgen toevertrouwd van de officieren van het detachement. Hij was blij, dat hij hem nu van boord kon wegdoen.

Zoo kwam Hans op de Kitty. Niemand kon toen bevroeden, dat hij weldra de bemanning van de Kitty voor een groot onheil zou behoeden.

Na het ontbijt liepen Adriaansen en Visser het achterdek op. Op een stil gedeelte lagen daar drie dwangarbeiders. Beide doktoren waren in een ernstig gesprek gewikkeld. „Het is mis,” zei Adriaansen, „kijk maar, alle drie liggen

zij met opgetrokken knieën en de handen achter het hoofd. Die zullen wij morgen wel overboord moeten zetten.”

Inmiddels ging het leven en de bedrijvigheid aan boord van de Albatros gewoon door. Fuseliers en dwangarbeiders, die de reis op de Kitty zouden vervolgen, maar dien nacht nog aan boord van de Albatros hadden doorgebracht, maakten zich voor het overgaan op het scheepje gereed.

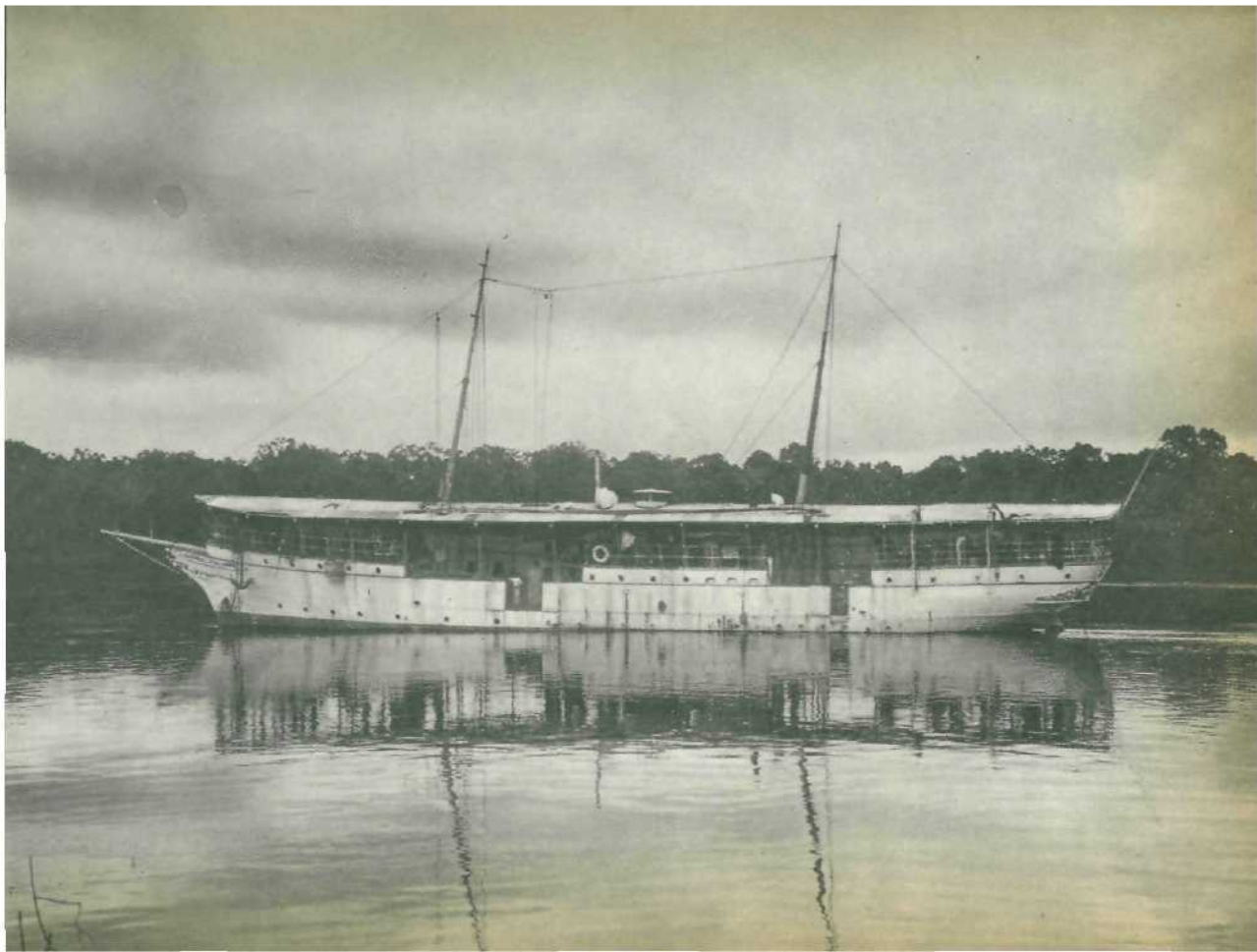
„Kan ik met embarkeeren op de Kitty beginnen, kapitein?” vroeg Visser aan Meeuwsen, die aan dek was gekomen.

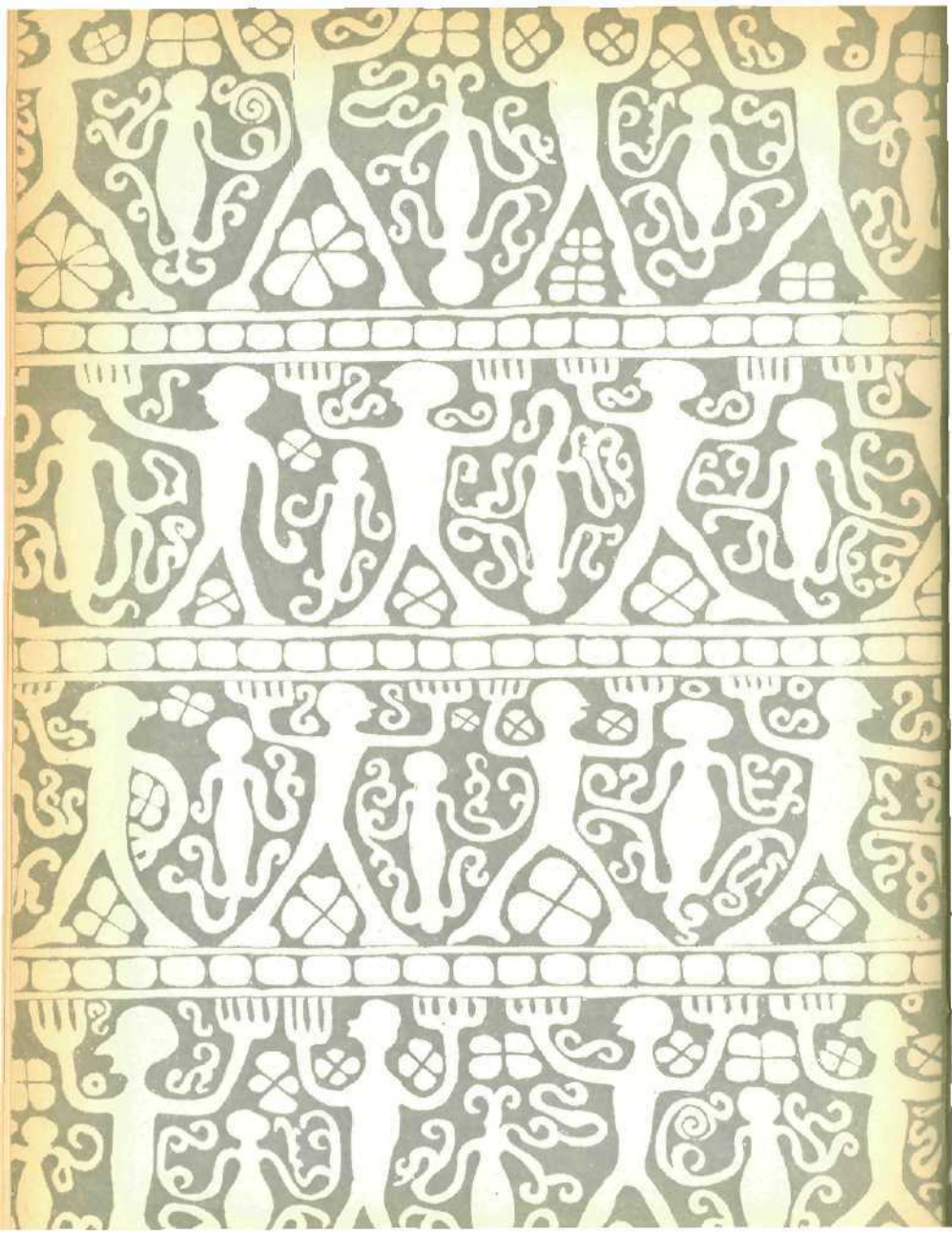
Meeuwsen antwoordde toestemmend en Visser liet door De Vries, een Europeesch sergeant, de fuseliers en dwangarbeiders in groepjes van acht man indeelen. „Jij gaat met zeven man in de achterste sloep, De Vries,” zei Visser, „de andere groepen dwangarbeiders gaan in de overige sloepen. Zeven fuseliers blijven onder Djasmin aan boord van de Kitty.”

Visser nam afscheid van zijn collega's en de scheeps-officieren.

„Goede reis,” zei Meeuwsen. „Denk er aan: kijk uit op de Oetoemboewe-rivier, daar is de bevolking wel eens onvriendelijk. En denk er om: alleen in de uiterste noodzakelijkheid schieten. Zooveel mogelijk vriendschappelijke aanraking probeeren te krijgen. Anders komt er van inruilen van ethnographica niets terecht. „Goede reis, kapitein, en tot overmorgen aan den mond der Noordwestrivier. Waar is Siebert? Kom, Siebert, je barang (bagage) is al van boord.”

Siebert en Pieters stonden met een ernstig gezicht met elkander te praten. Visser wierp een laatsten blik op de berri-berri-lijders. Twee lagen nog steeds op den rug,

de handen onder het hoofd en de knieën omhooggetrokken. De derde lag plat op zijn rug. Men had hem een gestreepte soldatendecken over het hoofd getrokken. „Ik kom,” zei Siebert, terwijl hij afscheid nam van Pieters.

„Dood?” vroeg Visser, terwijl hij met een hoofdbeweging naar de berri-berri-lijders wees.

„Ja, de anderen zullen het ook wel niet lang meer maken,” zei Siebert dof. De acute berri-berri had haar eerste slachtoffer gemaakt. De dood waarde over het schip rond om nog meer slachtoffers te maken.

„Goede reis, heeren, en tot ziens!” Beide officieren stapten in een prauw en voeren naar de Kitty. Visser begaf zich, aldaar aangekomen, direct naar de brug. De hond Hans volgde hem en zou de brug het verdere deel van de reis niet meer verlaten. Hij scheen niets van het volle dek beneden te moeten hebben. Serang Akim, de inlandsche kapitein, die onder Visser's bevelen was gesteld, leek niet erg ingenomen daarmede, maar legde zich bij het onvermijdelijke neer.

Akim was een Madoerees van ongeveer vijfenveertig jaar. Hij was al enkele jaren als kapitein van de Kitty opgetreden en kende het scheepje door en door. Akim had een onverschrokken gezicht, brouwde een beetje en zijn mond was, kennelijk als teeken van welstand, door een Chineeschen tandspecialist versierd met drie gouden voortanden. Hij salueerde toen Visser op de brug kwam en zeide: „Zal ik het anker maar lichten, luitenant?” „Goed, Akim,” antwoordde Visser. Het anker ging omhoog, de machine sloeg langzaam vooruit en met een breeden zwaai zette de Kitty met haar sleep van sloepen en prauwen koers naar de antassan. Adriaansen en Visser wisselden nog een „goede reis” en „tot ziens”

door den scheepsroeper. De bemanning der schepen riep elkander nog een laatste „slamat djalat” toe. De machine van de Kitty stampte met volle kracht vooruit en weldra waren de Albatros en de Zwaluw uit het gezicht verdwenen.

Naar de Noordwestrivier

REGELMATIG stampend trok de Kitty met haar prauwensleep door het theekleurige moeraswater van de antassan langs uitgestrekte gras- en rietvelden. Hier en daar stond een eenzame pandan op hooge steltwortels en verbrak een boschje nipah of mangroven de eentonigheid van het moeraslandschap. Een enkele maal vlogen wat watervogels langs den kant op. Maar overigens was het opvallend stil in dit wijde moerasgebied, waar geen loeries met hun schelle stemmen de stilte verbraken. Op de brug hoorde men niets anders dan het regelmatig stampen van de machine en het ruischen van het boegwater.

Achter de Kitty volgden in een rij de vier sloepen. In de eerste drie sloepen bevonden zich dwangarbeiders. Sergeant de Vries en zeven fuseliers zaten in de laatste sloep.

Nog geen uur, nadat de Kitty op weg was gegaan, riep serang Akim bij het omslaan van een bocht plotseling uit: „Kaja-Kaja's, luitenant." Een vloot van een dertigtal prauwen, elk bemand met tien à veertien Papoea's, voer de Kitty snel tegemoet. Visser ging naar beneden om

de fuseliers aan te laten treden. Beneden had Djasmin de Papoea's echter ook al opgemerkt. Hij had vier fuseliers aan bakboord- en vier aan stuurboordzijde opgesteld, die klaar stonden om te vuren als het noodig was.

„Denk er aan, Djasmin, er wordt niet geschoten dan op mijn commando,” zei Visser, terwijl hij weer de trap van de brug opging.

De Papoea's schenen in het geheel niet verrast te zijn door het verschijnen van de Kitty. Blijkbaar was het hun reeds bekend, dat aan de samenvloeiing van de antassan met de Eilandenrivier schepen voor anker lagen en waren zij op weg daarheen om ruilhandel te drijven. Toen zij dicht bij de Kitty waren, hielden zij met roeien op en lieten, achterdochtig speurend, de sloepen-colonne buiten pijlschotsafstand voorbijvaren. Enkele anderen riepen luid brabbelend iets in een taal, die niemand aan boord verstond. „Slamat-o-o-o!” werd teruggeroepen.

„Wosi, wosi,” klonk het toen over het water. „IJzer, ijzer.” Maar Visser dacht er niet aan voor anker te gaan. Als hij op de Oetoemboewe-rivier den vloedstroom tegen zou krijgen, kon hij maar amper op tijd aan den mond zijn om daar de Albatros te ontmoeten. Hij mocht dus geen tijd verliezen.

De Papoea's hadden het roeien nu hervat en volgden de Kitty. Het was een prachtig gezicht, die mooie, gespierde, naakte kerels, staande in hun prauw, de lange dajoengs precies in de maat in het water te zien steken en met een krachtigen ruk van hun bovenlijf achteruit te zien halen.

Met een schok schoten de rolronde, aan den steven met à jour bewerkte stukken hout versierde prauwen door

het water. In die prauwen konden de roeiers een maximum-snelheid van twaalf tot dertien mijl bereiken, zoodat zij dus de Kitty gemakkelijk in konden halen. Als met rhythmische sprongetjes schoten zij nu vooruit en weldra zwerfde de muskietenvloot van de Papoea's om de prauwen heen, die de Kitty op sleeptouw had. „Zij hebben niet veel goeds in den zin, luitenant,” waarschuwde Akim. „Er is geen enkele vrouw in de prauwen.”

„Dat is best mogelijk, Akim,” antwoordde Visser. „Merk je wel, dat zij zoodanig gemanoeuvreerd hebben, dat wij de zon in de oogen en zij haar in den rug hebben?”

„Wosi, wosi,” brulden de Papoea's steeds luider uit hun prauwen. Zij zaten nu als een kluwen om den prauwen-sleep van de Kitty heen. Enkelen sprongen daarin om te onderzoeken of er iets van hun gading in was. Akim vond dit het gepaste moment om aan de stoomfluit te trekken. De Papoea's schrokken en sprongen weer in hun eigen prauwen terug. Maar toen er verder niets gebeurde, werden zij weer driester en sprongen in de prauwen van het detachement. Toen ontdekte een hunner, dat de zitplanken aan de prauw vastgespijkerd zaten. Met geweld rukte hij een zitbank los en toonde triomfantelijk het zoo begeerde ijzer aan zijn makker. Roofzucht flikkerde in de donkere oogen en toen begon een algemeene aanval op de prauwen.

De Vries verhief dreigend zijn stem uit de achterste sloep. Maar de roofzuchtige Papoea's, voor wie het ijzer een waarde had van goud, rukten met hun sterke handen de zitbanken en zelfs stukken van het prauwboord af. „Los een paar waarschuwingsschoten, De Vries,” riep Visser hem door den scheepsroeper toe.

Scherp knalden eenige karabijnschoten vlak over de hoofden der Papoea's heen. Een oogenblik ontstond er een paniek en vluchtten de Papoea's weer in de eigen prauwen. Blijkbaar kende men uit ervaring of van hooren zeggen de uitwerking van den bliksem der vreemdelingen. De prauwen dreven wat af, maar toen men had vastgesteld, dat er niemand geraakt was, hernieuwden zij den aanval op den sleep.

Weer kraakten eenige schoten. Maar nu had De Vries vóór de prauwen in het water laten schieten, dat vlak bij de kano's opspatte. Dat maakte meer indruk en men scheen te begrijpen, dat het nu meenens zou worden. Een gedeelte van de Papoea's, dat blijkbaar al eens meer kennis had gemaakt met karabijnen, gebaarde druk tegen de rest en scheen er genoeg van te hebben. Geleidelijk aan dreven de prauwen af. Maar weldra kwamen zij weer opzetten, ditmaal echter in een breede frontlijn naast elkaar.

Inmiddels had Visser twee fuseliers, die scherpschutters waren, op de brug laten komen, om raak te schieten als het noodig mocht zijn. Plotseling ging in elke kano een Papoea met zijn voeten op den rand van het prauwboord staan. De man vóór hem dook weg, terwijl hij een zwaren boog spande en een pijl afschoot. Kletterend sloegen eenige pijlen op het houten afdak van de Kitty en tegen de brug. Beneden klonk een luid gegil. „Schiet op dien grooten vent daar in de derde prauw van links,” gelastte Visser aan de beide fuseliers, „dat is vermoedelijk de aanvoerder.”

Twee schoten knalden en de boogschutter, die voortdurend was blijven pijlen, sloeg in het water. De Papoea's staakten onmiddellijk hun vervolging en haalden den drenkeling binnen boord. Weldra waren zij bij

het omslaan van een hoek uit het gezicht verdwenen. Visser ging naar beneden om te zien wie er gewond was. Siebert zou wel met den gewonde bezig zijn. Verbaasd keek hij op, toen er beneden onder de bemanning een uitbundige vroolijkheid bleek te heerschen. Siebert kwam hem lachende tegemoet.

„Wat is er gebeurd?” vroeg Visser.

„Niemand ernstig getroffen, hoor,” zei Siebert grijnzend. Naast hem stond aschgrauw La Erie, een stevige dwangarbeider, die verlegen zijn sarong optrok. Het was een nieuweling, die pas van de Albatros was gedebatteerd. Daar hij vroeger stoker-olieman was geweest en er op de Kitty een tekort aan stokers was, had men hem in de machinekamer te werk gesteld. Door het geraas van de machine had hij niets van het incident met de Papoea's gemerkt en argeloos was hij op de buitenboord-W.C. gaan zitten. Daar werd hij in een hoogst gewichtige bezigheid gestoord, doordat een pijl, langs zijn zitvlak schampend, in een houten paal was geslagen, waarbij de trillende schacht hem een paar vinnige petsen op het ontbloote lichaamsdeel had verkocht. Hevig geschrokken en meenende, dat hij gewond was, was hij gillend en geheel bingoeng (in de war) het dek opgerend zonder sarong. Daar werd hij met een luid gelach ontvangen, toen bleek, dat hij maar een klein schrammetje had. Verlegen was hij teruggegaan naar de W.C. en had zijn sarong opgeraapt en weer aangedaan.

Toch was La Erie er goed afgekomen. Het had erger met hem af kunnen loopen als de pijl met de gemeene weerhaken in zijn zitvlak was terechtgekomen. Trouwens, het lot was hem niet kwaad gezind. Eenige jaren later liep hij met een prauw op een onder water liggenden stam. De prauw sloeg om. Van de inzittenden verdronken

een Europeesch sergeant, een fuselier en een dwangarbeider. La Erie, die niet zwemmen kon, had zich aan een zitbank vastgeklampt en wist met zijn hoofd boven water de luchtkamer te bereiken, die zich in het holle gedeelte onder de prauw bevond. Even later voelde een dwangarbeider, die naar de karabijnen dook, die aan de zitbanken waren vastgebonden, dat er nog iemand onder de prauw zat en trok den inmiddels half bewusteloozen La Erie er onder uit. Maar La Erie kon den doorgestanen angst en den zenuwschok slecht te boven komen. De zwaargebouwde man werd broodmager en de dokter vond het toen maar beter om hem te evacueeren.

Intusschen stampte de machine van de Kitty onverstoord door. Visser ging weer naar de brug. Men vorderde goed en het schip had wat stroom mede. Serang Akim scheen goede maatjes met Hans, den hond, te zijn geworden en gaf hem persoonlijk zijn eten en drinken. Hans was overigens maar een doodgewone cocktailhond, van zeer gemengd ras, met den bouw van een rasechten kamponggladakker. De punten van zijn ooren hingen over het laatste derde gedeelte omlaag en hij was zwart van kleur, met gele sokken en een geel tipje op zijn staart.

„Hij is nog zoo kwaad niet, Akim. Vind je ook niet?” zei Visser.

„Neen, mijnheer, hij is tegen ons goedaardig,” antwoordde Akim. „Blijkbaar bijt hij alleen maar Kaja-Kaja's.” „Hoe kom je daarbij, Akim?” vroeg Visser.

„Wel, luitenant, dit was vroeger de hond van den assistent-resident van Merauke. Die had twee anakpiara's (pleegkinderen), Papoeasche jongens van den Digoel, die bij een sneltocht van Kaja-Kaja's gevangen

waren gemaakt. Die jongens hebben Hans op allerlei manieren gesard. Toen is Hans valsch geworden. Hij viel de jongens op een goeden dag aan en beet van toen af aan iederen Kaja-Kaja, die het erf opkwam. De assistent-resident moest hem wegdoen en heeft hem naar Ambon gestuurd. Daar vandaan is Hans teruggekomen met de Albatros, daar de nieuwe luitenant ter zee, die met de volgende mailboot komt, hem wel wilde hebben, maar het dier niet op de Paketboot mocht meenemen.

Ik was bang, dat hij tegen ons ook onvriendelijk zou zijn, maar hij schijnt alleen de Kaja-Kaja's niet te kunnen verdragen," vervolgde Akim. „Zag u niet hoe hij zooeven met zijn voorpooten tegen de reeling stond om hun lucht op te snuiven en hoe hij begon te brommen?"

„Zoo," zei Visser, „dat is mij niet zoo opgevallen, Akim." Hij was in allen gevalle blij, dat Hans op goeden voet met het scheepsvolk was geraakt. Nu Akim vriendschap met hem had gesloten, zou hij het wel goed hebben aan boord.

De Kitty vorderde snel en tegen twee uur werd de Oetoemboewe-rivier bereikt. De bruine theekleur van het moeraswater verdween en men voer nu weder in lichtgeel modderwater. Er stond een sterke ebstroom en snel gleden de oevers voorbij. Breder en breder werd de rivier. Tegen drie uur passeerde de Kitty een grooten kampong van twintig à dertig groote woningen, waarin verschillende gezinnen te zamen woonden en die op palen hoog boven den oever waren gebouwd. Er was echter niet veel volk op de been. Enkele oude mannen en vrouwen liepen druk gesticuleerend langs den oever heen en weer en wierpen asch of kalk in de lucht. De witte wolkjes verstoven snel in den wind.

Siebert kwam op de brug en vroeg aan Visser: „Waarom werpen zij met asch, Visser? Of zou het misschien kalk zijn?”

„Ik weet het niet, Siebert,” antwoordde Visser. En zich tot den serang wendende, vroeg hij:

„Weet jij, waarom zij met asch gooien, Akim?”

„Nee, mijnheer. Maar de Kaja-Kaja's van Merauke schijnen te beweren, dat de stammen aan de zuidwestkust met asch gooien, omdat zij ons voor geesten houden, die niet door een aschvolk heen kunnen zien.”

„Dan zou het dus een soort magisch nevelschermbegrenzen zijn,” merkte Siebert op.

„Best mogelijk,” antwoordde Visser, „maar kijk eens naar Hans, Siebert, die schijnt zijn vijanden te ruiken.” Hans stond met zijn voorpooten tegen de met zeil afgedekte reeling op en scheen de lucht scherp te analyseeren. Van tijd tot tijd begon hij te brommen en trok zijn bovenlip dreigend omhoog.

„Het zou niet onmogelijk zijn, dat daar de mannen wonen, die wij vanmorgen onderweg zijn tegengekomen,” vervolgde Visser. „De kampong is zoo goed als leeg. Maar het kan ook zijn, dat het grootste deel van de bevolking de rivier af is gezakt om te gaan visschen.” De Oetoemboewe-rivier werd steeds breder. De oevers, die aanvankelijk nog beboscht waren, waren nu bedekt met groote grasvlakten, afgewisseld door een begroeiing van zoetwater-mangroven.

„Wij moeten zorgen, Akim, dat wij vanavond nog in zoetwater voor anker gaan,” zei Visser. „Dan kan iedereen baden. Hoe staat het met je watervoorraad?”

„Mijn watertanks waren vol vanmorgen, mijnheer,” antwoordde Akim. „Maar de watervoorraad is maar berekend voor twintig man en met de bemanning van

de Kitty mee zijn wij zoowat vijfenzeventig man sterk. Het water loopt nog steeds sterk af en wij hebben den ebstroom mede. Wij kunnen nog wel een uurtje daarvan profiteeren. Want als wij morgen den vloedstroom tegen hebben, zullen wij niet hard opschieten. Volgens de kaart zijn wij nog een dikke veertig mijl van den mond af."

Schuiner en schuiner wierp de zon haar stralen over de Oetoemboewe-rivier, die nu ongeveer vijftienhonderd meter breed was. Uit zee keerden enkele krombekken terug om hun nachtkwartier op te zoeken.

Tegen half vijf besloot Visser de Kitty voor anker te doen gaan op ongeveer driehonderd meter van den wal. Midden op stroom lag men veiliger dan vlak onder den wal, waar prauwen 's nachts niet tegen het mangrovenbosch zouden afsteken en ongemerkt konden naderen. De telegraaf rinkelde, de Kitty minderde vaart en zette koers naar het midden van de rivier. Een matroos stond op een plank buiten boord en wierp het peillood uit.

„Twee vaam, een voet," riep hij op zangerigen toon. De Kitty stuurde langzaam door en zwaaide om, met haar steven tegen den stroom in.

„Drie vaam, vier voet," riep de matroos. De Kitty lag nu eenige honderden meters uit den wal. Het tij liep sterk af.

„Zullen wij hier maar voor anker gaan, mijnheer?" vroeg Akim.

„Goed, Akim," antwoordde Visser.

„Let go djankar," klonk het commando van Akim. Met een plons ratelde het anker omlaag. Kort daarop volgde het tweede anker. De vanglijn, waaraan de sloepen bevestigd waren, werd door de bemanning van de

Kitty ingepalmd en weldra lagen twee sloepen aan elken kant tegen de Kitty gemeerd, terwijl de prauwensleep aan het achterschip werd bevestigd.

De Vries kwam zich melden.

„Die kerels waren vanmorgen rijkelijk vervelend, De Vries,” zei Visser. „Ik heb ten slotte raak moeten laten schieten. Weet je ook, waar die Papoea geraakt is?”

„Ik geloof in zijn dijbeen, luitenant. Daardoor verloor hij zijn evenwicht en sloeg hij uit de prauw.”

„Enfin, er zat niets anders op; als wij niet raak hadden geschoten, zouden zij steeds brutaler zijn geworden en zouden zij gepoogd hebben ons te enteren. Zet dadelijk een post op de brug uit, De Vries. Zoodra er Kaja-Kaja's in zicht komen, moet er ook een post op het voorschip en een op het achterschip worden uitgezet. Om het uur moeten de posten afgelost worden, ook vannacht.” Visser verliet de brug en ging naar beneden. „Kom, Hans, kom,” zei hij tegen den hond. Maar hoe hij ook riep, Hans weigerde de brug te verlaten. Hij was onrustig en legde van tijd tot tijd de voorpooten op de reeling en stak zijn neus omhoog, om de lucht te analyseeren. Visser ging naar de kajuit. Siebert had al gebaad en zat in een pyama aan dek met de voeten tegen de reeling een six-pence novel van Rider Haggard te lezen. Visser stak zich ook in een pyama en ging naar de badkamer. Die zag er niet erg aantrekkelijk uit. Het was een warm, benauwd hokje en het donkerbruine rivierwater lokte hem niet erg tot een bad aan. Enfin, men mocht al blij zijn, dat men kon baden. Veel verfrissching gaf het bad hem echter niet.

Toen Visser weer in de kajuit terug was en zijn haren stond te kammen, werd er aan de deur geklopt. Het was de schildwacht van de brug.

„Er komen een paar prauwen met Kaja-Kaja's de rivier afzakken, mijnheer," kwam hij melden.

Visser ging weer naar de brug. Langs den oever kwamen twee kleine prauwen, elk met drie à vier Papoea's, voorzichtig naderbij. Blijkbaar kwamen zij de situatie verkennen.

„Wosi, wosi!" (IJzer, ijzer!) riepen zij. Voorzichtig en ieder oogenblik gereed om snel keert te maken, kwamen zij druk gebarend naderbij. Voor in de prauw lag een houten werplans, gereed voor het gebruik.

Eindelijk waagde de voorste prauw zich dichterbij. De man voorin hield twee groote krabben in de hand. Blijkbaar hadden zij geen kwaad in den zin en wilden zij ruilhandel drijven.

Visser liet door Paraga de blikken met ruilmiddelen uit de kajuit halen. De groote krabben waren een niet te versmaden afwisseling op het menu.

„Wij zullen voorloopig den prijs maar vaststellen op één grooten spijker of twee kralen per krab," zei Visser tegen den dokter. Meteen haalde hij een spijker uit het blik.

Het resultaat was verrassend. Onmiddellijk verloren de Papoea's alle voorzichtigheid uit het oog. Felle hebzucht flikkerde in hun oogen. Snel kwamen de prauwtjes nu langzijde van de Kitty. Behalve kepitings (groote krabben) boden zij ook schelpdieren te koop aan, die gretig door de bemanning werden ingeruild. Weldra ontwikkelde zich een drukke ruilhandel. Visser slaagde er zelfs in het grootste deel van hun werplansen, pijlen en bogen en een paar lange pagaaien in te ruilen.

Toen zij hun goederen kwijt waren, verdwenen de prauwen stroomopwaarts om de bocht. Lang duurde het niet of vele kleine prauwen lagen om de Kitty.

Ook enkele vrouwen bevonden er zich in en weldra ontstond er een levendige ruilhandel. Lapjes goed, tabak, glaskralen, spijkers, keukenmessen enz. werden tegen de zoo begeerde krabben en schaaldieren door fuseliers en dwangarbeiders ingeruild. Paraga wist ook een paar dozijn boschkipeieren in te ruilen, die ongeveer zoo groot waren als een ganzenei. Onbegrijpelijk, dat een vogel, iets grooter dan een waterhennetje en iets kleiner dan een Indische kip, zoo'n kolossaal ei kon produceeren. Zij leverden een geweldige struif op. Helaas bleek het grootste deel der eieren vuil te zijn, wat misschien voor een Papoea-verhemelte een delicatessen was, maar wat door blanken en inheemschen minder op prijs werd gesteld.

Een Papoea bood ook een jong krokodilletje, dat hij gedood had, ten verkoop aan, maar was zeer teleurgesteld, dat daar geen gegadigden voor waren. Want voor vele Papoea-stammen is de krokodillestaart een delicatessen.

Visser kon de ethnographische verzameling belangrijk verrijken met lansen, die een prachtig à jour bewerkt breed blad en een punt bestaande uit een casuarisnagel hadden, en met roeispanten, pijlen, bogen, werplansen, zakjes van gevlochten biezen, steenen bijlen enz. Ook ditmaal was de hebzucht zoo groot, dat het lukte om het grootste deel der prauwen te ontwapenen. De Papoea's gedroegen zich zelfs zoo vredelievend, dat Visser er in slaagde een woordenlijst van eenige dozijnen woorden aan te leggen.

Inmiddels wierp de zon haar laatste stralen over de rivier. De lucht in het oosten begon echter te betrekken en dikke regenwolken kwamen opzetten. Een voor een trokken de prauwen af. Enkele achterblijvers sloten

nog een laatste „mazzeltje” af. Maar toen de schemering begon in te vallen, verdwenen ook zij.

Visser ging naar de brug om van de schitterende zons-
ondergang te genieten. In het westen was de hemel
bloedrood gekleurd. Het silhouet van een eenzamen
pandan stak met zijn sierlijk gedraaide kroon van smalle
lange bladeren op zijn steltwortels boven de eindelooze
gras- en rietvlakte uit. Diep hingen nu de zware wolken
ook in het westen van het firmament omlaag. Op den
zeewind woei de weeïge lucht van de mangrovenbosschen
van de kust naar de Kitty toe.

Serang Akim stond ook op de brug en streelde Hans,
die na het vertrek van de Papoea's rustig was geworden,
over den kop. Nog steeds weigerde hij de brug te ver-
laten en Paraga had zijn etensbak en zijn drinkwater
naar boven moeten brengen. Akim tuurde met een be-
zorgd gezicht over de rivier.

„Wat is er, Akim? Waarom kijk je zoo ernstig?” vroeg
Visser.

„Ik vertrouw ze niet erg, die Kaja-Kaja's, mijnheer,” zei
Akim. „Een paar jaar geleden lag ik hier ongeveer op
dezelfde plaats met den luitenant ter zee van Es ook
met de Kitty voor anker. Toen hadden wij ook eerst
vriendschappelijk ruilhandel gedreven. Maar later kwa-
men zij met een duizend man in hun groote oorlogs-
prouwen opzetten en poogden zij de Kitty te enteren.
Werkelijk, luitenant, u kunt die binatangs (beesten)
niet vertrouwen. Ik heb toen een pijlschot in mijn
achterhoofd gehad. Kijk maar, mijnheer, hier is het
litteeken.” Akim nam zijn hoofddoek af en liet Visser
het litteeken zien.

„Ja, Akim, wij zullen vannacht goed uitkijken en ik
zal de posten eenige malen controleeren.”

De duisternis viel nu snel in.

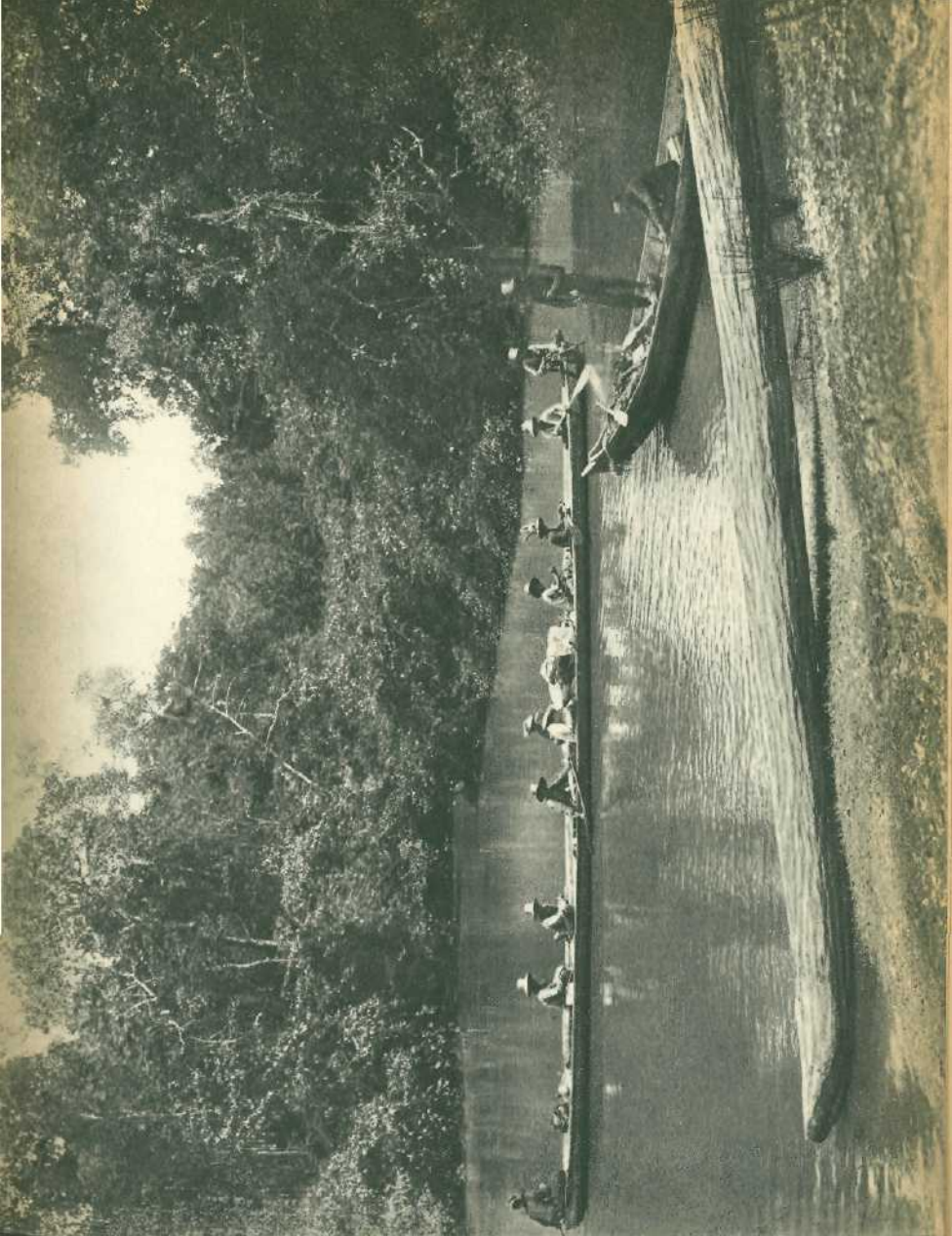
„Hoe laat wenscht u morgen af te varen, mijnheer?“ vroeg Akim.

„Tegen zeven uur, Akim. Het is nu ongeveer dooftij. Voor een uur of half zeven zal morgen de ebstroom wel niet doorkomen. Wij zullen dus maar wat later vertrekken, dan hebben wij den ebstroom mee.”

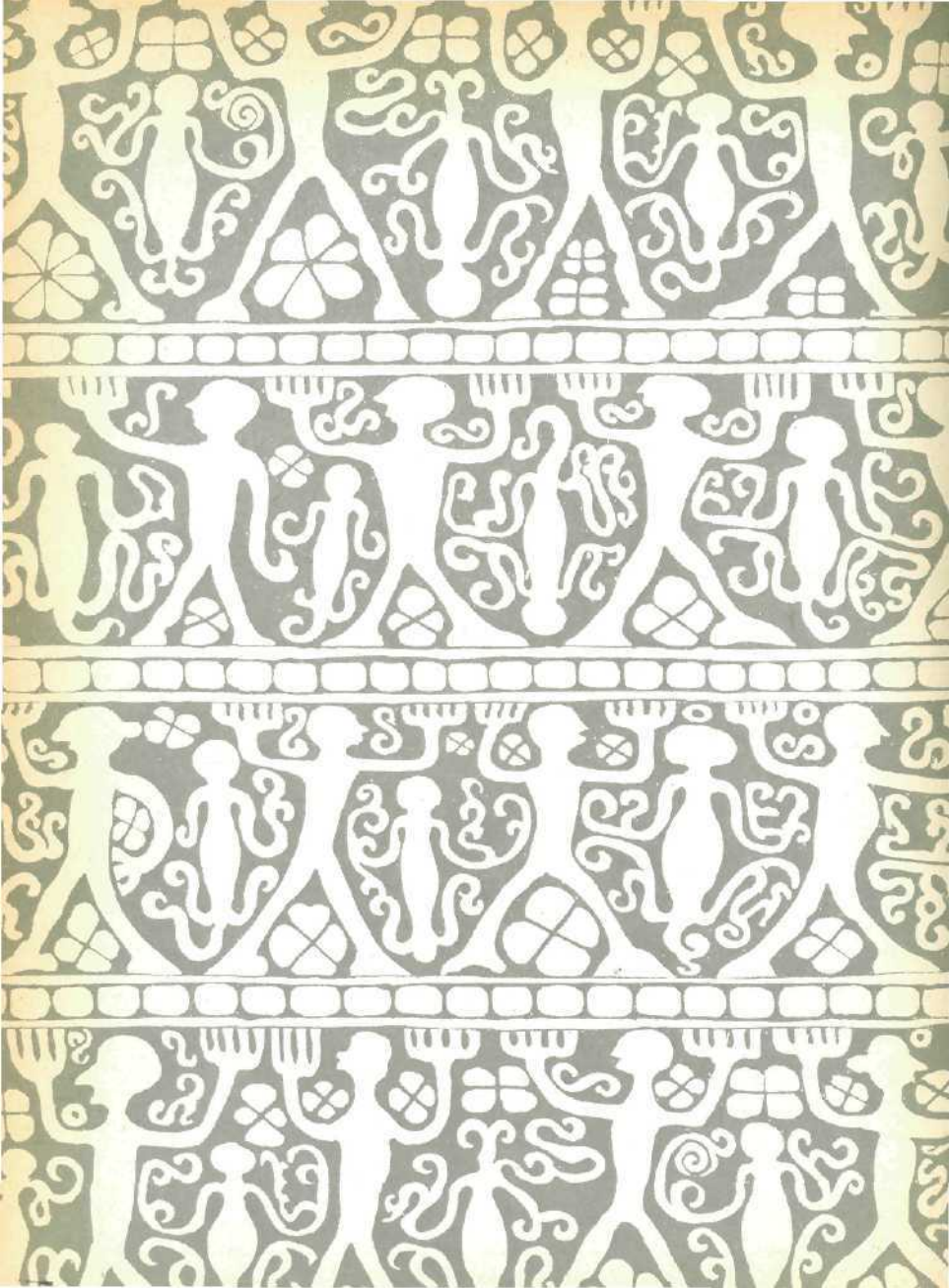
Visser ging naar beneden en bladerde nog wat oude kranten door, totdat Paraga het avondeten kwam opdienen. Siebert was bezig aan een brief aan zijn vrouw. Hij was een groote, sterke kerel, vroolijk en goedhartig van natuur. Maar hij voelde zich niet lekker, daar hij zwaar verkouden was. Zijn oogen waren rood en gezwollen. Eric Bright Eyes had Visser hem spottend genoemd, naar den held van een romannetje van Rider Hagar, dat Siebert juist aan het lezen was.

Op de voorplecht, waar de officieren zaten, was het stil, maar op het achterschip, waar de keuken was en waar gekookt werd, was het rumoerig en heerschte een levendige bedrijvigheid bij de kookgaten. Van tijd tot tijd weerklonk een hartverscheurend gegil, dat door een paar varkentjes werd aangeheven, die uit het bivak aan de Eilandenrivier waren meegenomen aan boord van de Kitty.

De serang, die een geloovig Mohammedaan was, had het maar half goedgevonden, dat die onreine dieren aan boord kwamen. Geen van de leden van de Mohammedaansche bemanning wilde hen verzorgen, maar gelukkig was er van de Albatros ter elfder ure een christen-matros naar de Kitty overgeplaatst. Dat gebeurde niet alleen om de varkens te verzorgen, maar vooral omdat men dezen christen-Timorees, die een lastige snaak was, op de Albatros kwijt wilde zijn.

In stil water wordt op den prauwtocht even gerust.

Akim wist natuurlijk wel wat voor vleesch hij in de kuip had. Toen hij zich was komen melden, had de Timorees gezegd: „Ik ben Nicodemus Ndoen, serang, en ben naar de Kitty overgeplaatst.”

„Hoe heet je?” vroeg de serang op het hooren van diens vreemden naam.

„Nicodemus Ndoen, serang,” herhaalde de Timorees beleefd.

„Veel te lastig,” zei de serang. „Voortaan heet jij Willem, begrepen? En ingat loe djangan bikin smoesies sama goea!” (Denk er aan, je hoeft geen smoesjes te verkoopen bij mij!)

Nicodemus keek even verbouwereerd op, toen hij plotseling herdoopt werd tot „Willem sadja”, zoo'n vulgair en algemeen naam. Maar hij wist, dat Akim een ongemakkelijk heer kon zijn. Hij zou dus eerst een gelegenheid moeten afwachten om den serang zijn onheusche behandeling betaald te zetten. Voorloopig bepaalde hij zich dus tot een nederig „Saja, serang”. Weldra deed die gelegenheid zich voor. Nicodemus had al heel gauw opgemerkt, dat het krijschen van de varkens den serang door zijn geloovige Mohammedaansche ziel sneed. Telkens als hij dus de kans schoon zag, trok hij de varkens tersluiks aan hun staart, waarop zij een oorverdoovend gegil aanhieven, om den serang te herinneren aan de aanwezigheid aan boord van die onreine dieren.

Kort na het avondeten weerklonk weer een oorverdoovend gekrijsch op het achterschip.

„Wat is dat toch met die varkens?” zei Visser. Meteen stond hij op en ging naar het achterschip. Daar vond hij Willem, alias Nicodemus, omgeven door een groep dwangarbeiders en fuseliers, terwijl hij bezig was de

dieren, die in een kist met latten waren opgesloten, te voeren. Maar telkens als er een big gulzig wilde gaan schrokken, trok hij hem aan zijn staartje achteruit. Hij had Visser niet aan zien komen en zei grinnikend tegen de omstanders: „Bagitoe kita main gamelan di Poelau Timoer.” (Zoo bespelen wij nu de gamelan op het eiland Timor.)

Een luid gelach weerklonk, dat echter plotseling verstomde.

Sommigen gleden behoedzaam achter hun makkers weg en verdwenen.

Willem keek niet om, maar in de duisternis voelde hij, dat daar achter hem iets ergs gebeuren ging. Ieder oogenblik vreesde hij, de hand van den serang in zijn nek te zullen voelen en instinctmatig kromp hij reeds ineen.

Maar er gebeurde niets. Voorzichtig waagde Willem het nu zijn hoofd om te draaien. Hij schrok, want het was nog erger dan hij gevreesd had. Voor hem stond de luitenant. Van schrik sprong hij overeind.

„Wat voer je daar uit?” zei Visser barsch.

„Ik ben bezig de varkens te voeren, mijnheer,” zei Willem bedeesd.

„Zoo, doe je dat soms door ze aan hun staart te trekken?” Willem plukte verlegen aan zijn broek.

„Neen, mijnheer, maar de een gunde den ander niets en toen moest ik ze om de beurt aan den staart achteruit trekken.”

„Ja, die Timoreesche gamelan van jou ken ik. Maar waag het niet, daar nog eens op te spelen, dan ben je er bij, begrepen!”

„Saja, toean,” zei Willem met een verlegen lachje.

Visser wist zich goed te houden en ging naar het voor-

schip terug. Op het achterschip klonk nog onderdrukt gelach, maar de varkens hoorde men dien avond niet meer.

Kort daarop kwam Paraga het eten opdienen. Visser bleef met Siebert nog wat na zitten praten. Toen riep deze zijn jongen om zijn veldbed op het dek op te laten slaan.

Visser ging nog even naar de brug. Het was een stikdonkere nacht en men kon geen hand voor oogen zien. „Het zal vannacht wel gaan regenen, Akim,” zei Visser. „Saja, toean” (ja, mijnheer), beaamde Akim onverstooraar.

Den op 'post staanden fuselier drukte Visser op het hart hem onmiddellijk te wekken, als er iets was, wat hem verdacht voorkwam.

„Denk er aan, dat het niet erg is, als je je vergist. Zoodra je twijfelt, maak je mij maar wakker. Geef dat consigne ook door aan je opvolger.” Daarop ging hij naar de beide posten op voor- en achterdek en gaf hun dezelfde orders.

Na Siebert goedennacht gewenscht te hebben, daalde hij in de kajuit af om zich ter ruste te begeven.

Nachtelijk rumoer

HET was stil geworden op de Kitty. Alles was ter ruste gegaan. De stilte werd van tijd tot tijd verbroken door het ritselen van den stroom tegen den boeg en de ankerkettingen en het hoesten van een der schildwachten. Uit een der sloepen klonk luid gesnurk, dat onderbroken werd door een geërgerd gemopper. Dan hield het snurken even op. Blijkbaar had iemand den rustverstoorder gewekt. Visser had de petroleumlamp laag gedraaid. Het schijnsel van een stormlantaarn viel door den koekoek naar binnen. Het is te hopen voor de menschen in de sloepen, dat het niet gaat regenen, dacht hij. Dan doen zij geen oog dicht. Hij wikkelde zich in zijn soldatensprei en sliep weldra in.

Plotseling voelde hij in zijn lichten rimboeslaap, dat er iemand naar de kajuit kwam en direct sprong hij op van de bank.

„Ik ben het, De Vries, luitenant. De post op de brug kwam mij waarschuwen. Ik geloof, dat er Papoea's in de buurt zijn.”

„Ik kom direct, De Vries,” zei Visser. Hij schoot zijn

uniformjas aan, zette zijn bamboehoed op en liep de trap op.

„Wat is er, De Vries?” vroeg hij.

„Dat weet ik niet precies, luitenant, maar Hans, de hond, begon plotseling onrustig te worden en tegen de reeling op te staan, alsof hij Kaja-Kaja's rook. De post heeft toen den serang en mij gewaarschuwd. Wij beiden vertrouwen het niet en toen heb ik u maar gewekt.” „Zoo,” antwoordde Visser, „dan zullen wij maar even naar de brug gaan.”

Daar stond serang Akim over het water te turen. Hans liep nerveus op en neer, sprong telkens tegen de reeling op en liet van tijd tot tijd een zacht gebrom hooren.

„Hij ruikt Kaja-Kaja's, mijnheer,” zei Akim.

Visser gaf geen antwoord. Het gedrag van Hans liet aan duidelijkheid niets te wenschen over. Visser tuurde in den stikdonkeren nacht, maar kon geen tien meter voor zich uit zien. Hij kon niets ontdekken, maar het kon haast niet anders of er waren Kaja-Kaja's in de buurt, te oordeelen naar de houding van Hans. Wat deden die kerels 's nachts op de rivier?

Het was mogelijk, dat het visschers waren, die naar zee gingen. Misschien werd de Kitty ook wel bewaakt en waren de Papoea's bang voor een overval door de vreemdelingen op hun dorp, dat ruim een uur varen stroomop lag. Maar dat laatste was toch niet erg waarschijnlijk. Papoea's komen 's nachts niet graag in hun eentje of met een paar man uit hun huis, daar zij veel te bang zijn voor kwade geesten. En als zij daartoe gedwongen worden, nemen zij toch altijd een brandende fakkel mee. Bovendien dreigde er ieder oogenblik een zware bui te vallen. Niets is er wat Papoea's zoo onaangenaam vinden als de prikkeling op hun huid van

neerkletterende regendruppels. Neen, de Papoea's, die nu om de Kitty zwierven, konden niet veel goeds in den zin hebben.

„De Vries,” zei Visser, „maak den troep wakker. Zet op het achterschip, op den voorstevan, aan stuurboorden bakboordzijde groepen van vier man uit, met het front naar buiten, gereed om onmiddellijk vuur af te geven. De dwangarbeiders moeten in de sloepen blijven. Niemand schiet zonder mijn commando. Zorg, dat er geen leven wordt gemaakt.”

„Goed, luitenant,” antwoordde De Vries. Hij ging de trap af en weldra klonk een onderdrukt: „Bangoen, bangoen,” (opstaan, opstaan) op het dek. Een zacht geklepper van de wapenrusting en een gestommel op voor- en achterschip wezen er op, dat de manschappen hun plaats hadden ingenomen. De Vries kwam melden, dat de brigade was opgesteld.

„Dank je wel, De Vries,” antwoordde Visser. „Stel je zelf op bij den overloop, nabij de machinekamer.”

De Vries ging de trap af. Kort daarop kwam Siebert de trap op. „Wat is er aan de hand, Visser?” vroeg hij. „Er zijn Kaja-Kaja's in de buurt, Siebert,” zei Visser. „Kijk maar naar Hans. Met goede bedoelingen begeven die heeren zich stellig 's nachts niet op pad. Maar ga maar weer gerust naar kooi, hoor. Als er iets gebeurt, zul je het wel merken. Voorloopig zijn dit maar voorzorgsmaatregelen, die ik heb moeten nemen.”

Siebert ging de trap af. Visser en Aklm tuurden ingespannen in de duisternis. Hans werd steeds onrustiger. Nu eens sprong hij voor tegen de reeling aan, dan weer keerde hij zich om en legde zijn voorpooten achter op de verschansing, terwijl hij onderzoekend snoof.

„Hij schijnt voor- en achteruit Kaja-Kaja's te ruiken,

mijnheer," merkte de serang op. „Dat zijn stellig djahats (kwaadwilligen), anders zouden zij niet van twee kanten komen."

De serang moet gelijk hebben, dacht Visser. Maar voorloopig was er niets te zien.

„Mijnheer," fluisterde Akim opgewonden, „ziet u daar die twee groote vlekken recht vooruit de rivier afkomen naar ons toe?"

Visser tuurde in de duisternis, maar zag niets.

„Ik zie heusch niets, Akim," zei Visser, die dacht dat de nerveuze spanning Akim parten speelde.

„Heusch, mijnheer, ik zie ze duidelijk, kijk maar, daar, die twee groote vlekken. Zij komen recht op het schip af."

„Luitenant, ook achteruit komen twee groote vlekken op het schip af," rapporteerde met kalme stem de schildwacht. „Ik zie ze duidelijk."

Maar Visser zag niets. Zou het gezichtsbedrog zijn van de beide inlanders? Visser begon te twijfelen. Ngawi, de schildwacht op de brug, was een kalme, flinke vent. Hij kende hem van Ceram, waar hij de dardanel (persoonlijke lijfwacht) van een van zijn collega's was geweest. Hij wist, dat vele inlanders het vermogen hebben voorwerpen in het terrein scherper te onderscheiden dan Europeanen. Hij spande dus zijn oogen nog eens extra in. Maar als een dik gordijn hing de duisternis om het schip.

„Ik zie werkelijk niets, Ngawi," zei Visser.

„Daar, mijnheer! Kijk maar, nu zijn zij duidelijk te zien. Zij komen langzaam naar ons toe, recht tegen den stroom in. Dat kan nooit drijf hout zijn, dat moeten prauwen zijn."

„Kijk, mijnheer, nu zijn de vlekken vooruit ook duidelijk te zien," fluisterde Akim.

Visser keek in de richting, die Akim aanduidde. Verbeelde hij het zich, of zag hij daar werkelijk twee groote donkere vlekken, die zich op het water afteekenden?

„Kijk, mijnheer, wat is dat?” zei de serang. „Uit elke groote vlek komt iets los, net een sigaar. Ja, nu zie ik het goed. Het is een Papoea-prauw, mijnheer. Die vlekken moeten zwermen Papoea-prauwen zijn.”

Nu zag Visser inderdaad de groote vlekken, die langzaam het voor- en achterschip naderden. Hij liep snel de brug af. Het kon niet anders, of de Papoea's hadden een nachtelijken overval in den zin. Hij stelde de eene helft van de brigade onder sergeant de Vries op het achterschip, de andere helft onder Djasmin op het voorschip op en gaf de doelen aan.

„Alleen op mijn bevel salvovuur afgeven,” commandeerde hij. „Mikpunt laag nemen en recht vooruit schieten.” En zich tot de dwangarbeiders wendende, zei hij:

„Dwangarbeiders in de sloepen blijven en plat op den buik gaan liggen, zoodat de fuseliers over jullie heen kunnen schieten.”

Daarop snelde hij weer terug naar de brug. Er was nu geen tijd meer te verliezen. Het was duidelijk, dat de Papoea's van plan waren in twee groepen een aanval op het schip te doen. Blijkbaar had de vriendschappelijke ruilhandel van den vorigen middag slechts ten doel gehad om nauwkeurig de situatie op de Kitty te verkennen. Men had daarbij geconstateerd, dat de langzij gelegen sloepen en prauwen een beletsel waren om het schip van bak- en stuurboordzijde te enteren, en had dus den aanval gericht op den voor- en achterstevan. Vier groote vlekken werden geleidelijk aan op de rivier

zichtbaar. Duidelijk kon men zien, dat de dikke sigaren prauwen waren, die als verkenners vooruit waren geschoven.

Het was doodstil op de rivier. Geen plons van een dajoeng in het water, geen geklop van een pagaai tegen een prauwboord werd gehoord. Toch moesten daar eenige honderden Kaja-Kaja's op het schip afkomen. Nu naderden de verkennende prauwen snel de Kitty. Van beneden klonk het zachte geklik van behoedzaam omgelegde haanpallen. Daar kon men dus de groote vlekken ook zien.

Visser liet de verkenners nog wat dichterbij komen. Zij konden nu niet meer dan 75 à 100 m van de Kitty af zijn. Het was nu doodstil op het schip. Alleen Hans liet een dreigend gebrom hooren. Visser voelde zijn slapen bonzen door de zenuwspanning, die aan ieder gevecht voorafgaat. Als de actie eenmaal aan den gang was, volgde dan de ontspanning. Deze Papoea's, die nu voor de tweede maal een schip probeerden te enteren, moesten een flinke les hebben, dacht hij.

Grootter en grootter werden de vlekken. Nu waren de prauwen voldoende dichtbij en door den stillen nacht klonk het vertrouwde commando van het exercitieterrein: „Salvovuur aan. . . . Vuur!”

Toen schoten de vuurstralen uit de karabijnen in den stillen nacht en daverde het salvo over de doodstille rivier. Een oorverdoovend gegil uit honderden kelen klonk om de Kitty. Beneden kletterden de grendels der karabijnen omlaag, die weer met een ruk werden gesloten. Een scherpe kruitlucht steeg naar de brug op. „Salvovuur aan. . . . Vuur!” klonk het voor de tweede maal. De salvo's schenen een paniek te hebben veroorzaakt. Wild schreeuwden de Papoea's door elkander.

Men scheen er genoeg van te hebben. Weldra klonk over de rivier het daverende snelle rhythmische geklop van pagaaien tegen het prauwboord.

Siebert was weder op de brug gekomen. Zachter en zachter klonk het rhythmische geklop. „Zij zijn in vollen aftocht, Siebert,” zei Visser tegen den dokter. „Maar als wij Hans niet aan boord hadden gehad, zouden wij er toch bij zijn geweest. Tot het laatste oogenblik kon je niets merken van naderende prauwen. Toch moeten het enkele honderden Papoea's zijn geweest, die de Kitty poogden te overvallen.”

Hans had woedend geblaft, toen het eerste salvo viel. Blijkbaar voelde hij, dat nu de strijd met zijn doodsvijanden begon. Onrustig bleef hij nu nog op de brug heen en weer loopen.

De Papoea's hadden zich nu ver buiten pijlschotsafstand teruggetrokken. Maar zij bleven in groepen om de Kitty rondzwerfen. Van tijd tot tijd galmde een opgewonden woordenstroom over het water, die na eenigen tijd door andere groepen beantwoord werd. Aan den oever, die het verste af gelegen was, flikkerden een paar vuurtjes op.

Aan boord bleef alles wakker en werd scherp uitgekeken. Maar dien nacht gebeurde er niets meer en tegen den morgen liet Visser de militairen inrukken. Hij verdubbelde echter de posten. Aan de oevers werd het stiller. Met telkens langere tusschenpoozen riepen de Papoea's aan den wal elkander wat toe.

Eindelijk begon het in het oosten te dagen. Grauwe lichtstrepen vertoonden zich aan den dreigenden westmoesson-hemel. Zware flarden witte mist hingen over de rivier. Wat een geluk, dacht Visser, dat die mistbanken niet over de rivier hingen, toen de Papoea's

hun overval ten uitvoer poogden te brengen. Dan zou, ondanks de waakzaamheid van Hans, de nadering niet tijdig zijn opgemerkt en zou men de richting van den aanval te laat onderkend hebben.

Lichter en lichter werd het op de rivier. Uit de morgen-nevels doken de schimmen van voortdurend in aantal toenemende groote, sterk bemande Papoea-prauwen op. Toen het volkomen licht was geworden, bleek de Kitty omringd te zijn door een duizendtal Papoea's.

Weldra waagden zich de brutaalsten, zich sterk voelend door hun numerieke overmacht, weder in de buurt van de Kitty.

„Wosi, wosi,” riepen zij, terwijl zij zakken van gevlochten biezen en steenen bijlen in ruil aanboden. Blijkbaar probeerde men nu het zoozeer begeerde ijzer door eerlijken handel te verkrijgen, daar de roofoverval mislukt was. Het was een mooie gelegenheid om de ethnographische verzameling te completeeren, want de bewoners van de Oetoemboewe-rivier zijn zeer kunstzinnig en goede houtsnijders. Weldra was de ruilhandel weer in vollen gang, alsof er dien nacht niets gebeurd was.

Inmiddels waren van de kampongs bovenstreams ook prauwen de rivier af komen zakken. In eenige daarvan zaten vrouwen, die schaaldieren, krabben en zelfs een paar biggetjes te koop aanboden, welke laatste aan de bijzondere zorgen van Willem werden toevertrouwd. Steeds dichterbij kwamen de prauwen om de Kitty heen. Plotseling nam een der Papoea's een werplans uit zijn prauw en slingerde die naar een matroos, die bezig was van een anderen Papoea wat boschkipeieren in te ruilen. De post op de brug, die verdubbeld was, had het snoode opzet tijdig ontdekt en een waarschuwingsschot

over het hoofd afgevuurd. De lanswerper schrok en miste zijn doel.

Een oogenblik deinsden de Papoea's af. Maar toen zij zagen, dat er niemand geraakt was, werden zij steeds drierster. Het werd tijd om in te grijpen.

„De Vries met een halve brigade aan stuurboord, Djasmin met de rest aan bakboord!” commandeerde Visser. „Niet schieten, dan als het strikt noodig is en zoo mogelijk eerst een waarschuwingsschot afgeven.”

Maar al spoedig bleek het noodig, dat er geschoten werd. Enkele schoten vielen op het achterdek. Ook de matrozen van de Kitty hadden hun ouderwetsche Beaumontgeweren te voorschijn gehaald en zich naast de soldaten opgesteld.

De waarschuwingsschoten haalden echter weinig uit. Toen zij zagen, dat de schoten geen doel troffen, werden de Papoea's steeds brutaler. Weldra zou men dus verplicht zijn om raak te schieten. Visser besloot nog een laatste middel toe te passen om dit te voorkomen. „Geef mij een pakje Beaumontpatronen, serang,” zei hij tegen Akim, die bezig was patronen aan de matrozen uit te delen. Akim keek Visser verwonderd aan, maar gaf hem een pakje patronen. „Leen mij even je piso blati,¹⁾ serang,” vervolgde Visser. Deze gaf zijn mes, terwijl hij hem vragend aankeek. Visser maakte met het mes een kruissnede over de looden kogels en vroeg toen van een matroos zijn Beaumontgeweer, ontladde het en stopte den dum-dum-kogel in den loop. Stom verbaasd keken zijn manschappen Visser aan. De luitenant moest toch weten, dat er zeer strenge straffen stonden op het schieten met dum-dums?

¹⁾ Piso blati, een kort mes of kortjan, dat inlandsch scheepsvolk in den gordel draagt.

Visser nam het geweer in den aanslag, legde aan op een der prauwen en mikte zorgvuldig op een punt, ongeveer ter hoogte van de waterlijn, tusschen twee Papoeasche roeiers in. Het schot viel, een doffe slag volgde en groote stukken hout spatten van de prauw af, waarin een gat van ongeveer een halven meter geslagen werd. De prauw maakte water en een deel van de bemanning moest overgaan in een andere prauw. Zij gilden de anderen toe wat er gebeurd was.

Weer laadde Visser het geweer en een tweede kogel richtte zijn ravage aan in het boord van een andere prauw. Nu hadden verschillende prauwen gezien wat er gebeurde. Een panische schrik sloeg de Papoea's om het hart en weldra was de prauwenvloot in vollen aftocht. Alleen de twee getroffen prauwen scharrelden langzaam langs den overwal tegen den stroom op.

„Ziezoo, die zijn wij kwijt,” zei Visser tegen Siebert, die op het voorschip stond. „Nu kunnen wij ten minste rustig ontbijten. Dat was een onrustige nacht, Siebert!”

„Mijnheer, kunnen wij nu vertrekken?” vroeg de serang, die haast scheen te hebben om weg te komen.

„Wacht nog maar even tot de ebstroom doorkomt, serang,” zei Visser. „Dat spaart kolen.”

„Goed, mijnheer.”

Visser en de dokter gingen ontbijten. Behaaglijk slurpten zij de warme koffie op. Visser genoot van het brood, dat Adriaansen meegegeven had. Hij had honger gekregen van het nachtwaken.

„Hoe ben je eigenlijk op het idee gekomen, Visser, om met dum-dum-kogels uit een Beaumontgeweer op het hout van de prauwen te schieten?” vroeg Siebert. „De uitwerking was werkelijk enorm. Ik kan mij begrijpen, dat die Kaja-Kaja's zich lam geschrokken zijn.”

„Wel,” zei Visser, „mij werd eens op Java vrij goedkoop een Remingtonkarabijn te koop aangeboden. Met het wapen, dat in goeden staat verkeerde, werden Beaumontpatronen verschoten, die officieren toen nog bij den officier van wapening van hun garnizoen konden koopen voor de varkensjacht. Ik had echter geen hoogen dunk van het wapen en de eigenaar demonstreerde mij toen de uitwerking van een dum-dum op een tak van een zachte houtsoort van ongeveer 20 cm dikte. Al bij het eerste schot schoot hij den tak naar beneden. Ik kocht toen de karabijn voor de varkensjacht. Zoo kwam ik op het idee om met een dum-dum uit een Beaumontgeweer het prauwboord van een Papoea-prauw te versplinteren. De demonstratie heeft gelukkig succes gehad en zonder verder bloedvergieten zijn wij de knapen kwijtgeraakt.”

„Het zijn anders verdomd drieste, onguere sloebers,” zei Siebert. „Vermoedelijk zullen zij ook wel niet vies zijn van menschenvleesch.”

„Best mogelijk,” antwoordde Visser, „en als wij Hans niet hadden gehad, zouden zij nu misschien al op een dijbeen van je hebben zitten kluiven, Siebert.”

Pas vijftien à twintig jaar later bleek de veronderstelling van Siebert juist te zijn. De Papoea's van de Oetoemboewe-rivier behoorden tot den beruchten Manowé-stam, die in den kenteringstijd, als de zee kalm was, hun roof- en sneltochten tot voorbij de Otakwa-rivier uitstrekten. Meestal keerden zij met eenige gevangenen terug, die dan bij een groot feest op een wreedaardige manier geslacht en opgegeten werden. Pas na zware afstraffingen door de gewapende politie, die de bevolking van de aangevallen gebieden steunde, namen de sneltochten een einde.

Op de Kitty ging alles weer gewoon zijn gang. Achter in een prauw zaten een paar dwangarbeiders te visschen. De vangst was niet groot en bestond uit enkele baoengs, een meervallensoort met een breeden, platten kop.

„Koppie soedah klaar!” (De koffie is al klaar!) riep korporaal Karto. Fuseliers en dwangarbeiders haastten zich uit de sloepen naar de Kitty om een mok koffie te halen. Een dwangarbeider deelde met den schepper, vervaardigd uit een leeg melkblikje, dat aan een houten steel was bevestigd, aan ieder zijn rantsoen koffie uit. In de keuken was heel wat gedrang. Boven elk kookgat stond een pan of petroleumblik met rijst te pruttelen. Men was hongerig geworden door den doorwaakten nacht en zat met ongeduld te wachten tot de rijst gaar was. En toen deze eindelijk dampende kon worden rondgedeeld, vormden zich groepjes van drie à vier man, die samen uit een pannetje aten. Als hongerige wolven viel men op den morgenmaaltijd aan.

De zon deed pogingen om door het wolkendek heen te breken. Het riet stond in bloei en de wuivende lichtbruine rietpluimen staken tegen den loodgrauwen horizon af. Zij herinnerden Visser aan de donzige, teere, lichtbruine pracht van het bloeiende suikerriet op Java.

De vloedstroom verminderde nu snel in kracht. Over een half uurtje zou de ebstroom doorkomen. Visser haastte zich naar de badkamer, stak zich daarna in zijn uniform en ging naar de brug.

„Wij kunnen nu wel vertrekken, Akim,” zei Visser. „De ebstroom begint al door te komen. Is er voldoende zoetwater aan boord? Het zal toch wel een dag of twee duren, eer wij op de Noordwestrivier weer zoetwater vinden.”

„Ja, mijnheer,” zei Akim. „De watertanks zijn vol en sergeant de Vries heeft alle beschikbare petroleumblikken met zoetwater laten vullen en op den koekoek van de machinekamer gezet.”

„Vooruit dan maar, Akim,” zei Visser.

„Hieuw op djankar,” commandeerde de serang. Langzaam werd de Kitty aan den ankerketting vooruitgetrokken. Dan kwam het anker boven water. De machine begon langzaam vooruit te draaien, de roerganger wierp het roer naar stuurboord om en de Kitty zette met den ebstream achter zich aan koers naar den Oetoemboewe-mond.

Tegen twee uur werd de zee bereikt en stoomde de Kitty op naar den mond van de Noordwestrivier. Het scheepje liep maar halve kracht, daar de prauwen anders water zouden maken. De zee was kalm en weldra kwam de mond van de Noordwestrivier in zicht.

Maar plotseling klonken kreten uit de machinekamer. Wolken stoom gulpten door den koekoek omhoog en schoven onder het tentzeil. Akim zette de rinkelende telegraaf op „Stop” en liep de trap af. Beneden was het lawaai al spoedig verstomd. Een kort gesprek tusschen Akim en den machinist volgde. De kalme, geruststellende toon van den machinist wees er wel op, dat het onheil niet al te groot was. Toch vond Visser het incident niet prettig, daar hij van een scheepsmachine geen verstand had.

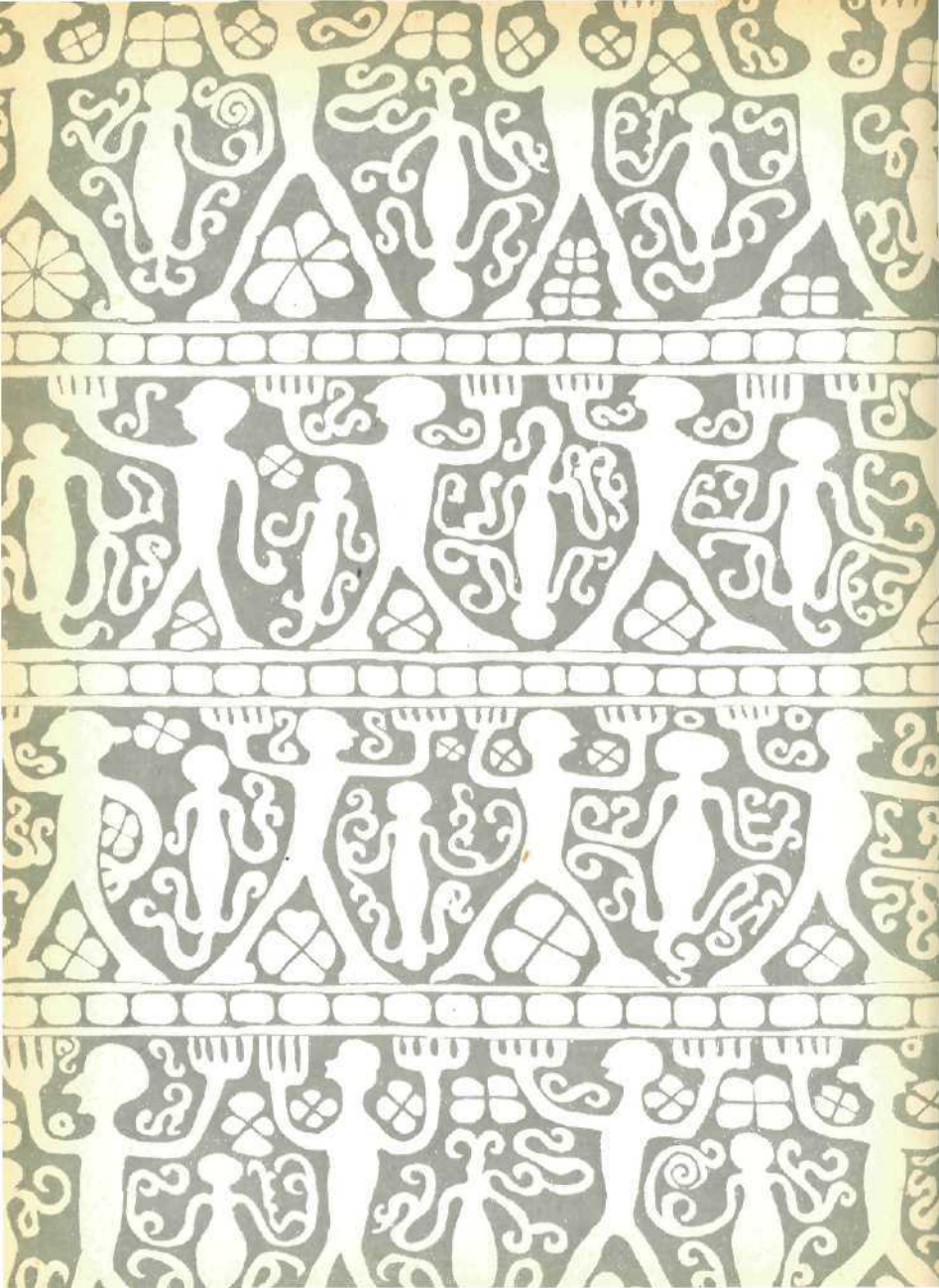
Akim kwam met een glimlach boven. „Het is niets, mijnheer, het peilglas is alleen maar gesprongen. Wij kunnen dadelijk weer verder gaan.”

„Gelukkig, Akim, ik dacht dat er een ongeluk was gebeurd.”

Het mankement was vlug hersteld en de Kitty vervolgde

Kroonduiven, die dikwijls om het vleesch werden geschoten. Biefstuk van kroonduivenborst smaakt als kalfsbiefstuk.

haar tocht weer. Tegen half vijf liet zij haar anker bij den mond vallen achter de eerste bocht van de rivier. De dagtaak was afgelopen. De Albatros was nog steeds niet in zicht. Adriaansen zou wel hoog water afwachten om over de bank te komen.

Toen Visser zich gebaad en gekleed had, kwam de Albatros dan ook met de Zwaluw op sleep de bocht om en weldra lagen de drie schepen bij elkander voor anker.

Visser ging met Siebert aan boord om rapport over de reis in te dienen.

„Nu, dat is goed afgelopen,” zei Meeuwsen, nadat Visser verslag had uitgebracht. „Zonder den hond Hans zouden jullie er niet zonder kleerscheuren afgekomen zijn.”

„Hans is een heel eind in mijn achting gestegen,” zei Adriaansen. „Hij heeft bij jullie aan boord verdienstelijker werk gedaan dan bij mij. Nu hij mij niet meer op een glibberpartijtje kan vergasten, ben ik ook niet langer rancuneus. Jullie blijven vanavond wel bij mij eten, hè?”

„Zelfs heel graag, kapitein,” antwoordde Visser. „Ik vind eigenlijk, dat Hans om zijn dapperheid beloond behoort te worden. Wij zullen hem in den adelstand verheffen. Voortaan heet hij Hans van Hanzenburg.” Siebert was, toen hij aan boord van de Albatros kwam, dadelijk naar Pieters toegegaan. Beiden stonden met een ernstig gezicht te praten. Visser vermoedde dat het met de berri-berri-patiënten slecht was afgelopen.

„Hoe is het met de berri-berri-lijdens, kapitein?” vroeg hij daarom aan kapitein Meeuwsen.

„Beroerd, Visser,” antwoordde Meeuwsen. „Kort na jullie vertrek zijn de twee andere dwangarbeiders ook

gestorven. Vanmorgen kwamen er weer twee bij, die vanmiddag over boord zijn gezet. Ik hoop van harte, dat er zich geen nieuwe gevallen voordoen. Die acute berri-berri werkt daarom vooral zoo demoraliseerend, omdat vaak sterke, schijnbaar gezonde kerels er aan ten offer vallen. Niemand voelt zich daardoor op zijn gemak. Binnen enkele uren kun je er aan sterven."

Nieuwe patiënten kwamen er echter gelukkig niet meer bij. Even plotseling als de ziekte was verschenen, was zij ook verdwenen. De Albatros en de Zwaluw hadden overigens kalm weer getroffen en een voorspoedige sleepreis gemaakt.

De avond vloog in gezelligen kout voorbij en het was elf uur voor men het wist. Visser en Siebert gingen toen terug naar de Kitty. Er was den vorigen nacht niet veel van slapen gekomen en weldra waren beiden onder zeil.

De Noordwestrivier op

TOEN Visser de Albatros verliet, had Meeuwsen hem order gegeven om met de Zwaluw op sleep de Noordwestrivier op te varen. Meeuwsen zou met de Albatros en het gros van het detachement vooruitgaan, tot het punt waar de rivier onbevaarbaar werd voor een zeeschip. Daar zou de Zwaluw later voor anker komen en zou zoo spoedig mogelijk een noodmagazijn worden gebouwd, waarin de vivres, die de Albatros van Ambon had meegenomen, konden worden opgeslagen.

De Kitty zou er met de Zwaluw ongeveer zes dagen over doen om de ligplaats te bereiken. Want de eerste dagen zou zij het grootste deel van den dag den eb-stroom tegen hebben en zou men niet hard kunnen opschieten.

Den volgenden morgen om zes uur lichtte de Albatros het anker. De Kitty volgde het voorbeeld en stoomde langzaam op. In een prauw werd de sleeptros van de Zwaluw uitgebracht naar de Kitty.

„Hieuw op djankar!” (Hieuw op je anker!) riep Visser door den scheepsroeper den korporaal Kario toe, die

met zes fuseliers op de Zwaluw was overgegaan. Weldraging de Kitty met haar sleep onder stoom.

Na enkele uren kwam de ebstroom sterk door. De Kitty kwam bijna niet meer vooruit en met een tergende traagheid gleden de oevers voorbij. De Albatros was al spoedig uit het gezicht verdwenen.

Het weer was opgeklaard en de bewolking was verdwenen. Het werd warm op de brug. De dag verliep in vervelende eentonigheid. Tegen vier uur kwam Siebert op de brug.

„Nu,” merkte hij op, „wij schieten óók niet erg hard op. Dat kan op deze manier een heelen tijd duren voor wij boven zijn.”

„Ja,” zei Visser, „als dat zoo doorgaat, zijn wij voor ons plezier uit. Wij zijn vandaag maar vijftien à zestien mijl opgeschoten en wij zullen er maar mee uitscheiden ook,” en zich tot den serang wendende, zei hij: „Ga maar voor anker, Akim.”

Visser ging met een onbevredigd gevoel de brug af. Het was geen prettig vooruitzicht om nog dagenlang met zoo'n slakkengang tegen den stroom op te moeten kruipen. Na een bad te hebben genomen, ging hij bij Siebert op de voorplecht thee drinken. Tegen zes uur kwam Akim orders halen voor den volgende dag. „Morgen om zes uur vertrekken, Akim, zooals altijd,” zei Visser.

„Goed, mijnheer,” antwoordde Akim. Hij keerde zich om, maar stond nog wat te treuzelen en kwam weer terug.

„Permissie, toean, minta bitjara sedikit.” (Neem mij niet kwalijk, mijnheer, ik wilde graag nog wat zeggen.)

„Wat is er, Akim?” vroeg Visser verwonderd.

„Ja, mijnheer, vindt u niet, dat wij erg langzaam

opschieten met dien harden ebstroom tegen?" opperde Akim.

„Ja, Akim, maar daar is niets aan te doen," zei Visser. „Maar ik ben bang, mijnheer, dat wij straks geen kolen en geen drinkwater genoeg zullen hebben," merkte Akim op. „Op het zoete water zullen wij erg zuinig moeten zijn. Want wie weet hoeveel dagen wij nog zullen moeten varen tot het water in de rivier zoet wordt." „Ik dacht dat alle tanks vol waren en er bovendien nog heel wat blikken met water gevuld zijn op de Oetoemboewe-rivier, Akim," zei Visser. „Maar laten wij even voor alle zekerheid den watervoorraad opnemen. Als het noodig is, stellen wij de menschen op rantsoen." En Visser stond meteen op.

Maar dat was blijkbaar niet de bedoeling van Akim. Een verlegen lachje, dat Visser niet ontging, verscheen om zijn lippen. Visser keek hem scherp aan. Hij begreep dat het heele verhaal van Akim maar een oostersche diplomatieke inleiding was en bleef staan. Akim scheen nu het oogenblik gekomen te achten, waarop hij spijkers met koppen kon slaan en zei:

„Als u het goedvindt, mijnheer, zou ik u wat voor willen stellen."

„Vertel het maar, Akim," zei Visser.

„Wat zou mijnheer er van denken, als wij straks om acht uur het anker zouden lichten en den tocht zouden vervolgen?" begon Akim. „Dan komt de vloedstroom door en kunnen wij met een sterken stroom achter minstens zeven mijl per uur maken. Het loopt tegen volle maan en het is zulk helder weer, dat het best zal gaan." Visser keek verrast op. Hij voelde wel iets voor het voorstel. Het vooruitzicht dagenlang tegen den stroom op te tornen, was niet aanlokkelijk. Het was te probeeren.

En als het niet ging, kon men nóg altijd voor anker gaan, dacht hij. Maar veel hing af van de betrouwbaarheid van het personeel, dat op de Zwaluw was. „Wat voor personeel heb je op de Zwaluw, Akim?” vroeg hij.

„Djoeroemoedi Slammat en twee matrozen, mijnheer.” Visser kende den man. Het was een flinke kerel. De Vries had echter een malária-aanval gehad en was op de Albatros overgegaan. Op de Zwaluw kon hij dus alleen over inlandsch personeel beschikken. Daar was men zonder contrôle nooit zeker van bij nachtelijke ondernemingen. Altijd liep men het risico, dat zij zich door den slaap lieten overmannen. Behalve de djoeroemoedi en de matrozen zaten op het bivakschip zes fuseliers onder korporaal Kario en twintig dwangarbeiders.

„Ik ben bang, dat de menschen in zullen dutten achter het stuurrad, Akim,” zei Visser. „Zij hebben een vermoeienden dag achter den rug.”

„Wel neen, mijnheer! Dat zou toch al te erg zijn,” antwoordde Akim.

„Overigens is het zoo helder vanavond,” vervolgde Visser, „dat het best te probeeren zou zijn. Maar ik wil toch eerst de situatie op de Zwaluw opnemen. Laten wij er maar even heen roeien.”

Hij klom langs het tusschendek naar het voorschip van de Zwaluw en liet door den korporaal Kario den djoeroemoedi roepen. Hij deelde aan beiden mede, dat de Zwaluw om acht uur door de Kitty op sleeptouw zou worden genomen. De djoeroemoedi zou met een matroos als roerganger dienst doen tot één uur 's nachts en zou dan afgelost worden door Kario. Daarop keerde hij terug naar de Kitty.

De zon was reeds geruimen tijd ondergegaan, toen de machine van de Kitty weer in beweging kwam. Toen de maan boven het mangrovenbosch uitkwam, was het doodtij. De sleeptros werd weer van de Zwaluw naar de Kitty uitgebracht en de ankerketting ging knarsend omhoog. Donkere schaduwen lagen over de rivier, maar de oevers waren goed zichtbaar in het maanlicht.

De Kitty hield met haar sleep het midden van de rivier. Aanvankelijk vorderde men in het doode tij maar langzaam. Maar weldra kwam de vloedstroom krachtig doorzetten en toen schoot men snel op. De sleep voer nu weer door groote, uitgestrekte gras- en rietmoerassen. Nu eens glinsterde het licht van de maan op de glanzend groene bladeren van een boschje nipahpalmen, dan weer teekende zich in het maanlicht het fijn verrafelde profiel van een mangrovenboschje af, dat op een hooger gedeelte van den oeverdam groeide. De slanke, blanke, door het maanlicht verlichte stammen staken mysterieus tegen den donkeren achtergrond van het bosch af. Een koele landwind stak op, woei recht tegen den krachtig doorkomenden vloedstroom in en veroorzaakte een lichten golfslag. De Kitty schoot nu hard op. Nu en dan boorde zij haar neus in een nevelsliert, die over de rivier hing. Dan rinkelde de telegraaf en werd halve kracht gevaren. Op de brug werd het dan vochtig kil en Visser en de serang tuurden ingespannen in den nevel.

Naarmate het later in den nacht werd, namen de nevelsluiers in omvang en dichtheid toe. Dan steeg de spanning op de brug. Want het was niet verantwoord meer dan duizend meter in den nevel door te varen, al voer men aanvankelijk nog in een riviergedeelte met zeer lange rechte stukken. Zou men voor anker moeten

gaan? Dat zou niet alleen jammer zijn, omdat men nu zoo lekker opschoot, maar ook gevaarlijk, omdat men met den sleep op de rivier tegen den stroom in moest omzwaaien om te ankeren. Een precaire manoeuvre in den mist.

Visser controleerde dan op zijn horloge, welken afstand men in den nevel had afgelegd. De minuten, die verlieden, werden zorgvol geteld. Dichter en dichter werd de mist. En dan, als het te gevaarlijk werd om door te varen en Visser tegen den serang zeide: „Nog een halve minuut, serang, dan kan het niet meer,” trok de nevel plotseling op. Eens was de Kitty met haar sleep bij dat blindvaren gevaarlijk dicht den oever genaderd en zwaaide men nog net op tijd van den kant vrij.

Zoo voer men door verscheidene mistbanken heen. Maar toen de rivier steeds smaller werd, werd dat een gevaarlijk spelletje. Tegen middernacht werden echter door den krachtig doorkomenden nachtwind de nevelbanken weggevaagd. De oevers van de helder verlichte Noordwestrivier waren nu duidelijk zichtbaar. De machine van de Kitty schokte gestadig door.

Het werd nu eentonig op de brug. Serang Akim vocht tegen den slaap en stond van tijd tot tijd te knikbollen. Visser dacht dat het aan boord van de Zwaluw wel niet veel beter zou zijn. Dat inlandsche roergangers, staande achter het roer, met open oogen diep in slaap konden zijn, was hem meermalen door de officieren van de gouvernementsmarine verteld. En nu de menschen een paar vermoeiende dagen achter den rug hadden, was het gevaar, dat zij zouden indutten, groot.

Recht vooruit verscheen de mond van een breede antassan, die precies in het verlengde van de Noordwestrivier lag. Maar deze zelf boog op dat punt scherp naar

stuurboord af en werd tegelijkertijd aanzienlijk smaller. De Kitty draaide op dit punt naar stuurboord de Noordwestrivier in en liet den veel breederen mond van de antassan links liggen. Maar de Zwaluw bleef in haar ouden koers doorloopen. De sleepkabel spande zich. De Kitty poogde den boeg van de Zwaluw om te trekken. Het schip veranderde iets van koers, met het gevolg, dat het nu recht op de landtong aan liep, die de beide rivieren scheidde.

„Daar heb je het, Akim! De djoeroemoedi en de roer-ganger van de Zwaluw slapen,” zei Visser.

Akim zette den scheepsroeper aan den mond en riep den djoeroemoedi van de Zwaluw toe, om naar stuurboord bij te draaien. Maar hij kreeg geen antwoord en de Zwaluw bleef stug op de landtong aanhouden. De slapers op het schip waren niet zoo makkelijk wakker te krijgen. Akim snelde naar de stoomfluit. Dof bromden de tonen van de stoomfluit van de Kitty door den stillen nacht. Maar ook dat had geen resultaat. Op de Zwaluw hield god Morpheus de bemanning innig in zijn armen omkneld. Akim werd heel boos. Daar was dan ook reden voor, want de toestand werd kritiek.

Op de Kitty was alles wakker geworden. Visser snelde naar beneden. „Djasmin,” riep hij, „stuur vier man met geladen karabijn naar de brug. Vlug, vlug!”

Visser stelde de fuseliers op de brug op met het front naar de Zwaluw. „Over de Zwaluw heen vuren,” commandeerde hij. Toen kraakte een salvo over de rivier. Dat hielp. Blijkbaar was men op de Zwaluw met schrik wakker geworden. Op het laatste nippertje draaide de Zwaluw bij en kwam nog net vrij van de landtong.

De boosheid van Akim was nu ten top gestegen en door

den scheepsroeper luchtte hij zijn overkropt gemoed. Siebert, die eveneens in zijn slaap was gestoord, kwam met een slaperig gezicht op de brug en vroeg wat er aan de hand was. Visser lichtte hem in. Intusschen bleef de serang door den scheepsroeper vuur en vlam spuwen. Hij bleek te beschikken over een uitgebreid vocabulaire. „Ik wist niet, dat de Maleische taal zoo bloemrijk was,” merkte Siebert op.

„Ja, man, zet je ooren maar goed open, daar kunnen zelfs wij beiden nog iets van leeren. Dat kan je later te pas komen.”

Visser vond het echter niet raadzaam om nog lang door te varen. Het scheepsvolk had een paar zware dagen achter den rug en hij wist uit ervaring, dat, als een inlander eenmaal door den slaap overmand wordt, het zeer moeilijk is om hem wakker te houden. Bovendien was de Noordwestrivier nu veel smaller geworden, zoodat er veel meer gevaar was, dat men bij het varen in een nevelstrook op den wal zou loopen; het bleef echter zoo helder, dat Visser het jammer vond om voor anker te gaan. Bij elke bocht dacht hij: deze kunnen wij nog wel veilig nemen.

Toen kwam de Kitty bij het omslaan van een bocht plotseling met haar sleep in een dichte nevelbank terecht.

„Nu is het mooi genoeg geweest, Akim,” zei Visser. „Laten wij maar voor anker gaan. Wij zijn vannacht al ruim vijfenvijftig mijl opgeschoten. De rantau's (rechte stukken op de rivier) worden te kort en het wordt te gevaarlijk met die mistbanken.”

Visser riep door den scheepsroeper naar de Zwaluw, dat men voor anker zou gaan. Een krachtige landwind dreef de nevelbank snel stroomafwaarts en weldra was

er van de Zwaluw niets meer te zien. Zou de Zwaluw voldoende roer gegeven hebben bij het rondenvan de bocht? Op de Kitty rinkelde de telegraaf de commando's naar de machinekamer om het schip tot stilstand te brengen. De vloedstroom was in het laatste uur aanmerkelijk zwakker geworden. Dat vereenvoudigde het voor anker gaan.

Plotseling werd het achterschip van de Kitty uit den koers gedrukt, doordat de Zwaluw bij het nemen van de bocht te weinig roer had gegeven.

„Meer roer geven aan stuurboord,” riep de serang door den scheepsroeper, „en klaarmaken om voor anker te gaan.”

„Begrepen, serang,” antwoordde de djoeroemoedi.

Alles scheen goed te gaan en de Kitty lag nu stil.

„Sleeptros losgooien,” commandeerde de serang. Rui-schend kletste de tros in het water.

Maar op dat moment klonken op de Zwaluw luide kreten. „Awas, awas” (pas op, pas op). Kort daarop volgde een vervaarlijk gekraak van takken. Papegaaien, die in hun slaap gestoord werden, vlogen krijschend op in den stillen nacht. Doffe, bonkende slagen van menschen en voorwerpen, die tegen het dek werden gesmakt, klonken over het water.

„Ziezoo, de Zwaluw is op den wal geloopt, Akim,” zei Visser. „Ik hoop, dat zij niet in de modder vastzit.”

Het was een onaangename situatie. Men kon niet constateeren, hoe groot het aangerichte onheil eigenlijk was en het was van de brug van de Kitty niet mogelijk om de situatie te overzien. Een dicht nevelgordijn omgaf nu de Kitty.

Maar een ongeluk komt zelden alleen. Plotseling weerklonken van den anderen kant angstige, nerveuze

kreten en weldra rumoerden tal van Papoea-stemmen dooreen. Vrouwen gilden, kinderen huilden, mannen schreeuwden door elkaar. Blijkbaar lag men vlak voor een Papoea-kampong, waarin een paniek was ontstaan. Zij konden ook moeilijk iets anders denken dan dat de vreemdelingen midden in den nacht hun dorp overvielen. Het was nog een geluk, dat de Zwaluw aan den tegenover het dorp gelegen oever op den wal geloopt was. Heel wat onplezieriger zou de situatie zijn geweest, als zij met haar boegspriet in een Papoea-huis was komen neuzen.

„Wij kunnen hier niet blijven liggen voor dien Kaja-Kajakampong, Akim,” zei Visser. „Als de nevel optrekt, moeten wij probeeren om de Zwaluw weer op sleep te krijgen.”

„Jawel, mijnheer, als dat maar kan en de Zwaluw niet vastzit,” antwoordde Akim.

„In alle geval moet de sleeptros weer uitgebracht worden, Akim. Dan kunnen wij, als de nevel optrekt, ten minste direct probeeren om de Zwaluw los te slepen.”

Op de rivier kenterde het getij en begon het water zwak af te loopen. Een ankerketting ratelde op de Zwaluw omlaag. Dat was een goed teeken.

„Ben je vrij van den wal, djoeroemoedi?” riep Visser door den scheepsroeper.

„Ja, mijnheer, de stroom begint mij weg te zetten. Het is hier erg diep in de buitenbocht.”

„Gelukkig,” zei Visser tegen Akim, „dan kunnen wij hier weggomen.”

In den nevel werden nu de silhouetten zichtbaar van een groot aantal sterk bemande Papoea-prauwen. Wantrouwend naderden zij de Kitty. Hun houding

verried duidelijk de vrees, dat dit bezoek aan hun kampong in het holst van den nacht niet met vreedzame bedoelingen plaats had. Visser gaf Djasmin orders om de fuseliers aan stuurboord op te stellen en de karabijnen te laden.

„Wosi, wosi,” riep Visser tegen de Papoea's, ten teeken, dat men vreedzamen ruilhandel wilde drijven.

„Wosi, wosi,” klonk het terug, maar men bleef toch maar liever op een afstand.

Intusschen had Akim door den scheepsroeper last gegeven aan den djoeroemoedi van de Zwaluw om den sleeptros uit te brengen. Langzaam had de machine van de Kitty achteruit geslagen, om den afstand tot de Zwaluw te verkorten. Men kon nu de dwangarbeiders stommelend in de prauwen hooren gaan. Door den dikken nevel klonken alle geluiden veel sterker. Er werd een prauw leeggehoosd. Visser gaf nu last om drie fuseliers als dekking mee te geven in de prauw.

Het uitbrengen van den zwaren tros in den nevel was geen gemakkelijk werk. Akim dirigeerde door den scheepsroeper de uitvoering van deze manoeuvre. Hij gaf de prauwen de richting aan, waarin de Kitty lag. Men was nu met den tros van de Zwaluw vertrokken.

Maar intusschen begonnen de Papoea's moed te vatten en kwamen voorzichtig naderbij. Zij riepen de prauw met den sleeptros aan, doch schenen niet tot vijandelijkheden over te durven gaan. Visser sprak hen in het Maleisch op de meest innemende wijze toe en noodigde hen uit om bij de Kitty te komen, ten einde hun aandacht van de prauw af te leiden. Dat maakte hen echter nog achterdochtiger, doch had toch tot resultaat, dat zij de prauw met rust lieten. Zonder ongelukken

werd de sleeptros overgebracht en keerden de mannen naar de Zwaluw terug.

Nu moest men wachten op het optrekken van den nevel. Maar dat duurde nog een poosje. De Papoea's werden steeds driester en naderden de Kitty tot op een tiental meters. Onder elkander begonnen zij zacht op levendigen toon te praten.

„Kijk goed uit,” waarschuwde Visser, terwijl hij naar beneden ging, „zij zijn niet te vertrouwen.” Hij overtuigde zich van de opstelling van den troep en keerde toen naar de brug terug.

„Niet schieten dan op mijn bevel,” klonk het commando, toen Visser weer op de brug stond.

„Kijk, mijnheer, de nevel begint op te trekken, daar glinstert het maanlicht weer op de rivier,” zei de serang. Een krachtige vlaag van den landwind joeg de slierten nevels voor zich uit. Toen de mist was opgetrokken, kon men de Zwaluw met haar boeg vlak onder den wal zien liggen.

„Kunnen wij vertrekken, mijnheer?” vroeg Akim.

„Vooruit maar, Akim,” zei Visser. Het werd tijd, dat men de Papoea's kwijtraakte, voordat zij hinderlijk werden.

„Hieuw op djankar,” riep de serang door den scheepsroeper naar de Zwaluw. De ankerketting van de Zwaluw begon in het kluisgat te bonken en weldra glom het druipende anker in het maanlicht voor den boeg van de Zwaluw. De Kitty stoomde langzaam vooruit, trok den boeg van de Zwaluw naar het midden van de rivier en vervolgde haar sleeptocht. De Papoea-prauwen bleven nog eenigen tijd volgen, maar zakten toen af. „Wij zijn net op tijd weggekomen, mijnheer,” merkte Akim op. „Kijk, de ebstroom begint door te komen.

Een uur later zouden wij de Zwaluw niet zoo gemakkelijk los hebben gekregen, want dan zou er een flinke stroom in de buitenbocht hebben gestaan."

„Ja, een beetje geluk mogen wij toch bij al die ongelukjes wel hebben," zei Visser. „Nu wij weer op weg zijn, zullen wij maar doorvaren, zoolang de ebstroom zoo zwak blijft."

De maan was nu ondergegaan, maar in het oosten begon het te dagen op de rivier. Een enkele loerie hief reeds zijn gekrijsch aan. Een schrille fluittoon, alsof er iemand op een tirailleurfluit blies, klonk over de rivier. Visser keek verbaasd op. De serang lachte.

„Dat is de boeroeng slompriet (hoornblazervogel), mijnheer, die de reveille blaast," zei hij. „Op bedrieglijke wijze bootst hij een tirailleurfluit na. Niemand heeft hem ooit gezien. Heel in de vroege, als het in de kronen van de boomen begint te schemeren, laat hij eenige malen zijn gefluit hooren. Dat duurt maar een paar minuten en tegen dat het goed licht wordt, is hij weggevlagen, op zoek naar voedsel. Hoor, daar hebt u hem weer."

Nu werd het lichter op de rivier. Zwermen loeries vlogen krijschend op en ook de jaarvogels lieten niet lang op zich wachten. De machine van de Kitty stampde onverstoorbaar door in den grijzenden morgen.

Plotseling kwam bij het omslaan van een bocht de Albatros in zicht.

„Kapal Alibatoet," riep men op het dek van de Kitty. Slaperige gezichten doken uit de sloepen op en iedereen was blij, dat het einde van de reis in zicht was.

Op de Albatros had men de Kitty ook opgemerkt. „Kapal Zwaluw, Kapal Kitty," klonk het weldra uit vele kelen over de rivier. Visser herkende de schrale

figuur van Knel, die altijd vroeg op was en in pyama op een stoel met zijn voeten tegen de reeling klimaat zat te schieten bij een kopje koffie. Hij stond op, bleef even staan kijken en liep toen naar beneden, blijkbaar om Meeuwsen te wekken.

Een kwartier later lagen de drie schepen bij elkander voor anker. „Laten wij maar eerst naar de Zwaluw gaan om de schade op te nemen, Akim,” zei Visser, terwijl hij de brug afging.

Kario en de djoeroemoedi Slamet kwamen zich melden toen Visser aan boord van de Zwaluw stapte, de laatste met een verlegen en eenigszins angstigen blik. De serang keek hem vol minachting aan, maar zei niets. De schade viel gelukkig nogal mee. Alleen de boegspriet en het gezicht van de dame, die als schegbeeld fungeerde, waren onherstelbaar geschonden.

Inmiddels had de serang, zoodra hij zich vrij had kunnen maken, den djoeroemoedi apart genomen. Toen Visser hem iets vragen wilde, zag hij hem ongeveer midscheeps staan met den djoeroemoedi, die er erg bedrukt uitzag. Het schenen nogal onheusche termen te zijn, die als een waterval van de lippen van den serang vloeiden.

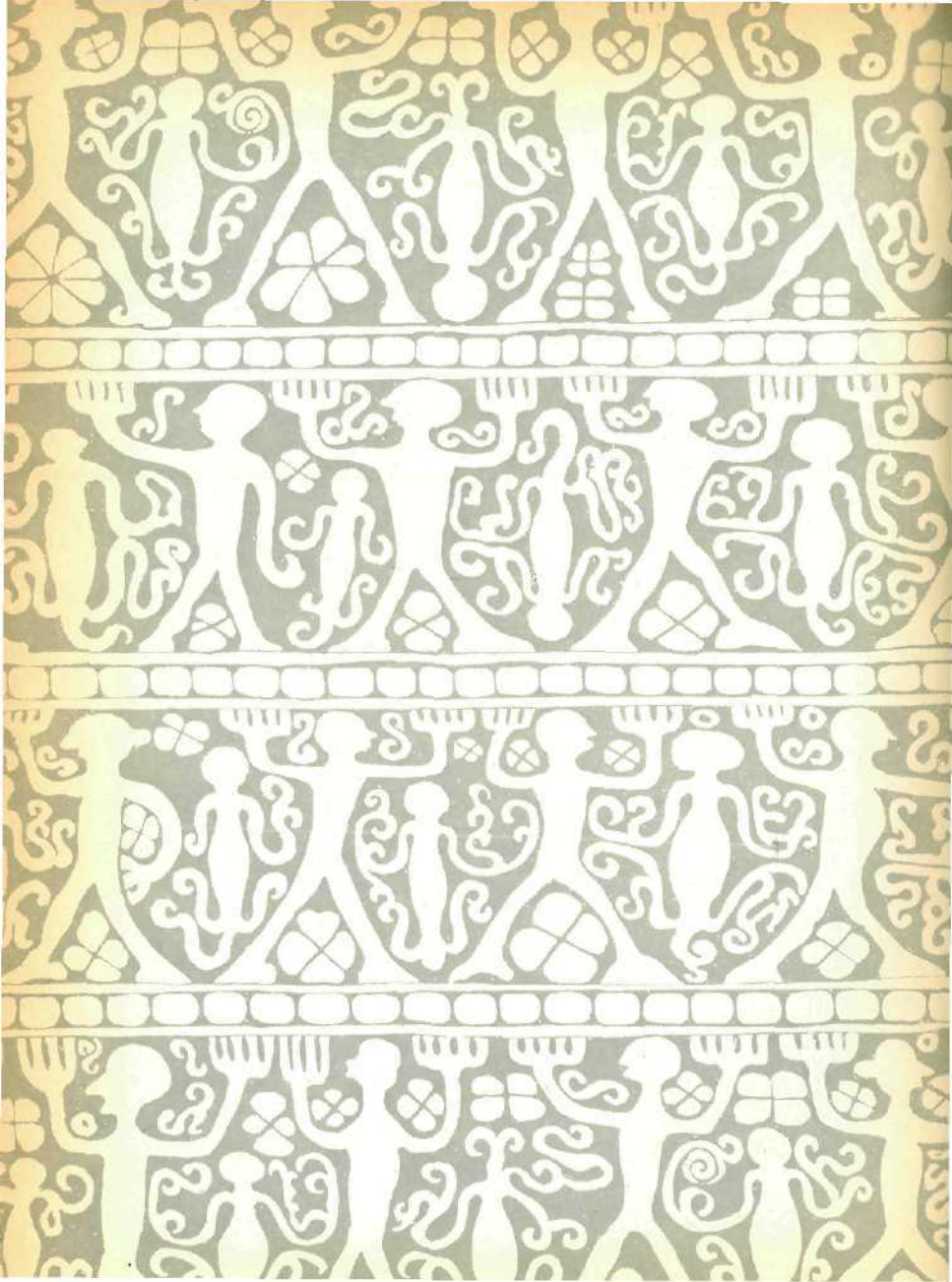
Visser ging naar de Albatros om zich bij Meeuwsen te melden.

„Dat heb je hem vlug gelapt, Visser,” zei Meeuwsen. „Ik dacht, dat het nog dagen zou duren voor je ons bereikt zou hebben.”

„Ja, kapitein, dat dacht ik ook,” antwoordde Visser. „Maar het vooruitzicht om dagenlang tegen den stroom op te ploeteren, lokte mij weinig aan. En toen de serang het voorstel opperde om 's nachts met den vloedstroom achter ons de rivier op te varen, ben ik

Het was een prachtig gezicht, die gespierde Papoea's, die staande in hun prauwen al roeiende gemakkelijk een stoomschip, dat een vaart ontwikkelt van tien zeemijlen, kunnen bijhouden.

maar op zijn voorstel ingegaan. Heelemaal zonder kleerscheuren ben ik er niet afgekomen."

Visser bracht verder rapport uit over de wederwaardigheden van den afgeloopen nacht. Toen hij klaar was met zijn verhaal, vroeg hij: „Wat zijn verder uw orders, kapitein?"

„Wel, Visser," zei Meeuwssen, „wij zijn nog maar ongeveer één uur stoomen met de Albatros van het punt af, waar de Noordwestrivier onbevaarbaar wordt voor zeeschepen. De Zwaluw moet daar met de Kitty heen gesleept worden. Wij gaan met de Albatros om zeven uur, dus ongeveer over een uur, verder."

„Als u het goedvindt, kapitein," zei Visser, „dan zou ik maar liever dadelijk door willen gaan. De ebstroom komt nu nog maar vrij zwak doorzetten en daar zou ik nog zoo lang mogelijk van willen profiteren. Dan kan ik er tegen twaalf uur wel zijn."

„Goed, Visser. Ga je gang maar. Wij zullen je straks wel inhalen."

En een half uur later vervolgde de Kitty haar tocht de rivier op. Een goed uur later passeerde de Albatros de sleep. De ebstroom was nu krachtig doorgekomen en de Kitty kwam nog maar langzaam vooruit. Maar even over elf kwam de Albatros weer in zicht en eindelijk had de Kitty het punt van bestemming bereikt. De Zwaluw liet haar beide ankers vallen. Vier maanden zou het schip op deze zelfde plaats voor anker blijven liggen. Vier lange, moeilijke maanden!

Bivakbouw

ER brak nu voor het exploratie-detachement een drukke tijd aan. Met den meesten spoed moesten op den wal een noodmagazijn en een tijdelijk onderkomen voor tachtig man op palen worden gebouwd, daar het met het oog op de ruimte niet gewenscht was om allen op de Zwaluw, de Kitty en in de sloepen onder te brengen.

Direct na aankomst van de Albatros was Meeuwsen aan wal gegaan om het terrein te verkennen. Dat was niets meegevallen, want het bleek dat de lage oevers bij vloed onder water liepen en dat zij begroeid waren met een rechtstammig mangrovenvloedbosch. De grond, die bij het aflopend tij net droog was gevallen, bestond uit zachte modder, waaruit stinkende miasmen opstegen. Op een oeverstrook, dicht bij de ankerplaats van de Albatros, werden groote hoopen ledige schalen van schelpdieren gevonden, echte zoogenaamde „kjökkenmödings” uit het steenen tijdperk. Hier moest vroeger een Papoea-nederzetting zijn geweest. Want de kjökkenmödings waren ontstaan, doordat de Papoea's de schelpen der schaaldieren, die zij nuttigden, met anderen

keukenafval op hoopen wierpen. En daar zij hun dorpen altijd op de hoogste punten van den oever bouwden, was er niet veel hoop, dat ergens in de buurt een stuk grond kon worden gevonden, dat niet met vloed onderliep. Meeuwsen besloot dan ook het bivak te bouwen op de plaats van de vroegere Papoea-nederzetting.

Maar er was één groot voordeel. Er waren geen muskieten, zoodat er dus geen gevaar voor malaria-infectie bestond. Wel wemelde het aan den wal van meroetoes, kleine vliegjes zoo groot als een speldeknop, die even erg staken als muskieten en door hun beet even groote bulten veroorzaakten.

Twee uur na aankomst van de Albatros werd direct een aanvang gemaakt met het kappen van een betrekkelijk smalle strook van het langs den oever gelegen mangrovenbosch. Het werk vorderde vrij snel. Wel was het mangrovenhout zeer hard, maar daar er een groot aantal militairen en dwangarbeiders aan den arbeid was en er niet veel ondergroei in het bosch was, schoot men toch flink op. Een ander deel der dwangarbeiders trok er onder militaire dekking met prauwen op uit om rondhout en rotan te kappen, materiaal waarvan het bivak moest worden opgebouwd.

Nauwelijks waren allen aan het werk of er kwam om de bocht een vloot van een dertigtal Papoea-prauwen. Rechtop staande, roeiden zij met forschen, snellen slag tegen den stroom op en naderden snel de voor anker liggende schepen.

„Wosi, wosi,” riepen zij. Zij schenen met goede bedoelingen te komen en ruilhandel te willen drijven. Toch werden de wachtposten op de schepen dadelijk verdubbeld. Zij kwamen langs zij van de Zwaluw en de Albatros en boden van alles te koop aan: biggetjes,

schaaldieren, broodvruchten, boschkipeieren, pijlen, bogen, ja zelfs aan een touw geregen schedels en houten voorouderbeeldjes. Door hun aanraking met vroegere expedities wisten zij, dat dit begeerde zaken waren.

Weldra ontstond een levendige ruilhandel. Vooral ijzeren voorwerpen en brokken ijzer werden zeer op prijs gesteld. De derde machinist van de Albatros maakte goede zaken. Tegen brokken afgekeurd roosterijzer ruilde hij halfwas varkens, een casuaris, een paar zoetwater-schildpadden en een grooten tros pisangs in. Jammer genoeg werden er nooit klappers te koop aangeboden.

Wat men met het ijzer deed, is nimmer bekend geworden en of deze Papoea's de kunst van smeden machtig waren, is men evenmin te weten kunnen komen. Onmogelijk is dit echter niet, daar zij op hun groote sneltochten in het westen gevangenen kunnen hebben gemaakt, die het smeden verstonden.

Visser had het druk met het inruilen van ethnographica voor de verzameling, een werkje dat hem door Meeuwssen was opgedragen. De pisangs en broodvruchten waren een welkome afwisseling op het eentonige menu. Minder appreciatie had Visser voor een aangeboden groene slang, die men hem als bijzondere lekkernij wilde verkoopen. Voor de zoölogische verzameling was het dier helaas te veel beschadigd.

Deze Papoea's van de zuidwestkust behooren tot een stam, die op het laagste peil van cultureele ontwikkeling staat. Over dierlijk voedsel beschikt deze stam volop. Hun plantaardig voedsel bestond uit sago, dus niet uit sago, want de kunst van sago kloppen, waardoor het sago-meel wordt gewonnen, scheen men niet of

onvoldoende te verstaan. Groote brokken sagomerg, sommige in dunne plakken geroosterd, werden wél in ruil aangeboden, maar gewoon sagomeel niet. Men kauwde deze dunne plakken en spuwde de overtollige vezels uit. Broodvruchten, palmiet (de kern van de bladkroon van palmsoorten) en pisangs, die zij voor een deel bij bovenstreams wonende stammen inruilden, vormden met de geroosterde plakken sagomerg het voornaamste plantaardig voedsel.

Hun steenen bijlen waren van inferieure kwaliteit, maar het was verbazingwekkend, welke keurig à jour bewerkte bladen van lansen van palmhout, goed afgewerkte pijlen en bogen zij met een steenen bijl en een schelp wisten te vervaardigen.

Visser ruilde ook twee kleinere prauwen in voor de visschers van het detachement. Siebert, die in zijn studententijd een enthousiast race-roeier was geweest, waagde zich in een der prauwen. Maar als voorzorgsmaatregel had hij zijn formidabele afmetingen in een gestreept zwembroekje gehuld. Hij zag er potsierlijk uit te midden van de naakte bruine Papoea's, die met groote belangstelling het experiment volgden.

Overigens bleek die voorzorgsmaatregel niet overbodig te zijn, want het duurde niet lang of het prauwtje kantelde en Siebert raakte te water. Uit de Papoea-prauwen klonk een luid hoongelach. Zij kwamen hem echter te hulp, trokken hem in een van hun prauwen en roeiden hem naar de Zwaluw toe.

„Onbegrijpelijk,” riep Siebert, „zooals die kerels met hun dajoengs, die zij in het water steken, de prauw stevig in evenwicht weten te houden.”

Maar een oogenblik later, toen in ruil voor een halfwas varken een bijl werd gegeven, waren de gemoederen

der Papoea's zoodanig in beweging gekomen, dat men in een der prauwen zijn evenwicht verloor en de heele bemanning te water raakte.

Toen scheen aan het daverende hoongelach van de anderen geen einde te komen. Het is dan ook een hooge zeldzaamheid, dat een Papoea-prauw omslaat.

„Wat wil je eigenlijk met die prauwtjes doen, Visser?” vroeg Siebert, toen hij weer aan boord was. „Daar kan niemand van ons in blijven zitten.”

„Dat zal best meevallen, Siebert,” zei Visser. „Het zijn niet allemaal zulke duikelaartjes als jij. Mandoer Said, de prauwenmaker, vroeg er om. Hij wilde probeeren om door verhitting boven een houtvuur de randen wat uit te laten buigen, waardoor de prauwtjes stabielier zouden worden. Dan kunnen de visschers ze gebruiken.” „Het zal mij benieuwen wat daarvan terecht komt,” zei Siebert.

Maar het experiment slaagde en de visschers hadden veel plezier van de prauwtjes.

De Papoea's waren nu al hun ruilgoederen kwijt en zij schenen na een paar uur uitgekeken te zijn. Geleidelijk aan keerden de prauwen huiswaarts en tegen den middag waren allen verdwenen.

Tegen den avond was de bouw van het noodmagazijn en de tijdelijke barak voor militairen en dwangarbeiders grootendeels gereed. In den loop van den morgen van den volgenden dag zou met het ontladen van de vivres en het debarkeeren van het detachement van de Albatros begonnen worden.

Dien morgen verhuisden Siebert en Visser van de Kitty naar de Zwaluw. Dat was wel een verbetering. Op het vrij ruime achterdek werden de veldbedden van de officieren langs de reeling opgeslagen. Bij inslaanden

regen werden de zeilen opzij neergelaten, zoodat men daar geen last van had. Iedere officier had op het tusschendek een hut tot zijn beschikking voor het opbergen van zijn bagage, terwijl de kapiteinshut bestemd was tot bergplaats van meetinstrumenten, tijdmeters en de zoölogische, botanische en ethnographische verzamelingen. Verder beschikte de Zwaluw over veel ruimere accessoires dan de Kitty, zoodat het schip heel wat gerieflijker was. Toch was de Kitty hem in die paar dagen zeer vertrouwd geworden en voelde Visser het verlaten van zijn vorige woongelegenheid voor een beter verblijf als een soort verraad aan het scheepje, dat hem trouw door alle moeilijkheden van de laatste dagen heen had geholpen.

Toen de officiersbagage in de prauwen was geladen en men op het punt stond te vertrekken, kwam de serang vragen of het petroleumblik, dat op den koekoek van de machinekamer stond, misschien van een van de heeren was. Siebert ging met den serang mee, nam het deksel van het blik af en tot stomme verbazing van hem en den serang fladderden daar eenige boschkip-kuikentjes uit, die de strook van eenige tientallen meters water, die de Kitty van den wal scheidde, overvlogen alsof het niets was en in het bosch verdwenen.

„Eh, eh! Ko pienter betoel itoe ajam oetan” (Heb je ooit, dat is toch knap van die boschkuikens), riep de serang uit, die het eerst van zijn verbazing bekomen was. Hij keek in het blik of er nog een kuiken achter was gebleven. Maar zij waren alle verdwenen en in het blik lagen alleen nog de schalen en wat vuile boschkip-eieren. Paraga had, nadat hij van de aan de Oetoemboewe-rivier ingeruilde eieren de goede had uitgezocht, de andere eieren in een blik op den koekoek van de machinekamer

gezet en die vergeten. Zij waren daar door de warmte van de machinekamer uitgebroed en de kuikens waren blij dat zij zoo snel hun vrijheid kregen. Siebert stond de dieren stom verbaasd na te staren.

„Fluit even, Siebert, misschien komen zij dan wel terug,” zei Visser lachend.

„Heb je ooit zoiets op de viool hooren spelen,” zei Siebert. „Onbegrijpelijk, dat die diertjes, die pas uit het ei zijn gekomen, zoiets kunnen presteeren.”¹⁾

„Kom, schiet wat op, Siebert,” maande Visser. „Ik moet dadelijk bij het indeelen van het werk aan den wal zijn. Het is tijd om naar de Zwaluw te gaan.” Beide officieren groetten den serang en verlieten de Kitty. Dien dag kwam het uitladen van de vivres uit de Albatros gereed en verlieten alle militairen en dwangarbeiders het schip.

Den volgenden morgen om zeven uur vertrok de Albatros weer naar Ambon. Visser nam hartelijk afscheid van Knel. Hij betreurde het, dat deze wegging. In Knel verloor hij een goeden kameraad en hij stond op het achterdek van de Zwaluw naar het vertrek van de Albatros te kijken.

¹⁾ De maleo of boschkip behoort tot het geslacht *Megapodus*. De dieren leggen hun eieren in gangen, die zij in humusheuvels met een grondvlak van ongeveer 3 à 4 m² en een hoogte van 1,5 à 2 m graven. Die heuvels hebben zij te voren zelf met hun pooten opgeworpen. Door de broeiingswarmte in den humushoop komen de eieren uit. Sommige soorten graven kuilen in het zwarte, door de zon sterk verhitte zeezand, waardoor de eieren worden uitgebroed. De uitgekomen kuikens zorgen dadelijk voor zichzelf en de oudere dieren zien er verder niet naar om. Het feit, dat boschkip-kuikens direct nadat zij uit het ei zijn gekomen, kunnen vliegen, werd al door Wallace in dl. I, p. 417 van zijn „*Malay Archipelago*” in 1856 vermeld.

Daar knapt de laatste verbinding met de bewoonde wereld af, dacht Visser, toen het schip om de eerste bocht verdween. Beroerd dat Knel weg is.

Er werd de volgende dagen hard gewerkt. De strook omgekapt oerwoud werd verbreed en de geraamten van een groote barak voor militairen en dwangarbeiders, een klein ziekenzaaltje en een flink vivresmagazijn verzezen al spoedig op den oever.

Veel tijd kon echter aan het bivak niet worden besteed, daar met het exploratiewerk zoo spoedig mogelijk een aanvang moest worden gemaakt. Meeuwsen en Visser zouden met tweederde van het detachement de Noordwestrivier met de Kitty, de stoomsloep en een sleep van sloepen en prauwen zoo ver mogelijk opvaren. Daar, waar de rivier niet meer voor sloepen bevaarbaar was, zou Visser met de helft van de menschen achterblijven om een bivak te bouwen, dat als uitgangspunt zou dienen voor de verdere prauwtochten. Naar dit zoogenaamde Stoomsloepbivak zou in sloepen, die ongeveer vijfmaal zooveel lading konden innemen als een prauw, met weinig moeite een groote hoeveelheid vivres kunnen worden gevoerd. Daardoor kon de prauwtocht op het verdere deel der rivier worden bekort. Dit Stoomsloepbivak, waarin behalve een vivresmagazijn ook barakken voor de huisvesting van ongeveer tweehonderd man, een hospitaaltje en een officiersbarak met bijgebouwen zouden moeten worden gebouwd, zou dus feitelijk het basiskamp worden voor de verdere exploratie der Noordwestrivier. Binnen veertien dagen moest dit bivak bewoonbaar zijn.

Kapitein Meeuwsen zou met de rest van de colonne en veertien dagen vivres in dien tijd de Noordwestrivier in prauwen zoo ver mogelijk opvaren en een

geschikt observatiepunt trachten te vinden, van welk punt peilingen zouden worden gedaan op toppen van het Centrale Bergland. Voorts zou hij een gunstigen opmarschweg naar het binnenland trachten te vinden. Hijzelf zou van dit werk niet meer profiteren, omdat zijn opvolger al van Java op weg was naar Nieuw-Guinea.

Het gedeelte van het detachement, dat in het Zwaluw-bivak achterbleef, zou verder het bivak aan den wal afmaken, de bad- en privaatvloten voor de Zwaluw bouwen en het terrein aan den wal verder schoonmaken. Zoo vertrok op een mooien zonnigen morgen de Kitty met de stoomsloep en een sleep van vier sloepen en zestien prauwen van het Zwaluw-bivak en begon de exploratie van de Noordwestrivier. De sloepen waren grootendeels geladen met vivres, dakbedekking en materiaal noodig voor den bivakbouw. De sleep vorderde vrij snel en de stroomsterkte in de rivier was niet groot. Het was nu al enkele dagen droog gebleven en de lichte tint van het rivierwater wees er op, dat het ook in het gebergte in langen tijd niet had geregend.

De Noordwestrivier werd al spoedig belangrijk smaller en had nergens een grootere breedte dan pl.m. 50 m. Zij was echter in het midden van de vaargeul vier à vijf vadem diep en de Kitty kon dus door blijven varen. Tegen den middag passeerde de sleep een kleine Papoea-nederzetting, bestaande uit enkele tijdelijke, slecht gebouwde hutten van Papoea's, die van hieruit in den omtrek op jacht gingen. Niet alleen de jonge mannen, maar ook de vrouwen waren weg, vermoedelijk op zoek naar plantaardig voedsel in het bosch. Enkele oude mannen en vrouwen had men achtergelaten en dezen liepen angstig schreeuwend aan den kant heen en

weder. Zij wierpen asch naar de kwade geesten, die daar de rivier op kwamen, maar zochten hun heil in de vlucht, toen Meeuwsen aanstalten maakte om aan land te gaan. Twee vrouwen met ontzaglijk gezwollen beenen, echte olifantspooten, een gevolg van elephantiasis, volgden met moeite de vluchtenden in het bosch.¹⁾ Even voorbij de nederzetting werd de Noordwestrivier onbevaarbaar voor de Kitty en moest de tocht worden voortgezet met de stoomsloep. Hijgend en puffend was deze weldra met de prauwen en sloepen op sleep onderweg verder de rivier op.

Het was al laat in den middag toen de Noordwestrivier ook plotseling onbevaarbaar werd voor de stoomsloep. Midden in de rivier lag een eilandje met aan weerszijden een rivierarm. De eene arm was te smal en ondiep voor de stoomsloep. De andere geul was ongeveer twintig meter breed, maar was eveneens onbevaarbaar, doordat er een boomversperring in lag, waar men alleen met een prauw langs kon komen.

Dat was een leelijke streep door de rekening, daar men toch stellig had kunnen verwachten, dat de zeer breede Noordwestrivier nog twee à drie dagen stoomen bovenstrooms van het Zwaluwbivak bevaarbaar zou blijven. Bovendien waren de oevers der rivier hier nog laag, zoodat er groote kans bestond, dat zij al bij lichten bandjir onder water zouden loopen. Er was echter geen keus en zoo werd op een paar honderd meter

¹⁾ Elephantiasis is een ziekte, die ontstaat door een spirocheet, die door een bepaald soort muskieten wordt overgebracht. Deze muskietensoort vliegt uit op hetzelfde tijdstip, dat de spirocheet zich in de bloedbaan van de lijders aan elephantiasis bevindt. Door de ziekte zwellen vooral de beenen en voorttelingsorganen van de lijders ontzaglijk op.

benedenstrooms van 't eilandje de plaats uitgekozen, waar het Stoomsloepbivak zou komen. Hier werd bivak voor den nacht betrokken en werden de sloepen uitgeladen. Den volgenden dag gingen Meeuwsen en Siebert verder de rivier op. Zij lieten Visser achter met tachtig militairen en dwangarbeiders. Hij keek hen na tot zij om den hoek verdwenen waren. De eerste veertien dagen zou hij zichzelf moeten redden en alleen wat aanspraak aan sergeant Klaver hebben.

Ook de stoomsloep zette haar kop dwars tegen den stroom, zwaaide met de sloepencolonne stroomafwaarts en ging terug naar het Zwaluwbivak. Zij zou over een week terugkomen en een nieuwe lading vivres brengen. Dan moest het magazijn klaar zijn. Toen zij de bocht omsloeg liet, zij ten afscheid haar schrille fluit hooren. „Laat de menschen maar aantreden, Klaver. Het feest gaat beginnen,” zei Visser.

Iedere mandoer zag zich met zijn ploeg een taak toebedeeld, terwijl de fuseliers opdracht kregen het nacht-bivak af te breken en wat steviger op te zetten; de eerste dagen zou men onder de tenten moeten doorbrengen. Weldra weerklonken in het bosch de bijlslagen en paranghouwen. De lichte stammen werden alleen half doorgekapt met de parang. Dan werd de bijl gelegd aan een der weinige groote boomen, die op het terrein stonden, totdat de stam begon te kraken.

„Awas, awas,” riepen de kappers hun ploeggenooten dan toe en met een paar krachtermen dreven de mandoers de laatste treuzelende achterblijvers weg. Nog enkele bijlslagen en dan volgde een hevig gekraak van den vallenden woudreus, gevolgd door het ruischend neerslaan van de machtige kroon en het afknappen van de kleinere, half doorgekapte boomen en takken, die hij in zijn val meenam.

Vooral met de nieuwelingen onder de arbeiders hadden de mandoers bij dit kapwerk nogal last. Zij schenen het gevaar van verplettering onder de in massa neervallende boomen niet voldoende te onderkennen. Een hunner had zich niet tijdig uit de voeten gemaakt en men dacht reeds, dat hij verpletterd was onder de kroon van een neervallenden boom, toen hij aschgrauw van schrik uit het gebladerte te voorschijn kwam. Rechts van hem was de stam gevallen, links van hem een van de zware takken en hijzelf was ongedeerd. Maar mandoer Ganding, die verantwoordelijk was voor ongelukken, die in zijn ploeg gebeurden, vloog ziedend van woede met zijn rotan op hem af en trakteeerde hem op den koop toe op een dracht felle slagen.

„Apa loe minta perlak¹), bangsat?” (Vroeg je soms om je lijkkleed, smeerlap?) gilde hij woedend.

„Ampoen, mandoer, saja salah” (Vergiffenis, mandoer, ik heb schuld), antwoordde de delinquent, die nog op zijn beenen stond te trillen van den schrik. Voortaan keek hij wel beter uit.

Het werk vorderde snel. De kleine takken werden weggekapt en in de rivier gegooid. Dwangarbeiders werkten die takken naar het midden toe met lange stokken en weldra dreven eilandjes van takken en bladeren de rivier af. De dikke takken werden op een hoop gegooid en verbrand. Rondhout en stammen, die geschikt waren voor den bivakbouw, werden afzonderlijk opgestapeld. De zwaardere stammen werden door een ploeg

¹) Perlak werd het stuk imitatieleder van 1,25 bij 2 m genoemd, dat tot de uitrusting van iederen dwangarbeider hoorde en dat hij op den grond uitspreidde in de overnachtingsbivakken, onder zijn nachtleger. Als een dwangarbeider stierf, diende dit zeiltje hem als lijkkleed.

dwangarbeiders naar de kanten van het bivak gerold met behulp van hefboomen.

Dien middag was men na de eetrust al zoo ver gevorderd, dat Visser en Klaver met behulp van een meetkoord de plaatsen konden aangeven, waar de hoofd- en zijpalen van het vivresmagazijn en een barak voor zestig man moesten komen te staan.

's Middags kwamen de twee jagers en strikkenzetters, die uitgezonden waren, terug met een paar boschkippen en drie kroonduiven. Zij hadden in de buurt een sago-bosch gevonden, zoodat men dus geen gebrek meer hebben zou aan atap. Ook de visschers kwamen met een paar kilo visch thuis.

De dag ging snel voorbij. Tegen de schemering kwamen wolken muskieten op. Het waren bijna uitsluitend anopheleden, de beruchte malaria-overbrengers. Visser haalde zijn fleschje, gevuld met een mengsel van perubalsem en sereh-olie, te voorschijn om daarmee zijn gezicht en hals in te smeren tegen de muskieten. Dat was het eenige afdoende middel tegen de kwelgeesten. Zijn pyama's werden er echter grondig door bedorven, daar de perubalsem vieze bruine plekken naliet, die er niet meer uit te wasschen waren.

De dagen vlogen voorbij. Gelukkig bleef de waterstand laag en de bivakbouw schoot snel op. Toen na zeven dagen de stoomsloep boven kwam, was het magazijn klaar. Het bleek, dat de Kitty de stoomsloep en sloepen ditmaal de rivier op had kunnen sleepen tot ongeveer vier rantau's benedenstrooms van het bivak. Binnen veertien dagen waren alle gebouwen in het bivak klaar. Toen werd begonnen met het aanleggen van een dijk van ongeveer één meter hoogte rondom het bivak om dit te beschermen tegen lichte bandjirs. Maar toen de

dijk klaar was en de eerste bandjir op kwam zetten, bleek overal in het bivak het water boven te komen. Vooral als er regen viel, was het bivak weldra in een modderpoel herschapen. Later werd hierin verbetering gebracht door tusschen de gebouwtjes loopbruggetjes aan te leggen, terwijl een breede strook oerwoud rondom het bivak werd schoongekapt om minder last te hebben van muskieten. Dit waren lapmiddelen. Het Stoomslóep-bivak aan de Noordwestrivier was helaas een van de meest ongezonde bivakken, die ooit op Nieuw-Guinea werden gebouwd.

Drie weken later kwam Meeuwsen terug van zijn prauwtocht. Visser ging met hem mede terug naar het Zwaluw-bivak om de komst van de Valk af te wachten en kennis te maken met zijn nieuwen chef, die van Java zou komen. Maar de Valk kwam binnen zonder opvolger voor Meeuwsen en nu was het de beurt van Visser om zijn eersten landtocht te maken. Hij kreeg opdracht om met een patrouille van achttien militairen en zestig dwangarbeiders de Noordwestrivier eerst op te varen tot het punt waar de stroomversnellingen begonnen. Van daaruit moest hij in zuiver westelijke richting een doorsteek maken naar een groote rivier, die ten westen van de Noordwestrivier in zee uitmondde. Daarna moest hij langs den oever naar een punt marcheeren, vanwaar hij een goed uitzicht had op het Centraal Gebergte, en van dit punt moest hij peilingen verrichten op de toppen in de Centrale Bergketen.

De eerste landtocht

OP een zonnigen morgen vertrokken Meeuwssen en Visser met de stoomsloep en een sleep van vier sloepen en twaalf prauwen van de Zwaluw naar het Stoomsloepbivak. De tocht verliep zonder moeilijkheden en in Stoomsloepbivak kwam Siebert hun tegemoet. 's Middags zaten zij in de voorgalerij van de officiersbarak gezellig hun thee te drinken. De waterstand in de rivier was laag en het was dien dag droog gebleven. Een frissche wind woei over de rivier en onder die omstandigheden was het in Stoomsloepbivak best uit te houden.

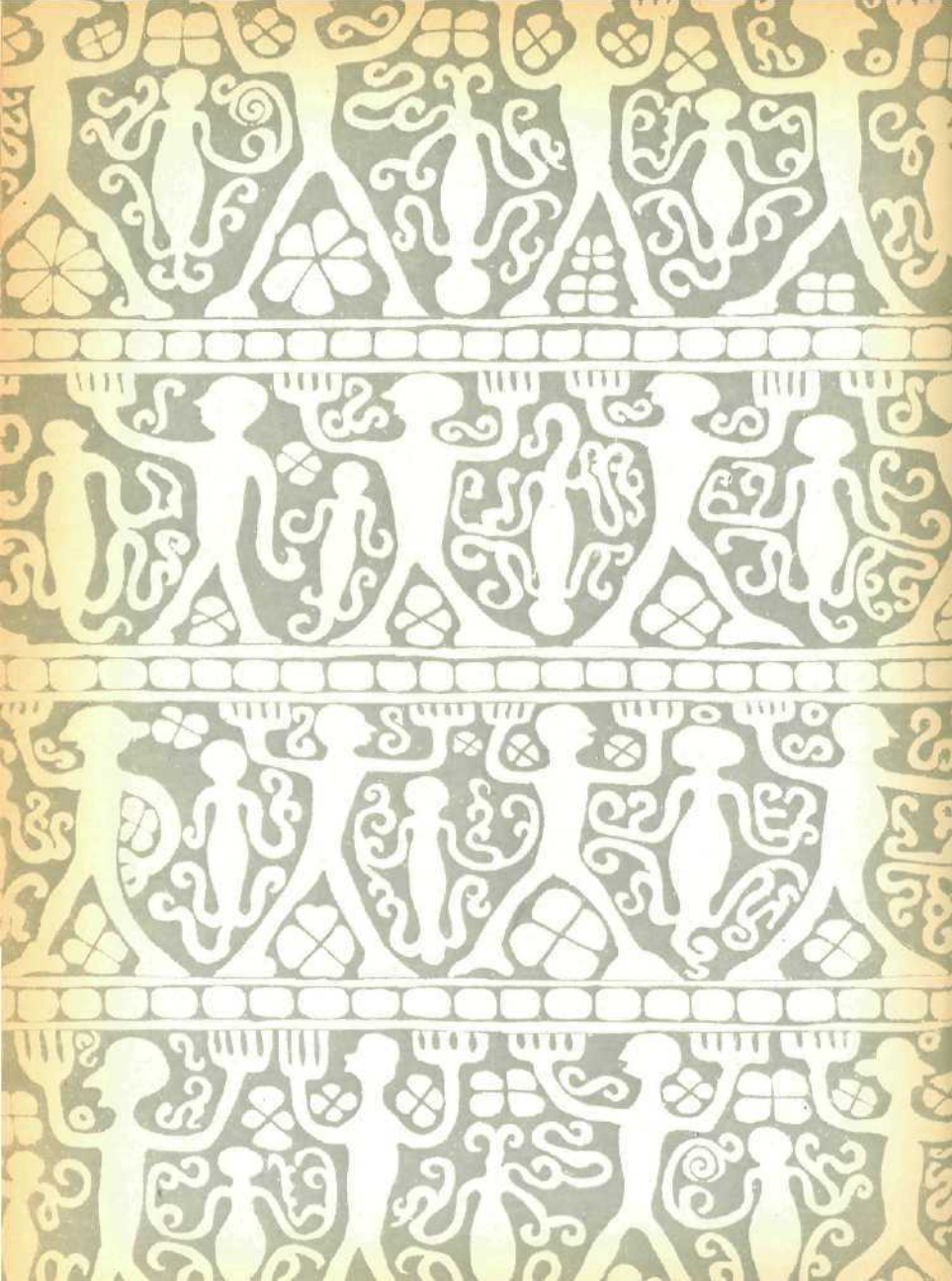
Den volgenden morgen voer Visser met zijn prauwen bij het krieken van den dag af en weldra was het Stoomsloepbivak uit het gezicht verdwenen. In de prauw had Visser zich onder een afdak een zitplaats met een leuning laten maken van de planken van petroleumkisten, waardoor hij in de gelegenheid was om tijdens den een-tonigen prauwtocht den tijd met lezen te dooden, zonder gestoord te worden door regenbuien. Hij behoefde de Noordwestrivier niet meer op te nemen. Dat was al door Meeuwssen geschied.

Sago is het hoofdvoedsel van vele Papoeastammen. Hier ziet men een Papoeavrouw, die bezig is met een aangepunten stok het merg uit een sagostam los te werken.

Een luitenant ter zee „schiet een zonnetje” voor de astronomische plaatsbepaling. Voor hem op den grond is de kunstkim, bestaande uit een bakje met kwik, waarmee het beeld van de zon wordt weerkaatst in de sextant.

Het nieuwe van een prauwtocht was er voor hem al af. Ook was er maar weinig afwisseling in den aard van het oerwoud, dat langs hem heen gleed. Een koppel wilde eenden vloog voorbij, waarop hij een schot loste. Een er van haalde hij als een welkome afwisseling op het menu omlaag. Ook schoot hij een witten aigrette-reiger. Op den rug van het dier groeiden de fraaie aigretteveeren, maar het vleesch bleek oneetbaar te zijn.

Hier en daar was een deel van het oerwoud omgekapt en hadden de Papoea's een ladang (tuin) aangelegd. De landbouw stond bij deze stammen op een zeer lagen trap van ontwikkeling. Er werd op de ladangs uitsluitend pisang verbouwd, die met het opschietende oerwoud maar moest wedijveren in groeisnelheid. Van menschen of huizen was niets te zien.

Plotseling voelde Visser een pijnlijken steek op zijn dij. Het was zijn eerste kennismaking met de paardenvliegen, die soms een ware plaag zijn op prauwtochten in Nieuw-Guinea. De steek van dit insect gaat dwars door de uniformkleeding heen en veroorzaakt pijnlijke bulten. In de volgende dagen zou hij nog heel wat last van deze hinderlijke dieren hebben.

Om de verveling te dooden, roeide hij een tijdje mee en ging toen bij den djoeroemoedi van de prauw in de leer om de kunst van het besturen van een prauw met een pagaai machtig te worden. Eenvoudig is dit niet en aanvankelijk viel het hem niets mee om den goeden koers te houden. Herhaaldelijk keek de pandjarwala (boeg-stuurman) dan ook verwijtend om. Maar na een oefening van enkele dagen was hij de kunst toch meester. Drie dagen roeide de patrouille tegen den stroom in. Het water werd helderder in de rivier en de zandbanken hadden plaatsgemaakt voor grindbanken. Er kwamen

steeds meer boomversperringen voor, die door de prauwen zorgvuldig vermeden moesten worden. In de buitenbocht werd de stroom al zoo sterk, dat men alleen boomende vooruit kon komen. Zooveel mogelijk werd dus de binnenbocht gehouden, waar de stroom veel minder sterk was, maar waar zich weer de meeste boomversperringen bevonden. Daarom moest de patrouille telkens de rivier oversteken. Dat was een gevaarlijke manoeuvre, want als een overvarende prauw daarbij terechtkwam op een onder water liggenden boom, was de kans groot, dat het vaartuig omsloeg. Gelukkig gebeurde dat niet en op den vierden dag betrok Visser bivak op een hooger gelegen deel van den oever op een harde napalbank (verharde grind- en rolsteenbank).

Hij was dien dag wat vroeger in bivak gegaan. Het was zijn bedoeling van dit punt uit zijn doorsteek in westelijke richting te beginnen met een patrouille, bestaande uit acht militairen en vijftig dwangarbeiders. Daartoe moesten de vrachten voor een veertiendaagsche patrouille gereed worden gemaakt en worden verdeeld onder de dragers. Voorts moest nog een vivres-rantsoen van vier dagen worden uitgereikt, dat iedere man, dus ook de soldaten, zelf moest dragen. Daar ging heel wat tijd mee heen. De sergeant Djasmin zou met Visser meegaan, terwijl sergeant Gaspers met de overige manschappen en de minder valide dwangarbeiders in het Prauwenbivak zou achterblijven.

De oevers van de Noordwestrivier waren hoog op het punt waar het bivak was opgeslagen. Visser wist echter, dat het terrein lager werd, naarmate men zich verder van den oever verwijderde. Maar de beekjes, die benedenstrooms van het bivak in de rivier uitmondten, hadden geel gekleurd water en niet de theekeur, die zoo

typeerend is voor moerasgebieden. Hij hoopte dus, dat hij bij zijn poging om den westelijk van de Noordwest-rivier gelegen stroom te bereiken niet in een pajah (moerasbosch) terecht zou komen.

Den volgenden morgen begaf Visser zich om zes uur op marsch. De tocht liep door een hoogstammig bosch met weinig kreupelhout. Voorop liepen drie dwangarbeiders en drie fuseliers, die het pad moesten openkappen, nadat Visser op zijn kompas de richting had aangegeven. De kappers waren Djambiërs en Palembangers, oerwoudbewoners van Sumatra. Om de goede richting te houden hielden zij drie zware boomen, die in de door Visser aangegeven richting lagen, in het oog en kapten het pad naar den tweeden boom, daarbij om de hindernissen in het bosch heendraaiende. Als zij dien hadden bereikt, kozen zij een vierden stam uit, die voorbij den derden boom en in het verlengde der drie andere boomen lag. Zoo hielden zij de juiste marschrichting en Visser behoefde die zelden te corrigeeren.

De kappers hadden het dien eersten dag gemakkelijk door de lichte onderhout-begroeiing in het bosch, zoodat men snel vorderde. De bodem vertoonde echter drassige plekken en er waren heel wat boomen met ademhalingswortels, die als asperges eenige decimeters boven den grond uitstaken. Dat was een kwaad teeken, dat Visser niets beviel. Want die ademhalingswortels wezen er op, dat de grond hier in bepaalde tijden van het jaar geruimen tijd onder water moest staan. Zij vormden een duidelijke aanwijzing, dat het bosch maar tijdelijk droog lag.

Toch liep men dien eersten dag nog door droog terrein. Hier en daar drong nog door het dichte bladerdak een zonnestraal heen. Van tijd tot tijd weerklonk in het

bosch het gekakel van een paradijsvogel, dat soms eindigde met een „tjakau, tjakau,” den typischen kreet van het mannetje. Visser had de schitterende vogels nog nooit gezien. Zij kwamen benedenstreams in de vloedbosschen niet voor. Nabij Stoomsloepbivak was de kleine roode paradijsvogel met zijn beide sierlijk gekrulde smaragdgroene staartpennen en de gele „twelve wire” met zijn zwarten, groenachtig glinsterenden kraag meermalen door de jagers thuisgebracht. Maar den paradijsvogel met zijn lange, geelbruine staartveeren vindt men alleen in het heuvelterrein. Zijn voedsel bestaat voor een belangrijk deel uit vruchten, die in het moerasbosch niet voorkomen.

Het wemelde van bloedzuigers in het bosch. Visser zag hoe zij hun hongerige, dunne lijven uitrekten, speurende naar hun prooi, terwijl zij met het eene uiteinde aan een blad vastkleefden. Als zij die ontdekt hadden, zetten zij de beide uiteinden van hun elastisch lichaam vast op een blad, ontspannen den gespannen boog en schoten door de lucht op hun prooi af. Anderen haastten zich over den grond naar hun slachtoffer toe, hun elastische lichamen snel buigend en strekkend, tot zij dat bereikt hadden. Dan zochten zij naar een geschikte plek, waar zij door konden dringen tot de huid van hun prooi, om zich vervolgens daarop vast te zuigen.

Bij iedere rust verwijderden de dwangarbeiders de lastige dieren van hun beenen. Ook Visser, die bij de eerste rust argeloos op een boom was gaan zitten, voelde een fellen prik op zijn rug en merkte dat een bloedzuiger hem te pakken had gehad. Het dier had zich al volgezogen en was er toen afgevallen.

's Avonds had hij een onaangenaam jeukenden bult op zijn rug en hij vroeg aan Paraga om dezen met ammoniak

te willen betten. Paraga constateerde dadelijk dat het een beet van een patjet daoen was, een geelbruinen bloedzuiger met een donkere zigzaglijn op de rugzijde. „Die zijn giftig, mijnheer,” zei hij. „Daar helpt niets tegen. U moet morgen uw broek over uw uniformjas dichtknoopen, dan kunnen er geen patjets meer omhoog kruipen en u door uw nethemd heen steken als u op een stam zit. Dat doen de andere officieren ook.”

Dat was een goede raad. Maar toch poogden de patjets overal doorheen te dringen. Herhaaldelijk vond Visser, als hij 's avonds zijn schoenen uitdeed, bloedzuigers op de wreef van zijn voeten. Men mocht de dieren er niet aftrekken, daar dan een wondje ontstond, dat lang na bleef bloeden en dat gemakkelijk geïnfecteerd kon worden. De fuseliers hielden een brandende sigaret tegen zoo'n dier aan, dat dan onmiddellijk losliet. Veel dwangarbeiders prefereerden een behandeling met tabakssap uit een pruim. Visser knipte ze door met een nagelschaartje, een bewerking, die zelfs een bloedzuiger niet kan doorstaan. Dan viel het voorste deel er vanzelf af. Maar al spoedig deed hij de ervaring op, dat het kopededeelte wel eens bleef zitten.

In sommige streken van Nieuw-Guinea deden deze bloedzuigers massa-aanvallen op de bloote voeten der dwangarbeiders. Dan haalden zij in de rust, die om het uur gehouden werd, soms vijftien à twintig bloedzuigers van hun beenen af. Daar vormden zij een ware plaag voor de patrouille.

Veel venijniger dan de groote bloedzuigers waren de kleine van 0,5 à 1 cm lengte. Meermalen kwam het voor, dat zij zich voorzichtig over de wang omhoog werkten, om zich plotseling in het wit van de oogen vast te zetten. Met tabakssap kon men de dieren dan niet losmaken

uit het oog. Doorknippen was moeilijk en hielp soms niet. De dokter wist echter wel raad. Als men wat verdunde cocaïne in het oog druppelde, werd het diertje bewusteloos en kon men het gemakkelijk verwijderen. Nadat Visser in het beekje, waaraan gekampeerd werd, een bad had genomen, liep hij in het bivak rond. Het bestond uit drie lange schuiltenten. Op een schuin aflopend geraamte van dunne, rechte takken waren twee vijftien meter lange lappen van imitatie-leder uitgerold. Daaronder hadden Djasmin en de fuseliers op den rechtervleugel hun nachtleger klaargemaakt. Links daarvan lagen de dwangarbeiders. De meesten hadden van rondhout een ligplaats gemaakt, die bedekt werd met bladeren. Daar overheen werd het perlak (imitatie-leder) gelegd. Aan de latten van het afdak werd de klamboe (het muskietennet) vastgebonden. Visser controleerde of de nieuwelingen onder de dwangarbeiders behoorlijk voor hun nachtleger hadden gezorgd. Zoo'n eerste dag was voor hen altijd zeer zwaar, daar de meesten het dragen niet gewend waren. Dientengevolge waren zij meestal te moe, om behoorlijk voor zichzelf te zorgen, als anderen hen niet hielpen. Ditmaal viel het mee, de meesten waren al eens bij militaire patrouilles in andere streken ingedeeld geweest.

Het had dien middag hard geregend en men was doorweekt in het bivak aangekomen. Maar het was droog geworden. In hun natte kleeding hadden allen eerst de bivakwerkzaamheden verricht en in een half uur was het nachtbivak klaar. Weldra rookten de kookvuurtjes en stonden daarop de pannetjes rijst te pruttelen. Op den linkervleugel vlamde een groot vuur op en stonden vier petroleumblikken met thee te koken. Daarmede

was een speciale dwangarbeider voor den heelen duur der patrouille belast.

Visser had een eigen tent van geolied keper. Daaronder was zijn veldbed opgeslagen, terwijl aan vier in den grond gestoken stokken zijn klamboe was opgehangen. Vóór zijn veldbed had Kamiso eenige stukken rondhout gelegd, waarop zijn natte schoenen stonden. Naast het hoofdeinde stonden zijn petroleumblikken met bagage. Aan een gevorkten stok hingen zijn kletsnatte uniform en ondergoed uit te druipen. Het geheel werd bekroond door zijn bamboehoed. Den volgenden morgen zou hij alles weer net zoo nat aan moeten trekken. Daar was nu eenmaal niets aan te doen.

Paraga zette een mok thee klaar op een patrouilleblik. Visser ging op zijn veldbed zitten, haalde zijn meetboek, potlood en graadboog te voorschijn en begon den afgelegden weg in kaart te brengen. Toen hij gereed was, mat hij den afstand op. Dien dag had hij zes km afgelegd. Dat viel erg mee, want normaal werd niet meer dan vier à vijf km gemaakt per dag. Door den betrekkelijk lichten ondergroei van het bosch was men zoo snel opgeschoten.

Toen hij klaar was werd het tijd om ziekenrapport te houden. Visser liet Djasmin met een blik met medicijnen bij zich komen en deze riep: „Rapport sakit” (ziekenrapport).

Een paar dwangarbeiders kwamen zich melden met voetwonden en werden verbonden.

„Is het vandaag geen pillendag, Djasmin?” vroeg Visser.

„Ja, luitenant, het is Zaterdag.”

„Laat dan de heele patrouille maar aantreden,” zei Visser.

„Aantreden voor pillenslikken,” riep Djasmin. Hij

haalde de flesch kininepillen uit het medicijnblik en liet door een fuselier aan allen om de beurt 1,2 gram kinine geven. Ieder moest zijn dosis met een slok thee dadelijk doorslikken en daarna zijn mond openen. Djasmin controleerde dan of de pillen werkelijk verdwenen waren. Dat was noodig omdat deze medicijn suizingen in de ooren veroorzaakt en een onaangename smaak in den mond geeft, zoodat velen, als zij er de kans toe zagen, de pillen in den mond hielden om die later uit te spuwen.

Twee dagen achtereen werd iedere week deze zware prophylactische dosis verstrekt, niet omdat men daardoor malaria-aanvallen kon voorkomen, want daaraan leed 99% van het detachement, maar wel om tegen te gaan, dat de malaria-aanvallen doodelijk verliepen of de zoo gevaarlijke zwartwaterkoorts zou uitbreken. Sterfgevallen aan zwartwaterkoorts of malaria kwamen dan ook weinig bij het detachement voor.

De schemering begon in te vallen en in het bivak werden de stormlantaarns opgestoken. Djasmin deelde de schildwachten voor den nacht in. Na het warme avondmaal kwam de stemming er in en weldra rumoerden de stemmen op uit de schuiltenten. Vooral onder de dwangarbeiders was het gelach niet van de lucht.

Plotseling klonk van de zijde van het beekje het geluid van menschen, die zwaar vomeerden. De gesprekken werden onderbroken en Djasmin vroeg wat er aan de hand was. „Het zijn drie dwangarbeiders, die overgeven, sergeant,” zei de schildwacht. Djasmin en de mandoers Oebit en Ganding gingen met een stormlantaarn naar het beekje. „Wat hebben jullie gegeten, dat je zoo misselijk bent?” vroeg Oebit.

„Niets, mandoer, werkelijk niets,” was het antwoord.

„Praat geen onzin, Achmad, jullie hebt natuurlijk zwijnerij gegeten,” zei Oebit.

Ganding had niets gezegd, maar was naar de tent van de beide zieken gelopen. Hij haalde de kookpannetjes te voorschijn en onderzocht den inhoud onder de stormlantaarns.

„Dat dacht ik wel,” riep Ganding uit. „Zij hebben een oemboetvergiftiging.”

„Sufferds,” vervolgde hij tot de zieken, „heb ik jullie den vorigen keer al niet gewaarschuwd? Toen hadden jullie ook de oemboet (kern van jonge bladeren) van een giftige palmsoort te pakken. Waarom kom je dan toch niet even vragen of de palmiet goed is, voor jullie er van eet? Daar kunnen jullie vannacht plezier van hebben. Maar morgen is het gelukkig over.”

Visser was daar niet zoo zeker van. Hij wist, dat het gebruik van palmiet van bepaalde palmsoorten doodelijk kon zijn. Hij liet twee blikjes gecondenseerde melk opwarmen en gaf die den lijders te drinken, die direct daarop weer de hartverscheurendste pogingen deden om hun maag om te keeren. Maar geleidelijk aan werd het stil. Doodziek gingen zij op hun nachtleger liggen en sliepen gelukkig spoedig in.

Visser bleef bij zijn petroleumlamp zitten lezen tot Paraga hem zijn avondmaal kwam brengen, rijst met gezouten visch, een kroonduivebout en . . . sajoer van oemboet. Visser keek de groentesoep wantrouwend aan. Maar Paraga glimlachte en zei:

„U kunt er gerust van eten, mijnheer. Dit is geen vergiftige oemboet. Ganding en ik hebben den boom zelf gekapt en al van de sajoer gegeten.”

Visser verorberde het gerecht dan ook met smaak, zonder nadeelige gevolgen.

Het werd 's nachts na den regen vochtig koud in het bosch. Visser had zijn klamboe neergelaten. Verbazingwekkend was het aantal vreemdsoortige insecten, dat op het licht was afgekomen en aan de buitenzijde tegen de klamboe opwandelde. Voor een entomoloog om van te watertanden. Maar ook de walang sangit, een insect, dat een onaangename, penetrante lucht verspreidt, als het zich vervolgd waant, ontbrak niet. Visser behandelde dat dier dan ook met de noodige égarde en was blij, toen het wegvloog.

In het kamp was de levendige stemming weer teruggekeerd. Visser's tent stond in het midden, net voor het gedeelte, waar de dwangarbeiders waren ondergebracht. Waar zouden zij het over hebben, dacht Visser. Hij herkende de stem van Amat, een kettingbeer met een uiterst ongunstig rampokkers(roofmoordenaars)-gezicht. Naar zijn accent te oordeelen, moest hij behoord hebben tot een bandietenbende uit de Bataviasche ommelanden. „Jullie kletsen allemaal,” hoorde Visser hem zeggen, „niemand van jullie heeft iets gedaan en toch hebben jullie twintig jaar aan je broek en méér. Wah! kassian betoel! (Wat zielig toch.) Djangan bagitoe dong, kang-bang. (Niet zoo dan toch mijn broeders.) Wij zijn toch maar allemaal echte boeven onder elkander.”

„Maar jij beweert toch ook tegen sergeant Gaspers, dat je onschuldig bent,” merkte er een op.

„Ja, natuurlijk, man,” zei Amat droogjes, „je moet toch je stand ophouden.” De anderen grinnikten.

„Maar wat heb jij eigenlijk gedaan, Amat?” vroeg er een.

„Wah perkara ketjil” (Een kleinigheid maar), was het antwoord. „Pentjoeri telur sadja.” (Ik heb maar eieren — geld — gestolen.)

„Ja, dat zal wel,” zei de ander, „daar krijg je zeker zoo'n zware straf voor.”

„Wees toch niet zoo haastig, man, en laat mij toch uitspreken,” zei Amat. En hij vervolgde: „Toen werd de eigenaar wakker, ondanks de ketjoeboeng (een verdoovend middel), die ik hem te voren had ingegeven.” Hier zweeg Amat even.

„Abis?” (En toen?) vroeg een van zijn makkers.

„Abis goea batjok dia poenja kepalè” (Toen gaf ik hem een kap over zijn kop), vervolgde Amat. Weer volgde een diepe stilte.

„Abis?” vroeg dezelfde stem.

„Toen viel hij mij aan,” zei Amat, „en moest ik hem den kop splijten. Wah! keras betoel dia poenja batok.” (Wat was die schedel hard.)

„Abis?” vroeg een ander.

„Mati,” (Dood) zei Amat.

„Abis?”

Maar ditmaal kreeg Amat geen tijd om te antwoorden. Een ander zei: „Abis dapat 20 taoen melantjong di rimba.” (Toen is hij voor 20 jaar uit wandelen gestuurd in de rimboe.) Een luid gelach ging in de dwangarbeidersbarak op.

Amat had zich, om de aandacht wat van zich af te leiden, tot een groep Atjehers gewend en vroeg: „Waarom hebben jullie eigenlijk een bruine broek aangekregen?” De Atjehers aarzelden even met hun antwoord. Toen zei een hunner kalm:

„Kita main perang sama Kompenie.” (Wij hebben oorlogje gespeeld tegen de Compagnie.)

Het lachen hield op, allen luisterden naar de Atjehers. De andere dwangarbeiders vonden hen een raar volk. Maar zij hadden toch in hun hart diep ontzag voor hen.

Met uitzondering van de Palembangers en Djambiërs nam niemand in de rimboe zoo zijn godsdienstplichten waar als de Atjehers. Op hongerpatrouille zouden zij liever doodgaan dan vleesch eten van een wild varken dat geschoten was. In scherpe bewoordingen spraken zij hun verachting uit over het feit, dat hun geloofsgenooten van andere volksstammen het varkensvleesch wel aten, zij het dan ook heimelijk, als de honger hen kwelde. Want een wild varken was volgens die zondaren dan een kebo pendek, een kleine karbouw. Zij begrepen de mentaliteit van den Atjeher niet, die het gevecht en het avontuur zocht, alleen om de emotie ervan te beleven. Op Ceram was het meermalen voorgekomen, dat de Atjehsche dwangarbeiders hun vrachtje er bij neergooiden als er een gevecht op handen was. Dan maakten zij hun lange Alfoersche parang los van de vracht en waren er direct bij om aan de zijde van de Kompenie (de militairen) aan het gevecht deel te nemen. Op een keer had een onderluitenant, die waarnemend postcommandant was op een post op Ceram, twee Atjehsche dwangarbeiders op wacht gezet bij de geldkist van het detachement. Die was in den vloer van de voorgalerij van het bureau van den luitenant-civielgezaghebber vastgemetseld. Door ziekte waren er geen militairen beschikbaar voor die bewaking. Een groot deel van den nacht brachten de Atjehers met het reciteeren van den koran door, wat nogal hinderlijk was voor de logeergasten van de pasangrahan (het logeergebouw), dat tegenover het kantoor lag. De maatregel werkte uitstekend. Niemand dacht er aan de geldkist te berooven, want beide Atjehers zouden onherroepelijk iederen dief met hun parangs te lijf zijn gegaan. Maar op een goeden dag bracht de mailboot een nieuw

transport dwangarbeiders aan, waaronder zich vijf beroeps-rampokkers bevonden, die niet voor een roofmoord terugschrokken en deze boeven besloten een aanslag op de geldkist te wagen. Zij wisten in de koffie van de Atjehers ketjoeboeng, een bedwelmend middel, te doen en dachten hun slag te slaan, toen zij meenden, dat deze beide wakers machteloos in slaap bij de geldkist zouden liggen.

Maar toen de oudste der Atjehers merkte, dat de jongste tijdens het mengadji (reciteeren van den koran) in slaap viel, en voelde, dat zijn eigen leden ook loodzwaar werden, begreep hij, dat zij wat binnengekregen hadden. In die meening werd hij versterkt, doordat de koffie een raren smaak had. Hij sleepte zijn makker den tuin in, schudde hem net zoo lang door elkander tot hij half wakker was en wist hem te beduiden, dat er wat ging gebeuren. Zoo wachtten zij beiden op de dingen, die komen zouden.

Eindelijk sloop een der boeven voorzichtig naar de voorgalerij. De jongste wilde hem dadelijk te lijf gaan. Hij was woedend, dat men hen maloe (beschaamd) had willen maken en wilde zich op de onverlaten storten, die zijn eer door het slijk wilden sleuren. De oudste hield hem echter tegen en pas toen de vier boeven bezig waren de geldkist technisch te „kraken”, stortten zij zich onverhoeds op hen en weldra lagen vier lijken uitgestrekt op de voorgalerij. Toen gingen zij den onderluitenant waarschuwen.

Ja, het was een merkwaardig volk, die Atjehers, dacht Visser. Zij vormden een heel aparte groep onder de dwangarbeiders. Het was dan ook begrijpelijk, dat de anderen ontzag voor hen hadden en vonden dat het rare snuiters waren, die men beter uit den weg kon gaan. Zij

begrepen niet goed, wat dat „main perang Kompenie”, dat heelemaal geen persoonlijk voordeel opleverde, eigenlijk voor z'n had.

Amat was de eerste, die de stilte verbrak.

„Wie heeft jullie ten slotte gegrepen?” vervolgde hij. „Litnan Passinao,” antwoordde een der Atjehers. „Die was ons te slim af. Nooit hebben wij hem te pakken kunnen krijgen.”

„Was hij dan zoo pienter?” informeerde Amat.

„Niet alleen pienter, maar ook brani (dapper),” luidde het antwoord. „Als men iets tegen hem en zijn brigades marechaussee ondernam, liep men bijna altijd flinke klappen op.”

„Ja,” vervolgde een andere Atjeher, zich tot zijn makkers wendende, „herinner jullie je nog wel dien nachtelijken aanval op zijn bivak, die zoo slecht afliep? Passinao bivakkeerde toen met zestien man aan een klein riviertje in de rimboe. Met een bende van een paar honderd man besloten wij zijn bivak 's nachts te overvallen. Wij hadden hem heelemaal omsingeld en slopen voorzichtig naderbij. In het bivak bleef het stil. Wij konden de stormlantaarns al zien branden, maar de posten schenen te slapen. Ditmaal zou litnan Passinao den dans niet meer kunnen ontspringen en verwoed stormde de bende op het bivak los. Maar . . . toen bleek dat het bivak ledig was. Passinao was het bivak uitgeslopen met zijn patrouille en had zijn stormlantaarns en zeilen in den steek gelaten.”

„Terlaloe pienter itoe litnan Passinao” (Hij was ons te slim af, die luitenant Passinao), vervolgde hij.

„Zit hij nog altijd op Atjeh?” vroeg Amat.

„Neen. Hij is later naar de kleine Soenda-eilanden gegaan en is op Soemba door een lansworp gesneuveld.”

„Jammer. Hij was dapper en rechtvaardig.”

Merkwaardig volk, die Atjehers, dacht Visser. Hij had den marechaussee-officier, waar zij het over hadden, zes jaar te voren eens ontmoet, voor hij naar de kleine Soenda-eilanden ging. Hier leefde hij voort aan de bivakvuurtjes van zijn vroegere tegenstanders, die nauwkeurig geïnformeerd bleken te zijn over zijn verdere loopbaan en zijn noodlottig einde.

Overigens waren er maar heel weinig Atjehers bij het detachement. De andere dwangarbeiders kwamen uit alle landstreken van den Archipel. Slechts voor een klein deel waren het misdadigers in den eigenlijken zin van het woord, dus beroepsdieven, moordenaars en roofmoordenaars. De meesten van hen hadden een moord op hun geweten, die verband hield met een vrouwenkwestie. Of zij waren maloe (vernederd) geworden in het bijzijn van derden en hadden dan, om hun eer te wreken, in blinde woede naar hun mes gegrepen en amok gemaakt. De inlandsche fuseliers zagen in deze laatsten dan ook geen eigenlijke misdadigers en behandelden hen vaak als huns gelijken. Voor de exploratie waren zij van onschatbare waarde als dragers en werkrachten.

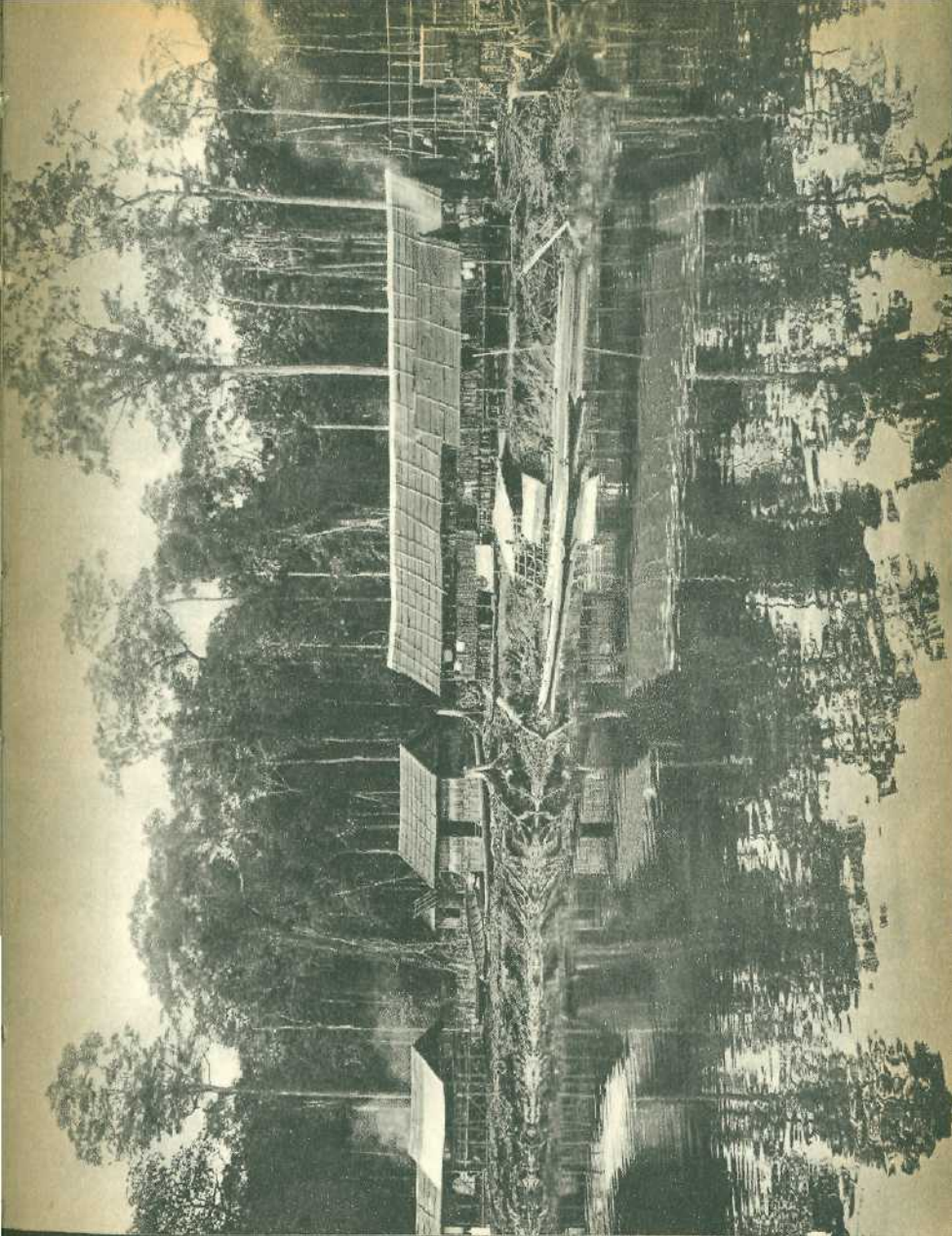
Een stoot op de tirailleurfloit van Djasmin maakte om acht uur een einde aan de gesprekken in het bivak. De fuseliers kropen onder hun klamboe en trokken de soldatensprei over zich heen, want het was 's nachts frisch in het bosch. De dwangarbeiders, die meestal geen sprei meenamen, wikkelden zich van het hoofd tot de voeten in hun klamboe, om zich tegen koude, patjets (bloedzuigers) en muskieten te beschermen.

Een kwartier later was alles stil en waren de meesten in een diepen slaap verzonken.

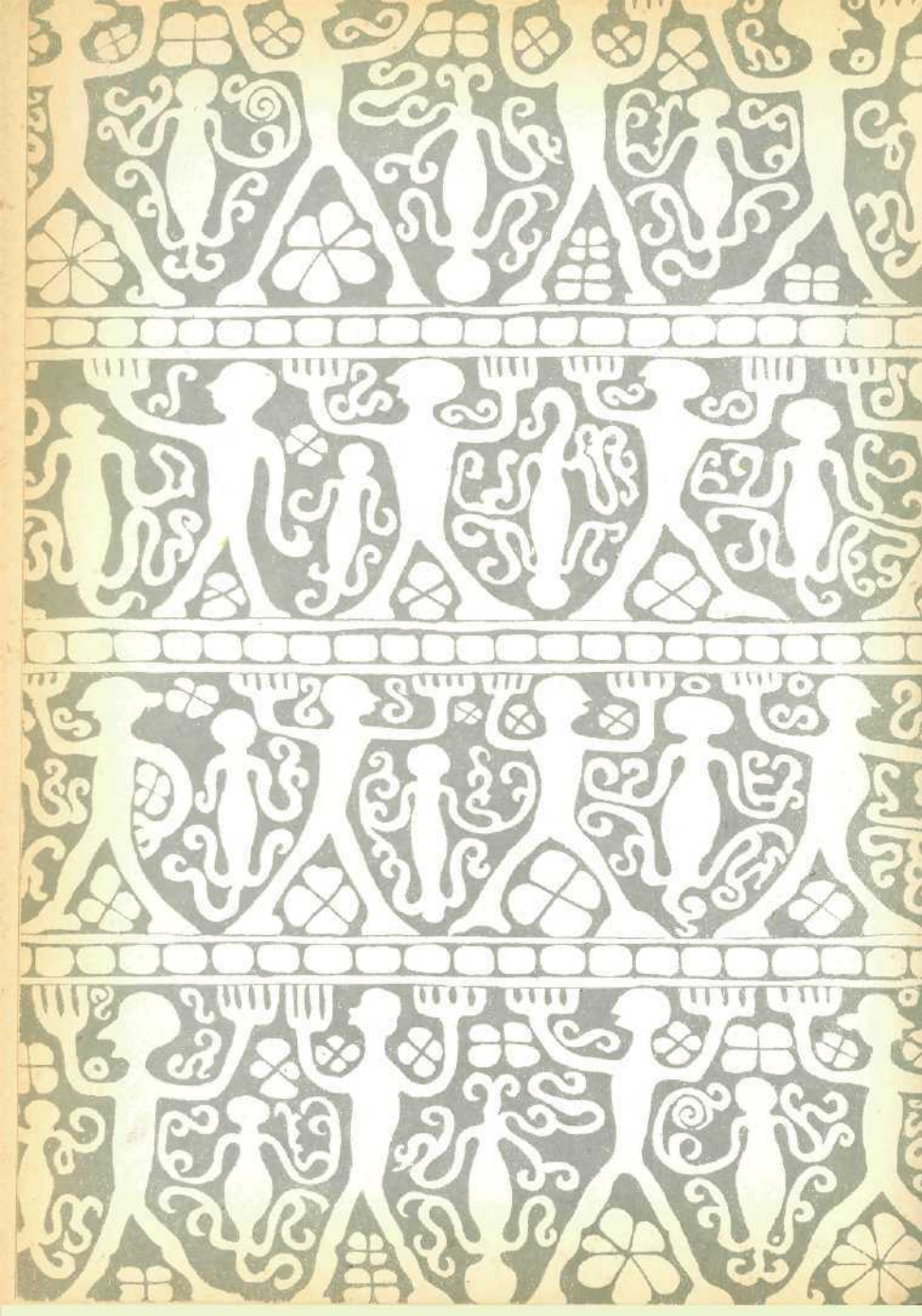
In het moeras

HET had gedurende den nacht aan één stuk door hard geregend. Den volgenden morgen om vijf uur, toen Djasmin op zijn tirailleurfloit het signaal van de reveille blies, maakte ieder-een zich met tegenzin klaar voor den afmarsch. Want niets bezorgde zooveel ongemak als een morgenregen. De meesten waren al omstreeks kwart over vier opge-staan om hun rijst voor onderweg te koken. Maar de vuurtjes wilden niet goed doorbranden en de rijst wilde niet goed gaar worden.

Bibberend van koude en nattigheid warmden de men-schen hun handen aan de kookvuurtjes. Want om hun eenige droge stel kleeren te sparen voor het volgende nacht bivak, waren zij verplicht geweest dadelijk hun natte goed aan te doen. Iedere militair en iedere dwang-arbeider nam namelijk maar twee stel kleeren op patrouille mee. Het eene, bijna voortdurend natte stel werd over-dag gedragen, het andere, droge stel trok men 's avonds in het bivak aan. Vaak gebeurde het, dat het natte stel kleeren door rotandoorns of uitstekende takken zoo-danig gehavend werd, dat het aan flarden gescheurd

Het „Zwaluwbivak" aan de Noordwest-rivier in aanbouw, bij laag water gefotografeerd. Het verschil tusschen eb en vloed bedroeg ongeveer twee meter, zoodat bij vloed het bivak onder water liep.

werd. Dan liep men maar met ontbloot bovenlijf. Op een patrouille, toen de regen dagenlang achter elkander neerkletterde, liepen de meeste dwangarbeiders vrijwel naakt en hadden zij alleen nog maar een schaamlap aan van reepen bruin katoen, die van de verrafelde dwangarbeiderskleeren waren afgescheurd.

Ook het schoeisel had veel te verduren. In den regel waren een paar zeildoeksche rimboeschoenen na drie weken dan ook door de voortdurende nattigheid weggerot.

Het regende dien morgen hard. Na zijn ontbijt genuttigd te hebben, stond Visser op om zijn doorweekte kleeren en schoenen aan te trekken. Hij zag altijd tegen dat moment op, en wel speciaal tegen het aantrekken van zijn natte schoenen. Argeloos strekte hij zijn hand uit naar zijn natte hemd om dat het eerste aan te doen. Maar met een pijnlijken kreet trok hij zijn hand snel terug. Het was net, of iemand met een stok hard op zijn vinger had geslagen. In het schijnsel van zijn petroleumlamp zag hij nog net een kleinen schorpioen over zijn jas kruipen, die zich uit de voeten poogde te maken. Visser schudde het dier van de jas af en vertrapte het met zijn slof.

Gelukkig stond het medicijnblik nog open onder zijn tent. Hij liet zijn vinger door Djasmin dadelijk afbinden en legde er een dot in ammonia gedrenkte watten op. De pijn minderde al spoedig, maar zijn vinger bleef toch ook den volgenden dag nog erg gevoelig en licht gezwollen.

Inmiddels begonnen Kamiso en Timitiran onder de schuiltent zijn nachtleger in te pakken. Daar waren zij beschut tegen den regen. Maar ten slotte moest ook de tent worden afgebroken en kletterde de regen

onbarmhartig op hen neer. Huiverend stond de patrouille in den neerstreamenden regen te wachten tot de brigadezeilen waren opgerold en de dragers hun vrachten gereed hadden. Zij, die de brigadezeilen moesten dragen, hadden dien dag een zware vracht, daar deze doorweekt waren van regenwater.

Iedereen was blij, toen men eindelijk in beweging kwam en Visser, in westelijke richting kappende, afmarcheerde. Den heelen dag bleef men drijfnat. Ook vorderde men nu veel langzamer. Het geboomte werd lager en de ondergroei werd voortdurend dichter. Ook de bodem werd steeds drassiger en weldra reikte het water tot aan de kuiten. De dwangarbeiders konden niet meer zien, waar zij hun bloote voeten onder water neerzetten en gleden telkens uit.

Plotseling zei de voorste fuselier tot Visser:

„Kidjan heeft, geloof ik, een patjet in zijn oog gekregen, luitenant.”

Een van de kappers kwam hem tegemoet, terwijl hij de eene hand voor zijn oog hield.

„Wat is er, Kidjan?” vroeg Visser.

„Ik denk, dat er een patjet in mijn oog is, mijnheer,” zei de man.

Visser liet halt houden en riep naar achteren om den drager van het medicijnblik naar voren te zenden, ten einde het oog met cocaïne in te druppelen. Visser opende het oog om te zien waar het dier zat. Eenvoudig was dat echter niet, want Kidjan kneep het ooglid krampachtig dicht. Visser schrok. In het oog zat geen patjet, maar vlak naast de pupil was een rotandoorn in het wit van het oog gedrongen.

Visser zei echter niets. Toen het medicijnblik er was, zocht hij naar het pincet en het fleschje met verdunde

cocaïne. Dit laatste was aanwezig, maar in het blik zat geen pincet. Hoe moest hij nu den doorn uit het oog trekken? Er zat niets anders op, dan te trachten met de nagels den doorn te verwijderen en Visser besloot het maar te probeeren. Anders zou Kidjan zeker een ernstige infectie aan zijn oog krijgen en zou hij dit kwijt zijn.

Zonder iets tegen het slachtoffer te zeggen, druppelde hij het oog in met de cocaïne en wachtte even tot het verdoovingsmiddel ingewerkt had. „Laat je oog maar eens kijken, Kidjan,” zei hij toen. „Het dier laat niet los, zie ik, en ik zal het er dus uit moeten trekken. Dat zal wel even pijn doen.” Visser drukte zijn nagels in het wit van het oog en probeerde het uiteinde van den doorn tusschen de nagels van duim en wijsvinger te krijgen. Den eersten keer glipte het voorwerp onder zijn nagels weg, maar den tweeden keer lukte het hem den doorn er uit te trekken, die vier à vijf mm lang was.

„Wah, doeri” (Wah, een doorn), riep de dwangarbeider, die het medicijnblik droeg en belangstellend naar de operatie stond te kijken, verbaasd uit.

„Ja, Kidjan, daar ben je goed afgekomen,” zei Visser, terwijl hij hem den doorn toonde. Maar in zijn hart dacht hij, dat de kans op infectie wel zeer groot was. Hij legde een boorwaterverband op het oog en stuurde Kidjan naar achteren. Een ander nam zijn plaats als kapper in. De infectie bleef echter gelukkig weg en het oog genas snel.

Het hield dien dag niet op met regenen. Aanvankelijk waren er nog enkele droge plekken in het bosch. Maar tegen den middag verdwenen ook deze en men liep spoedig tot de knieën in het water.

Visser besloot wat vroeger in bivak te gaan. Men moest nu in de boomen een knuppeldek bouwen om droog te

kunnen liggen. Op dat knuppeldek moest ook gekookt worden. Visser liet voor drie dagen vivres uitgeven om petroleumblikken vrij te krijgen, die vermaakt konden worden tot kookplaatsen. Maar het zou toch nog een toer zijn om met het natte hout een vuur aan te maken. Er viel dus nog heel wat bivakwerk te doen, voordat allen droog en gevoed op hun nachtleger konden gaan liggen.

Bijna voortdurend viel de regen ruischend in dikke druppels op het water. Het was doodstil in het moeras. Men hoorde geen loeries of papegaaien, noch het doffe gebrom van kroonduiven of het gekakel van de paradijsvogels. Hol weerkaatste het watervlak de stemmen der menschen. Alles was klam en klef van de van vocht verzadigde lucht. Visser hoopte, dat men nu ten minste door het ergste heen zou zijn en dat men het diepste gedeelte van het moeras gepasseerd was.

Hij liet dadelijk eenige blikken met water vullen om daarvan den volgenden morgen thee en koffie te koken, want er zou den volgenden dag voor de menschen nergens een gelegenheid zijn om hun behoefte te doen dan van het knuppeldek, dat tevens tot privaat zou dienen. Het was overigens geen smakelijk idee, dat men 's morgens in dat vervuilde moeraswater moest afdalen, waarin geen stroom stond, en daar doorheen zijn weg zou moeten vervolgen.

Veel enthousiasme was er den volgenden dag niet om den marsch voort te zetten. De regen plaste met dikke druppels neer in het theebruine moeraswater en iedereen was doornat.

Even voor den afmarsch zag Visser een paar dwangarbeiders een slok van het vervuilde moeraswater nemen om daarmee hun mond te spoelen. Hij gaf hun

een uitbrander, vaardigde meteen een verbod uit om het ongekoekte moeraswater te drinken, omdat men daardoor gevaar liep buikloop te krijgen. Hij wist wel, dat dat verbod niet veel effect zou hebben en dat zijn menschen zouden denken: Daar heb je nu weer zooiets geks van die Europeanen. Baadden zich dan niet dagelijks duizenden inlanders in de soms zeer vervuilde rivieren van de groote steden op Java? Poetsten zij niet jarenlang hun tanden met dat soms zeer sterk door menschelijke faeces verontreinigde rivierwater? Daar kreeg men toch ook geen dysenterie van? Het was voldoende, als je maar zorgde zoo'n lichtbruin geval, door golfjes met de platte hand in het water te maken, een beetje uit den koers te helpen. — Enfin, het was maar te hopen, dat er onder de patrouille geen bacillendragers waren, want dan was een dysenterie-epidemie onvermijdelijk.

De stemming was niet bepaald opgewekt, toen de patrouille het bivak verliet. Aanvankelijk scheen het moeras ondieper te worden en Visser hoopte, dat men nu werkelijk het diepste deel achter den rug had. Nergens was tijdens den marsch een gelegenheid om te gaan zitten. In de eetrust moest Visser staande in het water, dat hem boven de knieën reikte, zijn middagmaal nuttigen. Na den middag werd het water voortdurend dieper en liep de patrouille tot over de heupen in het moeras. Voorzichtig ging men nu voorwaarts. Kwam een voet in een diepen kuil terecht, dan steeg het water Visser ineens tot aan de borst. Zoo zette hij den marsch nog tot omstreeks drie uur voort.

„Er komt een beetje stroom in het water, luitenant,” zei de voorste fuselier. Nu werd het uitkijken. Want dit wees er op, dat er ergens onder water een rivierloop

moest zijn, waardoor het water naar het zuiden stroomde. De oevers van de moerasriviertjes waren altijd zeer steil en de voorste kapper liep dus gevaar om ieder oogenblik kopje onder te gaan. Visser ging daarom direct achter hem loopen om hem in zijn nek te grijpen als hij in het water zou verdwijnen en voetje voor voetje ging men nu vooruit. Plotseling schoot de man onder water. Visser greep hem nog tijdig bij zijn draagmand en met behulp van den anderen kapper sleepte hij hem weer in ondiep water.

Nu moest de tocht wel worden opgegeven. Visser besloot een eind bovenstrooms van het bivak waar hij de prauwen had achtergelaten opnieuw een doorsteek te probeeren, vlak langs den voet van het heuvelterrein. Want de kleinsten van de dwangarbeiders liepen het laatste uur al met het water tot aan hun oksels. Het slaan van een brug over de rivier, waarvan de oevers diep onder water stonden, zou heel veel tijd kosten en dan had hij toch nog geen zekerheid, dat hij het diepste punt van het moeras had bereikt. Visser gaf dus het bevel tot den terugtocht.

Nu vorderde men ongeveer tweemaal zoo snel, omdat niet gekapt behoefde te worden. Visser zette den terugmarsch nog twee uur voort. Toen werd weer bivak betrokken onder een in dikke stralen neervallenden regen. Maar het vooruitzicht, dat men den volgenden middag weer op hoogen grond bivak zou betrekken, maakte dat de stemming heel wat beter was.

De volgende marschdag ging snel voorbij. Toen allen weer drogen grond onder de voeten hadden, bleek dat de kleeding deerlijk gehavend was. Men was onder water aan uitstekende takken blijven hangen en had daardoor vele winkelhaken opgelopen. Het werd tijd,

dat men alles weer eens kon drogen en verstellen. Allen waren dan ook blij, toen men weer in Prauwenbivak terug was. In die enkele dagen van voortdurenden regen en het loopen in het halfduistere oerwoud was de huidskleur van alle deelnemers merkwaardig opgebleekt. Men had behoefte aan zonlicht, maar de zon bleef achter de wolken verscholen.

In het Prauwenbivak was niets bijzonders gebeurd. Ook daar had men dagen achtereen geen zon gezien. Het water in de rivier was dan ook belangrijk gestegen. Visser besloot den volgenden dag de rivier verder op te varen, tot de voet van de heuvels bereikt was. Daar zou hij een rustdag houden en dan opnieuw een doorsteek probeeren.

De tweede doorsteek

REEDS den volgenden morgen voer Visser weer met zijn patrouille de Noordwestrivier verder op. De stroom was weldra zoo sterk geworden, dat men er niet meer tegen op kon roeien. Sergeant Gaspers had echter tijdens den landtocht van Visser lange stokken laten kappen, waarmede men nu de prauwen tegen den stroom in vooruitboomde. Op punten, waar de stroom te sterk was, sprong een deel van de bemanning op de rolsteenbank en werd de prauw aan een rotantouw tegen den stroom in gesleept. Men volgde zoo lang mogelijk de stroomluwte van een uitspringende bocht, tot men op het uiterste punt den fellen stroom tegen kreeg. Dan stapten allen in en stak men pagaaierende over naar den anderen oever, om daar weer van de stroomluwte, die door de tegenoverliggende bocht ontstond, te profiteeren.

Die oversteek was altijd een gevaarlijke onderneming, als er op dit punt boomversperringen in de rivier lagen. Natuurlijk waren de boven water uitstekende stammen niet gevaarlijk. Men kon die gemakkelijk vermijden. Maar een deel van de stammen lag onder water. Die

kon men niet zien als zij zoo diep lagen, dat zij geen stroomrafeling meer veroorzaakten aan de oppervlakte, maar dikwijls lagen zij dicht genoeg onder het watervlak, dat zij een prauw deden kantelen als deze er tegenaan botste.

Visser voer voorop met zijn prauw. Hij had een ervaren prauwbemannig. Scherp speurden de pandjarwala en de voorin zittende menschen bij zoo'n oversteek naar de stroomrafelingen. Van tijd tot tijd stond er een op, als hij meende een onder water liggenden stam te onderkennen. Als dan de prauw van Visser een eind de rivier in was gestoken en de weg veilig was, volgden de andere prauwen na elkander, precies dezelfde route, zoo hard mogelijk roeiende, om zoo min mogelijk door den stroom terug te worden geworpen.

De dag verliep zonder ongelukken. Sterker en sterker werd de stroom. De bemanning was nu meer uit dan in de prauwen. Enkelen stonden tot over de knieën in den sterken stroom om de prauw in den goeden koers te houden, terwijl de anderen uit alle macht aan de vanglijn trokken. Tegen drie uur in den middag was men den voet van de heuvels dicht genaderd. Visser besloot nog één lange rantau te nemen en dan over te steken naar den oever, vanwaar hij zijn tweede poging om de groote rivier westelijk van de Noordwestrivier te bereiken zou aanvagen.

Moeizaam zwoegde de prauwbemannig tegen den sterken stroom op en eindelijk maakte Visser zijn laatsten oversteek. De rivier scheen hier vrij van boomversperringen te zijn. Men was nog maar enkele tientallen meters van den tegenoverliggenden oever af, toen de prauw plotseling met een daverenden slag met haar voorsteven tegen een onder water liggenden stam sloeg

en een gevaarlijken zwaai naar stuurboord maakte. Het prauwlichaam sidderde onder den harden klap. Rammelend sloegen een paar petroleumblikken over boord. Maar gelukkig raakte men gauw los van den stam en kwam men ditmaal met den schrik vrij.

„Awas, kajoe!” (Pas op, een boom!) gilde de djoeroemoedi de volgende prauw toe, die zich onmiddellijk een eind liet afzakken om den onder water liggenden stam te vermijden. De andere prauwen volgden de nieuwe route en weldra was het heele prauwentransport zonder verdere ongelukken overgestoken. De prauw van Visser had een leelijken barst gekregen en een van de dwangarbeiders moest voortdurend het water uithoozen. Maar men was nu bijna bij het eindpunt. Een paar honderd meter verder lag, achter den tandjoeng, een veilige bocht met weinig stroom, waar Visser bivak betrok. Zijn prauw werd ontladen en op de rolsteenbank getrokken. De scheur werd den volgenden dag gedicht met werk, waarover een reep petroleumblik werd gespijkerd.

Het weer was in den middag opgeklaard en de zon scheen aan een onbewolkten hemel, toen Visser met zijn patrouille het nieuwe bivak betrok. Den volgenden morgen zou hij een rustdag houden. Wat een weelde om eindelijk eens uit de modder weg te zijn. Visser verlangde naar een verfrisschend bad in het koude, snel stroomende rivierwater. Ook onder de menschen heerschte een opgeruimde stemming. Alles werd uit de prauwen geladen en de vivres werden tegenover het deel van het marschbivak, waar de soldaten lagen, onder een afdak van bladeren geborgen.

De zon stond al laag aan den horizon, toen Visser met zijn sloffen, handdoek en zeep in de hand naar de rivier

ging om zijn bad te nemen. Hij ging plat op de steenbank liggen en liet het heldere koude water, dat alle vermoeidheid wegvaagde, over zich heen stroomen. Het kostte hem moeite om van het koele nat afscheid te nemen en naar zijn tent terug te gaan. Een bad in de rivier was eigenlijk de eenige weelde, die iemand ten deel viel als men op patrouille was.

Den volgenden dag moest alles voor den doorsteek in gereedheid worden gebracht. Al vroeg in den morgen waren dwangarbeiders en fuseliers naar de rivier gegaan, om hun kleeren te wasschen en weldra was de rolsteenbank bedekt met kleedingstukken en schoenen op stokken om het water goed er uit te laten druipen en ze in de zon te drogen. Men deed zich nog eens extra te goed aan het rantsoen van katjang hidjoe (groene erwten, geneesmiddel tegen berri-berri) en Javaansche suiker, dat tijdens een landpatrouille niet werd uitgegeven, maar op een rustdag werd uitgedeeld voor veertien dagen ineens. Ook Visser werd dien middag bij de thee door Paraga getrakteerd op koekjes van fijngestampte katjang hidjoe en bruine suiker, die niet kwaad smaakten, maar hem zwaar op de maag lagen.

's Middags werd alles voor den landtocht gereedgemaakt en werd een rantsoen vivres voor vier dagen uitgereikt. Djasmin zou ditmaal met de fuseliers, die den vorigen tocht hadden meegemaakt, en enkele dwangarbeiders, die fysiek minder geschikt waren, in het Prauwenbivak achterblijven. Sergeant Gaspers zou met Visser meegaan.

Gaspers was een kleine, kwieke kleurling. Als verwaarloosd soldatenkind had een familielid hem uit den kampong gehaald en was hij al op jeugdigen leeftijd op de pupillenschool te Gombong terechtgekomen, waar

hij in strenge tucht was opgevoed. Op achttienjarigen leeftijd was hij soldaat geworden en snel tot den rang van sergeant opgeklommen. Hij was een zeer goed onderofficier, die uitmuntend met zijn ondergeschikten kon omspringen. Hij leefde echter (evenals overigens de Zeeuwen in het moederland) op gespannen voet met de h's en de g's. Hij noemde zichzelf dan ook steeds Haspers. En Visser, die meende, dat hij Gaspers heette, vroeg hem:

„Hoe heet je nu eigenlijk precies, Gaspers of Haspers?“
„Nee, luitenant,“ antwoordde hij toen, „ik heet niet Haspers met een G, maar Gaspers met een H.“

Visser, die nog net even wijs was, vroeg maar niet verder, maar droeg hem op de vivres, die achterbleven in het Prauwenbivak, schriftelijk over te geven aan Djasmin. Gaspers keek verbaasd op en brak zich het hoofd, waarom de luitenant dat deed. Maar uit de onderteekening kon Visser nu vaststellen, dat hij Gaspers met een G heette. Sedertdien werd hij door de officieren echter altijd Gaspers met een H genoemd. Gaspers was op patrouille een uitmuntende hulp. Hij sprak goed Javaansch, dacht altijd overal aan, kende alle foefjes en slimigheidjes van dwangarbeiders en fuseliers. Hij was altijd overal waar men hem niet verwachtte, had zin voor humor en wist toch behoorlijk den wind onder zijn menschen te houden, die hem graag mochten. Gaspers dacht aan alles, had veel initiatief en nam zijn chefs veel werk uit de hand.

Den volgenden dag marcheerde Visser voor de tweede maal af om een poging te doen de onbekende rivier in het westen te bereiken. Hij liep eerst in westelijke richting langs den voet van het heuvelterrein, steeds naar het noorden uitwijkende zoodra hij in een gebied

kwam, waar tusschen de wortels van de boomen de ademhalingswortels weer te voorschijn kwamen. Maar de heuvels weken sterk naar het noorden terug en om de goede richting te houden, moest hij het heuvelterrein wel rechts laten liggen. Lang kon hij dat niet volhouden, want weldra liep men weer tot over de enkels in het moeras. Door de zware regens was blijkbaar de oppervlakte van het moerasbosch tijdelijk aanzienlijk uitgedijd.

Hij besloot dus den eersten heuvelrug, die aan het moerasbosch grensde, te volgen. Daardoor maakte hij wel een omweg, maar liep hij geen kans meer om weer in het moeras te blijven steken.

Zoo liep men dagen achtereen over een rug in west-noordwestelijke richting. Het weer was al spoedig omgeslagen en herhaaldelijk viel er zware plensbui. Maar iederen dag beleefde men wat anders in het oerbosch of viel er iets nieuws op te merken, waardoor de een-tonigheid van het patrouilleeren werd verbroken. In het bosch, dat nooit, zooals in Europa, uit enkele boomsoorten, bijvoorbeeld dennen of sparren of beuken bestaat, maar uit een groot aantal verschillende boomsoorten is samengesteld, trok vooral het groote aantal eiken en wilde mangistanboomen de aandacht. Helaas waren de vruchten van deze mangistans niet eetbaar. Talrijk waren ook de boomen, waarbij de bloemen en vruchten direct aan den hoofdstam en niet aan de takken groeiden. Ook het dierenleven manifesteerde zich op een eigen, voor Nieuw-Guinea typische wijze. Herhaaldelijk werden in het oerwoud de uitwerpselen van casuarissen gevonden, waarin vruchtkernen voorkwamen zoo groot als een mansvuist. Toch duurde het nog eenige dagen voor Visser den eersten casuaris in het wild zag. Een der

kappers zag het dier op een dertigtal meters voor zich uit, terwijl het statig voortschreed, speurende naar afgevallen vruchten. Hij waarschuwde Visser en deze sloop naderbij met zijn jachtgeweer, dat met groven hagel was geladen. Toen Visser op vijftien à twintig meter genaderd was, hief het beest den langen nek statig op en keek hem verbaasd aan. Het schot knalde en het dier viel bewusteloos neer. Visser had het een schot hagel in den kop gejaagd. Een fuselier snelde naar voren en hakte den kop af. Het duurde echter nog wel enkele minuten, voor de stuiptrekkingen van de machtige pooten, die gemakkelijk in staat zijn een mannendij te verbrijzelen, ophielden.

De casuaris was spoedig geplukt en dwangarbeiders en fuseliers bewaarden de eigenaardige veeren om er souvenirs van te maken. Daarna werd het beest schoon-gemaakt. Het vleesch werd in bladeren gewikkeld en meegenomen, om straks in het bivak verdeeld te worden. Velen namen groote stukken van het karkas en den hals mee om er soep van te koken. Voor de menschen was het een buitenkansje, want ieder kreeg een flink stuk vleesch, dat echter uitmuntte door bijzondere taaiheid. Visser schoot op dien tocht ook zijn eerste paradijsvogels. Meestal zaten de dieren in den top van zeer hooge boomen en het was moeilijk om hen tusschen de takken door onder schot te krijgen. Het vleesch van de eerste vogels, die hij gevild had, deed hij weg, totdat Gaspers hem er op attent maakte, dat dit voortreffelijk smaakte. Dit bleek inderdaad het geval en voortaan reserveerde Visser dat vleesch voor zichzelf.

In het bosch groeiden veel orchideeën, maar de meeste hadden kleine bescheiden bloemetjes. Visser verzamelde de planten voor de botanische collectie. Toen hij eens,

terwijl het bivak werd gemaakt, in de buurt daarvan rondliep, snoof hij een verpestende krogenlucht op. Hij wilde weten van welk dier de lucht afkomstig was, want zelden vindt men in de rimboe cadavers van beesten. Een enkele maal komt dat wel voor, als er een besmettelijke ziekte onder de varkens heeft geheerscht. Maar overigens vindt men nooit gestorven dieren in het bosch. Dieren, die voelen dat hun einde nadert, verbergen zich om ongestoord te sterven.

Visser ging dus op de lucht af, die steeds intenser werd. Hij zag echter nergens een cadaver liggen. Toen ontdekte hij op een stam een orchidee met prachtige gele bloemen, die een verpestenden stank verspreidden. Enkele blauwe aasvliegen zoemden om de bloemen heen. Deze werden door de lucht aangetrokken en zorgden voor de bevruchting der bloemen.

Zoo vlogen de dagen om. Op den zevenden dag kwam men plotseling voor een lichte plek in het oerwoud. Visser dacht eerst, dat het een omgevallen woudreus was, die in zijn val een deel van het oerwoud had mee-gesleept. Maar de lichte plek breidde zich uit.

„Roepanja kali besar, toean” (Het lijkt wel een groote rivier, mijnheer), zei de voorste kapper.

De patrouille liep al eenige uren in de vlakke, omdat de heuvelrug ineens scherp naar het noorden afboog, zoodat Visser geen uitzicht op het terrein had. Zou het werkelijk de lang gezochte rivier zijn? De kappers versnelden den pas. Het bosch werd steeds lichter. Ineens riepen de kappers:

„Wij zijn aan de groote rivier, mijnheer.”

Voor hem lag een rivier, die even breed was als de Noordwestrivier. Zij bandjirde sterk en de rolsteenbanken lagen onder het geelbruine water. Visser volgde de

rivier stroomopwaarts en betrok om vier uur aan haar oevers een bivak. Voorloopig noemde hij de nieuw ontdekte rivier de A-rivier. Hij had zijn doel bereikt. Nu moest hij nog een geschikt punt vinden om een panoramaschets van het Centrale Bergland te maken en de toppen daarvan aan te peilen.

Den volgenden morgen volgde hij de A-rivier stroomopwaarts, tot de eerste heuvelrug bereikt werd. De stroom brak hier door een kalkrug heen en versmalde zich tot op een breedte van zestig meter, doch was daarbij zeer diep. Op het hoogste punt van den rug stond een geweldige woudreus. Lianen, zoo dik als een mansarm, slingerden zich langs den stam tot aan de onderste takken. Visser zond twee dwangarbeiders, die geoefend waren in het maken van observatieposten, den boom in. Langs de lianen klauterden zij omhoog en weldra hadden zij de onderste takken bereikt.

Hij had den troep aan laten sluiten en stond met Gaspers te praten, toen plotseling boven hun hoofden een heftig gersitsel van bladeren en een gekraak van takken weerklonk. „Awas, awas” (Pas op, pas op), werd uit den boom gegild. Instinctmatig deed Visser een sprong zijwaarts naar den stam toe. Hij dacht, dat een der dwangarbeiders uit den boom viel. Gaspers bleef verstijfd van schrik staan en keek angstig naar boven. Tusschen hen in viel een groote bruingrijze bal neer, die tot Visser's stomme verbazing veerkrachtig opsprong en met een geweldigen sprong in de rimboe verdween.

„Ik schrok mij lam, luitenant,” zei Gaspers, „het was maar een boomkangoeroe. Ik dacht, dat het een kettingbeer was, die uit den boom viel.”

„Nou, ik ook,” zei Visser. „Jammer, ik heb niet veel van het beest gezien in de consternatie.”

„Zij zijn vrij groot, luitenant,” zei Gaspers. „Eens heb ik er eentje een eind van mij af, tijdens een patrouille, uit een boom zien springen. Maar je krijgt ze nooit onder schot. Meteen springen zij de rimboe weer in.”

De dwangarbeiders zaten nu hoog in den boom en riepen, dat zij over de voorliggende heuvels heen konden zien, maar dat het Centrale Bergland in wolken was gehuld.

Visser besloot bivak bij den boom te betrekken en daar een observatiepost te laten bouwen. Aan den voet van den heuvel liep een beekje met goed drinkwater.

Spoedig was het nachtbivak gereed en Gaspers wees een corvee aan om materiaal te gaan kappen voor het observatie-platform, dat in den boom moest worden gemaakt. Lange rotan-lianen werden in het bosch gekapt, waarvan een touwladder werd gemaakt tot aan den onderste grooten tak. Vandaar uit werden ladders gebouwd naar de volgende takken en naar het platform van rondhout, dat boven in de kroon werd gebouwd. Visser had geluk. Het regende dien middag niet. Gewoonlijk trokken dan tusschen vier en zes uur 's middags de wolken en nevels weg en had men zicht op het Centrale Bergland. De dwangarbeiders klommen met de theodoliet-boussole in hun draagmand op den rug den boom in en Visser volgde met zijn schetsboek en meetboek.

Van zijn observatiepost had hij een grootsch uitzicht op het machtige gebergte, dat voor hem lag. Donkerblauwe, hooge toppen lagen daar in geweldige ketens achter elkander. Op den voorgrond slingerde zich de gele A-rivier door het heuvelland, waar nog slierten nevels over hingen.

De dwangarbeiders hadden, op het platform aangekomen,

de meetinstrumenten uit het petroleumblik gehaald. Maar Visser moest eerst zijn panoramaschets maken, voor hij kon gaan meten. Recht vooruit trokken de wolken op en hij begon de toppen in te schetsen. Naarmate het later werd, verdwenen de wolken geleidelijk aan. Nu kon hij ook het westelijk deel inschetsen. Maar in het oosten, rondom den Wilhelminatop, bleven de wolken hangen.

Het was half zes geworden, eer Visser klaar was met het midden en de westelijke helft van zijn panoramaschets. Hij stelde de theodoliet-boussole op en begon de verschillende toppen aan te peilen, totdat de duisternis begon in te vallen. Het doel van deze peilingen was om daarmee de plaats van verschillende toppen in het Centrale Bergland vast te leggen. Had men uit drie punten, waarvan de plaats op de kaart bekend was, kruispeilingen gedaan op eenzelfde top, dan was het snijpunt dier peilingen de plaats van den top.

Toen het donker werd, pakte Visser de theodoliet-boussole in het petroleumblik en liet hij de draagmand aan het platform vastbinden. Hij bleef tot het laatst toe op den observatiepost, in de hoop, dat hij zicht op het bergcomplex van den Wilhelminatop zou krijgen. Maar tevergeefs: dikke wolkenluiers bleven het sneeuw-mysterie van den top omhullen.

Het was al bijna donker, toen Visser zijn tent binnestapte. Paraga had de petroleumlamp al aangestoken. Ruischend gleeed het water van de A-rivier in de diepte van het dal naar zee. Van tijd tot tijd borrelde het dof op. In het bosch begonnen krekels en cicaden te snerpen. Het begon zachtjes te regenen. Als het dien nacht hard zou regenen, zou er den volgenden morgen kans zijn op goed zicht van ongeveer kwart voor zes tot half acht.

Tegen middernacht vielen zware buien. Maar toen de schildwacht hem om half zes kwam wekken, was de regen opgehouden. Visser had veine. Toen hij op zijn vijftig meter hoogen observatiepost aankwam, was het bergpanorama in het westen geheel vrij van wolken. Hij stelde zijn meetinstrument op en begon weer te meten. Zoo verdiept was hij in zijn meetwerk, dat hij het oostelijk deel van het panorama vergat.

„Goenoeng Es, toean, liat Goenoeng Es” (De ijsberg, mijnheer, kijk, de ijsberg), riepen plotseling opgewonden de beide dwangarbeiders.

Visser schrok op. Overweldigend schoon was het gezicht op den met sneeuw en ijs bekroonden koepel van den Wilhelminatop, die boven een krans van wolken uitstak. Visser kreeg een prop in de keel. Die reine, witte sneeuwkoepel te midden van de machtige blauwe bergmassieven wekte een adembeklemmende emotie in hem op. Ook de beide inlanders schenen overweldigd te zijn door het schouwspel.

Maar er was geen tijd te verliezen. Uit het dal kolkten de wolkenmassa's omhoog. Visser richtte zijn theodoliet op den top, waarvan de ligging bekend was; hierdoor kreeg hij omgekeerd één peiling op zijn eigen standplaats. Hij was net op tijd, want even later was de top weer in de wolken verdwenen.

Het was goed weer en de zon scheen. Uit de dalen kropen groote wolkenmassa's omhoog en tegen half acht was het Centrale Bergland in de nevels verdwenen. Visser daalde naar beneden af. Hij had honger gekregen. Dien morgen had hij alleen een kop koffie gehad en de nasi-goreng smaakte hem best.

Hij hoorde hoe de beide dwangarbeiders, die met hem in den boom hadden gezeten, ondervraagd werden

over den sneeuwtop, dien zij hadden gezien. Uit hun antwoorden bleek, dat zij zeer onder den indruk waren gekomen van het machtige schouwspel, dat zich aan hun oogen ontrold had. Toen hoorde hij de stem van een practisch mensch onder de dwangarbeiders zeggen: „Ik begrijp niet, waarom jullie je zoo druk maakt over den Goenoeng Es. Die Blanda's (Hollanders) zijn toch rare menschen. In de ijsfabriek van Petodjo in Batavia maken zij ijs voor drie centen per pond en hier sparen zij kosten noch moeite om den Goenoeng Es te bereiken. Wat voor nut heeft dat nou?”

„Ach, stommerd, jij hebt ook nog nooit het wonder van den Goenoeng Es gezien,” was het rake antwoord. Daar kon hij het mee doen.

„Dat kan mij ook niets schelen,” zei de mopperaar, „geef mij maar liever een glaasje stroop soesoeh (schaafijs met stroop). Ik zal blij zijn, als ik levend weg kom uit dit land.”

Ook Timitiran scheen dien morgen erg uit zijn humeur te zijn. Hij liep met een woedend gezicht spiedend door het bivak als zocht hij naar iets.

„Ben je iets kwijt, Timitiran?” vroeg Gaspers.

„Ja, sergeant, mijn rijst,” zei Timitiran. „Vannacht ben ik om twee uur opgestaan en heb ik mijn pannetje rijst gekookt en naast mijn hoofd neergezet. Toen ik vanmorgen wakker werd, was de rijst gestolen en het pannetje was leeg.”

„Zoo, is het weer zoover?” zei Gaspers. „Jammer, dat je dien gladakker niet gesnapt hebt, Timitiran. Dat zal wel een van de nieuwelingen zijn. Wacht, ik zal je wat rijst geven. Er kan een blik opengemaakt worden, want vanmiddag is het toch fourageeren.”

Diefstal van rijst kwam op patrouilles nogal eens voor.

Wel werd het volle rantsoen rijst meegenomen, maar om de dragers niet te zwaar te belasten, werd de toespijs verminderd en geen katjang hidjoe meegevoerd. Het rantsoen moest dan maar worden aangevuld met wat er op patrouille bij werd geschoten en met palmiet. Gewoonlijk verbruikten de menschen dan de eerste drie dagen reeds het grootste deel van hun rijstrantsoen, zoodat er den vierden dag meestal nog maar een half rantsoen over was. Het was nu de achtste marschdag en 's middags zou pas worden gefourageerd voor de volgende vier dagen.

Visser zond twee dwangarbeiders uit met zijn jachtgeweer om wild te schieten voor de patrouille en gaf zes vischlijnen uit om in de rivier te vissen. Kort daarop klonken achter elkaar vier schoten.

„Die schieten op een zwerm kroonduiven, luitenant,” zei Gaspers. Als men een van de dieren neergeschoten heeft, vliegen de andere niet weg, maar kijken met hun roode kraaloogen verbaasd rond, alsof zij niet begrijpen waar de knal vandaan komt. Pas na het vierde of vijfde schot vliegt de rest weg.

Veel later klonk heel in de verte weer een schot.

Toen de jagers tegen den middag terugkwamen, hadden zij vier kroonduiven geschoten, die een hunner aan een draagstok droeg. De fraaie gesterde kronen hadden zij afgesneden en in een lap gewikkeld, om beschadiging te voorkomen. Zij vertelden ook, dat zij een groot varken geschoten hadden, maar dit niet mee hadden kunnen nemen. Dit was maar een uitvlucht. Een van hen, een Palembang, had godsdienstige bezwaren om het dier te dragen.

Maar Kamiso en Timitiran hadden daar heelemaal geen bezwaar tegen. Zij trokken er onmiddellijk met een der

jagers op uit en kwamen na eenigen tijd met een groot varken het bivak binnen, dat volgens de regels van de kunst door de beide Timoreezen werd schoongemaakt en verdeeld.

Het aantal gegadigden voor een stukje kebo hoetan (boschkarbouw) onder de militairen en dwangarbeiders bleek vrij groot te zijn. Gaspers gaf het kroonduivenvleesch aan de Mohammedanen, die te vast in de leer waren, en toen de visschers nog met tien à twaalf kg baoeng, een soort meerval met dikken platten kop, thuiskwamen, heerschte er 'n opgewekte stemming in 't bivak. Dien middag voltooide Visser zijn panoramaschets en de peilingen op de Centrale Keten en den volgenden morgen werd de terugtocht aanvaard met ongeveer de dubbele marschsnelheid van den heenmarsch. Principeel betrok Visser nooit een bivak waar hij vroeger al eens overnacht had, maar liet hij telkens een nieuw nacht bivak maken. De kansen op infectie van malaria en dysenterie waren in een oud marschbivak altijd vrij groot.

De dagen verliepen snel. Op den vierden en laatsten marschdag was Visser al vroeg op marsch gegaan. Het was een nare, regenachtige dag en hij voelde zich wat rillerig. Het middagmaal smaakte hem niet erg. Tegen twee uur, toen men nog een uur loopen van het Prauwenbivak af was, werden zijn beenen loodzwaar en deden zijn knieën hem pijn. Nog drong het niet tot hem door, wat er aan de hand was. Toen werd hij door een rilling overvallen en kreeg hij hevige pijn in zijn oogballen. Ziezo, dat is een malaria-aanval, dacht hij. Ik zal nog een uur moeten doorloopen eer ik thuis ben. Het bloed joeg hem door de aderen, zijn slapen klopten hevig en hij had moeite om door te blijven loopen.

Eindeloos lang leek hem dat laatste uur toe. Toen werd het eindelijk lichter in het bosch. Goddank, dat was de Noordwestrivier en het kamp.

Het werd wazig voor zijn oogen. Djasmin kwam zich melden. Er was niets bijzonders voorgevallen. Weldra kwamen ook zijn dragers binnen. Visser ging op een petroleumblik zitten.

„Schiet op met de tent, Timitiran, ik heb koorts,” zei Visser.

De beide Timoreezen keken hem schichtig aan en schenen te denken: De luitenant heeft het goed te pakken.

Paraga haalde zijn droge pyama te voorschijn en hielp hem met het uitdoen van zijn schoenen en slobkousen.

„Ik zal dadelijk warme melk voor u maken, mijnheer,” zei hij.

Kort daarop kwam Gaspers binnen. „Hebt u malaria, luitenant?” vroeg hij.

„Ja, Gaspers, maar het zal morgen wel over zijn. Wij gaan morgen terug naar Stoomsloepbivak. Maak alles maar voor het vertrek klaar.”

Visser legde den thermometer aan, die weldra 40,1 aanwees. Hij had dus een normalen malaria-aanval. Toen Paraga met de warme melk kwam, dronk hij die zoo gloeiend mogelijk op en wikkelde zich in zijn soldatensprei. Na eenigen tijd begon hij plotseling hevig te transpireeren. Hij nam een gram kinine in en de koorts daalde nu snel, terwijl de pijn in zijn oogballen en boven de knieën belangrijk verminderde. 's Avonds was hij koortsvrij. Hij sliep vast dien nacht, maar voelde zich den volgenden dag toch nog zwak ter been. Gelukkig, dat hij niet behoefde te marcheeren en in de prauw den tocht kon vervolgen.

Allen verlangden naar huis en nog voor zessen zat alles in de prauwen klaar voor de afvaart. De waterstand in de rivier was belangrijk lager dan tijdens de opvaart. Blijkbaar had het de laatste dagen in het gebergte niet geregend.

„Dat zal uitkijken zijn in de boomversperringen, luitenant,” zei Gaspers tot Visser.

„Ja, Gaspers. Ik hoop niet, dat ons dat een paar prauwen en misschien ook menschen zal kosten,” gaf Visser ten antwoord. „Is alles klaar voor den afmarsch?”

„Jawel, luitenant.”

Visser gaf van den wal af strenge instructies aan de stuurlieden, die in de prauwen zaten. Iedere prauw moest precies de route volgen, die de voorste nam. Zou echter een der prauwen omslaan in een boomversperring, dan moesten de roeiers in de prauwen, die er goed doorheen waren gekomen, direct op hun zitplaats van front veranderen, tegen den stroom inroeien en menschen en goederen van de omgeslagen prauw trachten te redden. Visser stapte in, gaf het vertreksein en voer met zijn prauw aan het hoofd van het transport af. De roeiers pagaaiden krachtig stroomafwaarts, om voldoende vaart in de prauw te houden. De djoeroemoedi's hielden het midden van de rivier en vuurden de roeiers aan, zoodra de stroomsnelheid toenam. Want zonder voldoende vaart in de prauw konden zij het vaartuig moeilijk in den goeden koers houden. Mandoer Oebit, die anders altijd djoeroemoedi was, zat nu op de voorplecht. Want bij het afvaren van de rivier had de pandjarwala een veel moeilijker en verantwoordelijker taak dan de djoeroemoedi. Van tijd tot tijd stond hij recht op in de prauw om de juiste route in de boomversperring te verkennen.

De eerste boomversperringen waren reeds genomen. Het ergste moest echter nog komen. Bij het omslaan van een bocht lag plotseling een der dichtste versperringen voor de prauw. Oebit stond rechtop om een doorgang te zoeken. Hij stuurde op een gat in de versperring aan stuurboord af. „Dajoeng, dajoeng, keras,” riep hij. (Roeien, hard roeien.) Men roeide uit alle macht en de prauw schoot met groote vaart door het water.

Plotseling gilde Oebit: „Links houden, links houden,” en met alle macht werkte hij den boeg van de prauw met zijn pagaai naar links. Op het laatste moment had hij de lichte stroomrafeling ontdekt van een onder water liggenden stam. Maar een botsing had hij niet geheel kunnen vermijden. De prauw bonkte aan stuurboordzijde tegen den stam aan, maakte een vervaarlijken zwaai, maar schampte ten slotte langs de hindernis heen. De djoeroemoedi keerde zich om en riep naar de volgende prauw: „Awas, kajoe!” (Pas op, een stam!) De volgende prauw week bijtijds uit en ook de derde kwam er goed door. Maar de vierde prauw liep boven op den stam. Het voorste gedeelte vloog omhoog en werd versplinterd. Dwangarbeiders en militairen werden er uit geslingerd. Het achterste stuk liep in een oogwenk vol, werd door den stroom weggedrukt, dreigde vast te raken in de boomversperring en het gat af te sluiten. Een ramp leek onvermijdelijk, daar de volgende twee prauwen niet meer uit konden wijken. Maar op het laatste oogenblik drukte de stroom het eene einde van de versplinterde prauw weer los van den onder water liggenden stam, zoodat de prauw, die het eerst volgde, bonkend langs de hindernis kon schuiven. Intusschen hadden de drie prauwen, die de versperring

gepasseerd waren, direct vaart geminderd. De bemanning veranderde onmiddellijk van front, roeide tegen den stroom in naar de plaats van het ongeluk en vischte de drenkelingen op. Een dwangarbeider, die niet zwemmen kon, had zich gelukkig drijvende weten te houden door zich vast te klampen aan een petroleumkist met twee dichtgesoldeerde blikken thee. Aan het achterste deel der prauw waren de karabijnen en het leergoed van de twee militairen, die deel uitmaakten van de bemanning, vastgebonden en dit kon worden gered. Maar enkele blikken met kleeding van fuseliers en dwangarbeiders zonken en gingen verloren.

De andere prauwen kwamen alle goed door de hinderenis heen. Visser gaf het sein om den tocht weer voort te zetten. Men moest nog twee boomversperringen passeeren. Zij lagen echter in veel stiller water en tusschen de boven de rivier uitstekende boomen waren veel wijdere doorgangen. Toch was er telkens een zekere spanning als een prauw tusschen de stammen doorschoot. Maar gelukkig vonden geen ongelukken meer plaats en na een uur roeien was het transport in rustig diep water gekomen.

Iedereen had nu haast om thuis te komen. Maar pas tegen vier uur verscheen om een bocht het eilandje in de rivier vlak boven het Stoomsloepbivak en weldra gleed de prauw van Visser door de vernauwing stroomafwaarts. „Slamat-o!” juichte de bemanning van zijn prauw. In verwonderlijk korten tijd stond de heele bezetting van Stoomsloepbivak aan den kant om de terugkeerenden te ontvangen.

Siebert kwam Visser tegemoet en keek hem scherp aan. „Je ziet er beroerd uit, Visser,” zei hij. „Heb je het zwaar gehad op je tocht?”

„Dat ging nogal,” zei Visser, „ik ben wat slap. Ik heb gisteren een malaria-aanval gehad en kruip straks maar weer in mijn nest.”

„Geen wonder,” antwoordde Siebert. „Je hebt dat hier in het bivak natuurlijk opgelopen. Dat is verpest van malaria-muskieten. Ik heb er nog nooit zooveel bij elkaar gezien. Heb je veel zieken gehad onderweg?” „Nee,” zei Visser, „niet zoo heel veel. De gebruikelijke malaria-gevallen en een paar lijdens aan buikloop, maar dat heeft niet veel te beteekenen.”

Beiden wandelden naar de officiersbarak. Siebert's jongen bracht thee en koekjes en Visser vertelde van de wederwaardigheden, die hij op zijn tocht had ondervonden. Het was toch wel weer prettig om een behoorlijk dak boven je hoofd te hebben en in een echten stoel aan een echte djatihouten tafel te zitten.

Dysenterie

DEN volgenden dag kregen alle deelnemers aan de patrouille een dag vrijaf. De kleeding en uitrusting hadden erg geleden en een groote waschdag was hard noodig. Het was dan ook druk in de badgelegenheden langs de rivier, waar voortdurend een tiental menschen aan het wasschen was.

Ook Visser had het druk met zijn journaal en de kaarten, die hij in het net moest teekenen. Gaspers was al vroeg bezig met het opmaken van zijn vivres-rekening en de processen-verbaal voor verloren gegane goederen.

Ook Siebert had het druk. Er waren heel wat malaria-lijders en menschen met voetwonden, die zich ziek kwamen melden. Het ziekenrapport begon om half zeven en pas om tien uur was hij terug in de officiers-barak.

„Je hebt het druk gehad, Siebert,” zei Visser. „Waren er zooveel zieken?”

„Ja,” zei Siebert, „nogal wat voetwonden, een paar geïnfecteerde patjetbeten en eenige gemeene infecties

van koetoe maleo (boschmijten).¹⁾ Die kerels kunnen het krabben niet laten."

"Je hebt goed praten, Siebert, maar je wordt dan ook gek van den jeuk. Het beroerde is, dat je die kleine boschmijten, die zoo groot zijn als een speldepunt, bijna niet onder je huid weg kunt peuteren, als zij zich eenmaal ingevreten hebben. En niets helpt dan om die dieren weg te krijgen, geen salicyl-spiritus, kajoepoetih-olie of blauwe zalf. De laatste dagen hebben wij droog weer gehad op de patrouille en dan heb je het meeste last van die ellendige parasieten. De bulten jeuken zoo, dat je er bijna niet af kunt blijven en behoefte voelt om ze kapot te krabben."

"Zeg, Visser," vroeg Siebert, "heb je al lang dysenteriegevallen bij je patrouille gehad?"

"Ja, natuurlijk, Siebert," zei Visser, "dysenterie is er toch altijd onder den troep, maar erg is dat niet geweest. Een paar druppels cholera-essence op een eetlepel water doen wonderen."

"Nee, Visser, ditmaal is het ernstiger," vervolgde Siebert. "Ik heb een paar typische gevallen van amoebendysenterie geconstateerd en naar wat je mij gisteren vertelde van je eersten moerastocht, vrees ik, dat er heel wat menschen van de patrouille geïnfecteerd zijn. En als dat hier in dit bivak epidemisch wordt, kan het er kwaad uit gaan zien. Als het water twee voet in de rivier stijgt, staat het bivak blank. Daarin schuilt een besmettingsgevaar. Maar het grootste gevaar voor

¹⁾ De Latijnsche naam van de boschmijt is *Thrombidium* van der Sandei. Boschkippen en kangoeroes moeten grooten overlast van deze insecten ondervinden. Vaak zitten zij bij honderdtallen aan den binnenkant van den buidel der kangoeroes.

besmetting leveren de vliegen, waarvan je hier vergeven wordt."

"Ja," zei Visser, „waar komen die beesten toch vandaan? Als je even je thee laat staan, roeien er een paar vliegen met hun acht pooten in rond. Het is hier wel een uitgezocht bivak. Als 's avonds de vliegen gaan slapen, komen wolken malaria-muskieten hen aflossen."

"Ja, veel moois is dit bivak niet," bevestigde Siebert. „Komt de Valk gauw?" informeerde Visser.

"Natuurlijk niet," zei Siebert, „die zal, zooals gewoonlijk, wel een week of langer over tijd zijn. Het schip is nu al een paar dagen te laat. Meeuwsen is erg uit zijn humeur. Hij wil nu eindelijk eens weggkomen. De malaria heeft hem goed te pakken en het wordt tijd, dat hij naar Java gaat."

Visser ging weer aan het werk en begon met een inspectie-tocht door het bivak. Klaassen, de sergeant-bivak-commandant, kwam zich bij hem melden. Blijkbaar had hij de inspectie verwacht en had hij alles een extra-beurt gegeven. Nergens lagen in de omgeving van het bivak ledige conservenblikjes. Dit waren broedplaatsen van muskietenlarven, die in het regenwater, dat zich in die blikjes verzamelde, snel tot ontwikkeling kwamen. Ook de W.C.'s waren goed schoongeschrobd. Het leek Visser te mooi om waar te zijn en hij besloot geregeld tusschentijdsche inspecties te houden op onverwachte momenten.

's Middags kwam Siebert met een bezorgd gezicht uit de ziekenzaal terug.

„Ik heb weer vier dwangarbeiders van je patrouille moeten opnemen in de ziekenzaal, met amoebendysenterie. De eersten, die binnenkwamen, zijn er erg aan toe. Die moet ik al jodoformlavementen geven. Ik vrees, dat

zij het niet zullen halen. Ik hoop nu maar, dat de Valk gauw komt. Dan evacueer ik iedereen van je patrouille, die niet volkomen fit is. Anders infecteeren zij het heele detachement."

„Kom, Siebert, niet zoo somber, het zal misschien nog wel losloopen."

„Je hebt goed praten, Visser, maar ik heb niet voldoende medicijnen om een dysenterie-epidemie te bestrijden. Er is maar een beperkte voorraad bismuthpoeders. Jodoform en laudanum voor lavementen is er ook niet genoeg. Op een groote epidemie heb ik niet gerekend," zei Siebert bezorgd.

„Onzin, man. Je hebt toch voldoende cholera-essence. Dat goedje helpt schitterend en haalt er heel wat lijdens tijdelijk bovenop," merkte Visser op.

„Dat kan wel," zei Siebert, „maar 't geneest de ziekte niet."

„Doen bismuthpoeders dat dan wel?" vroeg Visser.

„Nee," zei Siebert, „die zijn ook niet afdoende. Wij kennen nog geen behoorlijk geneesmiddel tegen amoebendysenterie."

Visser vond Siebert wel wat erg somber. Een stuk of acht dysenterielijders op een sterkte van zeventig man leek hem toch niet ernstig. Die menschen zouden er toch niet direct aan doodgaan. Siebert was soms wat zwaar op de hand, als het zijn patiënten betrof. In alle geval stierven maar bij uitzondering menschen bij het detachement aan dysenterie.

Maar de volgende dagen leek het wel of Siebert gelijk ging krijgen. Iederen dag kwamen er weer nieuwe dysenteriepatiënten bij. De ziekenzaal raakte overvol. Tot overmaat van ramp begon de Noordwestrivier te bandjiren. Het bivak werd in één grooten modderpoel herschepen.

Dat was al zeer ongunstig voor den gezondheidstoestand. Siebert en de ziekenverplegers hadden de handen vol met de dysenterielijders, wier aantal tot over de twintig was gestegen.

Zoo gingen de dagen voorbij. De Valk was nu al veertien dagen over tijd. Meeuwsen was met de stoomsloep en een sloep op sleep naar boven gekomen om de zieken, die geëvacueerd moesten worden met de Valk, maar vast naar het Zwaluw bivak over te brengen. Maar Siebert had hem dit afgeraden met het oog op het infectiegevaar voor het Zwaluw bivak. En Meeuwsen was dus weer onverrichter zake vertrokken.

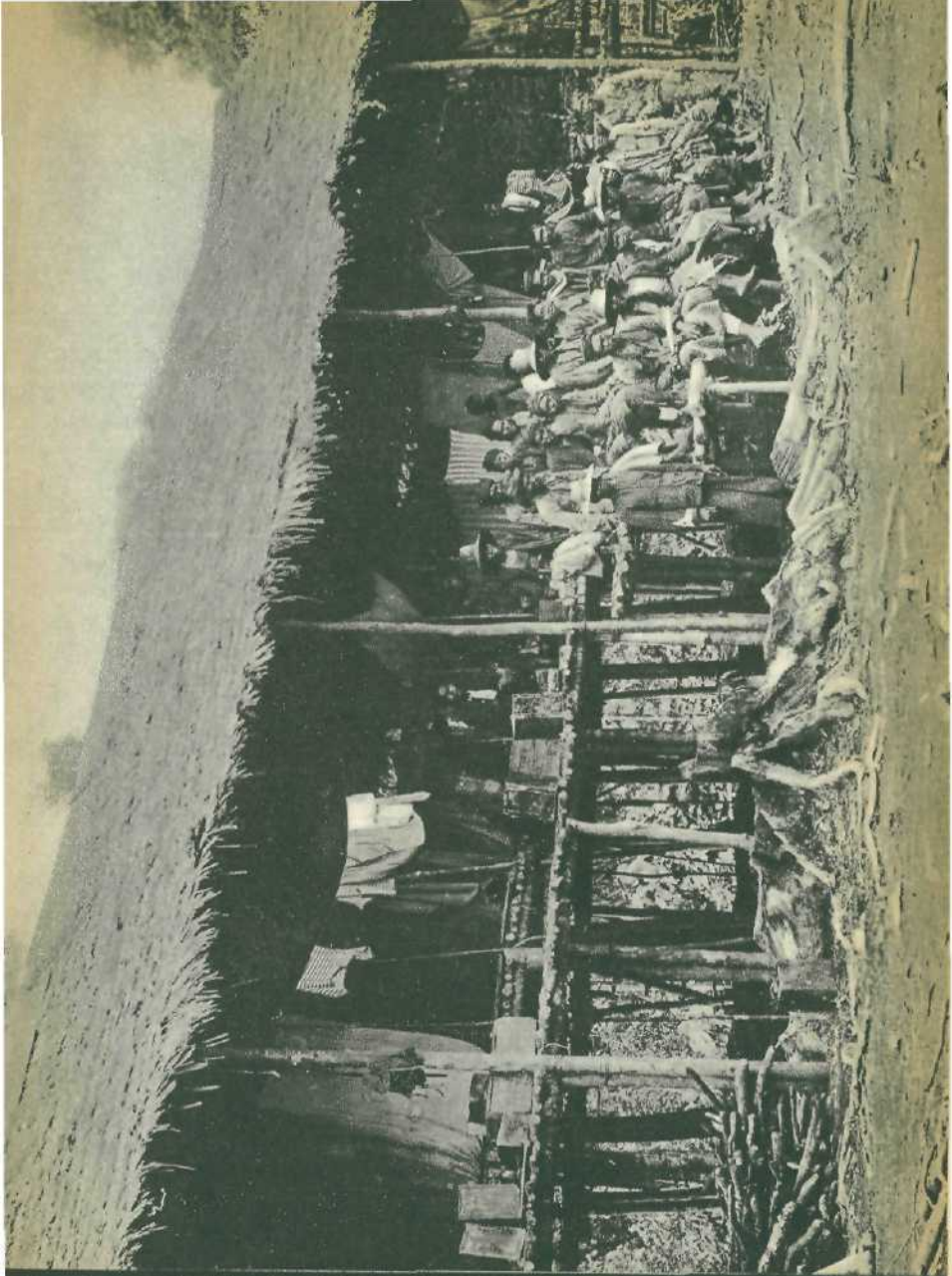
Den volgenden morgen kwam Siebert uit de ziekenzaal terug met weinig opwekkende berichten.

„Vanmorgen zijn twee dwangarbeiders gestorven en de fuselier Krasno zal het wel niet lang meer maken. Mijn beide Europeesche ziekenverplegers hebben nu ook dysenterie en liggen op bed. Dat was ook onvermijdelijk met die verdomde vliegen. Het eene oogenblik zitten die beesten op de faeces van dysenterielijders, en direct daarna strijken ze op het eten neer. Ik begin ook leelijk door den ziekenkost heen te komen. Zou er nog voorraad in het Zwaluw bivak zijn?” vroeg Siebert.

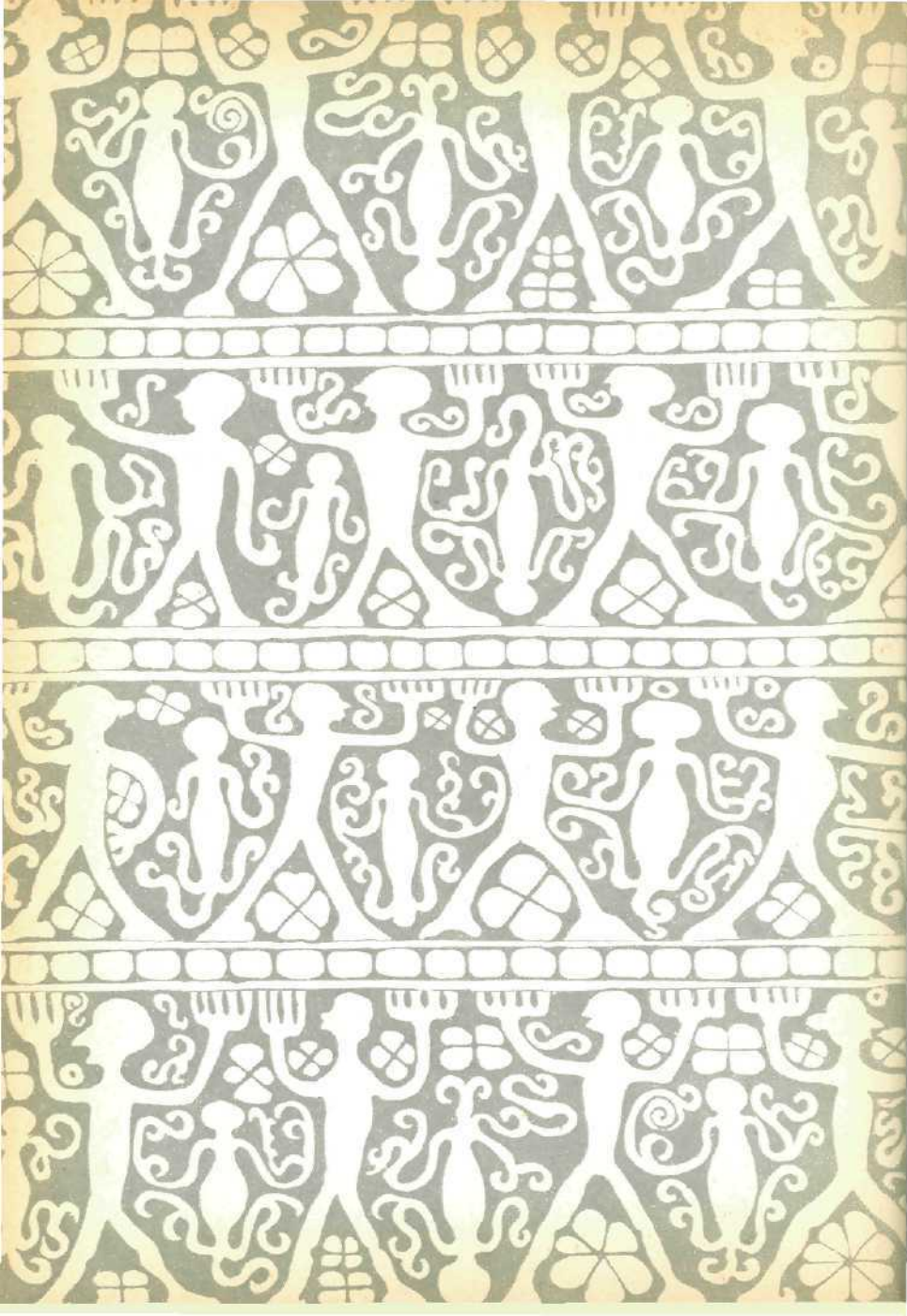
Visser had niet gedacht, dat de eerste slachtoffers van de dysenterie zoo vlug zouden bezwijken.

„Dat is beroerd, Siebert,” zei hij, „dat had ik niet verwacht. Ik denk wel, dat er nog een voorraad ziekenkost in het magazijn van Zwaluw bivak is. Ik zal direct een prauw wegzenden. Die kan dan morgenavond terug zijn.”

„Dat is misschien het beste,” zei Siebert. „Ik zal meteen een briefje aan mijn korporaal-ziekenverpleger in Zwaluw bivak meegeven om alle bismuthpoeders, die hij missen kan, op te zenden.”

Een dwangarbeidersbarak in het bivak. Het geheel is op palen gebouwd. De staande man met de witte strepen op zijn mouw is mandoer Atjil.

Visser liet Klaassen bij zich komen en droeg hem op een prauw met drie militairen en drie dwangarbeiders naar het Zwaluw bivak te zenden om ziekenkost en medicijnen te halen. Verder liet hij een corvee aanwijzen om aan den overkant van de rivier twee graven gereed te maken voor de overleden dwangarbeiders.

Op dat moment kwam Kaunang, de eenige Menado-neesche ziekenverpleger, die nog op de been was, naar de officiersbarak.

„Wat is er, Kaunang?” vroeg Visser.

„Ik kwam even rapporteeren, dat de fuselier Krasno zoo net gestorven is, luitenant. Mag ik den dokter spreken?”

Visser schrok. Drie dooden op één dag en de ziekenzaal vol dysenterielijders. Dat werd bedenkelijk.

„Ja, de dokter vertelde mij al, dat er geen hoop meer was. Ga maar naar binnen, Kaunang. De dokter is in zijn kamer.”

„Laat dus drie graven klaarmaken, Klaassen,” zei Visser. „Vanmiddag om vier uur zal de begrafenis plaatshebben. Stel alle militairen zooveel mogelijk in de gelegenheid om de begrafenis bij te wonen.”

Zoo kwam het, dat vrijwel alle bewoners van Stoomsloepbivak dien middag om vier uur om de drie graven stonden. Vier fuseliers en acht dwangarbeiders droegen de lijken, die op een baar lagen. Allen stonden tot over de enkels in het water. In elk graf stonden twee dwangarbeiders met een petroleumblik het water uit te hoozen. Het lijk van Krasno was in een witten doek gehuld, de lijken der dwangarbeiders in hun ligzeiltje van imitatieleer. Een dwangarbeider, een hadji, die de bedevaart naar Mekka had volbracht, had de leiding bij het godsdienstig ritueel.

Krasno werd het eerst ter aarde besteld. Het lijk werd in den kuil neergelaten en men legde het op zijn zijde, met het gezicht naar Mekka, dus naar het westen. Daarna haastten zich de beide dwangarbeiders, die het graf zoo goed mogelijk droog hadden gehouden, uit den kuil en werden vlug de bonken klei in het graf gegooid, terwijl het water reeds aan alle kanten weer binnenstroomde.

Het was een lugubere begrafenis. Visser had het gevoel, dat Magere Hein om het groepje menschen, die de slachtoffers begroeven, heensloop. Wien zou hij straks met zijn beenige handen den strot dichtknippen? Arme bliksems! Wat hadden zij ontzettende pijnen moeten lijden voor het einde kwam. Hoevelen van het groepje zouden deze hel overleven, als die ellendige Valk nog langen tijd weg zou blijven? Visser keek om zich heen. Toen merkte hij, dat aller oogen zich vragend op hem hadden gericht, net als dat in kritieke gevechtmomenten zoo vaak gebeurde, als zochten zij steun, moreelen steun bij hun commandant. En het flitste door zijn hoofd: „Pas op, allen kijken naar je, laat niets merken van wat er in je om gaat.” Zijn gezicht verstarde.

Toen werden de beide dwangarbeiders begraven. In een goed kwartier was alles afgelopen en staken allen weer in prauwen de rivier over. Eenige dwangarbeiders bleven achter om aan het hoofd- en voeteneinde der graven twee ruw bewerkte planken in den grond te steken.

„Wat een lugubere begrafenis,” zei Siebert, „stel je voor, dat je daar zelf eens in die modder zou moeten liggen.” Visser gaf geen antwoord. Hij hoorde in zijn ooren nog het neerplonzen van de groote kluiten klei in het graf en het ruischen van het snel instroomende water.

's Avonds had Siebert geen eetlust. Hij was erg stil geweest dien dag. Hij was een gevoelig mensch en trok het zich altijd erg aan, als zijn patiënten stierven. Ook de begrafenis van dien middag scheen hem erg hoog te zitten.

„Waarom eet je niet, Siebert?” vroeg Visser.

„Ik heb geen eetlust,” zei Siebert. „Mijn buik is, geloof ik, niet in orde.”

Visser schrok. Zou Siebert ook dysenterie krijgen? Onmogelijk zou het niet zijn. Hij liep in de ziekenzaal groote kans om door de vliegen te worden geïnfecteerd.

„Je gaat toch niet ziek worden, kerel?” vroeg Visser.

„Ik weet het niet, Visser,” antwoordde Siebert. „Ik voel mij niet best.”

Dien nacht werd Visser wakker door gestommel in Siebert's kamer. Hij dacht eerst, dat Kaunang hem kwam halen voor een sterfgeval, daar hij Siebert naar buiten hoorde gaan. Maar toen hoorde hij het gepiep van de W.C.-deur. Hij stond op en keek op zijn horloge. Het was twee uur. Uit de voorgalerij zag hij het schijnsel van een petroleumlamp tegen het dak van de W.C. weerkaatsen.

Na eenigen tijd kwam Siebert terug.

„Heb je dysenterie, Siebert?” vroeg Visser.

„Ja, het is zoo ver,” antwoordde Siebert.

„Kan ik iets voor je doen, man?” vroeg Visser.

„Neen, Visser, of ja, eigenlijk wel,” antwoordde Siebert.

„Kan je een jodoformlavement voor mij klaarmaken, ik verrek van de pijn.”

„Goed, Siebert, maar ga eerst in je bed.”

Visser hielp hem in zijn veldbed, vroeg hem het recept van het jodoformlavement en maakte het in de apotheek klaar. „Tinctura opii crocata” las hij op een flesch.

Dat moest een opiumpreparaat zijn. Wat zou het zijn, dacht hij.

Hij gaf Siebert zijn lavement. Het scheen hem verlichting te geven en Visser ging naar bed. Hij lag nog een tijdje wakker. De zieke werd geleidelijk aan rustiger. Zijn hevige pijn scheen te minderen. Toen sliep Visser in en werd pas wakker toen de tirailleurfloit het signaal van de reveille gaf.

Hij stond op en ging naar de voorgalerij. Voor hem lag de rivier in de grijze ochtendschemering. Daar aan den overkant zag hij den ingang van het pad naar de graven. Hoeveel zouden daar nog begraven worden voor de Valk kwam?

Visser dronk zijn koffie. Het werd nu snel licht. Hij riep den jongen van Siebert, gaf hem een blik melk en een pakje maïzena en liet hem pap klaarmaken voor Siebert, die nog steeds sliep. Toen Visser gebed en gekleed weer op de voorgalerij kwam, zag hij op de trap een dwangarbeider zitten. Toen deze hem ontdekte, hurkte hij neer. „Permissie, toean” (Ik vraag verlof, mijnheer), zei hij.

„Wat is er?” vroeg Visser.

De man keek schichtig om zich heen en zei toen:

„Mijnheer, ik ben maar dadelijk naar u toegekomen. Mandoer Oebit gelooft mij toch niet. Zij willen mij vermoorden. Help mij, mijnheer, help mij toch.”

„Willen ze jou vermoorden?” vroeg Visser verbaasd. Moord- of vechtpartijen kwamen practisch niet voor bij het detachement. Slechts eenmaal hadden een paar dwangarbeiders, die nieuwelingen waren, met een piso blati (kortjan) tegenover elkander gestaan. Maar direct waren de mandoers en andere dwangarbeiders tusschenbeide gekomen.

„Zijn jullie gek,” had Ganding gegild, „moeten jullie de donkere kamer in? Daar kom je alleen als groen-blauw aangelopen lijk, gewurgd door den duivel, uit te voorschijn.”

Die woorden hadden een magische uitwerking gehad. De messen werden opgestoken en elkaar verwenschend gingen de kemphanen uit elkander. Visser had geïnformeerd, wat eigenlijk de kamar gelap (de donkere kamer) was en Ganding had hem verteld, dat dat een cel was in de gevangenis te Merauke. Alle dwangarbeiders, die anderen hadden vermoord, werden daarin opgesloten. Nog nooit was er iemand levend uitgekomen. „Maar waaraan stierven zij dan?” had Visser gevraagd. „De dokter zegt, dat zij stierven aan acute berri-berri, mijnheer,” had Ganding geantwoord.

Inderdaad was acute berri-berri de doodsoorzaak geweest. Maar onder de dwangarbeiders was de legende ontstaan, dat een setan (duivel) allen, die daarin opgesloten waren, wurgde. En de schrik zat er zoo in, dat moordaanslagen niet voorkwamen bij het detachement. En nu kwam deze man Visser vertellen, dat zijn makkers hem wilden vermoorden! Visser liet door Paraga mandoer Oebit roepen.

Deze keek verwonderd op, toen hij den dwangarbeider zag zitten, en hij zag Visser vragend aan.

„Oebit,” zei Visser, „deze man zegt, dat men hem vermoorden wil. Wat heeft dat te beteekenen?”

„Hem vermoorden, mijnheer?” vroeg Oebit verbaasd.

„Wie wil jou dan vermoorden, Roeslam?”

„Dat weet u toch wel, mandoer,” zei Roeslam. „Senen en Saleh hebt u toch zelf vanmorgen hun messen zien slijpen. Toen fluisterden zij met elkander en keken naar mij.”

„Wat praat je toch voor nonsens, Roeslam?“ zei Oebit.
„Je wilt toch niet beweren, dat die twee jou willen vermoorden? Dat is onzin.“

„Onderzoek even wat er van waar is, Oebit,“ zei Visser,
„en kom het mij dan rapporteeren.“

Oebit ging heen, terwijl Roeslam gehurkt bleef zitten. Uit de ziekenzaal kwam Kaunang naar de officiersbarak. Kaunang was een Menadonees. Hij was een plichtsgetrouw ziekenverpleger, die zeer hard werkte. Maar hij had een zeer onaangename eigenschap. Bij alles, wat hij zei, zweefde om zijn lippen een nerveuze glimlach, hoe tragisch zijn mededeelingen ook waren.

„Er zijn weer twee dwangarbeiders dood, luitenant,“ rapporteerde hij glimlachend.

„De dokter is nu ook ziek, Kaunang,“ antwoordde Visser. „Ik zal zelf om half zeven ziekenrapport houden.“

„Goed, luitenant,“ zei Kaunang. „Ik heb de dooden vast naar het lijkenhuisje laten brengen. Wilt u misschien even komen kijken om den dood te constateeren?“ Visser ging met Kaunang mee, die glimlachend de deur van het lijkenhuisje opendeed. Uitgestrekt op de van petroleumkisten getimmerde britsen lagen de uitgeteerde lijken der beide dwangarbeiders. Hun lichamen waren al verstijfd.

„Ik heb het gezien, Kaunang, en zal order geven om de graven te laten maken.“

Visser ging terug naar de officiersbarak. Daar trof hij Oebit aan, die bezig was Roeslam te ondervragen.

„Ik heb de zaak onderzocht, mijnheer,“ begon Oebit, „maar er is niets aan de hand. Geen van de beide beschuldigten weet ergens van af. Er is ook geen ruzie geweest. Ik geloof, dat Roeslam zich maar iets verbeeldt.“

„Goed, Oebit,” antwoordde Visser. En zich tot Roeslam wendende, zei hij: „Maak dat je wegkomt en houd voortaan die leuterpraatjes voor je.”

Beiden gingen naar de dwangarbeidersbarak terug.

Visser ging naar binnen. Siebert was wakker geworden en lag te kreunen op zijn veldbed. Hij was er leelijk aan toe en verloor veel bloed. Zijn gezicht zag er vervallen uit en hij leed erge pijnen.

„Geef mij weer een lavement, Visser. Ik houd het niet uit,” zei hij. „Maar doe er de dubbele dosis opii crocata in.”

„Best, Siebert,” zei Visser. „Maar wat is dat eigenlijk voor een opiumpreparaat, dat in het lavement gaat?”

„Laudanum,” antwoordde Siebert.

Laudanum, dacht Visser. Dat is niet bepaald onschuldig goedje, en hij vervolgde met een effen gezicht tegen Siebert: „Goed, Siebert, dan zal ik maar ineens je lavement klaarmaken tegelijk met die voor de andere dysenterielijders van de ziekenzaal.”

Siebert keek hem even verward aan en antwoordde toen: „Nee, Visser, die dosis zou voor een inlander veel te zwaar zijn. Maak hun lavementen dus afzonderlijk klaar en geef hun één vierde van de voor mij bestemde dosis.”

„Ik zal jouw lavement het eerst klaarmaken, Siebert, maar je moet even geduld hebben. Ik ga eerst naar het ziekenrapport. Kaunang kan dan de voetwonden behandelen en in dien tusschentijd maak ik alles in de apotheek klaar.”

Toen Visser de officiersbarak uitging, stond mandoer Oebit hem op te wachten.

„Permissie, toean?” (Mag ik wat zeggen, mijnheer?) vroeg hij beleefd.

„Ja, Oebit, wat is er?”

„Mijnheer, ik geloof, dat Roeslam krankzinnig is. De menschen uit mijn ploeg zeggen, dat hij al een paar dagen vreemd doet. Hij wil ook niet eten, omdat hij denkt, dat het eten vergiftigd is. Daarvan krijgen de menschen dysenterie, zegt hij.”

„Stuur hem maar naar het ziekenrapport, Oebit,” zei Visser.

Voor het ziekenzaaltje zaten een vijftiental dwangarbeiders gehurkt en stonden eenige fuseliers.

„Nog menschen met dysenterie?” vroeg Visser.

„Ja, luitenant,” zei Kaunang, „er zijn weer twee dysenterielijders bijgekomen. Wij hebben er nu acht-entwintig in het geheel, den dokter inbegrepen. Maar het aantal nieuwe zieken begint te minderen.”

„Wijs de dysenterielijders maar dadelijk hun ligplaats aan, Kaunang,” zei Visser.

Visser liet daarop eerst de menschen met voet- en andere wonden voorkomen en gaf Kaunang instructies voor de verdere wondbehandeling. Toen ging hij het jodoformlavement van Siebert klaarmaken. Maar hij durfde de door Siebert aangegeven dosis laudanum er niet indoen. Misschien had Siebert wel een receptenboek in de apotheek. Na eenig zoeken vond hij dit en zocht het recept voor jodoformlavementen op. Hij schrok. De dosis, die Siebert had opgegeven, was zesmaal zoo sterk als in het boek was vermeld. Hij moest wel ondraaglijke pijnen lijden, dat hij zichzelf zoo'n zware dosis had voorgeschreven. Visser besloot niet verder met Siebert er over te praten en hem de in het receptenboek voorgeschreven maximumdosis te geven. Maar de arts zou aan de kleur van het lavement kunnen zien, dat er te weinig van het donkerbruine laudanum

in zat. Visser ging dus naar de keuken en gaf order aan Paraga om zwarte koffie te maken en die dadelijk binnen te brengen. Toen maakte hij de lavementen klaar voor alle dysenterielijders en deed het voor Siebert bestemde lavement in een afzonderlijke kom, waarbij hij een flinken scheut zwarte koffie goot. Daarop ging hij naar de kamer van Siebert om hem zijn lavement toe te dienen.

„Mag ik even zien, wat je gebrouwen hebt?” vroeg deze direct.

„Ik heb je voorschriften precies opgevolgd,” zei Visser met een effen gezicht en noemde de hoeveelheden jodoform en laudanum, die Siebert hem had opgegeven. Siebert keek onderzoekend naar het lavement en zei argwanend: „Ik dacht, dat het veel donkerder zou worden.”

„Waarom? Dacht je, dat er niet genoeg laudanum in was? Dan zal ik even de flesch laudanum halen en er zooveel bijdoen als je denkt, dat noodig is,” antwoordde Visser. Hij kon dat makkelijk doen, daar hij de laudanumflesch had leeggegoten in een andere flesch en haar opnieuw gevuld had met sterke koffie.

Siebert's argwaan was verdwenen en hij zei:

„Nee, laat maar, het is zoo wel goed.”

Na den patiënt geholpen te hebben ging Visser terug naar de ziekenzaal om het ziekenrapport verder af te doen. Er bleken twee berri-berri-lijders bij te zijn, die de typische symptomen van de ziekte vertoonden.

„Ook dat nog,” zei Visser tegen Kaunang. „Het wordt hier een gezellige boel.” Kaunang bleef zwijgen. Om zijn lippen verscheen weer zijn stereotiepe glimlach. Ook Roeslam stond op het ziekenrapport en Visser bracht het gesprek met hem op de dysenterie. Hij

schoof wat dichterbij en zei fluisterend tegen hem: „Mijnheer wil mij misschien niet gelooven, maar het is mandoer Oebit, mijnheer, die de dysenterie maakt. Vannacht zag ik hem heel voorzichtig opstaan en bij die twee dwangarbeiders, die u net heeft laten opnemen, vergift in het rijstpannetje doen. Ik ben zoo bang, mijnheer. Hij heeft iets tegen mij. Hij zal mij ook vergiftigen,” en hij keek met krankzinnige angst-oogen om zich heen.

„Nou, Roeslam, wees maar niet bang,” zei Visser. „Kom jij maar in de ziekenzaal, dan kan je voor jezelf en de zieken koken en dan doet Oebit je niets meer. Ga maar gauw je blik met kleeren halen.”

„Ja, mijnheer,” zei Roeslam, die dat blijkbaar nog niet zoo'n gekke oplossing vond en hij ging tevreden weg om zijn boeltje op te halen.

Visser ging weer naar zijn dysenteriepatiënten in de ziekenzaal kijken. Twee van hen waren er erg aan toe. Zij zouden den avond wel niet halen. Kaunang kon het niet meer alleen af. Hij moest hulp hebben en Visser liet door Klaassen drie dwangarbeiders aanwijzen, die in de ziekenzaal te werk werden gesteld.

De morgen vloog om. Siebert was rustig. Visser ging na de rijsttafel een welverdiend middagdutje doen. Maar al spoedig werd hij door het gekreun van Siebert gewekt. Hij ging naar zijn kamer en vond den dokter rillend van koorts. Met moeite slaagde hij er in om bij den zieke wat verdunde heete melk naar binnen te krijgen en na eenigen tijd was de aanval voorbij. Siebert kon echter geen kinine innemen. Hij was nog onpasselijk van de melk. Visser hoopte maar, dat de koorts weg zou blijven, ook zonder kinine.

's Avonds begon het weer hard te regenen. Gelukkig,

want nu waren er iets minder muskieten. Visser ging vroeg naar bed om te kunnen slapen, zolang Siebert rustig bleef. Lang duurde het echter niet of deze begon weer te kreunen. Visser ging naar hem toe. Hij leed veel pijn en zijn klamboe zat vol muskieten, doordat hij telkens zijn bed uit moest. Veel hielpen de medicijnen niet. Noch bismuthpoeders, noch jodoformlavementen schenen resultaat te hebben. Het eenige, wat Visser kon doen, was hem wat moed inspreken. Direct bezorgd was hij nog niet over hem. Siebert was een sterke vent en zou het wel halen, dacht Visser.

Hij ging weer naar bed en sluimerde in. Telkens werd hij wakker door het kreunen van den patiënt.

Plotseling werd hij in zijn hazenslaap gestoord door schoten in het bivak. Visser vloog overeind, nam zijn klewang en snelde in de richting waar geschoten werd. „Djangan pasang, djangan pasang” (Niet schieten, niet schieten), hoorde hij Gaspers roepen. „Neem hem zijn karabijn af.”

Een worsteling volgde. Petroleumblikken vielen uit de barak op den grond. Toen Visser naderbij kwam, zag hij een soldaat op den rand van de baleh-baleh zitten, vastgehouden door twee anderen. Gaspers stond voor hen en vroeg den soldaat waarop hij eigenlijk geschoten had. Toen hij Visser zag, ging hij naar hem toe en vertelde:

„Boei Sau is plotseling aan het schieten gegaan, luitenant. Hij beweert, dat hij Papoea's over de draadversperring heeft zien springen, die op de barak afstormden. Ik geloof, dat hij gek is, luitenant. Hij doet al een paar dagen vreemd.”

Visser ging naar den man toe. Hij was een stevig gebouwde Timorees, dien hij nog van Ceram kende, een

flink en zeer bruikbaar soldaat. Toen Visser bij hem kwam, ging hij in de houding staan. Visser gaf den beiden fuseliers een teeken om hem los te laten.

„Wat is er, Boei Sau? Waar heb je op geschoten?” vroeg hij.

„Ik weet het niet, luitenant. Ik dacht dat Papoea's ons aanvielen,” antwoordde Boei Sau onzeker. „Misschien heb ik mij vergist, ik ben den laatsten tijd zoo duizelig in mijn hoofd.”

„Ben je dan ziek, Boei Sau?” vroeg Visser verder.

„Ja, misschien wel, luitenant,” klonk het weifelend.

„Dan is het maar beter, dat je vannacht in het hospitaal gaat slapen, Boei Sau,” zei Visser, „dan zullen wij je morgen wel onderzoeken.”

„Ja, luitenant,” zei Boei Sau op doffen toon.

Visser ging naar de officiersbarak terug en begaf zich weer ter ruste, totdat de tirailleurfluit van Klaassen hem wekte. Hij stond op en kleeedde zich aan. Toen hij in de voorgalerij kwam, stond Kaunang op de trap en meldde met zijn stereotiepen glimlach:

„Vannacht zijn drie dwangarbeiders gestorven, luitenant. Ik heb den heelen nacht met Boei Sau opgetrokken. Sergeant Gaspers heeft twee fuseliers aangewezen om hem te bewaken. Hij wil met alle geweld naar u toe.”

„Goed, Kaunang. Zeg maar, dat hij om zes uur bij mij kan komen en stuur hem dan alleen naar mij toe.”

Toen Visser met zijn ontbijt bezig was, verscheen Boei Sau aan de trap van de voorgalerij. Hij trok zich bescheiden terug, toen hij zag, dat Visser nog niet klaar was. Visser deed net of hij hem niet gezien had en at door. Toen hij klaar was, zette hij zijn hoed op en liep naar buiten. Boei Sau kwam naar hem toe en salueerde.

„O ja, Boei Sau, ik heb je laten komen,” zei Visser.
„Kaunang vertelde, dat je mij wilde spreken. Wat is er?”
„Ja, luitenant, over wat vannacht gebeurd is. Ik was zoo poesing kepala (duizelig) en nu ben ik maloe (verlegen).”

Dat was een bedenkelijke combinatie. Uit het maloe-complex (verlegenheidscomplex) bij den oosterling kunnen de gevaarlijkste dingen voortkomen. Een inlander, die zich maloe voelt, kan zijn mes trekken en in wilde woede amok maken, waarbij hij alles neerstoot. Voor Boei Sau, die zijn geestelijk evenwicht kwijt was, kon dat noodlottige gevolgen hebben. Visser zei dus tegen hem:

„Maloe, Boei Sau? Waarover moet jij maloe zijn? Op Ceram en hier ben je toch altijd een van de beste soldaten geweest. Jij weet toch wel hoe ik over je denk.”

Boei Sau begon verlegen te lachen. „Maar vannacht ben ik toch bingoeng (in de war) geweest, luitenant.”

„Best mogelijk, hoor, Boei Sau. Maar dat is iedereen wel eens. Maar luister eens, Boei Sau, je weet, dat Paraga, mijn jongen, telkens sukkel met malaria. Hij heeft eigenlijk hulp noodig. Ga jij hem nu maar helpen.”

Het gezicht van Boei Sau klaarde op. Nu hoefde hij niet maloe meer te zijn. Want de luitenant achtte hem geschikt om officiersjongen te zijn. Maar plotseling betrok zijn gezicht.

„Moet ik dan in de soldatenbarak slapen, luitenant?” vroeg hij.

„Natuurlijk niet, Boei Sau,” zei Visser, „dat is te lastig. Je kunt in de ledige kamer slapen in de officiersbarak. Ik heb liever niet, dat je bij de dwangarbeiders slaapt. Maar vertel eens, Boei Sau, hoe lang zit je hier nu al op de zuidwestkust?”

„Negen maanden, luitenant,” was het antwoord.
„Zoo,” zei Visser, „dat is eigenlijk veel te lang. Je bent toch getrouwd, niet?”

„Ja, luitenant.”

Visser riep Paraga en deelde hem mee, dat hij Boei Sau aangewezen had om hem te helpen. Paraga keek hem verschrikt aan, maar zei toen: „Saja, toean.” Daarna stuurde hij Boei Sau weg om sergeant Gaspers te halen, dien hij met den genomen maatregel in kennis wilde stellen. Toen Gaspers kwam, deelde Visser hem zijn besluit mee. Gaspers zei aarzelend:

„Boei Sau is stapelkrankzinnig, luitenant. De Timoreezen van de brigade zeggen, dat het komt, omdat hij negen maanden niet bij zijn vrouw is geweest.”

„Ja, Gaspers, ik weet het,” antwoordde Visser. Een der motieven voor de bepaling, dat fuseliers niet langer dan zes maanden op Zuid-Nieuw-Guinea mochten blijven, was geweest, dat de ervaring had geleerd, dat te lange sexueele onthouding, vooral bij Timoreezen, tijdelijke geestelijke stoornissen kon veroorzaken.

„Zij zeggen, dat hij niet meer te vertrouwen is, luitenant,” vervolgde Gaspers.

„Dat kan wel, Gaspers,” zei Visser. „Maar hij voelt zich maloe gemaakt. Als ik hem naar de barak terugstuur, is er kans, dat hij plotseling in een vlaag van waanzin amok maakt. Nu ik hem officiersjongen heb gemaakt, voelt hij dat als eerherstel aan. Druk vooral de menschen op het hart, dat zij niets doen, waardoor hij zich maloe kan voelen.”

Gaspers zweeg. Hij scheen het niet met Visser eens te zijn, doch salueerde en ging weg.

Dien nacht sloiep Boei Sau in de voorgalerij van de officiersbarak, naast de deur van Visser's kamer. Visser

liet hem stil begaan. Veel kwaad kon hij niet doen. Als officiersjongen had hij zijn wapens in het magazijn in moeten leveren.

Visser had het dien dag overigens druk met de verzorging van de zieken. Dien morgen had sergeant Klaassen zich ziek gemeld met berri-berri. Dat kwam erg ongelegen, want met de prauw, die uit Zwaluw-bivak met ziekenkost was teruggekeerd, was een briefje van Meeuwsen meegekomen, met opdracht om alles klaar te maken voor ontruiming van het Stoomsloep-bivak. Zoodra de Valk binnen was, zou de stoomsloep met alle beschikbare sloepen naar het Stoomsloepbivak worden gestuurd om dat te ontruimen. De zieken moesten dan direct aan boord van de Valk worden gebracht en mochten niet in aanraking komen met het detachement in het Zwaluwbivak.

Visser droeg dus Gaspers op, om alles voor vertrek gereed te maken. Het aantal nieuwe zieken viel dien dag erg mee. Er waren maar twee nieuwe dysenterielijders bijgekomen. Het ergste van de epidemie was dus achter den rug. Maar hoeveel van de zesendertig lijdens zouden er in leven blijven? De medicijnen raakten op. Visser had order gegeven, om aan de hopelooze gevallen alleen cholera-essence te geven en de bismuthpoeders voor de minder ernstige gevallen te reserveeren.

Siebert was rustiger. Visser maakte zich nu echter ernstig ongerust over hem. Het kwam hem voor, dat hij in het apathische stadium der ziekte kwam. Hij was in die enkele dagen sterk uitgeteerd. Waar bleef de Valk toch? Die was nu al drie weken over tijd. De toestand begon bedenkelijk te worden in Stoomsloepbivak. Van de dwangarbeiders waren er nog maar een stuk of tien beschikbaar voor den bivakdienst.

Dien nacht werd Visser wakker door het hevig kreunen van Siebert. Hij lag weer te rillen van de koorts. Twee koortsaanvallen in drie dagen was heel erg. Blijkbaar had hij tertiane malaria. Een derden aanval zou hij niet meer kunnen overleven. Visser liet warme melk maken en met moeite kreeg hij er enkele teugen in. Na een half uur begon Siebert te transpireeren en was de koorts over.

„Siebert, zou je toch maar niet probeeren om kinine te nemen,” stelde Visser voor. „Je hebt blijkbaar tertiane malaria en je moet dus over twee dagen weer op een nieuwen aanval rekenen.”

„Ik kan onmogelijk kinine binnenhouden, Visser,” antwoordde hij zwakjes.

„Ja, maar kan je jezelf dan geen kinine-injectie geven, Siebert? Dat deed je voorganger in dergelijke gevallen.” Siebert zweeg even. Toen zei hij:

„Goed, Visser, dan moet het maar. Die injectie is zeer pijnlijk. Kan je mij helpen?”

„Natuurlijk. Waar liggen je injectiespuit en het kinine-extract?” vroeg Visser.

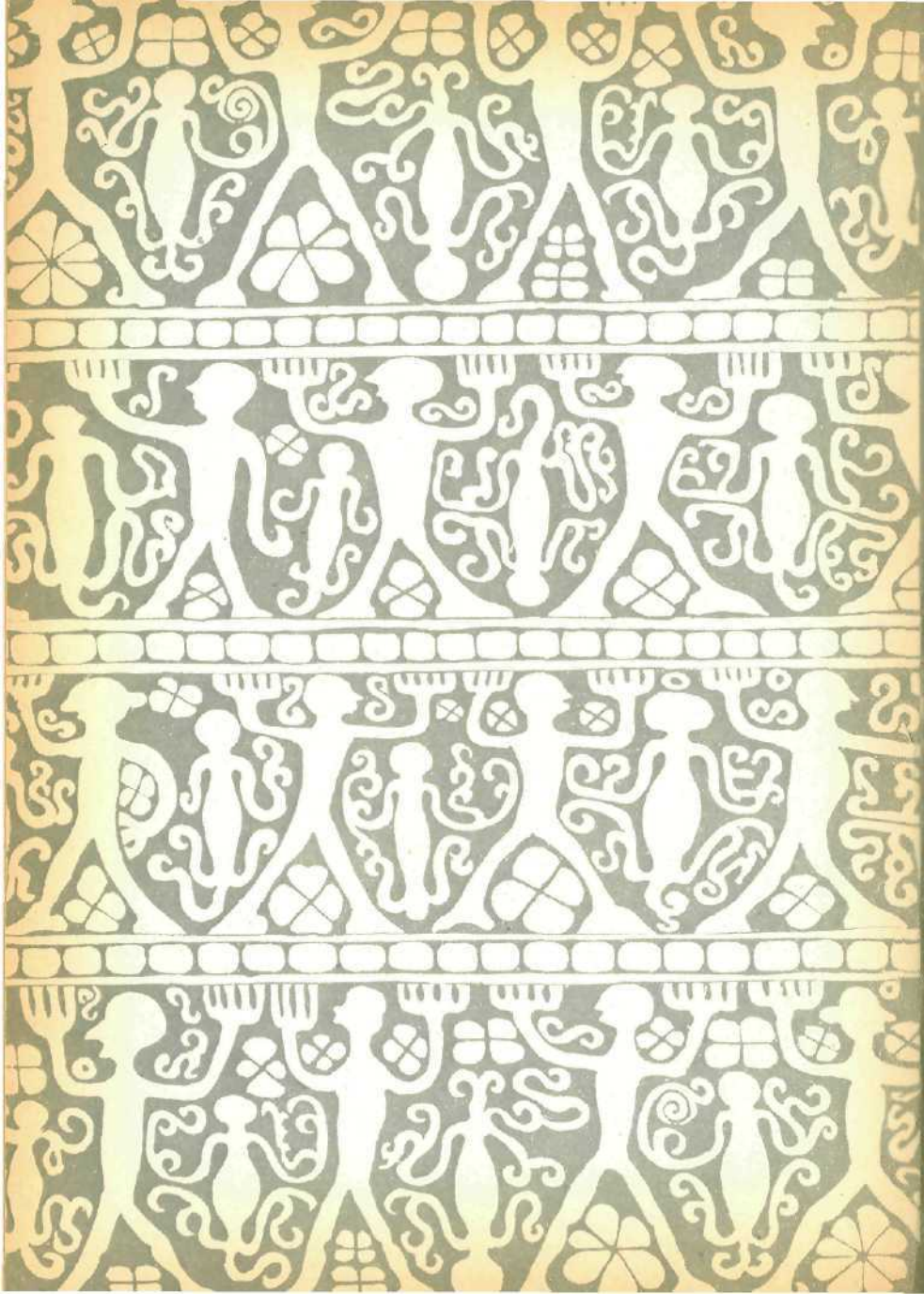
Siebert gaf hem de aanwijzingen. Visser vulde de injectiespuit. Siebert stroopte een pijp van zijn pyama-broek op en gaf zich een injectie in de dij. Zijn gezicht vertrok smartelijk toen de punt van de naald diep in zijn vleesch drong. Uitgeput van inspanning viel hij daarna op zijn kussen terug. Visser joeg de muskieten uit de klamboe weg en stopte die goed in.

„Visser,” zei Siebert, „het staat slecht met mij. Zou ik het halen?”

„Natuurlijk, Siebert,” zei Visser, „zoo vlug gaat een mensch niet dood en jij met je sterke karkas zeker niet.” Siebert gaf geen antwoord. Even later vervolgde hij:

De stoomsloop met een aantal andere sloepen op sleeptouw wordt in een kreekje opgehouden door een omgevallen boom. Een aantal mannen zijn bezig den boom met behulp van een kettingzaag door te zagen.

„Jammer, dat ik voor den kleinen Frits geen studieverzekering heb afgesloten. Wat moet er van mijn vrouw en kleinen jongen worden?“

„Kom, Siebert,“ zei Visser, „daar hoef je waarachtig niet over te tobben. Zoo ver ben je nog niet weg. Ga nu maar slapen. Ik kruip ook onder de klamboe. Wel te rusten, hoor!“ Magere Hein zwaaide nog altijd zijn zeis door het bivak. Den volgenden morgen was er weer een dwangarbeider gestorven. Het was Tahir, een Palembang, die nog eenige dagen te voren aan Gaspers had voorgesteld om de lijken der dysenterielijders maar in de rivier te gooien. Het delven der grafkuilen was zeer zwaar werk en het begraven van de lijken in een moeras was toch in strijd met den Koran, meende hij.

Maar dien dag kwam er geen enkele nieuwe dysenterielijder bij. Visser had met Kaunang en de dwangarbeiders die in de ziekenzaal werkten de handen vol en de morgen vloog om. Hij had zich 's middags net op zijn veldbed te rusten gelegd, om door een middagdutje zijn tekort aan slaap in te halen, toen plotseling de schrille fluit van de stoomsloep weerklonk.

Visser sprong op. Goddank. De Valk was er. De gedachte, dat hij Siebert hier in dit troosteloze moeras zonder kist in het kille water ter aarde zou moeten bestellen, was dien morgen als een obsessie over hem gekomen. Hij schoot zijn uniform aan en zag de stoomsloep met de sloepencolonne aan den steiger aanleggen. De inlandsche korporaal, die transport-commandant was, kwam zich melden en overhandigde hem een brief van Meeuwsen, waarin hij hem de komst van de Valk mededeelde en hem opdroeg den volgenden morgen naar Zwaluwbivak te vertrekken en het Stoomsloepbivak voorloopig te ontruimen.

Visser gaf order direct de sloepen af te laden met vivres en andere magazijngoederen. Daarboven werd over de zitbanken een kreedek van aan elkaar gevlochten reepen bamboe gelegd, waar de ernstigste dysenterielijders onder een tentzeil konden liggen. De minder zware gevallen en de gezonden moesten in de prauwen plaatsnemen. Maar gezonden waren er niet veel meer en zij moesten hard werken om voor het donker alles in de sloepen en prauwen te krijgen.

Het begon dan ook al te schemeren, toen Tahir, het laatste slachtoffer der dysenterie in Stoomsloepbivak, op het sinistere kerkhof begraven werd. „Toean Allah (de Heere God) heeft hem gestraft,” hoorde Visser Djasmin tegen Gaspers zeggen.

Visser was tot laat in den nacht bezig met het inpakken van de apotheek, zijn eigen bagage en die van Siebert. Deze laatste was nu zeer verzwakt en kon nog slechts met moeite alleen uit zijn bed komen.

Den volgenden morgen begon Visser al vroeg met het overbrengen van de dysenterielijders naar de sloepen, wat veel tijd nam, daar de meesten op een brancard aan boord moesten worden gedragen. Gelukkig was er dien nacht niemand gestorven. Hij liet Siebert in de eerste sloep brengen en droeg Kaunang op om op hem te passen gedurende de reis naar het Zwaluwbivak.

Het werd nog acht uur, voor Visser met het transport kon afvaren. Hij had zelf in de stoomsloep plaatsgenomen. Van het detachement was nog maar een twintigtal menschen tot dienstdoen in staat. Bijna vijftig man waren ziek, de meesten zelfs zwaar ziek. Van de dysenterielijders zouden maar enkelen in leven blijven. De meesten stierven onderweg of op Ambon. Het was het meest trieste transport, dat Visser ooit meemaakte.

Maar hij was blij, dat hij het sinistere Stoomsloepbivak kon verlaten en het voorloopig vaarwel kon zeggen. Hij voelde zich opgelucht, want weldra zou hij van de verantwoordelijkheid voor al die zieken af zijn. Hij haalde wat lectuur te voorschijn om den tijd te dooden met lezen. Van tijd tot tijd draaide hij zich om en keek naar Siebert, dien hij kon zien liggen. Deze lag stil op zijn rug en scheen te slapen.

Tegen één uur werd het punt bereikt, waar de Noordwestrivier zich verbreedde. Nu nog maar enkele tandjoengs, dan zou men de Zwaluw kunnen zien liggen. Haastig puffend vervolgde de stoomsloep haar weg en eindelijk, bij het omslaan van een hoek, kwamen de Valk, de Zwaluw en de Kitty in zicht. De machinist trok aan de stoomfluit, die gillend de komst van het transport aankondigde.

Nauwelijks had de machinist zijn signaal beëindigd, of Paraga riep: „Mijnheer, mijnheer, er is achteruit iets gebeurd. Ik geloof, dat er een pak met goed overboord is gevallen.”

„Nee, mijnheer,” verbeterde de djoeroemoedi dadelijk, „er is een man over boord geslagen. Kijk, mijnheer, daar zwemt hij naar den wal.”

Visser liet de sloepencolonne rechtsomkeert maken en naar den zwemmenden man koers zetten, die nog ongeveer tweehonderd meter uit den wal was. Enkele tientallen meters van den wal kreeg men den zwemmer langzij, die vrijwel uitgeput was. De stoker en een matroos trokken hem binnen boord, maar namen hem nog voor hij binnen was zijn mes af.

„Roepah nja gilalah, toean” (Hij ziet er uit als een krankzinnige, mijnheer), zei de matroos.

Het was Oesin, een van de dwangarbeiders, die aan

dysenterie leden. Waar hij de kracht vandaan haalde om nog zoo ver te zwemmen met zijn totaal uitgeputte lichaam, was Visser een raadsel.

„Ampten, toean (Genade, mijnheer), ik wilde heusch niet vluchten,” smeekte hij, met oogen waaruit een krankzinnige angst straalde.

„Natuurlijk niet,” zei Visser, „waarom zou je vluchten? Je bent natuurlijk bij ongeluk over boord gevallen. Maar blijf daar nu maar rustig bij het vuur van den ketel zitten, anders vat je nog kou. Wij zijn dadelijk bij de Valk, die je naar Ambon zal brengen.”

De man hurkte huiverend dichterbij het vuur neer. Ook dat nog, dacht Visser. Dat was de derde krankzinnige. Maar nu zou de ellende toch weldra voorbij zijn.

De sloepencolonne naderde nu snel de Valk in een breeden zwaai en legde bij den valreep aan. Visser stapte uit. De voorste sloep werd langs zij getrokken. Siebert was te zwak om te loopen. Visser nam hem in zijn armen en droeg hem den valreep op en weer naar beneden naar de hut, die de hofmeester voor hem klaar had gemaakt. De groote zware man was in die paar dagen onbegrijpelijk licht geworden.

Visser legde hem op het bed neer. Siebert streelde met zijn hand het witte laken.

„Heerlijk, hè, Siebert,” zei Visser, „om weer eens op een schoon wit laken te liggen, in een omgeving zonder muskieten. Nu ga je den goeden kant uit, let maar op.” Siebert zei niets. Twee dikke tranen rolden over zijn wangen. Visser draaide zich om en ging de hut uit. Verdomd, dacht hij, daar kan ik niet tegen. Tegen Siebert zei hij:

„Ik moet even naar de andere zieken kijken. Tot straks.”

Boven werden de eerste zieken den valreep opgedragen en naar het tusschendek gebracht. Daar lagen zij buiten den wind en buiten den binnenslaanden regen.

De meesten konden niet meer loopen. Het was een triest beeld van ellende, die lange rij uitgeteerde lichamen, die daar naast elkaar lagen. Kaunang was al bezig de laatste bismuthpoeders uit te deelen. De nieuwe voorraad, die met de Valk was aangekomen, moest nog uitgepakt worden.

Visser ging met de stoomsloep en de sloepen naar de Zwaluw. De prauwen waren al ontladen toen hij langs zij kwam. Meeuwsen stond hem op te wachten, met zijn bagage, die naar de Valk moest worden overgebracht. Naast hem stond Wiersma, de nieuwe commandant. Het was een kleine, vriendelijke man, die hem een beetje verbaasd aankeek. Geen wonder. Visser had zijn baard laten staan. Het scheren kostte hem te veel tijd en zijn baard had het voordeel, dat de muskieten hem daar niet konden steken. Hij zag er echter met zijn aankomend schippersbaardje uit als een struikroover. Naast hem stond een korte, gedrongen figuur in khaki, Huizing, de vervanger van Van Balen. Voor hen beiden was het ook geen opwekkende entr ee op Nieuw-Guinea. Visser begroette Meeuwsen en stelde zich aan de beide nieuwe officieren voor.

„Zijn de zieken allen aan boord, Visser?” vroeg Meeuwsen. „Je hebt geen erg prettige dagen doorgemaakt daar in het Stoomsloepbivak. Hoe is het met Siebert?” „Slecht, kapitein. Alle zieken zijn aan boord van de Valk. Ja, die tijd in Stoomsloepbivak zal mij nog lang heugen. U wilt zeker met de stoomsloep naar de Valk worden gebracht?”

„Graag, Visser,” antwoordde Meeuwsen.

„Ik kom dan straks nog wel even aan boord, kapitein, om nader rapport uit te brengen,” zei Visser.

Meeuwssen stak naar de Valk over. Visser riep Gaspers bij zich. Hij droeg hem op de sloepen te ontladen, de kree's, waarop de zieken gelegen hadden, in het water te gooien met het oog op het besmettingsgevaar en de sloepen met carbol te ontsmetten.

Toen informeerde hij bij Wiersma, waarom de Valk eigenlijk zoo ver over tijd was.

„Wel,” zei Wiersma, „het schip zou eerst vivres naar de Noordwestrivier brengen en dan terugkeeren naar Merauke. In dien tusschentijd zouden wij met de Paketboot in Merauke zijn aangekomen. De Valk zou ons dan naar het detachement overbrengen en daarna direct naar Ambon doorvaren. Vandaar zou het naar Soerabaja gaan om te dokken. Maar bij den mond van de Noordwestrivier liep het schip in een hevigen storm. Het was met den kop in den wind voor twee ankers gaan liggen, geraakte echter desondanks op drift en slingerde vervaarlijk. Er schijnt namelijk een constructiefout aan de watertank te zijn, die bij zwaar weer de stabiliteit van het schip in gevaar brengt. De gezagvoerder had geen keus, daar hij gevaar liep op de kust te worden geworpen. Hij is toen volle kracht slaande tegen den storm in gevaren, maar maakte toen maar anderhalf à twee mijl per uur. Met groote moeite is het schip vrijgekomen van de kust. Na drie etmalen bedaarde de storm. Maar er waren geen kolen genoeg meer om Merauke te bereiken en de wind, dien het schip dan opzij zou krijgen, was nog te gevaarlijk. Toen is de kapitein opgestoomd naar Dobo, heeft daar kolen ingenomen en is weer naar Merauke teruggegaan. Daar heeft de Valk ons opgepikt en naar de Noordwestrivier gebracht.”

„Dus de Harafoera-zee heeft ons dat koopje geleverd,” zei Visser. „Bent u erg zeeziek geweest, kapitein? De Valk kan bij zwaar weer te keer gaan als een stomdronken matroos.”

„Nou, ik heb mij niets lekker gevoeld, moet ik bekenen,” zei Wiersma glimlachend.

„Dat kan ik mij indenken, kapitein,” zei Visser. „Ik ben ook geen erge zeeheld. Kom, ik ga eens baden en mijn baard er af krabben. Hier in het Zwaluwbivak heb ik dien niet meer noodig als bescherming tegen muskieten.”

Toen Visser zich gebaad en geschoren had, stak hij zich weer in zijn uniform en liet Gaspers bij zich komen. Paraga sukkelde erg met malaria en zou den volgenden dag met de Valk vertrekken. Ook Kamiso moest geëvacueerd worden. Hij had dus een nieuwen officiersjongen noodig.

„Zou u Djadi niet nemen, luitenant, den officiersjongen van kapitein Knel?” opperde Gaspers.

„Maar die heeft toch met de beide andere dwangarbeiders, die indertijd de B-rivier overzwommen, algeheele remissie van straf gekregen?” zei Visser.

„Wel nee, luitenant,” antwoordde Gaspers. „Zij hebben alle drie twintig jaar remissie van straf gekregen. Maar Djadi had achtenvijftig jaar gevangenisstraf te goed. Nu heeft hij er nog achtendertig over. „Net genoeg om nog mijn pensioen te verdienen,” zei Djadi, toen hij van de afgekomen remissie hoorde. Hij kan goed koken en wasschen, luitenant. Het is een beste vent, maar een driftkop. Als hij maloe wordt gemaakt, trekt hij zijn mes. Dat is een beetje lastig.”

„Best, Gaspers. Kapitein Knel was erg tevreden over hem. Stuur hem maar met Paraga naar mij toe, dan kan ik Djadi mijn instructies geven.”

Zoo verloor Visser Paraga, die hem, ondanks zijn malaria-aanvallen, in de laatste moeilijke weken trouw had verzorgd.

Met de beide andere officieren begaf Visser zich dien avond aan boord van de Valk. De nieuwe gezagvoerder, Van der Does, noodigde hem uit om te blijven eten.

Na het avondeten zaten de officieren bij elkander op het achterdek te praten. Plotseling ontstond rumoer op het voorschip.

„Tahan dia, tahan dia” (Houdt hem vast, houdt hem vast), gilde een stem. Toen volgde een zware plons in het water. Visser had de stem van Kaunang herkend en rende naar voren.

„Oesin, de krankzinnige, is over boord gesprongen, luitenant,” riep Kaunang opgewonden. „Hij heeft eerst beneden amok gemaakt en de twee dwangarbeiders, die naast hem lagen, met een mes in den buik gestoken.” Visser liep snel den valreep af naar de prauw, die daar lag te wachten om straks de officieren naar de Zwaluw terug te brengen, en droeg mandoer Oebit op om naar Oesin te zoeken. Maar Oesin was nergens te vinden. De wateren van de Noordwestrivier hadden zich boven zijn levensdrama gesloten.

Kaunang vertelde, dat hij op den linkervleugel bezig was met medicijnen uit te delen, toen van den anderen vleugel luid gekerm weerklonk. Tegelijkertijd zag hij, dat Oesin met moeite de trap op ging. Toen hij naar hem toeliep, snelde Oesin in doodsangst met zijn laatste krachten de trap op. Hij wist zich nog over de verschansing te werken en liet zich in de rivier vallen.

„Maar zijn mes was hem toch afgenomen, Kaunang?” zei Visser.

„Ja, luitenant, maar de andere dwangarbeiders hebben

hem zien rommelen in het blik van den man, die naast hem lag. Daar heeft hij blijkbaar een mes in gevonden, waarmede hij amok heeft gemaakt."

„Maar, Kaunang, ik heb je toch gezegd, om speciaal op hem te letten," zei Visser.

„Dat heb ik ook gedaan, luitenant. Ik was nog pas bij hem in de buurt geweest om medicijnen uit te deelen. Hij lag toen onbeweeglijk op zijn nachtleger, zijn gezicht was weggetrokken en zijn lichaam was heelemaal slap. Ik kreeg den indruk, dat het met hem af begon te loopen. Ik heb er dan ook geen oogenblik aan gedacht, dat hij amok zou maken."

Visser zweeg. Kaunang kon ook niet overal tegelijk zijn. Hij ging naar beneden. Daar lagen de beide dwangarbeiders met opengereten buik. Zij waren al dood en het was een troost voor Visser, dat ook een dokter hier niet had kunnen helpen. Kaunang trok hun de gestreep-te spreid over het hoofd.

Visser ging naar boven en ontmoette bij de trap de andere officieren, die niet dadelijk hadden begrepen wat er eigenlijk aan de hand was.

„Weer drie dooden, kapitein," zei hij tegen Meeuwssen, als inleiding van zijn relaas van het voorgevallene.

Het was intusschen tijd geworden om afscheid te nemen. Visser ging naar de hut van Siebert om hem te groeten. Maar Siebert sliep. Zooals hij daar in het licht van de electriche lamp, die op de gang brandde, lag, met zijn valse lijkkeur, leek het of hij al dood was. Zou hij het halen? Visser had weinig hoop meer. Zacht ging hij weg en liet Siebert slapen.

Toen Visser dien avond op zijn bed lag, kon hij den slaap niet vatten. Telkens zag hij weer dat schijnbaar levenlooze gezicht van Siebert in den geest voor zich.

Dan weer zag hij de beide dwangarbeiders met hun uitgeteerde gezichten en opengereten buiken. Ook de open, donkere grafkuilen met het binnenstroomende water zag hij weer voor zich en hij meende het bonkend neerploffend van de kluiten klei in het graf te hooren. Nu de verantwoordelijkheid van hem was afgevallen, kwam de reactie. Maar zijn vermoeidheid en het gebrek aan slaap gedurende vele nachten achter elkander kregen weldra de overhand en hij sliep als een blok tot aan de reveille.

Hij stond op en keek naar de Valk. Daar leek alles nog in diepe rust. Alleen de rookpluim, die uit den schoorsteen steeg, verried, dat men in de machinekamer al druk aan het werk was. Over de rivier woei een koele ochtendwind. In het oosten kleurde de opgaande zon de wolken in tinten van diep purper. Wat ademde de natuur een weldadige rust uit in dit vroege ochtenduur. Het werkte als een verkoelend bad op Visser's zenuwen, die de laatste dagen zoo gespannen waren geweest. Hij slurpte behaaglijk zijn koffie op, die Djadi hem bracht. Wiersma en Huizing waren nu ook opgestaan. Ook op de Valk was men ontwaakt. Van der Does verscheen op de brug. De drie officieren op de Zwaluw stonden over de verschansing te kijken naar de manoeuvres van de Valk. Toen het schip met zijn neus stroomaf zwaaide, wuifde Van der Does met de hand. Ditmaal loeide de stoomfluit niet ten afscheid om de zieken niet te storen. Snel gleed de Valk de rivier af met den stroom mee en weldra was zij om den hoek verdwenen.

„Zou Siebert het halen?“ vroeg Wiersma.

„Ik hoop het van harte,“ zei Visser. „Maar ik geef geen van de dysenterielijders veel kans.“

Gelukkig bracht Siebert er het leven toch af. Op weg

naar Banda was hij dood-zeeziek. Van der Does ging daarom twee dagen voor anker in Banda om de zieken wat op hun verhaal te laten komen. Voor de meesten mocht het niet baten. Velen stierven op Ambon. Slechts tien procent bleef in leven.

„The devil's own country” had een Engelsche explora-
teur de zuidwestkust genoemd. Voor die eerste jaren van de militaire exploratie was die naam niet onaardig gevonden. Maar in een luttel tiental jaren veranderde dat alles snel. De westersche wetenschap triomfeerde over de tropische ziekten. Een jaar later werd de voeding met zilvertvliëstrijst bij het detachement ingevoerd en verdween de berri-berri voorgoed. Weer enkele jaren later deed de emitine haar intrede in den strijd tegen de amoebendysenterie. De oorzaak der nachtblindheid werd ontdekt. Cholera, typhus, bacillaire dysenterie werden door inenting voorkomen.

Weer eenige jaren later en de mensch steeg als een nieuwe god Ardjoeno, gedragen op de zilveren vleugels van zijn rijdier, den vogel Garoeda, omhoog over de geweldige bergmassieven met hun eeuwige sneeuw- en gletschervelden, om neer te dalen op de groote meren in de Centrale Bergketen in een gezond klimaat. De explorateurs van heden lachen om den tropischen moerasgordel, waar eens ziekte en dood op de loer lagen. Zij weten zelfs niet meer wat daar vroeger is geleden en gestreden. Door de triomfen van de wetenschap is de ontsluiting van Nieuw-Guinea heel wat makkelijker geworden.

Zwaluwbivak

VISSER kreeg nu een welverdienden tijd van rust. Wiersma en Huizing gingen weer de Noordwestrivier op om, profiteerende van de gegevens van Meeuwsen, den bovenloop van de rivier nader te verkennen. Zij zouden drie à vier weken uitblijven en lieten Visser met een tachtigtal militairen en dwangarbeiders achter in Zwaluwbivak. Hij kreeg daardoor den tijd om den grooten achterstand in het werk, die ontstaan was door de dysenterie-epidemie, in te halen. Dagenlang was hij bezig met het etiketteeren en beschrijven van de vogelhuiden, van de orchideeënverzameling, de ethnographica, de ingezamelde gesteenten en het herbarium. Zoo vloog de tijd om.

Toch waren er wel eens momenten, dat de eenzaamheid hem begon te drukken, al bracht bijna iedere nieuwe dag een bijzondere gebeurtenis mede, die wat afwisseling in zijn eentonig bestaan gaf. Een paar malen in de week kwamen de Kaja-Kaja's, die benedenstrooms woonden, op bezoek bij de Zwaluw en werd een levendige ruilhandel gedreven in pisangs, halfwas varkens, ethnographica

en schedels. Dan was er ook gelegenheid om de woordenlijst, waarmede Meeuwsen begonnen was, uit te breiden.

Visser deed daarbij een voor hem nieuwe ervaring op. Hij merkte, dat woorden, die hij op den klank af had opgeschreven, hem heel anders in de ooren klonken, toen hij langeren tijd met zijn taalstudie bezig was. Toch had hij een zeer goed gehoor en veel gevoel voor talen. Klanken van een onbekende taal opnemen bleek iets te zijn, waarin men een zekere routine moet krijgen. Hij had met enkelen der meest intelligente Papoea's vriendschap gesloten en beloofde hen na iedere onderzaging met kralen, of soms, als zij sporen van vermoeidheid begonnen te vertoonen, met een keukenmesje. Want maar enkele Papoea's waren in staat hun gedachten gedurende een bepaalden tijd te concentreren. Omtrent hun zeden en gewoonten kwam Visser echter zoo goed als niets te weten.

Ook waren zij nooit te vertrouwen. Tijdens een bezoek werd de wachtpost altijd verdubbeld. De beide schildwachten hadden opdracht om hen voortdurend in het oog te houden. Op een dag, nadat zij met hun prauwen een paar uur om de Zwaluw hadden rondgehangen en op de meest vriendschappelijke wijze ruilhandel hadden gedreven, namen zij afscheid en roeiden langzaam stroomaf. Op ongeveer vierhonderd meter van de Zwaluw waren twee dwangarbeiders in het kleine prauwtje, dat vroeger van Papoea's was ingeruild, aan het visschen. Twee Papoea-prauwen met een man of twintig voeren naar het prauwtje toe. Schijnbaar hadden zij geen kwaad in den zin. Zij gaven door gebaren te kennen, dat zij graag zouden willen weten, hoe de dwangarbeiders de visch hadden gevangen, die in de

prauw lag. De niets kwaads vermoedende visschers demonstreerden toen hun vischtuig. Plotseling zetten een paar mannen uit de eene prauw den voet op het boord van het wankel prauwtje, dat direct omkantelde, zoodat de beide dwangarbeiders te water raakten. Bliksemsnel hadden de mannen van de andere prauw de parangs van de dwangarbeiders uit de scheede getrokken.

De schildwachten openden echter onmiddellijk het vuur en de Kaja-Kaja's vonden het toen maar veiliger hun heil in de vlucht te zoeken. Met groote snelheid verdwenen zij in de bocht. Beide dwangarbeiders werden uit het water opgevischt, maar visch en parangs waren door de Papoea's geroofd en de vischlijnen lagen op den bodem van de Noordwestrivier. Roof was kennelijk het doel van den overval geweest.

De Papoea's bleven daarop eenigen tijd weg. Toen kwamen zij weer lustig ruilhandel drijven, alsof er geen vuiltje aan de lucht was geweest. Maar de visschers en de Dajaks, die in het bosch aan den oever bezig waren met het maken van nieuwe prauwen, kregen order om naar de Zwaluw terug te keeren, als er Papoea's in de buurt waren.

Visser benutte dien tijd ook om eens een kijkje te nemen op de werkplaats van de Dajaksche prauwenmakers. Het was een heel apart volk, die Dajaks. Zij hadden hun typische eigenaardigheden. Zij aten groote hoeveelheden rijst en kregen dan ook per dag een rantsoen van 1 kg rijst toegewezen, dus genoeg voor één maaltijd van zeven à acht personen. Die rijst kookten zij vrij zacht. In een andere pan werd meestal een visch- of vleeschsoep bereid. Altijd was er dan ook een man van de ploeg aan het visschen of strikken zetten. Vaak ging men op

jacht met de blaaspijp, die voorzien was van een lanspunt, of verzamelde men palmet, eetbare boombladeren en broodvruchten. De zacht gekookte rijst werd op een boomblad uitgespreid en dan begon men te eten of, beter, te slikken. Want gekauwd werd het voedsel ternauwernood. Zij slikten hun maaltijd met ongeloofelijke snelheid naar binnen. Overigens was het vleesch, dat zij nuttigden, meestal niet versch meer. Vaak verspreidde het een voor Europeesche reukorganen wat al te adellijk aroma. Dat daar wel eens ingewandsstoornissen uit voortkwamen, is duidelijk.

Eens kwam de Europeesche korporaal-ziekenverpleger van Driel met een der Dajaks bij Visser. De man klaagde er over, dat zijn buik zoo ontzettend gezwollen was en dat hij hevige pijnen leed. Visser tikte een paar maal tegen den buik, die gespannen was als een trom. „Wanneer heb je het laatst stoelgang gehad?” vroeg Visser hem.

De Dajak keek hem nadenkend aan en zei toen: „Koerang priksa, toan.” (Dat weet ik eigenlijk niet, mijnheer.) „Kom, denk eens na! Was het misschien twee of drie dagen geleden?” vroeg Visser.

„Nee, mijnheer, misschien een week of langer geleden,” antwoordde de Dajak.

„Nou, luitenant, die is ook den tel kwijt,” zei Van Driel.

„Ja, Van Driel, het is hard noodig, dat hij schoon schip maakt,” meende Visser. „Het wordt tijd, dat hij dat geval in zijn buik kwijtraakt. Geef hem maar drie kwart splitglas castorolie in. Daar zal hij wel van opknappen.”

Van Driel kwam met de kostelijke medicijn aandragen en de Dajak slikte gewillig de dosis naar binnen, alsof het water was. Daarna likte hij zich nog eens de lippen af en veegde met den rug van de hand over zijn mond.

Van Driel rilde er van en zei: „De vent schijnt het nog lekker te vinden ook, luitenant. Wat heb zoo'n dooie-krengvreter toch een gekken smaak.”

Visser ging weer aan zijn werk en was den Dajak al lang vergeten, toen Van Driel het achterdek op kwam loopen. Hij wees demonstratief over de verschansing en zei: „Luitenant, komt u nou 'ns effen kijken naar de uitwerking van die bel castorolie op den Dajak. Daar sla je nou gewoonweg steil van achterover.”

De uitwerking was inderdaad indrukwekkend. Op het privaatvlot, dat aan de voorzijde langs de Zwaluw was gemeerd, zat de Dajak neergehurkt met een pijnlijk gezicht. Met den stroom mede gleeed, op drie à vier meter afstand van elkaar, een reeks machtige saucijzen de Zwaluw voorbij.

„Nou,” zei Visser lachend, „dat slokkie castorolie heeft zijn werk goed gedaan.”

„Ja, luitenant, en dat noemt een inlander nou domweg: boeang ajer.” (Letterlijk: „water weggooien”, een nette uitdrukking voor defaeceeren.)

Visser kon zijn lachen niet meer bedwingen.

De Dajak ging den volgenden dag kennelijk opgelucht naar zijn werk.

Zoo gingen de dagen voorbij.

Op een middag, terwijl hij van een mooien zonsondergang zat te genieten, hoorde Visser tusschendecks telkens vervaarlijk rammelen met een petroleumblik. Hij keek naar beneden en zag, dat Djoemaät bezig was van ledige melkblikjes, die in een petroleumblik vielen, een alarmeeringstoestel te fabricceeren.

„Wat voer je daar uit, Djoemaät?” vroeg Visser.

„Ik wil probeeren of ik geen reuzen-baoeng kan vangen, mijnheer,” zei Djoemaät.

„Een reuzen-baoeng, Djoemaät?“ vroeg Visser. „Bestaan die dan?“

„Ja, mijnheer,“ zei Djoemaät. „Die kunnen ongeveer een vadem lang worden en wegen dan meer dan een picol (60 kg). Het vleesch is goed, maar is iets harder en verschilt eenigszins in smaak met dat van een gewone baoeng. Zij zwemmen 's nachts de rivier op en komen alleen als het heel stil is dicht bij de Zwaluw. Op de Eilandenrivier heb ik er een paar gevangen.“

Visser ging de trap af en zag hoe Djoemaät aan een driedubbel gedraaide vischlijn een paar melkblikjes had bevestigd, die, als er aan de lijn getrokken werd, in een petroleum-blik vielen. Aan een grooten haak had hij een halve baoeng geslagen, die hij in het water wierp. Hij en zijn makker hadden hun nachtleger naast het alar-meeringstoestel uitgespreid. Langs zij lag de visschers-prauw aan een vanglijn klaar. De vischlijn was voor een groot deel op het ledige conservenblik gewonden en kon geruimen tijd afloopen, voordat zij uitgerold was. De eerste dagen gebeurde er echter niets. Maar op een donkeren nacht werd Visser wakker door de neervallende blikjes. Djoemaät en zijn makker waren in een oogwenk uit hun klamboe en sprongen met de vischlijn in hun prauwtje. De schildwacht hielp hen en maakte de vanglijn van de prauw los. Weldra waren de visschers in een verwoeden strijd met den grooten visch gewikkeld, die het prauwtje op sleeptouw nam. In minder dan geen tijd was het vaartuigje in de duisternis verdwenen. Maar over het water weerklonken de stemmen der visschers, die nu eens de lijn inpalmden, en dan weer, als de visch een woedende poging deed om los te komen, haar lieten vieren.

Bijna een uur duurde de strijd. Eerst werden de stemmen

der dwangarbeiders zwakker en zwakker en moesten zij eenige honderden meters stroomaf gesleept zijn, toen werden de geluiden weer duidelijker. Eindelijk hoorde Visser Djoemaät tot zijn makker zeggen: „Sla hem op zijn kop met je parang! Pas op, raak de vischlijn niet.” Een paar doffe paranghouwen volgden. Daarop een hevig gespartel en toen weer Djoemaät's stem: „Ampir lah kita karam.” (Bijna lagen wij om.)

Toen volgde het rhythmisch kloppen van twee dajoengs tegen het prauwboord en weldra lag de visschersprauw langszij en werd door vele handen het monster aan boord gesleept. Het was, volgens Djoemaät, een middelgroot exemplaar van ongeveer 1,50 m en een gewicht van 50 kg. De visch, een Silirius-soort, had vorm en uiterlijk van een baoeng, maar was belangrijk donkerder van kleur en had een, naar verhouding, grooteren en breederen kop.

„Ziezoo, Djoemaät, nu hebben wij visch genoeg voorloopig,” zei Visser. „Houden jullie morgen maar een rustdag.”

Den volgenden morgen werd de visch schoongemaakt en verdeeld. Dat was een welkome aanvulling op het menu van het detachement. Ook de jonge casuaris, een gekortwiekte krombek en de schildpad kregen hun deel. Het waren dieren, die van de Papoea's waren geruild en die vrij op het dek rondliepen. De beide vogels leefden op voet van oorlog met de schildpad. Vooral de wulp deed nogal eens een aanval op zijn kop, die dan bliksemsnel onder het beschermende schild werd ingetrokken. Op een goeden dag nam het geplaagde dier wraak. Toen de krombek het voedsel begon weg te pikken, dat voor de schildpad was klaargezet, schoot bliksemsnel de kop met den scherpen bek te voorschijn en werd de

snavel van den krombek zoodanig gehavend, dat hij dit niet overleefde. Hij kon zijn voedsel niet meer oppikken en stierf na enkele dagen.

De dagen snelden voorbij. Visser was nu klaar met zijn werk. De avonden werden gekort door het ontwikkelen van foto's, die hij van de Papoea's in de omgeving van het bivak had genomen. Dat was een warm werkje en Visser moest oppassen, dat de gelatine van de negatieven niet tijdens het ontwikkelen smolt. Badende van transpiratie kwam hij dan uit de geïmproviseerde donkere kamer, die lichtdicht, maar ook vrijwel luchtdicht was afgesloten, een hokje van niet veel meer van 1 m bij 1,25 m.

Het alleen-zijn begon hem nu te drukken, maar Wiersma en Huizing konden nu niet lang meer uitblijven. De rust had het groote voordeel, dat hij weer heelemaal op begon te knappen van een malaria-aanval, dien hij ongeveer een week na het vertrek van de beide andere officieren had gehad.

Toen hij 's middags een dutje pakte, werd hij plotseling gewekt door kreten op het voorschip.

„Patrolli poelang” (De patrouille komt thuis), riep men. Kort daarna kon men het kloppen der dajoengslagen hooren, die al luider en luider werden. Weldra lagen de prauwen van Wiersma en Huizing langs zij en vertelden zij hun wederwaardigheden. Zij hadden gelukkig geen ongelukken gehad in de boomversperringen, daar de juiste route nu voldoende bekend was. Van Prauwenbivak waren zij de rivier een eind stroomop gevolgd en hadden toen een heuvelrug beklommen, die door Meeuwsen vroeger als observatiepunt was uitgekozen. Huizing had echter pech met zijn peilingen gehad. Hij had lang op goed uitzicht op het Centraal Gebergte

moeten wachten. Ook de astronomische plaatsbepaling op punten, die ongeveer 30 à 35 km uit elkander lagen, waardoor de fouten in de schetskaarten moesten worden gecorrigeerd, had lang opgehouden. De zon had zich op de waarnemingspunten achter de wolken schuilgehouden en een dichte nevel belette 's nachts herhaaldelijk de sterwaarnemingen.

Alles was hun dus nogal tegengelopen.

Tot laat in den avond bleven de officieren napraten en vertelden zij elkaar de dingen, die zij beleefd hadden. De rustperiode van Visser was nu voorbij. Direct na de komst van de Albatros, die rechtstreeks van Ambon zou komen om de Valk te vervangen, die naar Soerabaja was vertrokken om te dokken, zou Visser trachten door te dringen tot het brongebied van de Noordwestrivier.

Weer in actie

DE Albatros had van Ambon een nieuwen dokter meegebracht: Kleist, een Duitscher, die in Nederlandschen dienst was getreden als officier van gezondheid. Het was een klein, tenger gebouwd mannetje, dat niet over tropenervaring beschikte, geen rijst kon eten en hoofdzakelijk leefde van marie-biscuitjes, die hij met boter besmeerde. Hij had scherp geprotesteerd tegen het feit, dat hij naar Nieuw-Guinea werd gezonden, daar hij pas uit Europa kwam, nog niet geacclimatiseerd was en ook nog niet aan de voeding was gewend. Men was echter verplicht geweest hem naar Zuid-Nieuw-Guinea te zenden, omdat de opvolger van Siebert van Java moest komen en men het detachement niet zoo lang zonder dokter kon laten.

Kleist was een eigenaardig man. Hij had een hobby voor „Augen” en legde al dadelijk een verzameling aan van oogen van alle mogelijke diersoorten. Wat hij daarmee voor had, was den anderen officieren niet recht duidelijk. Enfin, dacht Visser, wij zullen hem wel niet lang in ons midden hebben. Als zijn aflosser niet gauw

komt, zal hij zichzelf wel moeten evacueeren. Want een op een dergelijke wijze ondervoed lichaam zou malaria-aanvallen niet lang kunnen doorstaan. Visser en de andere officieren hielpen hem zooveel mogelijk en stonden hem zooveel van hun voorraad beschuit en meel af als zij konden missen en lieten extra-brood voor hem bakken.

Twee dagen na het vertrek van de Albatros trok Visser met veertien prauwen en zevenentwintig dagen vivres weer de Noordwestrivier op. Hij moest uiterlijk over zevenentwintig dagen weer thuis zijn, daar de Valk vier weken later het detachement zou overbrengen naar het nog niet geëxploreerde gebied van den Boven-Digoel. Na aftrek van den prauwtocht heen en terug zou de landtocht ten hoogste eenentwintig à tweeëntwintig dagen mogen duren.

Het tijdstip van vertrek was niet erg gelukkig gekozen. Er stond een zware bandjir op de rivier en tegen wil en dank moest Visser den nacht doorbrengen in het oude Stoomsloepbivak, daar overal de oevers van de rivier onder water stonden. Den volgenden dag was de waterstand wel iets lager, maar men had toch nog heel wat met den sterken stroom te stellen. Toch vorderde men dien dag zoo ver, dat bivak kon worden betrokken op een droog gedeelte van den oever. Met een halven dag vertraging kwam Visser ten slotte in het Prauwenbivak aan.

Men bereikte pas tegen vijf uur dit eindpunt van den prauwtocht. Er was toen geen gelegenheid meer om de vrachten gereed te maken en over de patrouille te verdeelen en Visser besloot den volgenden morgen pas tegen acht uur te vertrekken. Bij het aanbreken van den dag werd met de uitdeeling van de vier dagen vivres,

die iedere deelnemer ineens toegewezen kreeg, aangevangen. Daarna werden de vrachten over de dwangarbeiders verdeeld. De inlandsche sergeant-brigadecommandant, die met Visser meeding, was pas met de Albatros aangekomen. Hij kwam rechtstreeks van Java en moest nog alles leeren. Visser besloot daarom maar den inlandschen korporaal Karto-di-kromo, die al eenige maanden bij het detachement diende en dus het klappen van de zweep kende, mee te nemen op patrouille. Tegen acht uur marcheerde hij met zijn patrouille van acht militairen en vijftig dwangarbeiders af.

Aanvankelijk vorderde Visser snel, doordat hij het pad, dat Meeuwsen en Wiersma hadden gekapt, gedurende twee dagen kon volgen.

Tegen het einde van den tweeden dag bereikte men het punt, waar het gekapte pad naar het oosten omhoog en verder naar het observatiepunt leidde van de patrouille Wiersma-Huizing. Visser vervolgde echter kappende zijn weg langs de Noordwestrivier naar het nog onbekende bergland. Overal langs de oevers had hij versche kasporen gezien van Papoea's, die gemakkelijk te onderscheiden waren van de kasporen van de patrouille-Wiersma. Deze laatste vormden namelijk een scherp vlak over de afgesneden houtvezels. Die van de Papoea's kneusden echter de houtvezels. Een van de kappers vond een half verregend voetspoor van een Papoea. Zij konden dus niet veraf zijn, maar vertoonden zich niet. Dien nacht werd de wachtpost verdubbeld, maar ieder contact met Papoea's bleef uit.

Nog drie dagen bleef Visser langs de Noordwestrivier marcheren, die geleidelijk-aan het karakter kreeg van een wilden bergstroom.

Toen vernauwde zich plotseling het rivierbed en moest

de patrouille tegen een zeer steile napalbank van ongeveer twintig meter hoogte opklauteren. De helling was spaarzaam met jong varenkruid begroeid en blijkbaar had de rivier nog niet zoo heel lang geleden bij een zwaren bandjir een stuk van de bank weggeslagen. Visser was tot ongeveer de halve hoogte van de bank geklommen, toen hij een geratel van vallende steenen hoorde.

„Awas, awas” (Pas op, pas op), riepen de dwangarbeiders vooruit.

Visser keek op en kon nog net voor een grooten steen uitwijken, die langs hem heen suisde. Een deel van de napalbank was onder het gewicht van den voorsten dwangarbeider bezweken en een regen van steenen kwam naar beneden. Achter zich hoorde hij een steen tegen een petroleumblik aankletteren. Voor hem klonk een doffe slag. Visser zag dat Senen, de fuselier, die vóór hem de helling opklauterde, wankelde en zich aan een varenplantje vast poogde te klemmen.

„Tahan, Senen” (Houd je vast, Senen), riep Visser, die snel omhoog klom om hem tegen te houden. Senen was door een grooten steen recht tusschen zijn oogen getroffen. Een oogenblik dreigde hij zijn evenwicht te verliezen, maar gelukkig wist hij zich nog te herstellen. Als hij naar beneden zou zijn gevallen op de hem volgende fuseliers, die zich met moeite aan den steilen wand vastklampten, zou het leed niet te overzien zijn geweest. Met behulp van de kappers werd hij verder tegen de helling opgetrokken.

De steen was behoorlijk aangekomen. Senen had een leelijk bloedende wond, die Visser volgoot met perubalsem en daarna verbond. Gelukkig was niemand anders door de vallende steenen getroffen. Want de

dwangarbeiders waren onder hun petroleumblik, dat zij op den rug droegen, weggedoken. Zij waren er goed afgekomen.

Toen de heele patrouille het moeilijke punt zonder ongelukken gepasseerd was, vervolgde Visser zijn weg.

Het was al laat in den middag, toen plotseling twee schoten in de achterhoede weerklonken. Dat was het afgesproken sein met Karto-di-kromo, als er iets met de dragers niet in orde was. Visser hield halt en liet de heele colonne opsluiten. Weldra kwam een fuselier uit de achterhoede naar voren, die meedeelde, dat de dwangarbeider Sidin verdwaald was. Visser besloot nu rust te houden en om de drie minuten twee schoten af te geven, ten einde Sidin in de gelegenheid te stellen op het gekapte pad terug te komen. Karto-di-kromo sloot zich na eenigen tijd met den Atjeher, die gewond was, en een anderen dwangarbeider, die een koortsaanval onderweg had gekregen, bij de anderen aan.

Hij rapporteerde, dat hij Sidin nog een uur te voren gezien had en dat deze niet ver weg kon zijn.

Maar toen Sidin na twintig minuten nog niet kwam opdagen, droeg Visser den korporaal op, om op diezelfde plek nog eens twintig minuten op Sidin te blijven wachten en van tijd tot tijd een schot te lossen. Visser liep nog een uur door en betrok toen aan een beekje het nachtbivak.

Een half uur later kwam Karto-di-kromo opdagen. Maar Sidin was niet bij hem.

„Ik ben bang, dat Sidin verdwaald is, Karto,” zei Visser.

„Dat kan bijna niet, luitenant,” antwoordde Karto.

„Sidin is lang in de rimboe geweest.”

„Zoo,” zei Visser, „dan blijft er nog maar één mogelijk-

heid over. Dan moet hij gedrost zijn en naar het Prauwenbivak terug zijn gekeerd."

Karto-di-kromo zweeg, zelfs het bekende „saja" (ja) kwam niet over zijn lippen, dat een inlander maar al te vaak gebruikt, als hij te beleefd is om tegen te spreken. Op zijn gezicht lag een bezorgde trek en Visser kreeg het gevoel, dat er iets bijzonders aan de hand was. Hij dacht even na en zei toen:

„Zeg, Karto, hoe weet jij, dat Sidin lang in de rimboe is geweest? Hij is toch een nieuweling, die pas met de laatste boot is aangekomen."

Karto aarzelde even, voor hij antwoord gaf.

„Ik heb hem vroeger gekend, luitenant," zei hij.

„Zoo," hernam Visser, „waar is hij dan rantai (dwangarbeider) geweest?"

„Ik heb hem te voren nooit als rantai gekend, luitenant," antwoordde Karto. „Ik heb samen met Sidin op Fort de Kock gediend. Hij had de bintang (Militaire Willems-orde) en was op Atjeh voor den vijand tot korporaal bevorderd."

„Wát zeg je?" zei Visser, ten zeerste verbaasd. „Hoe komt het dan dat zoo'n man tot dwangarbeider werd veroordeeld?"

„Dat is een vrouwenkwestie geweest, luitenant," zei Karto. „De krijgsraad strafte Sidin met vijftien jaar gevangenisstraf. Hij deed toen zelf het verzoek om ter dood te mogen worden veroordeeld. Maar dat werd geweigerd. Als dwangarbeider werd hij eerst naar Ambon gestuurd en toen naar ons detachement. Twee andere fuseliers en ik herkenden hem dadelijk en begroetten hem hartelijk. Maar Sidin voelde zich maloe. Ik vertrouwde hem niet en hield hem de eerste dagen scherp in het oog."

„Waarom vertrouwde je hem niet, Karto?” vroeg Visser. „Roepah nja maoe mati, litnan” (Het kwam mij voor alsof hij den dood zocht, luitenant), antwoordde Karto. „Dus je denkt, dat hij opzettelijk is weggelopen?” zei Visser.

„Barang kali, litnan” (Misschien, luitenant), luidde het antwoord. „Ik had hem een plaats achter in de dragers-colonne gegeven, zoodat ik hem steeds in het oog kon houden. Tijdens de eetrust at ik altijd samen met hem en de soldaten van de achterspits. Maar toen de patrouille vanmiddag over dien dunnen gladden stam over het ravijntje trok, was de dragerscolonne erg uit elkander geraakt. Toen bij de volgende rust eindelijk alles was opgesloten, miste ik hem.”

Na het verhaal van korporaal Karto kon Visser moeilijk meer aannemen, dat Sidin bij ongeluk was verdwaald. Hij had stellig de schoten moeten hooren en hij had ruimschoots gelegenheid gehad om zich weer bij de patrouille aan te sluiten, als hij dat had gewild.

Sidin bleef voorgoed vermist. Of hij zelfmoord heeft gepleegd, of hij door Papoea's is vermoord, of hij in het oerwoud is verdwaald en den hongerdood stierf, is een geheim, dat de wildernis nimmer heeft geopenbaard. Ergens onder dien eindeloozen groenen bladerenmantel eindigde het levensdrama van Sidin.

Den volgenden morgen besloot Visser meer op het oosten aan te houden. Hij wilde trachten om de waterscheiding van de Noordwestrivier te bereiken en hoopte dan over dien rug sneller op te schieten.

De rug, dien hij volgde, liep langs een zijrivier van de Noordwestrivier, maar werd telkens doorsneden door kleine ravijntjes met zeer steile wanden, waar rotankabels

langs moesten worden gespannen om de dwangarbeiders in staat te stellen zich daartegen op te hijschen. Over een der steilste ravijntjes was gelukkig een zware woudreus gevallen en als over een heirbaan wandelde de geheele patrouille daarover naar den overkant. Tien à vijftien meter in de diepte vervolgde een beekje murmelend zijn weg naar de Noordwestrivier. Last van duizeligheid kon men er niet gebruiken.

Dien dag schoot Visser slecht op. Wel was hij een paar honderd meter gestegen en 's nachts was dat aan de koelte heel duidelijk te merken. Toch besloot hij den volgenden dag den rug te blijven volgen.

Het bleek een gelukkig besluit te zijn. Na nog een moeilijk ravijntje te hebben gepasseerd, bereikte hij eindelijk de waterscheiding, die een geleidelijke stijging vertoonde en evenwijdig scheen te loopen aan de Noordwestrivier. Maar naarmate hij hooger kwam, werd de kans op drinkwater geringer. Geen enkel beekje doorkruiste meer den rug. Het was al ruim over vieren, maar nog steeds was er geen water te bekennen. Een kwartier later daalde hij over een knobbel in den bergrug af en het kwam hem voor, dat bij het diepste deel van het zadel, dat zich vormde, een ravijnhoofd lag. Hij stuurde aan beide zijden twee dwangarbeiders omlaag om naar water te zoeken. De eene groep kwam onverrichter zake terug. De andere groep had gelukkig een paar honderd meter lager een klein waterloopje gevonden en bracht twee blikken water naar boven.

Visser liet nacht bivak betrekken en door mandoer Oebit een corvee van acht dwangarbeiders aanwijzen om drinken kookwater te gaan halen. Het was al bijna donker, toen het corvee terugkwam en met koken kon worden begonnen. Maar men mocht al van geluk spreken, dat men

dien avond geen honger en dorst behoefde te lijden. Men was nu een flink eind gestegen. De hoogtebarometer wees 1000 m aan en het was dien nacht al flink koud. Soldaten en dwangarbeiders hadden zich, behalve in hun spreij, ook heelemaal in hun klamboe gewikkeld. Nog drie dagen volgde Visser den rug. Op den derden dag had hij een nachtbivak zonder water moeten betrekken en het liet zich aanzien, dat men niet zou kunnen koken. Dien avond ging Visser zonder eten en zonder drinken naar bed. Maar het ergste vond hij, dat hij geen bad had kunnen nemen, ja, zelfs zijn handen niet had kunnen wasschen en dus vuil onder de deken moest schuiven. Er zat niets anders op dan den volgenden dag op een gunstig punt langs de flanken van den rug af te dalen en naar water te gaan zoeken. Dit zou wel jammer zijn, want de rug steeg bijna voortdurend geleidelijk omhoog en hij bevond zich nu reeds op 1700 m.

Maar gelukkig begon het dien nacht tegen tien uur te regenen en weldra hoorde men het neertinkelen van de waterstraaltjes, die van de tentzeilen afliepen in de kookpannetjes. Djadi kwam met een paar petroleumblikken om het water op te vangen, dat van Visser's tent in straaltes naar beneden liep. En toen de regen na een half uur ophield, was er voldoende water opgevangen om de rijst en warme thee te koken. Weldra vlamden overal de kookvuurtjes op en tegen twaalf uur ging ieder verzadigd en verkwikt ter ruste.

Visser kon nu de waterscheiding blijven volgen. Tegen negen uur bereikte hij een punt, waar een ravijnhoofd den rug scheen te naderen. Men had dien morgen geen water genoeg meer gehad om koffie te zetten en het werd tijd, dat de veldflesschen gevuld werden. Hij stuurde

aan elken kant van de waterscheiding vier dwangarbeiders omlaag. Al spoedig gilde de eene ploeg, dat er water gevonden was. Weldra vlamde een groot vuur op onder de koffieblikken en na een uur konden de veldflesschen worden gevuld.

Dien middag begon het tegen één uur hard te regenen. Visser liep te rillen van de kou. Plotseling stootte de spits op een zoo druk belooopen Papoea-pad, dat men niet ver meer af kon zijn van een nederzetting. Visser liet de dragerscolonne daarom eerst geheel aansluiten en sloeg toen het Papoea-pad in. Men kon nu stug doorloopen, en daar de weg flink steeg, werd men ook weer wat warmer.

Op een punt, waar een zijpad uitkwam op het pad, dat Visser volgde, zag hij een lichte plek in het oerwoud. Hij liet den troep op dit punt halthouden en volgde het zijpad een eindje met een paar fuseliers, om te zien waar het naar toe voerde. Weldra kwam hij voor een groot opengekapt stuk van het oerwoud, dat nog pas kort geleden was geveld. Kennelijk waren hier Papoea's bezig om een ladang (tuin) aan te leggen. Aan een der woudreuzen, die langs het pad stonden, was men nog niet lang geleden aan het kappen geweest. Merkwaardig was het, dat men de bijlslagen niet loodrecht op den boom, maar van boven naar beneden in de lengte van den stam had aangebracht. De gevelde stammen op de ladang eindigden dan ook meestal in een potloodpunt.

Visser bekeek de snede in het hout wat nauwkeuriger. De houtvezels waren niet zoo sterk gekneusd als bij de kasporen van de Papoea's uit de vlakke het geval was. Het leek wel, alsof men hier met een botte stalen bijl aan het werk was geweest. Dat konden niet anders dan

kapsoren zijn van de bijlen van chloromelaniet (een donkergroen gesteente) van de bevolking van het Centraal Gebergte.

Van de Papoea's zelf was echter geen spoor te bekennen. Misschien schuilden zij ergens onder een afdak tegen den regen en hadden zij het werk op de pas begonnen ladang gestaakt in verband met de zware buien.

Visser keerde naar het hoofdpad terug en besloot dit verder te volgen. Plotseling kwam de patrouille voor een lichte plek in het bosch. De regen had even opgehouden. Zou dit ook een nieuwe ladang zijn? Maar vooruit klonk reeds een verward gegil van Papoea-stemmen. Visser snelde vooruit om te zien wat er aan de hand was. Voor hem lag ditmaal geen ladang, maar een dorp, dat in aanbouw was. Enkele van de kleine, cirkelvormige huisjes op palen van ongeveer drie meter doorsnede waren gereed, van vele andere stond nog pas het geraamte.

Zenuwachtig grepen de kleine mannetjes naar hun pijl en boog. Zij bleken volkomen verrast en hevig geschrokken te zijn door het plotseling verschijnen van de patrouille.

Om hen te kalmeeren gaf Visser onmiddellijk bevel aan alle fuseliers en dwangarbeiders om neer te hurken. Dat kalmeerde de Papoea's. In hurkende houding kan men pijl en boog niet hanteeren en neerhurken is daarom bij een ontmoeting altijd het meest vredelievende gebaar, dat men maken kan.

Deze Papoea's waren grappige, kleine kereltjes. Ondanks de koude op deze hoogte — het dorp lag op 2200 meter boven zee — liepen zij practisch geheel naakt. Als eenig kleedingstuk droegen zij een peniskoker, vervaardigd van een lange, tuitvormige kalebas, die zij aan

een gordel van gevlochten vezelstof hadden bevestigd. Sommigen droegen op het hoofd een netje. Het waren pygmoïden, dwergachtige Papoea's, die tot den Pesechemsstam van de omgeving van den Wilhelminatop behoorden. In hun optreden gedroegen zij zich heel wat beschaafder en rustiger dan de Papoea's van de kust. Eigenlijke pygmeeën, met een gemiddelde lengte van minder dan 1,50 meter voor de mannen, zooals die uit Afrika bekend zijn, waren het echter niet.

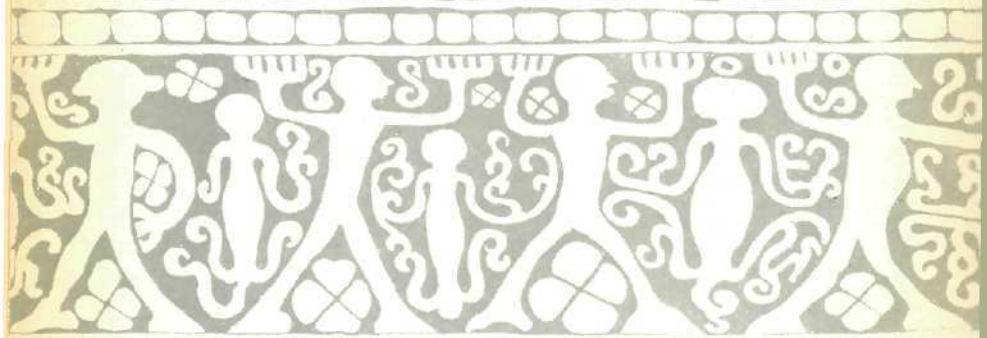
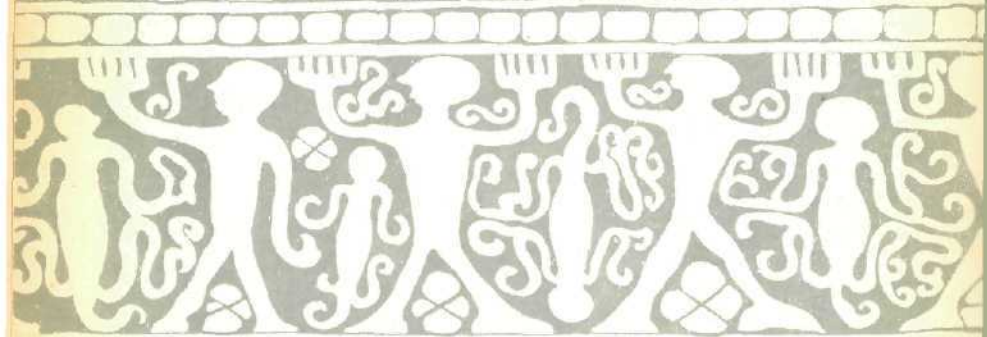
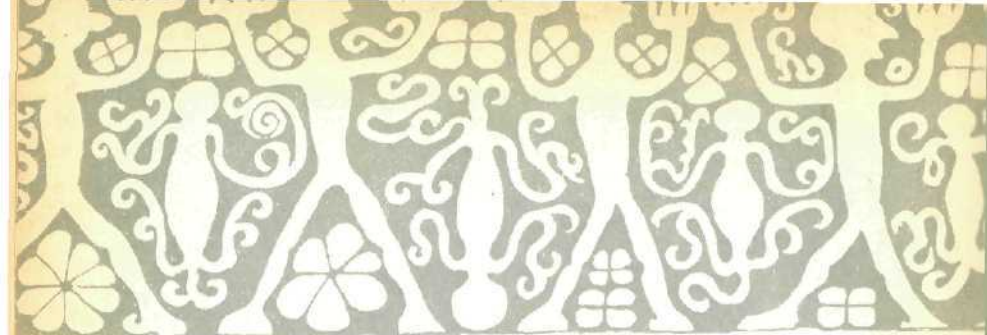
De Papoea's hurkten nu ook neer en legden pijl en boog naast zich op den grond. Visser ging toen een paar passen vooruit, breidde zijn armen uit en opende zijn handen om te laten zien, dat hij ongewapend was. Daarop hurkte ook hij neer. Zoodra hij opstond, hadden de mannetjes weer zenuwachtig naar hun pijl en boog gegrepen. Maar toen hij weer neerhurkte, kalmeerden zij wat.

Zoo bleef Visser een poosje zitten, hen voortdurend rustig toesprekend, al verstonden zij ook geen woord van wat hij zei. Dat spreken met een kalme stem scheen hen toch gerust te stellen. Toen wenkte hij hen om naderbij te komen. Na veel onderling gepraat vatte een klein manneke met een intelligenten kop, maar met een van angst vertrokken gezicht, eindelijk moed en kwam alleen naar Visser toe.

Maar op dat moment weerklonken zenuwachtig gillende vrouwenstemmen achter hen. Het mannetje voor hem en de andere Papoea's werden weer onrustig. Visser draaide zich om en zag, dat het een achttal vrouwen was, dat blijkbaar van de ladang terugkwam, welke aan het zijpad was gelegen, dat op het hoofdpad uitkwam waar de dragerscolonne opgesteld stond. Plotseling zagen zij zich dus door vreemdelingen omringd.

Op 2200 meter boven zee trof de patrouille een nederzetting van dwergachtige Papoea's aan. Op deze groote hoogte kon het 's nachts zeer koud zijn, toch liepen mannen en vrouwen geheel naakt.

„Allemaal zitten blijven,” riep Visser, „en ruimte maken om de vrouwen te laten passeeren.”

Bevend van angst kwamen dezen voorbij. Sommigen van hen droegen een zuigeling in een draagnet op den rug. Anderen torsten netten, die gevuld waren met bataten (zoete aardappelen), brandhout en bladgroenten. Als eenig kleedingstuk droegen zij een uitstaand schortje van reepen palmbiad. Aan den staart volgden twee zenuwachtige kereltjes, de een een mannetje van middelbaren leeftijd, de ander een jonge kerel.

Toen zij merkten, dat men de vrouwen rustig liet passeeren, kwam er ontspanning in de neergehurkte groep van menschen aan de overzijde. De vrouwen waren in de huizen gekropen, maar door de nauwe deuropening bleven zij met echt vrouwelijke nieuwsgierigheid naar de vreemdelingen gluren. Of waren het misschien geesten, die daar uit de vlakte naar boven waren gekomen? Want hoe konden die vreemdelingen anders door de breede hongerzone tot hun gebied zijn doorgedrongen? Want in dien oerwoudgordel groeide immers geen sago meer, kwamen geen eetbare knollen voor en waren veel palmietsoorten giftig.

Het mannetje, dat voor Visser neergehurkt zat, haalde nu uit de draagtasch, die over zijn schouder hing, met zenuwachtige bewegingen een ruw houten pijpje te voorschijn en vulde den kop met grof gekerfde tabak. Visser liet hem rustig begaan. Tot zijn verbazing trok het mannetje een prop uit zijn peniskoker, haalde een droog rotankoord daaruit te voorschijn, een gespleten stukje hout en wat zwam. Hij legde het gespleten stukje hout op den grond, boven op het plukje zwam en sloeg het rotankoord er om heen. Toen zette hij zijn teenen op het hout en begon hij de rotan snel heen en weer te bewegen.

Intusschen begon het weer zachtjes te regenen. Visser liet het mannetje stil begaan, maar vroeg een doosje lucifers aan een fuselier, dat deze van onder zijn bamboehoed uithaalde en hem aanreikte. Net toen het plukje zwam begon te gloeien, streek Visser een lucifer aan en hield dien het kleine manneke voor. Onthutst week deze achteruit. Hij was stom verbaasd, waar dat vuur plotseling vandaan kwam. De mannetjes, die achter hem neergehurkt zaten, vergaten hun angst en kwamen naderbij. Zelfs een paar vrouwen kwamen uit de huizen om het wonder beter te kunnen zien.

Visser stak daarop met den brandenden lucifer het pijpje aan en het oude mannetje begon behaaglijk er aan te trekken. Daarna bood hij het aan Visser aan, die een paar trekjes nam en toen het pijpje snel doorgaf. Intusschen had een van de fuseliers een sigaret gerold van shagtabak. Hij stak haar aan en bood die daarop aan het mannetje aan. Met een verzaligd kennersgezicht zoog deze den rook in en gaf de sigaret toen door aan zijn dorpsgenooten. Ieder nam een trekje en allen knikten goedkeurend. Nu kwamen ook de vrouwen dichterbij en keken begeerig naar de sigaret.

Visser liet een nieuwe sigaret rollen, stak die aan en gaf die aan een der vrouwen, die in een groepje bij elkaar stonden, en weldra stond hij midden tusschen de vrouwen. Nu was alle angst geweken en Visser achtte nu het tijdstip aangebroken om met den ruilhandel te beginnen.

Merkwaardig genoeg waren deze Papoea's heelemaal niet fel op ijzer, hoewel de Pesechems enkele jaren te voren toch met de wetenschappelijke expeditie van Lorentz contact hadden gehad. De tabak werd zeer op prijs gesteld en de vrouwen kwamen met bataten

aandragen, die zij inruilden tegen tabak. Ook kralen waren in trek, maar het kostte Visser veel moeite om hun steenen bijlen tegen stalen bijlen in te ruilen.

Intusschen was een van Visser's puttees afgezakt en daar hij een houtje in zijn schoen had gekregen, trok hij meteen zijn schoen uit. Het effect van deze eenvoudige handeling was ontstellend. Enkele Papoea's hadden aanvankelijk met stomme verbazing toegekeken, hoe hij zijn puttees uitrolde, maar toen hij zijn schoen uittrok, was hun dat toch te machtig en stoven zij van schrik achteruit.

Visser keek onthutst op. Waar konden die menschen zoo van geschrokken zijn? Langzamerhand drong het tot hem door, dat alleen het uitdoen van de puttees en den schoen daar de reden van kon zijn. Toen begreep hij, dat de Papoea's, die geen kleeding kenden, hem voor een natuurwonder aan moesten zien, misschien zelfs voor een geest, die in staat was zoo maar zijn huid uit te trekken.

Hij begon te lachen, knoopte zijn uniformjas los en trok die uit, zoodat hij in zijn nethemd stond met bloote armen. Toen wenkte hij het oude manneke om naderbij te komen. Na veel heen en weer gepraat met zijn dorpsgenooten kwam deze naar hem toe. Visser maakte zijn borst bloot en beduidde hem zijn hand er op te leggen. Aarzelend kwam het mannetje dichterbij en betastte heel voorzichtig met één vinger zijn borst. Langzamerhand begon hij te begrijpen, dat Visser een mensch van vleesch en bloed was en betastte hij ook zijn armen. Toen knikte hij geruststellend tot zijn dorpsgenooten en was de angst definitief verdwenen. Visser liet hem nu ook zijn jas zien en deed dat kleedingstuk weer aan. Hij kon zich nu wat vrijer bewegen en ging naar een der

woningen toe. De cirkelronde vloer had een diameter van ongeveer twee en een halven meter. Visser kon zich slechts met moeite door de nauwe opening wringen. In het huis was een haard van klei en in de warme asch lagen twee jonge biggetjes. Een vrouw gaf aan een ander biggetje de borst.

Naast den kampong was een omrasterd gedeelte van het oerbosch. Daar liepen de varkens in rond, in een soort van varkensweide. Een vrouw voederde de dieren met bataten en groentenafval. Visser verbruikte alle platen, die hij in de chassis van zijn fototoestel had. Toen was het tijd om door te gaan, want het was niet gewenscht om te dicht bij het dorp te overnachten. Een voetpad werd gevolgd, dat in de goede richting over een oude ladang liep en men betrok aan een beekje het nacht-bivak.

Den volgenden morgen ging het weer bergopwaarts. Het was dien nacht bitter koud geweest. Het nacht-bivak lag op een hoogte van 2300 meter en de patrouille was heelemaal niet voor een tocht in het hooggebergte uitgerust, zoodat niemand over jaeger-ondergoed beschikte, dat anders voor dergelijke patrouilles werd verstrekt. Maar lang kon Visser nu niet meer doorloopen. Hij kon nog hoogstens één dag den tocht vervolgen, dan zou hij wegens gebrek aan vivres terug moeten gaan. Het liep tegen volle maan en hij hoopte op goed weer en op goed zicht op het Centrale Bergland. Maar voorloopig zag het er niet naar uit, dat het weer beter zou worden. Den heelen dag viel een ijsskoude regen en pas laat in den namiddag werd het droog.

In de vegetatie kwam nu groote verandering. Het bosch werd veel lager en de stammen en takken waren met een dichte moslaag bedekt. Aan de boomen hingen

overal myrmecodiën. Zij zagen er uit als groote wespennesten, die tegen de boomen waren geplakt, waaruit vleezige stengels met bladeren te voorschijn kwamen. Hakte men zoo'n wespennestachtigen bol door, dan bleek deze te bestaan uit een grof sponsachtig weefsel, waarin heele kolonies mieren huisden. Op groote hoogten groeiden zij ook wel op lage struiken, die den bodem bedekten en kregen dan groote afmetingen. Soms werden de knollen tot tachtig à negentig centimeter hoog.¹⁾

Het loopen door het mosbosch was verre van aangenaam. Want het mos was kletsnat en doordat men voortdurend langs streek, liep men den heelen dag in ijzig koude, natte kleeren.

Tegen den middag zag Visser een rug, ten noorden waarvan een groot ravijn moest liggen. Dat moest de hoofdwaterscheiding zijn van de Noordwestrivier. Hij daalde in een ravijntje af en volgde toen het beekje stroomopwaarts, om een dicht begroeid gedeelte te ontwijken. Dat werd hem noodlottig. In het beekje gleed hij op een bemosten steen uit en blesseerde zijn knieschijf ernstig. Hij moest op een stam gaan zitten, daar hij dreigde flauw te vallen van de pijn. Gelukkig liep hij alleen een bloedende wond op en was de knieschijf nog heel.

Na een tijdje stond hij weer op en vervolgde den tocht, steunende op een stok. Hij moest den rug bereiken, wilde hij iets van het bergterrein kunnen zien. Zoo

¹⁾ Myrmecodia en hydnohytium zijn epiphyten, behoorende tot de familie der Rubiaceën. Beide geslachten lijken veel op elkander. De holten en gangen in de groote knollen zijn niet door mieren gegraven, maar ontstaan tijdens den groei vanzelf. Waarvoor zij dienen is niet bekend.

sleepte hij zich nog twee uur voort. De rug was begroeid met boschbessastruiken of liever: boschbessel-
boomen. Want dezelfde blauwe Hollandsche bosch-
bessen, die ook precies denzelfden vorm en smaak
hadden als de vaderlandsche boschbes, maar ongeveer
anderhalf maal zoo groot waren, groeiden hier aan
boomen van ongeveer vier meter hoogte, met stammen,
die een dikte van vijftien à twintig centimeter bereikten.
Ten noorden van den rug lag een geweldig diep ravijn.
Heel in de diepte klonk het ruischen van een rivier. Dat
kon niet anders dan de Noordwestrivier zijn. Visser
bleef den rug opklauteren, in de hoop, dat er ergens in
den rug een zadel zou komen, waar kans op water was.
Maar dit zadel kwam niet opdagen en tegen vijf uur
werd even buiten een sparrenbosch op een kale, alleen
met rhododendronstruiken begroeide plek, waarop een
jachthut van Papoea's stond, het nacht bivak betrokken.
Het was Visser onbegrijpelijk, hoe de Pesechems het
op een hoogte van 2800 tot 3000 meter zonder eenige
kleeding konden uithouden. Want op die hoogte was het
bitter koud.

De kale plek bood weinig beschutting tegen den wind
en Visser besloot het bivak aan de zuidzijde van de
helling op te slaan, om althans tegen den kouden nacht-
wind beschermd te zijn, die uit het Centrale Bergland
naar de kust zou waaien.

Daartegenover stond echter, dat er maar weinig gekapt
behoefde te worden, om uitzicht op het Centrale Berg-
land te krijgen. Gekookt kon er nog niet worden. Visser
hoopte echter, dat het dien nacht zou regenen.

Dien avond verdeelde hij 'n blik katjang hidjoe, dat abu-
sieveeljk voor een blik met rijst was aangezien, onder
zijn menschen. De kleine groene erwten werden op het

deksel van een petroleum-blik uitgespreid en boven het vuur gepoft, zoodat men geen honger behoefde te lijden.

Erger was, dat er geen drinkwater was. Maar gelukkig viel er tegen negen uur een lichte motregen, die helaas maar een half uurtje duurde, doch een welkome tegemoetkoming was in de behoefte aan drinkwater.

Het was dien nacht bitter koud. Van het Centrale Berg-land uit gierde een ijskoude wind over den kalen rug. Hij veegde alle wolken weg. Visser en zijn menschen konden niet slapen van de kou. Allen zaten zich om groote vuren te warmen. Het was een heldere maan-nacht en aan den overkant van het machtige ravijn van de Noordwestrivier teekende zich het silhouet af van de geweldige bergmassieven van de Centrale Keten. Visser staarde verbaasd naar het panorama van adembenemende schoonheid, dat zich daar voor zijn oogen in het maanlicht ontrolde. Maar een felle, snijdend koude windvlaag joeg hem al spoedig weg en huiverend hurkte hij neer bij het vuur, dat Djadi in zijn tent had aangelegd. Toen hij goed warm was, kroop hij maar weer onder de dekens en wikkelde zich van het hoofd tot de voeten in zijn klamboe. Maar van slapen kwam door de koude niet veel.

Den volgenden morgen bracht Skodja, de plaatsvervanger van Kamiso, hem zijn koffie.

„Waar is Djadi?” vroeg Visser.

„Hij heeft koorts, mijnheer, en toen heb ik maar uw koffie gemaakt met het laatste water, dat er over is.” Weer een koortslider, dacht Visser. Dat was ook geen wonder in die koude en nattigheid. De laatste dagen waren er iederen dag vier à zes koortsliders bij de patrouille geweest. Hun vracht werd dan over de andere

dwangarbeiders verdeeld en zij volgden dan, steunend op een stok, de patrouille. Visser besloot dan ook niet verder door te gaan, dien dag zijn waarnemingen te verrichten en den volgenden dag den terugtocht aan te vangen.

Skodja was een Bataviaan. Later deelde hij Visser eens in een vertrouwelijk gesprek mee, dat hij te Batavia in den kampong Petjenongan uit welgestelde ouders was geboren. Toen hij volwassen was, was hij in dienst getreden bij de apotheek Rathkamp, als helper. Hij had een afzichtelijk, aapachtig gezicht met dikke lippen. Zijn enorme onderlip hing volgens de wet van de zwaartekracht door haar eigen gewicht als een centenbakje omlaag. Visser had hem dan ook den bijnaam van de „Labaat” of „lipbloemige” gegeven. Toen Visser hem vroeg waarvoor hij eigenlijk veroordeeld was, beweerde Skodja, dat hij, wel beschouwd, geheel onschuldig was. Want feitelijk was het allemaal de schuld van wijlen zijn zuster, vertelde hij, die een echte helleveeg moest zijn geweest. Hij had ruzie gekregen met haar over de sawah, die zij hadden geërfd en bij die gelegenheid had hij haar met een parang op het hoofd getikt. Bij ongeluk was dit echter een ietsje te hard aangekomen, met het gevolg, dat zij zoo onaangenaam was geweest om te „meninggal doeniah” (deze aarde te verlaten). Daarvoor was Skodja tot zestien jaar dwangarbeid veroordeeld. „Heusch, mijnheer, u weet niet, hoe djahat (gemeen) die zuster van mij was. Zij maakte mij gewoon mata galap (blind van drift).”

Visser dronk zijn koffie op en knabbelde een paar handjes vol gepofte katjang hidjoe op. Hij zond een tiental dwangarbeiders terug langs den weg, dien men den dag te voren gevolgd had, om water uit de beek te

gaan halen. De anderen begonnen het terrein op de noordhelling van den rug schoon te kappen.

Visser kon al spoedig beginnen met het inschetsen en aanpeilen van het deel van het bergland, dat recht tegenover hem lag. Het was een prachtige, heldere, zonnige dag. Geen wolkje was er aan den hemel. Alleen het uitzicht naar het noordwesten werd nog belemmerd door de kronen van enkele boomen. Eindelijk stortten ook deze krakend en ruischend in het ravijn. Een kreet van verrassing klonk door het bivak.

„Goenoeng ès, goenoeng ès” (De ijsberg, de ijsberg), riepen de inlanders.

Toen werd het stil. Allen waren neergehurkt en staarden naar het wonder van de met eeuwige sneeuw en gletschers bedekte bergmassieven van het complex der Carstensztoppen. Achter de toppen kon Visser door den kijker van de theodoliet-boussole het dertig bij veertig kilometer groote gletschercomplex waarnemen, dat nog nooit te voren door menschenoogen was aanschouwd. De toppen waren genoemd naar Jan Carstensz, den kapitein van de Pera, die, samen met de Arnhem, in 1623 een verkenningstocht maakte langs de kust van Nieuw-Guinea naar het vasteland van Australië. Op 16 Februari 1623 nam hij de sneeuwtoppen van zee uit waar. In zijn journaal schreef hij: „Landwaert en na gissinge tien mijlen verthoonde hem overhooch geberchte, dat op vele plaatsen wit met snee bedeckt lach; wesende certain vrij vremts als op berchen zoo na de linie equinoctalis gelegen, snee te hebben.”

Visser moest snel aan het werk gaan. Hij zou maar een paar uren tijd hebben om zijn panorama-schetsen en peilingen te verrichten. Want hij kon onmogelijk nog een dag langer op dien rug verblijven. Ingespannen was

hij dan ook aan het werk, toen Oebit ineens riep: „Mijnheer, mijnheer, kijk, daar is de zwarte paradijsvogel!” Visser keek op. Eenige tientallen meters beneden hem zat de zwarte paradijsvogel met zijn lange zwarte, blauwachtig glanzende staartveeren.

„Vlug, Oebit, haal mijn geweer en patronen uit de tent.” Oebit snelde weg. „Pliék, pliek,” riep de vogel, terwijl hij van den eenen tak op den anderen sprong en de boschbessen oppikte. Geen moment zat hij stil. Toen vloog hij op en streek een veertigtal meter verder neer. Oebit kwam met het geweer aansnellen. Maar nu was de vogel buiten schot. Visser bleef hem volgen en hoopte, dat het dier weer naderbij zou komen. Dat gebeurde echter niet. Den heelen dag hoorde hij nog het „pliek, pliek” van den vogel om het bivak heen. Het dier liet zich echter niet meer zien.

Visser had geluk dien dag. Pas tegen elf uur stegen de nevels uit het dal op en onttrokken de ketens van het Centrale Bergland aan het gezicht. Toen was hij met zijn werk grootendeels klaar en hij hoopte dien middag of den volgenden morgen de laatste hand er aan te kunnen leggen.

Met de opstijgende nevels verdween de zon ook en werd het weer kouder in het bivak. Maar er was geen wind en Visser kroop 's middags onder de dekens om het tekort aan slaap wat in te halen.

Tegen vier uur viel een flinke bui en nu had men volop water om rijst, thee en koffie te koken. Visser liet een extra-rantsoen warme koffie verstrekken om de menschen wat te verwarmen. Een uur later trokken de nevels op en kon hij zijn werk afmaken.

Dien nacht was het nog kouder. De wind was omgeslagen en woei nu uit het zuiden recht het bivak in.

Tegen middernacht begon het te gieten en toen men 's morgens afmarcheerde, regende het nog pijpenstelen. Bibberend van koude ving de patrouille den terugmarsch aan. Visser's knie was nog pijnlijk, maar hij kon toch gemakkelijk het normale marschtempo volhouden.

Tegen twee uur was men weer in het Pesechem-dorp. Visser dreef nog wat ruilhandel en wist een goed kwantum bataten en wat onrijpe pisangs in te ruilen. Maar hij kon het niet te lang maken. Als hij flink doormarcheerde, had hij nog net voldoende vivres om het Prauwenbivak te bereiken. Hij moest dus afscheid nemen van de goedgehartige, vriendelijke Pesechems, die nu alle schuwheid hadden afgelegd. Een achtal mannen deed hem nog een heel eind uitgeleide. Zij keerden pas terug, toen het nachtbivak betrokken werd. Visser vervolgde den terugtocht met zoo groot mogelijke snelheid. Hij had echter iederen dag eenige koortslijders, die den marsch vertraagden. Na een paar dagen had hij het dal van de Noordwestrivier bereikt en marcheerde hij weer in vlak terrein.

Op den tweeden marschdag langs de rivier werd van achteren geroepen dat er Kaja-Kaja's waren. Visser liet halt houden en de colonne opsluiten, terwijl hij zelf naar achteren ging. Toen hij bij de achterspits kwam, stond korporaal Karto met zijn twee fuseliers in de houding van vaardig, klaar om te schieten. Een dertigtal joelende Papoea's gebaarden hysterisch met pijl en boog en drongen sterk op. Zij waren veel grooter van stuk dan de Pesechems, maar toch belangrijk kleiner dan de Papoea's uit het dorp benedenstrooms van de Zwaluw. Kennelijk meenden zij met weerlooze ongewapenden te doen te hebben, daar zij geen pijl en boog of lansen zagen. Het was niet mogelijk om vreedzame aanraking

met hen te krijgen en toen een der Papoea's met zijn werplans dreigde te gooien, vond Visser het mooi genoeg. Hij riep zijn menschen toe niet te schieten, trok zijn revolver en schoot vlak langs het hoofd van den man heen in een boom. De Papoea's schrokken even van den knal, den vuurstraal en het inslaan van den kogel in den stam, maar herstelden zich snel. Visser liet dus een salvo afgeven over de hoofden der Papoea's, die tot op vier à vijf meter waren opgedrongen. Dat hielp. De scherpe knallen en de luchtdruk maakten hen zoodanig aan het schrikken, dat zij haastig de vlucht namen. Het was wel jammer, dat het zoo geloopt was, want het exploratie-detachement had vrijwel nooit contact kunnen krijgen met de bewoners van het heuvelland.

Dien middag kreeg Visser onderweg zelf een koortsaanval. Hij nam dadelijk een dosis kinine en bleef, rillende van de koorts, doorloopen. De voorraad vivres liet niet toe, dat hij den marsch staakte. Eindeloos schenen hem de paar uren toe, die hij nog moest loopen. Zijn beenen wilden niet meer mee. Zij waren loodzwaar en het kostte hem ongelooflijk veel inspanning om, steunende op een stok, door te blijven loopen.

Maar aan alles komt een eind, ook aan dezen eindeloos langen marsch. Toen hij op zijn veldbed lag en warme melk gedronken had, begon hij zwaar te transpireeren en daalde de koorts. Den volgenden morgen voelde hij zich echter nog erg slap. Maar hij moest flink aanstappen. Dien avond moest hij het Prauwenbivak halen. De vivres waren op en de meesten moesten om twaalf uur reeds hun gordelriem wat sterker aanhalen, daar hun rantsoen op was.

Doodmoe bereikte Visser dien avond tegen vijf uur het Prauwenbivak. Maar toen Djadi hem zijn pannetje

met dampende rijst had gebracht en hij zijn avondmaaltijd met smaak had verorberd, waren de vermoeienissen en ontberingen alweer vergeten.

Den volgenden morgen voer Visser iets later dan gewoonlijk af. De rivier bandjirde gelukkig. Nu zou men weinig last van de boomversperringen hebben en ook sneller opschieten. Zonder ongelukken werden de versperringen gepasseerd. Toch werd het nog half drie, voor hij Stoomsloepbivak passeerde. Hij wierp een laatsten blik op de officiersbarak en zag, dat verschillende palen groene uitspruitsels hadden en dus wortel hadden geschoten. In het omgekapte terrein om het bivak groeide reeds één meter hoog onkruid en opslag van kreupelhout. Binnen enkele maanden zou de rimboe het bivak weer overwoekerd hebben.

Hij zocht aan den anderen oever naar den ingang van het pad, dat naar het kerkhof der dysenterielijders voerde. Het was bijna niet meer te vinden. Een rotanliaan, die haar steunpunt in een boom had verloren, was er dwars overheen gevallen. Binnen enkele maanden zou ook de begraafplaats dichtgegroeid zijn en zouden zij, die daar lagen, vergeten zijn. Het pionierswerk eischte offers. Pas een later geslacht zou daarvan profiteren. Dat is nu eenmaal de tragiek van allen pioniersarbeid. Visser dacht aan de regels van het marechaussee lied: „Satoe mati, sepoeloeh ganti.” De een sterft, tien anderen nemen zijn plaats in. Dat was hard, maar het kon niet anders. Neen, hij moest niet omkijken, maar in de toekomst zien, om daaruit de kracht te putten om het werk door te zetten.

Het was al donker, toen Visser eindelijk de Zwaluw bereikte, na twaalf uur roeien. Talrijke hulpvaardige handen hielpen de bagage van de terugkeerenden aan

dek brengen. Visser werd hartelijk door zijn collega's begroet, en moest al zijn wederwaardigheden vertellen. Pas laat in den nacht ging men naar bed. Maar Visser kon niet slapen. Al dien tijd had hij niet met Europeanen van gedachten kunnen wisselen. Nu scheen de maalstroom van gedachten niet te stoppen te zijn. Hij had een onbegrijpelijken lust om te praten en zich in het Hollandsch te uiten. Lang duurde het voordat hij eindelijk insliep.

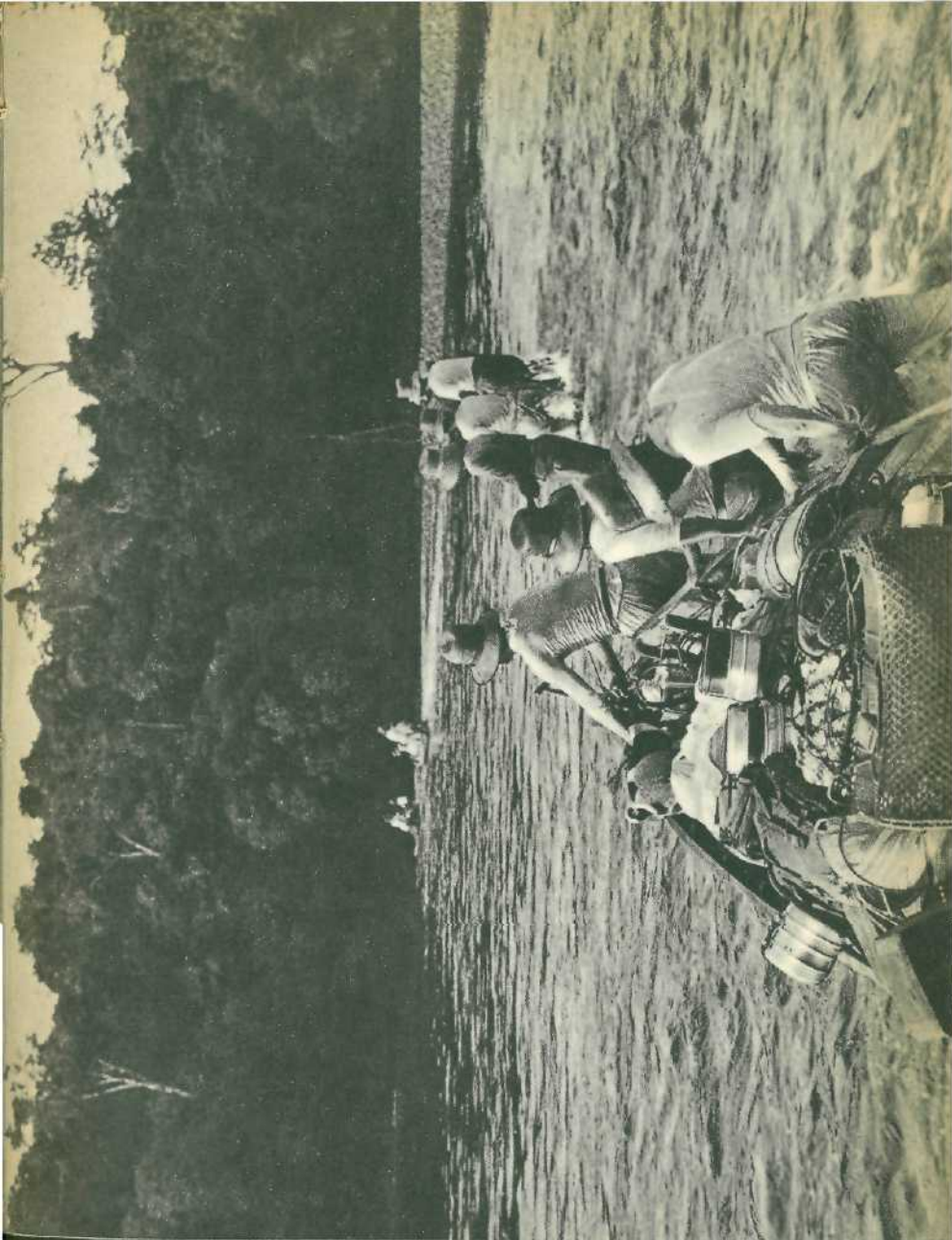
Naar den Boven-Digoel

V OOR Visser braken drukke dagen aan. De Valk kon iederen dag binnenkomen en dan zou alles zoo snel mogelijk voor vertrek naar den Boven-Digoel klaar moeten worden gemaakt, vóór dien tijd moest zijn journaal in het net geschreven zijn en zijn kaarten klaar zijn, om die met de Valk naar Merauke te zenden. Dan moesten ook de ingezamelde ethnographica en de orchideeën klaar liggen voor verzending en de foto's ontwikkeld zijn, die hij met zooveel moeite genomen had. Want 's avonds was hij in het nachtbivak meestal een uur lang bezig om de chassis te ledigen en weer te vullen. Dat moest allemaal onder de deken gebeuren. De stormlantaarns in het bivak moesten dan uit worden gemaakt en alle vuren worden gedoofd. Op het gevoel werden de platen uit de doos gehaald en uit het papier gewikkeld. Dan werden de opnamen uit de chassis gehaald, in het vrijgekomen papier gewikkeld en in een afzonderlijke doos opgeborgen. De chassis werden weer op gevoel gevuld en gesloten en de kartonnen doos met opnamen ging dan weer in de blikverpakking, die, nadat er wat

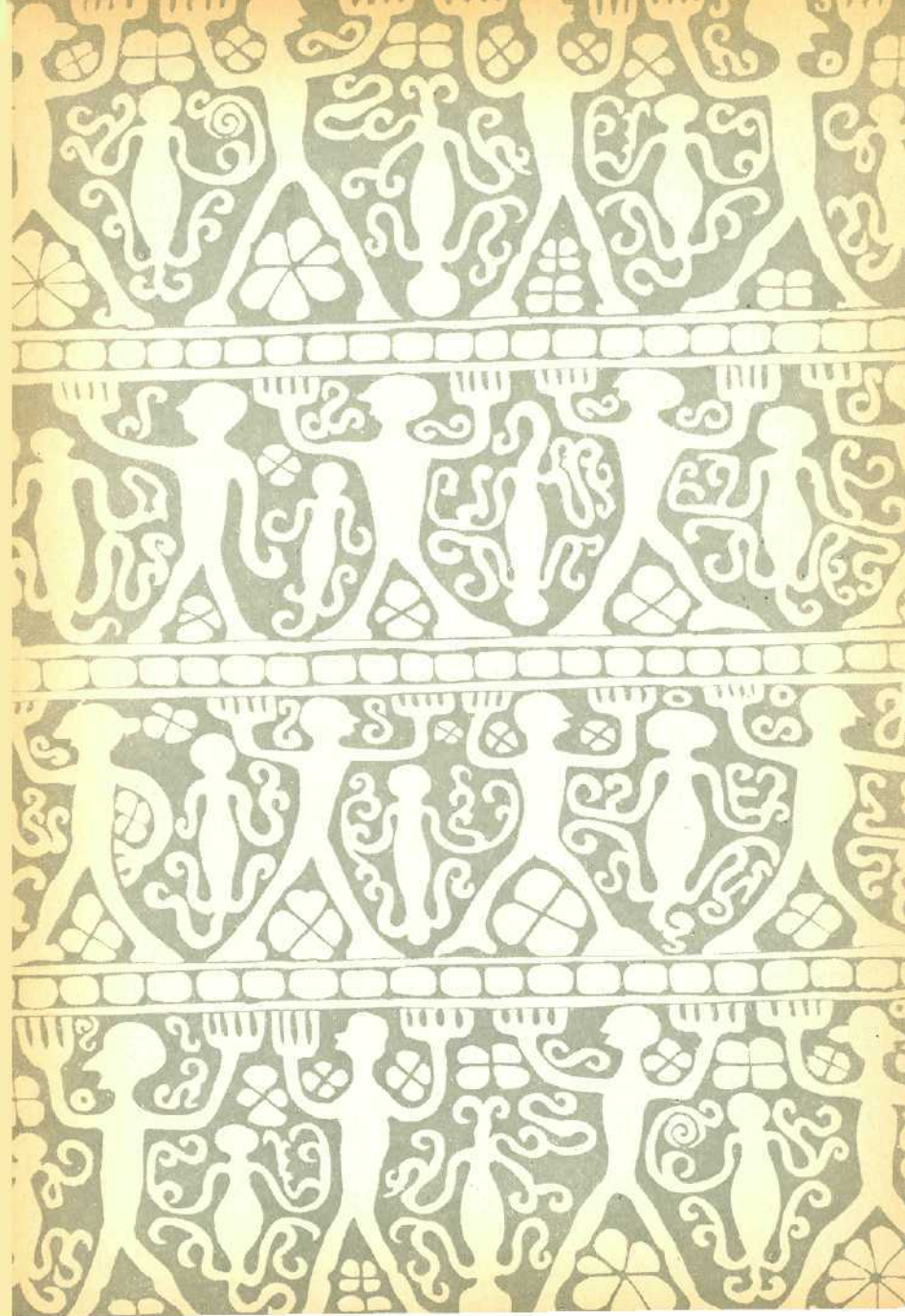
ongebluschte kalk bij was gedaan, met een reep leucoplast werd afgesloten. Bij thuiskomst moesten dan de platen zoo snel mogelijk worden ontwikkeld, daar zij in het vochtige klimaat van Nieuw-Guinea snel bedierven. Maar de dagen verstreken en de Valk kwam niet. Het was weer het oude liedje en pas tien dagen later verscheen het schip eindelijk om de bocht. Visser had danig het land. Als hij nog een paar dagen door had kunnen loopen, had hij diep in het bergland kunnen doordringen. Want boven de rhododendron-zone verdween het tropische oerwoud en zou hij per dag tien à twaalf kilometer of meer hebben kunnen afleggen. Enfin, er was niets aan te doen en in elk geval had hij nu gelegenheid gehad om vóór de verhuizing alle gegevens van de patrouille te verwerken.

Hij had zich al eenige dagen moe en slap gevoeld. Hij begreep dat er weer een malaria-aanval op komst was. Die kwam ditmaal echter wel wat vroeg. Want normaal kreeg hij om de drie à vier weken zoo'n attaque en nu kwam die op den dag, dat de Valk binnenliep, terwijl de koorts lang bleef aanhouden. Trouwens, onder de deelnemers aan de patrouille naar de bronnen van de Noordwestrivier waren bij thuiskomst heel wat koortslidders. De doorgestane koude en vermoeienissen hadden hun, daar ze allen zonder uitzondering met malaria geïnfecteerd waren, geen goed gedaan. Van de vierenvijftig dwangarbeiders, die aan den tocht deelgenomen hadden, moesten er vijftig worden geëvacueerd. Visser raakte Djadi ook weer kwijt, die nu vervangen werd door Skodja, den Bataviaan, die zelf in de plaats van Kamiso was gekomen. Van de acht militairen uit deze patrouille moesten er zes worden geëvacueerd.

Ook dokter Kleist zou het detachement verlaten, want

Wanneer er een rolsteenbank in de rivier lag, moest de bemanning in het water springen om hun vaarttuig al trekkende en duwende over de hindernis te brengen.

de Valk had zijn opvolger, die van Java kwam, aan boord. De vervanger, dokter van Dam, was een lange, blonde, nerveuze man, die fysiek geen al te sterken indruk maakte. Lang zou hij het wel niet maken bij het detachement, dacht Visser. Want de doktoren waren altijd het sterkste aan infecties van tropische ziekten blootgesteld. Zij gingen weinig op patrouille en bleven meestal in de hoofdbivaks achter, waarheen alle zieken werden gedirigeerd en liepen zodoende de meeste kans op besmetting. Ook Kleist moest met een stevige malaria naar Ambon worden geëvacueerd. Het werd dan ook hoog tijd voor hem, want door de slechte voeding was hij sterk vermagerd en had hij niet veel weerstandsvermogen meer.

De verhuizing had ditmaal heel wat meer voeten in de aarde dan die naar de Noordwestrivier. Men kon thans niet met de stoomsloep, de sloepen en de Kitty binnendoor naar den Digoelmond varen. Dat zou te veel tijd nemen. Alles moest nu over zee worden overgebracht. De Valk had haar eigen sloepen in Merauke achtergelaten en nam de stoomsloep en de sloepen van het detachement aan boord. Een groot deel van de prauwen moest men in den steek laten en slechts een klein deel werd door de Zwaluw en de Valk omhoog getakeld en tegen de verschansing gesjord.

Zoo vertrokken de Valk, met de Zwaluw op sleeptouw, en de Kitty naar den Digoelmond. De zee was kalm en de sleep vorderde snel en na twee dagen arriveerden de schepen op den zuidelijken oever van den Digoelmond. Het was doodtij. De overkant van den geweldig breeden Digoelmond was niet te zien. De Zwaluw, waarop Van Dam en Visser zaten, ging het eerst voor anker. Tusschen de Zwaluw en de Valk kwam de Kitty te liggen.

Terwijl de schepen voor anker gingen, kwam uit zee snel een zwaar onweder opzetten. Felle bliksemschichten, gevolgd door zware donderslagen, doorkliefd den hemel. Plotseling verlichtte een fel schijnsel de omgeving van de Zwaluw, direct gevolgd door een geweldigen donderslag. Een scherp suizend geluid weerklonk in den bliksemafleider, als werd er met een scherp voorwerp over een zinken dak heen gekrast. De bliksem was op de Zwaluw ingeslagen, maar had geen onheil gesticht. Men zat nu midden in den donderstorm en het werd belangrijk donkerder. Toen zagen Visser en Van Dam, dat de bliksem insloeg in den bliksemafleider van de Kitty. Huizing en serang Akim, die doornat op de brug stonden, grepen plotseling naar hun beenen. Later vertelden zij, dat beiden de tinteling van een sterken electricischen stroom langs hun beenen hadden voelen gaan. Maar ook daar scheen alles zonder ongelukken afgeloopen te zijn, want een oogenblik later hoorde Visser de commando's voor het neerlaten van het anker. Toen viel een derde zware slag. Ditmaal sloeg de bliksem in den bliksemafleider van de Valk in. Maar ook hier was de leiding in orde en gebeurde er niets.

Het onweder trok nu over en de drie schepen lagen naast elkaar voor anker. De ebstroom begon nu flink door te komen en geleidelijk werd deze zoo sterk, dat Visser het tweede anker van de Zwaluw liet uitbrengen. Hij was blij, dat hij dit tijdig had gedaan. Even later raakte de Kitty op drift, hoewel zij voor twee ankers lag, en Huizing en serang Akim hadden de grootste moeite om een botsing met de Valk te voorkomen. Het schip dreef een heel eind af, voordat de beide ankers hielden. Met een ongeloofelijke kracht joeg de ebstroom langs de schepen heen. De onderlinge communicatie was nu

verbroken. Eerst tegen den tijd, dat het doodtij werd, kon Visser naar de Valk oversteken om de orders voor den volgenden dag te halen. In verband met het doorkomen van den vloedstroom kon de Valk den volgenden morgen pas om acht uur met de Zwaluw op sleep den Digoel opvaren. De Kitty volgde met de sloepen. De schepen vorderden snel langs den zuidelijken oever. Toch kwam pas na een paar uur de overwal in zicht en geleidelijk-aan werd de rivier minder breed.

Dagenlang voer de Valk met de Zwaluw op sleep den Digoel op. In dit zuidelijk deel van de zuidwestkust schenen de regens nog niet door te zijn gekomen, zoodat de rivier niet bandjirde. 's Nachts werd niet gevaren en pas na zes dagen werd de mond van de Oewimerah, een linkerzijrivier van den Digoel, bereikt. Hier gingen de schepen voor anker. Het terrein lag hoog boven den waterspiegel en nergens waren op het terrein sporen van een bandjir te vinden. De grond leek ook zeer geschikt voor het aanleggen van een groentetuin en Wiersma besloot hier het Zwaluw bivak te bouwen. Den volgenden dag werd alles uit de Valk geladen, die onmiddellijk terugging naar Merauke om een maand vivres voor het detachement te halen, die men niet mee had genomen met het oog op de verhuizing.

Maar dienzelfden dag kwam de serang melden, dat de Kitty ernstig lek was. Het schip was al eenige keeren op onder water liggende stammen geloopt en in verband met beschadigingen van de koperen huid vreesde de serang, dat de paalworm het hout had aangetast. Juist nu men de Kitty zoo hard noodig had voor de lange Digoel-tochten, moest het schip weg worden gezonden naar Merauke.

Men bouwde te Merauke een sleeptelling voor de Kitty en trok het schip op den wal. Maar de paalworm had zoodanig huisgehouden, dat de Kitty moest gaan dokken in Soerabaja. Nadat het scheepje voorloopig gerepareerd was, vertrok het naar Ambon. Zoo verloor het detachement zijn trouwe Kitty en moest men zich behelpen met de stoomsloepen.

Ook de prauwvloot was gedecimeerd en het zou nog weken duren eer men over voldoende prauwen zou kunnen beschikken om weer tochten te maken.

Visser werd weer belast met den bivakbouw, terwijl Wiersma en Huizing in dien tijd de Oewimerah op zouden varen met de stoomsloep en vier sloepen geladen met steenkool, om die rivier te verkennen en op te nemen.

Visser voelde zich echter ellendig. De malaria-aanvallen volgden elkaar met steeds korter wordende tusschenpoozen en steeds grooter wordende hevigheid op. Van Dam raadde hem dan ook aan niet langer op Nieuw-Guinea te blijven, daar hij hem niet meer in staat achtte tot het doen van zware landtochten. Hij achtte evacuatie noodzakelijk en besloten werd, dat Visser nog zoo lang bij het detachement zou blijven, totdat zijn opvolger van Ambon zou zijn gearriveerd.

Enkele dagen na aankomst voeren Wiersma en Huizing met de sloepencolonne de Oewimerah op. De achterblijvenden waren druk in de weer om het nieuwe bivak te bouwen.

Dit vorderde goed. Visser had twee ploegen van prauwenmakers aangewezen, want de prauwvloot eischte dringend aanvulling. Die ploegen werkten onder militaire dekking. Want overal in het bosch hadden de jagers en strikkenzetters versche kapsporen van Papoea's

gevonden. Maar nooit had men nog contact met de Digoel-Papoea's gehad. Dat was geen gunstig teeken. Blijkbaar wenschten zij geen contact met de vreemdelingen te hebben, doch zwierven zij om het bivak rond, om, als zij de kans schoon zagen, hun slag te slaan.

De streek was zeer wildrijk en de jagers kwamen met veel kroonduiven en boschkippen thuis. Eens brachten zij een krokodil van een goede drie meter lengte als trofee mee naar huis. Het bleek, dat een hunner een narrow escape had gehad. Toen hij door het riet van een modderbank naar het bosch liep, passeerde hij een nest met eieren van een krokodil, dat door het moederdier werd bewaakt. Plotseling werd de niets vermoedende jager opgeschrikt door het gekraak van brekende rietstengels en toen hij omkeek zag hij een krokodil, die hem met opengesperden muil aanviel. Gelukkig verloor hij zijn tegenwoordigheid van geest niet, haalde de beide hanen van zijn jachtgeweer, dat met groven paradijshagel geladen was, over, en vuurde de beide loopen op korten afstand in den geopenden muil van het monster af. Dat was zelfs voor een krokodil te veel van het goede en het beest was vrijwel op slag dood.

Op een dag rapporteerden de jagers, dat zij op een van de paden, die van den oever naar het bosch voerden, een pijl hadden gevonden, die met de punt in den grond was gestoken. Aan het andere einde waren twee veeren van paradijsvogels aan een dwarshout, in den vorm van een pijl, bevestigd. Zij toonden Visser den pijl, die kennelijk als een pele-teeken (verbodsteeken) om op het betrokken terrein te jagen was bedoeld. Visser gaf den jagers last om voorloopig het terrein te vermijden, elders hun geluk te beproeven, voortaan altijd bij elkaar te blijven en een der loopen van hun geweer met

loopers te laden. Ook de militaire dekking van de prauwenmakers werd op het hart gedrukt om de grootste waakzaamheid te betrachten.

Een paar dagen voor Oudejaar kwamen Wiersma en Huizing terug van hun tocht naar de Oewimerah-rivier. Zij waren de rivier zoo ver opgevaren tot zij een gunstig punt hadden bereikt om van daaruit een doorsteek te maken naar de grens met het Engelsche Papoea. De tocht slaagde schitterend. Wel waren zij na eenige dagen marcheeren in een moeras terechtgekomen, maar toch konden zij op de moeilijkste gedeelten gebruik maken van een pad, dat blijkbaar de verbinding vormde tusschen de Oewimerah en de Fly-river, waarin ruwe bruggetjes over de diepste deelen waren geslagen.

Op den terugtocht was Wiersma echter bij het loopen over een stam uitgegleden en op zijn borstkas terechtgekomen. Hij had zich leelijk geblesseerd en leed veel pijn. Toch had hij door moeten loopen en de laatste dagen voor hij de stoomsloep weer bereikte waren een ware marteling voor hem geweest.

Van Dam onderzocht hem bij thuiskomst. Toen bleek, dat hij drie ribben had gebroken.

Ook met de stoomsloep hadden zij pech gehad. Deze was defect geraakt. Met hout en ijzerdraad had de machinist het mankement tijdelijk weten te verhelpen, maar de snelheid was aanzienlijk teruggelopen. Wiersma en Huizing waren echter blij, dat zij niet behoefden te roeien. Zoo waren zij eindelijk met de „stoomsloep berri-berri”, zooals de dwangarbeiders het vaartuig dadelijk hadden genoemd, eenige dagen over tijd thuis gekomen.

Den nacht voor Oudejaar werden de officieren op de Zwaluw plotseling gewekt door luid gekreun op het

middenschip, waar de onderofficieren lagen. Van Dam stapte zijn bed uit en kwam nogal knorrig terug.

„Wat is er, Van Dam?” vroeg Wiersma.

„Och, niets bijzonders. Klaver heeft een doorgewonen malaria-aanval. Dat zal over een uur wel voorbij zijn,” antwoordde deze.

„Heeft Klaver een malaria-aanval?” vroeg Visser. „Dat wordt erg, Van Dam.”

„Hoezoo?” vroeg Van Dam.

„Nou,” antwoordde Visser, „hij zit hier nu zoowat achttien maanden en heeft nog nooit koorts gehad. Als dergelijke menschen koorts krijgen, zijn zij er meestal ernstig aan toe. Dat heeft de ervaring hier bij het detachement wel geleerd.”

Visser had Klaver al eens den raad gegeven om naar Van Dam te gaan en zich te laten onderzoeken, daar hij er zeer slecht begon uit te zien, maar Klaver had geantwoord: „Och, luitenant, ik moet hier nog f 500.— sparen, dan heb ik f 3000.— bij elkaar en kan ik weer een slagerswinkel in Holland opzetten. Met mijn gedeeltelijk pensioen er bij zal het dan wel gaan. Als ik naar den dokter ga, evacueert die mij vast naar Java en daar komt verder niets van sparen.”

Hij had vroeger al eens aan Visser verteld, dat hij in een kleine stad in Noord-Holland een slagerswinkel had gehad. Maar toen een groote, kapitaalkrachtige slager een filiaal opende in de straat waar hij zijn winkel had en hijzelf langen tijd met ziekte sukkelde, was het op een faillissement voor hem uitgelopen. Dat had hem erg hoog gezeten en met een dollen kop had hij toen als koloniaal geteekend.

Maar al gauw was hij tot bezinning gekomen. Hij wilde zich in zijn stadje rehabiliteeren en werd al spoedig

sergeant. Toen werd hij naar de Buitengewesten overgeplaatst en daar kwam zijn kans om een kapitaaltje bijeen te garen. Jarenlang had hij zuinig geleefd en gespaard. Over twee jaar zou hij met gedeeltelijk pensioen gaan en dan moest hij het kapitaal bij elkaar hebben om een nieuwe zaak te beginnen. Visser kon zich dan ook best begrijpen dat Klaver zoo lang mogelijk wilde blijven.

„Je moet het zelf weten, Klaver,” had hij gezegd. „Maar het is gevaarlijk om te veel van je lichaam te vergen op Nieuw-Guinea. Ik vind, dat je hier weg moet gaan.”

„Och, luitenant,” had hij geantwoord, „die paar maanden zal het nog gaan. Ik heb immers nooit malaria. En toch slik ik geen kinine.”

„Dat is het juist, wat zoo gevaarlijk is, Klaver,” antwoordde Visser toen. „Ik vertrouw het heelemaal niet, dat jij geen malaria hebt. Verbeeld je maar niet, dat je er immuun tegen bent. In dergelijke gevallen breekt de malaria plotseling uit en is zij uiterst gevaarlijk.”

Maar Klaver had niet naar raad geluisterd. Nu had de malaria hem plotseling overvallen.

Visser ging hem den volgenden morgen nog vóór het ziekenrapport opzoeken. Hij zag er slecht uit.

„Hoe is het er mee, Klaver?” vroeg hij.

„Slecht, luitenant,” zei Klaver moedeloos. „Ik zie Holland niet meer terug.”

„Ben je gek, kerel,” zei Visser. „Je moet niet dadelijk zoo in den put zitten. Iedereen krijgt op zijn tijd hier een malaria-aanval. En nu is die van jou wel heel erg geweest, maar daar ben je al bijna weer van bovenop gekrabbeld, man!”

Klaver schudde het hoofd en zei zwakjes:

„Nee, luitenant, ik heb geen gewone malaria. Dát heb ik,” zei hij, terwijl hij met zijn oogen naar een urinoir wees. Visser schrok. Klaver had zwartwaterkoorts en hij wist dat het doodvonnis over hem geveld was. Visser probeerde hem nog te troosten en zei: „Kom, Klaver, verwacht nu toch niet dadelijk het ergste. Je kunt van zwartwaterkoorts wel degelijk genezen. Pastoor Vliegen van Merauke heeft het zelfs driemaal gehad en is er telkens weer van bovenop gekomen. Je hoeft heusch niet dadelijk den moed te verliezen.”

Maar de zieke schudde het hoofd, sloot de oogen en zei niets. Nog vier dagen worstelde hij met den dood. Toen stierf hij. Hij was de eerste, die op het kerkhof aan de overzijde van het bivak op een hooggelegen terrein werd begraven. Een dwangarbeider timmerde een houten kruis voor hem en Gaspers schreef er in sierlijke letters op: „Hier rust Adrianus Gerardus Klaver, Eur. Sergeant der Infanterie, Alg. Stb. No. 24729.”

Klaver zou er niet lang alleen blijven liggen. Enkele dagen later knalden, toen Visser aan het ontbijt was, plotseling uit de werkplaats van de prauwenmakers, die ongeveer één kilometer benedenstrooms van de Zwaluw lag, vele schoten achter elkaar.

Visser sprong met Gaspers en een achttal fuseliers in een prauw en roeide uit alle macht naar de werkplaats van de prauwenmakers. Vlak bij de werkplaats kwam hij sergeant Djasmin met de prauwenmakers tegen. In de prauw lag het lijk van een der fuseliers. Twee dwangarbeiders hadden pijlschoten, de een in den bovenarm, de ander in de dij, opgelopen.

„Wat is er gebeurd, Djasmin?” vroeg Visser.

„Wij zijn overvallen door Kaja-Kaja's, luitenant,” zei Djasmin. „Direct toen wij vanmorgen op de plaats

aankwamen, waar de prauw ligt, heb ik Rebo op post gezet met het front naar de rimboe. Ik stond met mijn rug naar hem toe met de beide andere fuseliers en mandoer Hasan te praten over het werk aan de prauw, toen ik plotseling Rebo een kreet hoorde slaken. Ik keek om en zag hem vallen met vier pijlen in zijn borst. Een gillende bende Kaja-Kaja's kwam met lansen gewapend op ons afstormen. Langs ons heen suisden verschillende pijlen, waardoor twee dwangarbeiders gewond werden, zooals later bleek. Wij draaiden ons om en openden onmiddellijk snelvuur op de Kaja-Kaja's. Ik zag er twee vallen en blijven liggen, maar er zullen er wel meer geraakt zijn, denk ik. De anderen sloegen toen op de vlucht. De dwangarbeiders renden naar de prauw en wilden er vandoor gaan. Maar mandoer Hasan bleef aan den wal en hield de vanglijn van de prauw vast. Toen de aanval afgeslagen was, heb ik Rebo, die dood was, in de prauw laten dragen en zijn wij teruggekeerd." Intusschen was men aangekomen op de plaats waar het gevecht had plaatsgehad. In tirailleurlinie trok Visser met zijn menschen het bosch in. Zij vonden, behalve de twee Papoea's, die Djasmin had zien vallen, verder in het bosch nog twee lijken. Vele bloedsporen wezen er op, dat er nog wel eenige gewonden door de vluchtende Papoea's zouden zijn meegenomen.

Dit waren de eerste Papoea's, die Visser in de zes weken, dat men in het Zwaluw bivak aan den Boven-Digoel zat, te zien kreeg. Toch hadden zij dagenlang om het bivak gezworven en blijkbaar de gewoonten van de prauwenmakers nauwkeurig bespied. Nu was het ook duidelijk, dat het pele-teeken (verbodsteeken) met paradijvogelveren een waarschuwing, wellicht zelfs een oorlogsverklaring was geweest.

Alles was nog goed afgelopen. Blijkbaar hadden de Papoea's in hinderlaag gelegen en hadden zij Rebo onverhoeds neergepijld. Zij zouden stellig heel wat meer slachtoffers hebben gemaakt, als de overige militairen niet met de geladen karabijn in de hand met Hasan hadden staan praten.

Visser ging naar het bivak terug om aan Wiersma te rapporteeren wat er gebeurd was. Natuurlijk moest het maken van prauwen voortgezet worden. Visser ging dus met eenige militairen, de prauwenmakers en een twintigtal dwangarbeiders weer naar de plaats waar de overval had plaatsgehad terug. In een kring van ongeveer honderd meter liet hij den ondergroei van het bosch schoonkappen, op hoopen gooien en verbranden, zoodat het niet meer mogelijk was de prauwenmakers te besluipen en te bepijlen.

Toen het werk daar gereed was, ging hij naar de andere ploeg prauwenmakers en nam daar dezelfde maatregelen. Die bleken later hard noodig te zijn geweest. Toen ongeveer een week later korporaal Karto-di-kromo met vier militairen en de prauwenmakers aan land ging, zag een der dwangarbeiders een Kaja-Kaja-hond het bosch inspringen. Hij waarschuwde direct de anderen. Toen de Papoea's tot den aanval overgingen, werden zij dadelijk warm ontvangen. Zij verloren enkele mannen en kregen waarschijnlijk eenige gewonden, zooals uit de bloedsporen bleek. Maar na dat tweede échec waagden zij het niet meer de prauwenmakers of jagers lastig te vallen. In de omgeving van het bivak werden al spoedig geen versche kasporen van Kaja-Kaja's meer gevonden. Zij hadden het blijkbaar raadzaam geacht naar een andere streek te verhuizen.

Eenige dagen later verscheen de Valk met de vivres.

Het schip bracht echter geen vervanger voor Van Dam mede, wat wel een teleurstelling voor hem was. Deze had een rotsvast vertrouwen in de medische wetenschap gehad en meende, dat hij geen malaria zou krijgen als hij maar een voldoende zware prophylactische dosis kinine nam. Visser had hem voorspeld, dat hem dat niets zou geven en dat het vrijwel regel was, dat iedereen ongeveer tweeëntwintig dagen na aankomst bij het detachement zijn eersten malaria-aanval kreeg. Van Dam had er om gelachen en op den morgen van den tweeëntwintigsten dag had hij spottend tegen Visser gezegd: „Waar blijf je met mijn malaria-aanval, Visser?” „Prijs den dag niet, voor het avond is, Van Dam,” had Visser geantwoord. En dien middag om vier uur lag Van Dam te rillen van de koorts. Visser bracht hem een beker heete melk, die hij eerst niet wilde drinken. Maar Visser bleef aandringen en ten slotte werkte Van Dam met tegenzin de helft naar binnen. Toen begon hij te transpireeren.

Den volgenden morgen was Van Dam nog erg slap. „Je hebt gelijk gehad, Visser, met je voorspelling,” zei hij, „maar ik snap niet hoe dat kan.”

„Ik denk, Van Dam, dat het komt, omdat iedereen, die hier aankomt, al den eersten nacht met malaria-plasmodiën geïnfecteerd wordt. Want in ieder bivak wemelt het van met malaria geïnfecteerde muskieten. Ondanks de prophylactische kinine, die wij allemaal in groote hoeveelheden slikken, krijgt iedereen dan toch na ongeveer tweeëntwintig dagen den eersten aanval. Maar het gebruik van kinine voorkomt, dat de ziekte doodelijk verloopt. Overigens mag je blij zijn, als je hier alleen maar met malaria wegkomt, zelfs al heb je tertiana, quartana en tropica tegelijk, want jullie doktoren loopt

altijd de meeste kans om er nog amoebendysenterie of mijnwormziekte of een andere prettige kwaal bij te krijgen, omdat de bivaks altijd het eerst besmet raken."

„Je bent wel opwekkend," zei Van Dam. „Nou, ik kan je verklaren, dat ik erg blij ben, dat ik alleen maar malaria heb. Maar dat vind ik dan ook meer dan genoeg. Ik hoop nu maar, dat mijn opvolger gauw komt."

Toch was het Digoel-bivak niet ongezond. De gevreesde berri-berri-gevallen waren nog niet voorgekomen. Visser schreef dit toe aan het feit, dat men ook hier een grooten groentetuin had kunnen aanleggen. Geregeld werkten daar vier dwangarbeiders in en de groenten groeiden goed op den maagdelijken grond.

Een van de dwangarbeiders was belast met het toezicht op een twintigtal volwassen kippen en een haan, die Visser van Ambon had laten komen. Kakelend liepen zij door 't bivak en ijverig maakten zij in de omgeving jacht op wormen en insecten. Het duurde dan ook niet lang, of Bangkaeloe, de dwangarbeider, die met de zorg voor de kippen was belast, kwam iederen dag met vier à zes eieren aandragen, die netjes in een daartoe gemaakt eierenrek werden geplaatst.

Maar na eenigen tijd begon de eierenstroom te verminderen. Een tijdlang produceerden Bangkaeloe's kippen nog vier eieren, maar toen werden het er drie en ten slotte maar twee per dag. En daar er vier officieren waren, moest altijd een deel het zonder ei stellen.

Dat begon Wiersma te vervelen en Bangkaeloe werd ter verantwoording geroepen. Deze trok zijn ongelukkigste gezicht en beweerde, dat hij er heusch niets aan kon doen. Volgens hem zat een deel van de kippen in het bosch te broeden en leed een ander deel aan kippenkuren, daar zij hardnekkig weigerden in het hok eieren

te leggen en die ergens in de rimboe deponeerden. Het kon natuurlijk ook zijn, dat de kippen om de een of andere reden werkelijk van den leg af waren. Maar Wiersma miste iedere vakkennis en ervaring op 't gebied van kippenteelt en deelde Bangkaeloe kort en bondig mede, dat hij met die smoesjes niets te maken had en dat Bangkaeloe maar had te zorgen, dat er morgen vóór vijf uur 's middags vier eieren in het rek waren, want anders... En Wiersma keek hem zoo onheilspellend aan, dat Bangkaeloe meende het allerergste te kunnen verwachten.

Angstig bepleitte hij dan ook zijn volkomen onschuld. „Heusch, mijnheer,” zei hij, „ik heb werkelijk nooit één enkel ei achtergehouden.”

Maar Wiersma liet zich niet vermurwen en zei streng: „Dat zullen wij dan morgen wel zien.”

Den volgenden dag om vier uur kwam Bangkaeloe schichtig de officiersbarak binnen en toen hij zag, dat alleen Visser in de voorgalerij was, produceerde hij drie eitjes uit een doek en plaatste die op het rek.

„Waar is het vierde ei, Bangkaeloe?” vroeg Visser. „Heusch, mijnheer, ik heb er maar drie kunnen vinden,” zei hij. „Ik kan het werkelijk niet helpen. De kippen nestelen in het bosch en ik weet niet waar hun nesten zijn.”

„Dat is het nu juist,” antwoordde Visser. „Wat heb je nu aan een djaga ajam (kippenhoeder), die niet eens weet waar de nesten van zijn kippen zijn? Nou, daar zit wat óp voor je. De kapitein is erg panas hati (kwaad-aardig) over het geval.”

Bangkaeloe voelde zich heelemaal niet gerust en met een angstig gezicht verdween hij naar de dwangarbeidersbarak. Een oogenblik later verscheen Wiersma in de

voorgalerij. Visser wees met 'n glimlach naar 't eierenrek. „Ja, ik heb je conversatie met Bangkaoeloe gehoord,” lachte Wiersma. „Je hebt hem niet bepaald bemoedigend toegesproken. Maar als hij nu geen vierde ei produceert, geloof ik ook werkelijk, dat hij er niets aan kan doen.” Even later kwam Van Dam in zijn pyama met een half ingezeept gezicht schaterend van het lachen de voorgalerij binnen.

„Neen, komen jullie nu toch eens kijken naar de film in de dwangarbeidersbarak,” zei hij, „dat is bepaald de moeite waard. Ja, kapitein, komt u ook mee, het is werkelijk kostelijk.”

De drie officieren volgden Van Dam naar zijn kamer. Door het raam zagen zij Bangkaoeloe met een zorgvol gezicht zitten op zijn nachtleger. Om hem heen stond een dichte kring van dwangarbeiders, die onbedaarlijk lachten. Bangkaoeloe had tusschen zijn handen een kip, die allererbarmelijkst schreeuwde. Geen wonder! Want Bangkaoeloe deed een laatste wanhopige poging om het vierde ei er uit te masseeren. Helaas was deze kunstmatige bevalling nog niet gelukt en Bangkaoeloe scheen zich diep rampzalig te voelen.

Natuurlijk „vergat” Wiersma hem verder ter verantwoording te roepen en over de eieren werd niet meer gepraat. Bangkaoeloe's goede trouw was nu boven allen twijfel verheven.

De Valk kwam enkele dagen later in het Zwaluw bivak aan om vivres te brengen. Na het vertrek van het schip gingen Wiersma en Huizing den Digoel op met een sloepen- en prauwencolonne. Het gemis van de Kitty werd nu ernstig gevoeld, want met de stoomsloep kon men ook niet ver genoeg uit den oever blijven. Dat had noodlottige gevolgen.

Blijkbaar hadden de Papoea's de prauwencolonne, die moeizaam tegen den stroom op peddelde, dagenlang geobserveerd. Zooals gewoonlijk volgde men steeds de binnenbocht, omdat daar de minste stroom stond en roeide men vlak langs den oever. Plotseling werden de voorste prauwen bepijld, waardoor een fuselier en twee dwangarbeiders gewond werden. De Papoea's namen onmiddellijk de vlucht toen uit de prauwen het vuur werd geopend.

Maar toen het transport, bij de bocht gekomen, naar den anderen oever overstak, viel het weer in een hinderlaag, waardoor een fuselier sneuvelde en weer een paar dwangarbeiders gewond raakten. Ook ditmaal kreeg men geen Papoea onder schot, hoewel direct eenige militairen op den wal sprongen en de vervolging inzetten. Men vermeed nu voorloopig het varen langs de binnenbocht en volgde de buitenbocht, waar echter veel meer stroom stond, zoodat de prauwen langzaam opschoten.

Wiersma zond de dooden en gewonden terug naar het Zwaluwbivak. Onder hen bevond zich ook Sapon Alias, een infanterist eerste klasse, die met de Willemsorde was gedecoreerd. Visser kende hem van Ceram en de man zou met de eerstvolgende boot naar Merauke terugkeeren, omdat hij zijn pensioen had verdiend. Een pijl had hem in den bovenarm getroffen en aanvankelijk scheen de wond niet veel te beteekenen te hebben. Sapon Alias en de andere gewonden stierven echter aan hun verwonding. Van Dam dacht, dat de pijlen vergiftigd waren en trok het zich zeer aan, dat hij hen niet had kunnen redden.

De laatste weken in Zwaluwbivak kropen voorbij. Visser had weinig te doen. Zijn taak bij het detachement

was afgelopen. Hij was blij, dat Wiersma enkele dagen voor de komst van de Valk terugkwam en hij hem bij kon staan bij de afdoening van de administratieve beslommeringen.

Wiersma was overigens door het gemis van de Kitty erg gehandicapt geweest en had niet veel meer kunnen bereiken dan vroegere explorateurs vóór hem. Gelukkig had hij goed zicht gehad op het Centrale Bergland en had Huizing goede peilingen kunnen doen.

De Valk kwam een dag te vroeg binnen. Het water was dan ook bijzonder laag en op een goeden dag was de Zwaluw zelfs voor den opkomenden vloed omgezwaid, ondanks het feit, dat men hier eenige honderden mijlen van de kust verwijderd was. In dien tijd vingen de visschers zelfs een paar kleine roggen en spierhaaien, die den Digoel, zoo diep het binnenland in, waren opgezwommen.

De Valk bracht den nieuwen arts en Visser's opvolger mede. Van der Does wilde den volgenden dag weer vertrekken en dien avond nam Visser afscheid van Wiersma, Huizing en de beide nieuwe officieren. 's Morgens vroeg stond hij aan dek, nog vóór het schip afvoer, en keek naar het achterdek van de Zwaluw, waar hij de laatste maanden zooveel lief en leed had doorgemaakt. Over het bivak hing een lichte morgennevel. In de officierskeuken waren de officiersjongens al druk in de weer. Hij zag Wiersma op de voorgalerij verschijnen in zijn pyama en wuifde hem toe. Hoe vaak had hij niet op dezelfde plaats gestaan met zijn mok morgenkoffie in de hand, genietend van de morgenkoelte?

Aan den overkant lag het kerkhof onder de broodboomen. Daar sliepen Klaver, Rebo, Sapon Alias en de dwangarbeiders hun eeuwigen slaap.

Van Dam kwam nu ook boven en de hofmeester bracht hun de morgenkoffie. Geen koppie toebroek, maar koffie-extract met melk uit blik, doodgewone Indische hotelkoffie.

Op den wal klonk de schrille tirailleurfluit van Gaspers. Fuseliers en dwangarbeiders traden aan, de dwangarbeiders gehurkt, mandoer Oebit, Atjil, Ganding en de ánderen voor hun ploegen. Wiersma kwam naar buiten en lichtte Visser's opvolger omtrent de werkzaamheden in.

Ook op de Valk klonk weldra het schrille fluitje van den bootsman. Het anker werd gelicht, de stoomfluit van de Valk liet tot afscheid haar dof gebrom hooren en langzaam begonnen de machines te werken. De officieren aan den wal wuifden met hun zakdoek. Langzaam voer de Valk stroomaf. Toen sloegen de machines volle kracht vooruit.

Visser zag Skodja uit de keuken komen en met een keukendoek wuiven. Kleiner en kleiner werden de menschenfiguurtjes. Toen verdween het bivak om de eerste bocht. Visser voelde een brok in zijn keel schieten en ging vlug naar beneden om zich te scheren en te kleeden.

In drie dagen had de Valk den mond van den Digoel bereikt en in den laten namiddag voer het schip de Harafoera-zee binnen. Er stond een harde wind en zware golfslag en de Valk stampte en schommelde op een ongekend enthousiaste wijze. Van Dam en Visser waren dan ook doodelijk zeeziek. Bij Kaap Valsch, de zuidwestpunt van Frederik Hendrik-eiland, dartelde de Valk op de meest uitgelaten wijze rond.

Van Dam's „steel trunk" raakte er van op drift en vloog met elke slingering door de hut, om met een harden

bonk tegen het beschot te belanden. Van Dam drukte op de bel en het doodelijk verschrikte, groengele gezicht van een hutbediende verscheen bij de deur van de hut van Visser. Deze moest, hoe ellendig hij zich ook gevoelde, toch even glimlachen om den schrik, die op dat gezicht vol menschelijke ellende verscheen, toen Van Dam's steel trunk wederom vlak naast hem tegen het beschot bonkte. Hij verwees den jongen naar de hut van zijn buurman en zag hem even later naar boven gaan. Maar hij kwam zelf niet meer terug en vond het vast-sjorren van de steel trunk blijkbaar geen werk voor een zeezieken hutjongen. Pas toen Van Dam zijn vinger energiek op de bel bleef houden, verscheen de hofmeester zelf in min of meer levenloozen toestand en sjarde de trunk vast.

Maar weldra was het ergste toch achter den rug. Voorbij Kaap Valsch verminderden de capriolen van de Valk. Visser en Van Dam waren blij, toen het schip den mond van de Merauke-rivier invoer. Toen Visser aan land was, voelde hij nog de schommelende beweging van het schip.

Terug in Merauke

MERAUKE was niet veel veranderd. De flamboyants stonden ditmaal niet in bloei, maar het aantal muskieten was belangrijk minder en de ochtenden waren veel koeler. De zuidoostpassaat begon dan ook reeds krachtig door te staan. Hij woei de lucht van den Australischen winter naar Merauke toe en deed de temperatuur belangrijk dalen. In een van de straten ontmoette Visser een vreemdsoortigen optocht. In een kinderwagen zat een blank kind, omgeven door een stoet van Kaja-Kaja's, wier bewondering voor het blanke wezentje onuitputtelijk scheen. Het bleek de baby te zijn, die in den eersten nacht, dien Visser op Nieuw-Guinea had doorgebracht, geboren was.

De vorige assistent-resident was vertrokken. Nu woonde er een ander, een getrouwd man met zijn vrouw, in de ruime assistent-residentenwoning.

Visser nam weer in dezelfde kamer zijn intrek, waar hij gelogeed had toen hij te Merauke aankwam. Hij keek eenigszins verbaasd rond. Vroeger had de kamer een weinig aanlokkelijken indruk op hem gemaakt. Nu leek

zij hem bijzonder comfortabel toe. Hij zou dien nacht weer in een echt bed slapen met een kapokmatras, in een hospitaalbed met een echt laken er overheen gespreid. Er stond een kast en hij hoefde zijn kleeven niet meer op een open rek van knuppelhout te leggen, waarvan de bovenkant met papier was afgedekt om te voorkomen, dat de uitwerpselen van atapwormpjes door de retsen heen zouden vallen. In het huis, dat op palen was gebouwd, was een stevige planken vloer gelegd en men liep er niet over een wiebelenden vloer van knuppelhout, gespleten bamboe en losse planken als in het officiersbivak aan de Digoel-rivier.

Den volgenden morgen werd hij weer gewekt door het vroolijke gezang van den tilòke of boeroeng siang. Hij kleedde zich snel aan, want de boot zou met daglicht bij hoog water over de bank komen en zou dus al vroeg binnen zijn. Toen hij zich stond te scheren, weerklonk in de verte het doffe gebrom van de zware stoomfluit van de Paketboot. Visser zette er nu haast achter, want hij wilde het binnenkomen van de boot niet missen. In den Chineeschen kamp was alles dadelijk in rep en roer en haastten allen zich naar den aanlegsteiger.

Toen Visser in de voorgalerij kwam, stond Van Dam al verlangend uit te kijken naar de komst van de boot. Wederom weerklonk het doffe gebrom van de stoomfluit, maar nu van heel dichtbij. Toen kwam plotseling het zwarte gevaarte, dat tegen den achtergrond van 't mangrovenbosch onnatuurlijk groote afmetingen leek te hebben, langzaam en statig den hoek om glijden. Snel minderde het schip vaart en toen het vrijwel stil lag, ratelde de ankerketting omlaag. Een oorverdoovend gejuich steeg op van den havenkant ter verwelkoming van het schip. Het werd Visser vreemd te moede. Dat was een stuk

buitenwereld, dat daar binnen kwam varen in de wildernis van Nieuw-Guinea. Op de brug stonden de in het wit gekleede officieren van het schip en over de verschansing hingen de hutjongens, die met hun stofdoeken vrienden en bekenden op den wal ter begroeting toe-wuifden. Nu werd het ineens werkelijkheid voor hem. Hij ging dit land, waar hij in die enkele maanden zooveel lief en leed had ondervonden, voorgoed verlaten.

„Eindelijk,” hoorde hij Van Dam met een zucht van verlichting naast zich zeggen.

Visser keek verrast op, maar zei niets. Voor Van Dam was het een verlossing. Vrouw en kind wachtten hem op Ambon. Maar voor Visser was er in die buitenwereld weinig, dat hem erg aantrok. Het rimboe-leven, met al zijn wederwaardigheden, die inhoud gaven aan een menscheijk bestaan, had hem stevig vastgegrepen. „Ik ga straks even naar boord, Van Dam,” zei Visser, „om te vragen wanneer de boot vertrekt en wanneer wij moeten embarkeeren. Ga je mee?”

„Best,” zei Van Dam, „dan kunnen wij daarna van den assistent-resident en de notabelen van Merauke afscheid nemen.”

Het schip zou den volgenden morgen om tien uur bij hoog water vertrekken. Visser en Van Dam gingen echter maar vast officieel afscheid nemen. De officieren van de Valk hoopten zij 's avonds in de soos te treffen. Dien avond stapten zij om zeven uur voor 't laatst naar de sociëteit „De Muskiet” en namen hartelijk afscheid van Van der Does en de andere officieren van de Valk. Dien nacht kon Visser den slaap niet vatten en lag hij te woelen op zijn bed. De herinneringen aan de zuid-westkust lieten hem niet los. En de beelden van al het lief en leed, dat hij er met officieren, soldaten en

dwangarbeiders had doorgemaakt, verschenen hem voor den geest. Morgen zou er een hoofdstuk afgesloten worden van zijn zwerversbestaan in de Molukken. Dan ging hij weer de beschaafde wereld in. Hoe zou 't leven daar zijn? Zou het niet ledig zijn en zonder inhoud? Hij zag er tegen op om met nieuwe menschen, waarmee hij door geen enkelen band van gemeenschappelijk werk of belangstelling verbonden was, in aanraking te komen. Gek, hij was in die enkele maanden een ander mensch geworden, eenzelviger en weinig geneigd om aansluiting te zoeken bij anderen. Dat was verkeerd. Het werd tijd, dat hij terugging naar Ambon. Pas tegen den morgen viel hij in slaap.

Van Dam was al vroeg wakker en wekte hem door zijn gestommel. Visser stond op en genoot in de voor-galerij van de koelte van den aanbrekenden dag, den laatsten morgen op Nieuw-Guinea.

Maar Van Dam was nerveus. Hij wilde weg uit dit land, zoo vlug mogelijk weg, terug naar de beschaving. Ongedurig liep hij heen en weer en informeerde telkens of de dwangarbeiders er al waren om zijn bagage naar boord te brengen. Het was net of hij bang was, dat er op het laatste oogenblik nog iets zou gebeuren, dat hem terug zou houden op Nieuw-Guinea.

Visser zei niets; hij kende dat gevoel en had het zoo dikwijls waargenomen bij militairen en dwangarbeiders, die altijd de laatste dagen nerveus werden, uit vrees, dat er een kink in den kabel zou komen, waardoor hun vertrek zou worden verhinderd.

Dat was begrijpelijk. Want voor de meesten was dit een zeer belangrijke gebeurtenis in hun leven; ja, voor zieken zelfs van beslissende beteekenis. Voor Visser was dat niet het geval. Voor hem was het maar een episode in

zijn zwerversbestaan, die afgesloten werd en hij kon niet zeggen, dat hij een hartstochtelijk verlangen had naar de beschaafde wereld. Daarvoor had hem het werk op de zuidwestkust te veel vastgegrepen. Hij was onder de macht gekomen van dien geweldigen, innerlijken drang, die de gansche menschheid drijft om het onbekende te onderzoeken, den drang naar de kennis van de natuur, van landen en volken, van het leven van dieren en planten, van de dynamische krachten van het water, van de lucht, ja, van de aardkorst zelf.

Maar nu werd het toch tijd, dat hij zich ging kleeden en ontbijten. Om zeven uur kwamen de dwangarbeiders de bagage halen. Visser liet hen eerst de bagage van Van Dam aan boord brengen en begon toen zijn eigen koffers te pakken. Een uur later begaf ook hij zich naar het schip. Hij liep nog even binnen bij de menschen van de Merauke Compagnie om afscheid te nemen en liet zich toen met de stoomsloep naar boord brengen. De inlandsche hofmeester ontving hem aan den valreep en liet hem door zijn hutjongen de hut wijzen. Visser snoof de weelig ranzige copra-lucht op. Ter verwelkoming zette zich een copra-torretje op zijn hand neer, toen hij den eetsalon doorliep naar zijn hut, waar hij drieëntwintig dagen zou moeten huizen. Want natuurlijk had hij weer de lange route getroffen.

Erg was dat niet. Nu kon hij ten minste behoorlijk tot rust komen en nieuwe krachten opdoen. Want de tafel op de K.P.M.-booten was zeer goed en Visser was er op Nieuw-Guinea nu niet bepaald dikker op geworden. Hij begon zijn koffer uit te pakken en ging, toen hij daarmee klaar was, aan dek. Van Dam en hij waren de eenige passagiers. De assistent-resident, de controleur en enkele andere notabelen van Merauke waren aan

boord om afscheid te nemen en een koud biertje te pakken. Zoo zat men gezellig nog wat te praten, totdat de eerste fluit ging. Toen ging alles van boord. De wegbrengers bleven aan den steiger staan, het schip lichtte het anker en weldra voer de Paketboot volle kracht de Merauke-rivier af. Op den steiger keerden de wegbrengers, die de vertrekkenden nog 'n laatsten afscheids-groet toewuifden, zich om en gingen aan hun dagelijkse bezigheden. Toen verdween Merauke om de bocht. „Dat is de eerste kampong blik, dien wij achter den rug hebben,” zei Van Dam.

„Begin je nu al af te tellen?” vroeg Visser. „Je weet niet eens, hoeveel kampong blik wij nog onvoorzien zullen aanloopen.”

„Maar dat modderland zijn wij goddank uit,” zei Van Dam. „Kom, ik ga even mijn goed uitpakken.” Visser gaf geen antwoord. Het vertrek van Merauke was hem niet moeilijk gevallen. Hij had er zoo weinig beleefd. Maar het viel hem toch zwaar dat modderland, waar hij zooveel lief en leed had doorgemaakt, vaarwel te zeggen. Hij bleef naar de lage kust kijken, totdat de toppen van het mangrovenbosch zich verloren in het grijsbruine water van de Harafoera-zee. Nog lang bleef hij staren in de richting van het verdwenen land. Toen wendde hij zich af.

RUIM dertig jaren zijn verstreken sedert Visser bij het exploratie-detachement van Zuid-Nieuw-Guinea diende. In 1912 werd de exploratie op de zuidkust gestaakt en vereenigde het detachement zich met dat van de noordkust. Toen brak de eerste wereldoorlog uit. Een paar jaar later, in 1915, werd de exploratie van Nieuw-Guinea beëindigd.

Na den wereldoorlog ontwikkelde Indië zich met ongekende snelheid. Ook de wetenschap maakte in dien tijd reusachtige vorderingen. De menschheid leerde berri-berri, amoebendysenterie en nachtblindheid afdoende bestrijden. De tropische ziekten konden geen onoverkomelijk beletsel meer zijn voor de verdere ontwikkeling van Nieuw-Guinea.

Ook het vliegtuig werd een gewaardeerd hulpmiddel bij de exploratie en de ontsluiting van Nieuw-Guinea. Het maakte de bestijging van de Carstensztoppen mogelijk en de stichting van een bestuursvestiging, dieper in het Centrale Bergland bij de Wisselmeren. De stereogrammetrie maakte het mogelijk met behulp van het vliegtuig groote uitgestrektheden van West-

Zuidwest- en Noord-Nieuw-Guinea in kaart te brengen, welke kaart als basis kon dienen van de exploratie en latere exploitatie van petroleum in dat gebied.

De Nederlandsche Nieuw-Guinea Petroleum Maatschappij ving in 1936 haar exploratiewerkzaamheden aan op Nieuw-Guinea met toepassing van deze moderne hulpmiddelen en investeerde vele millioenen daarin. Maar Nieuw-Guinea mocht zich helaas ook verheugen in de minder gewenschte belangstelling van Japanners, die hun voelhorens uitstaken naar dit strategisch voor de verdediging van blank Australië zoo belangrijk eiland. Japansche damar- en cultuurondernemingen van beperkten omvang vestigden zich op Noord-Nieuw-Guinea.

Ook Nederlandsche kolonisten van Java probeerden er hun geluk en een groote Nederlandsche cultuuronderneming opende er enkele jaren vóór den tweeden wereldoorlog haar bedrijf.

De K.N.I.L.M. opende een luchtvaartlijn van Ambon over Babo (West-Nieuw-Guinea) naar Manokwari (Noord-Nieuw-Guinea).

Toen kwam de tweede wereldoorlog. Japan drong door naar het zuiden, veroverde Ambon, Noord- en West-Nieuw-Guinea. En Zuid-Nieuw-Guinea bleef ons alleen over van ons uitgestrekt Indisch eilandenrijk. Op Merauke bleef de Nederlandsche vlag wapperen.

Nederlandsch-Nieuw-Guinea, dat al die jaren in den dooden hoek van het wereldverkeer had gelegen, werd plotseling door den oorlog uit zijn isolement gerukt. Het werd het glacis van de verdediging van het blanke Australië tegen de gele vloedgolf, die uit het noorden van den Pacific op kwam zetten. De kracht van die vloedgolf werd door Nieuw-Guinea gebroken. Het

Japansche offensief liep vast in het dichte tropische oerwoud van Nieuw-Guinea en omliggende eilanden. Dat stelde Australië, Nieuw-Zeeland en Amerika in staat om de verdediging en later den tegenaanval te organiseeren.

Deze tweede wereldoorlog heeft Nieuw-Guinea voor-goed uit den dooden hoek van het wereldverkeer ge-haald. Langs de noordkust hadden de Japanners groote vliegvelden aangelegd, die de gebruikelijke route van Oost-Australië naar de Philippijnen beheerschten. Het groote vliegveld aan de Humboldtsbaai, het oostelijkste van de vliegvelden op Nederlandsch gebied, viel het eerst in handen der langs de noordkust gestadig naar de Molukken en de Philippijnen opdringende Angel-Saksers. Andere vliegvelden volgden.

Ook na den oorlog zal Nieuw-Guinea een zeer belang-rijke verkeerssetappe blijven, die van de grootste strate-gische en commercieele beteekenis is.

Want ook in het Britsche deel van Nieuw-Guinea zijn talrijke vliegvelden ontstaan. Wel waren voor den oorlog tal van stemmen in Australië opgegaan om in het Britsche mandaatgebied vliegvelden aan te leggen, die zouden moeten dienen als voorposten van de verdediging van Australië, maar de mandaatsbepalingen lieten dit niet toe. Het is echter duidelijk, dat de vliegvelden, die daar tijdens den oorlog zijn gemaakt, ook in de toekomst zullen blijven bestaan. Daardoor wordt het mogelijk een nieuwe verkeersroute op Amerika te openen. Die route loopt over Hollandia, Rabaul op New Britain, naar Canton Island in de Enderbury-groep, gelegen aan de route van Hawaii—Nieuw-Zeeland en Australië.

Deze vliegrouete Europa—Singapore—Java—Ambon—Humboldtsbaai—Hawaii—San Francisco is niet alleen

iets korter dan de noordelijke route over de Philippijnen, maar ligt bovendien buiten de typhoonzone. Zoo zal Nieuw-Guinea een belangrijke schakel vormen in het toekomstige wereldvliegverkeer over den Pacific. Maar daar blijft het niet bij. Tienduizenden Indo-Europeanen en Europeanen, die Indië niet willen verlaten, willen niet meer naar Java terug. Zij willen zich als kolonist een nieuw vaderland scheppen in het onmetelijke Nieuw-Guinea. Op Java, de Buitengewesten, in de krijgsgesvangenenkampen in Siam, overal is een sterke beweging ontstaan onder de Europeesche blijvers voor kolonisatie op Nieuw-Guinea. Zij allen zien in Nieuw-Guinea het land van de toekomst, waarop zij hun hoop hebben gevestigd.

Visser en zijn collega's hebben als pioniers ten koste van zware offers het eerst door systematische exploratie de spits afgebeten van dit ontwikkelingswerk. Het kan geen twijfel lijden, of ook het nageslacht zal voor de voortzetting van dat werk de noodige offers moeten brengen, ondanks de veel betere hulpmiddelen, waarover men thans beschikt. De ouderen gaven het voorbeeld en zijn nooit teruggeschrikt voor de zwaarste offers. Het woord is nu aan het nageslacht.

